SIMON SEBAG MONTEFIORE

PECETLUITE ÎN ISTORIE

Scrisori care au schimbat lumea

ISTORIE
TREI

SIMON SEBAG MONTEFIORE
PECETLUITE ÎN ISTORIE
Scrisori care au schimbat lumea
ISTORIE
TREI

Colecție coordonată de
Livia Szász

SIMON SEBAG MONTEFIORE

PECETLUITE ÎN ISTORIE

Scrisori care au schimbat lumea

Traducere din limba engleză şi note de
Irina Negrea

TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Florin-Răzvan Mihai

Director producție:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Mihaela Gavriloiu

Corectură:

Andreea-Lavinia Dădârlat

Duşa Udrea-Boborel

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consințământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.
Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Editura Trei SRL.

Titlul original: *Written in History*

Autor: Simon Sebag Montefiore

Copyright © Simon Sebag Montefiore 2018

First published by Weidenfeld, London

Copyright © Editura Trei, 2021

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-0998-2

ISBN (epub): 978-606-40-1266-1

Pentru Lily Bathsheba

Introducere

Dragă cititorule,

Nimic nu se poate compara cu o scrisoare, când vine vorba de instantaneitate și autenticitate. Noi, oamenii, avem instinctul de a consemna sentimentele și amintirile noastre, care altminteri s-ar pierde în timp, și de a le împărtăși celorlalți. Simțim nevoia cu disperare să confirmăm relații, legături de dragoste sau de ură, căci lumea nu este niciodată imobilă și viețile noastre sunt o serie de începuturi și sfârșituri: consemnându-le pe hârtie, simțim, probabil, că putem să le facem mai reale, aproape eterne. Scrisorile sunt antidotul literar la vremelnicia vieții și, desigur, la zbuciumul superficial al internetului. Goethe, care a cugetat îndelung la farmecul scrisorilor, vedea în ele „cea mai semnificativă amintire pe care un om o poate lăsa în urma sa“. Or, asemenea instincte sunt îndreptățite: multă vreme după moartea protagoniștilor, scrisorile lor dăinuie încă. Iar în materie de politică, diplomație și război, un ordin sau o promisiune trebuie să fie confirmate prin documente. Așadar, nenumărate lucruri diverse sunt împlinite prin intermediul scrisorilor, și noi aici le celebrăm pe toate.

Au existat multe culegeri de scrisori ciudate și nostime, însă cele din volumul de față au fost alese nu doar fiindcă sunt amuzante, ci pentru că au schimbat întru câtva treburile omenești, fie în pace sau război, în artă sau cultură. Grație lor, putem întrezări crâmpeie din vieți fascinante, prin ochii unui geniu, ai unui monstru ori ai unui om obișnuit. Avem aici scrisori din multe culturi, tradiții, tărâmuri, rase: din Egiptul străvechi și Roma Antică până în America, Africa, India, China și Rusia timpurilor moderne, unde s-a desfășurat o mare parte din munca mea de cercetare și creație — astfel se explică și prezența multor ruși, de la Pușkin la Stalin, în acest volum. Aici, printre alte lucruri, se regăsesc lupte pentru drepturi pe care noi le considerăm acum esențiale, dar și ordine pentru crime pe care le socotim intolerabile. Aici, de asemenea, sunt reunite scrisori de dragoste și epistole ce dezvăluie setea de putere a unor împărătese, actrițe, tirani, artiști, compozitori, poeți.

Am selectat scrisori compuse de faraoni acum trei mii de ani, păstrate în biblioteci uitate din cetăți năruite, și scrisori întocmite în acest secol. Neîndoielnic, genul epistolar a cunoscut o vârstă de aur: cei cinci sute de ani socotiți din Evul Mediu până la folosirea pe scară largă a telefonului în anii 1930,

după care s-a înregistrat o descreștere abruptă în anii 1990, odată cu apariția telefonului mobil și a internetului. M-am convins eu însumi de acest fapt, când efectuam cercetări în arhive despre Stalin. În perioada anilor 1920 și 1930, Stalin scria lungi scrisori și note adresate anturajului său și, de asemenea, unor străini, mai ales când era în vacanță în sud, însă, din momentul punerii în funcțiune a unei linii telefonice sigure, scrisorile lui s-au oprit brusc.

După cum era și firesc, scrisorile au fost folosite pe scară largă de către ocârmuitori și elite la scurt timp după dezvoltarea scrisului, întrucât epistolele oficiale constituie instrumentul ideal de a guverna, și chiar mai mult decât atât. Pe parcursul ultimelor trei milenii, scrisorile au fost echivalentul mijloacelor de comunicare de azi: ziare, telefoane, radio, televiziune, e-mail, *texting*, *sexting* și *blogging*, toate la un loc. Această antologie conține unele scrisori întocmite la origine cu litere cuneiforme, un străvechi sistem de scriere, folosind însemnele lăsate de un condei din trestie pe o tăbliță de lut moale și uscată apoi la soare, care a fost utilizat în Orientul Mijlociu în Epoca Bronzului și Epoca Fierului. De asemenea, sunt reproduse scrieri pe papirus, material fabricat din miezul tulpinilor de papirus, începând din mileniul al III-lea î.Hr. Și, apoi, sunt scrisorile scrise pe pergament sau pe *vélin* — piele de vițel preparată prin uscare, special pentru scris —, utilizat până în momentul în care hârtia a fost inventată în China, în jurul lui 200 î.Hr. și, treptat, adusă prin Asia Centrală până în Europa. Acolo, datorită unui proces de manufacturare mai ieftin și mai simplu, începând din secolul al XV-lea, hârtia a ajuns să fie un produs din ce în ce mai convenabil și accesibil pentru un număr mare de oameni. Schimbul de scrisori a atins punctul culminant între secolul al XV-lea și începutul secolului al XX-lea, nu doar fiindcă hârtia era ușor de procurat, ci și datorită îmbunătățirii condițiilor de deplasare și de distribuire prin curier, precum și grație dezvoltării serviciilor poștale.

Era totodată și o modalitate de comunicare mai mult decât practică, făcând parte dintr-un nou sistem de orânduire, legislație și contract social, implicând un guvernământ responsabil, finanțe controlabile și moralitate publică. Mai presus de toate, era o nouă stare de spirit, cu idei novatoare și concepții moderne despre modul de trai, o valorizare a vieții private, precum și un mijloc de promovare, alături de o percepere tot mai intensă a societății internaționale și a conștiinței de sine.

Unele scrisori vizau dobândirea notorietății, altele urmăreau să rămână absolut secrete. Această varietate a utilizării lor constituie una dintre bucuriile unui asemenea florilegiu. În marea lor majoritate, scrisorile se refereau la chestiuni

practice banale ce nu prezintă prea mult interes: comandarea unor mărfuri, achitarea unor facturi, aranjarea unor întâlniri. La apogeul genului epistolar ca artă și instrument, persoanele educate își petreceau multe ceasuri pe zi la masa lor de lucru, uneori sub lumina pală a unui sfeșnic, scriind obsesiv. Ecaterina cea Mare se caracteriza singură depreciativ drept o „grafomană“ (se definea și drept o „plantomană“, fiindcă era pasionată de grădinărit). Singurul mod de a conduce un imperiu, un război, un stat era prin a compune frenetic scrisori. Pentru scriitori, reprezenta o modalitate de a-și proiecta existența dincolo de odaia lor, dincolo de casa, satul, țara lor, de a se apropia de alte lumi și de visuri îndepărtate. Era o îndatorire vlăguitoare fizic *și* un amuzament; e-mailurile și mesajele electronice nu sunt nici pe departe așa de anevoios de compus, în schimb, sunt, poate, prea ușoare și atât de informale, încât nici nu mai respectăm puterea cuvintelor propriu-zise, deși, desigur, concizia, rapiditatea și emoția transmise induc o dependență de aceste mesaje, considerată specifică vieții moderne. Până la începutul secolului XX, puțini oameni, chiar și dintre șefii de stat, aveau secretari însărcinați să îi ajute în gestionarea vastei lor corespondențe, iar majoritatea dintre ei obișnuiau să răspundă și să își pecetluiască (parțial, din rațiuni de securitate) singuri scrisorile — incluzând aici autori epistolari prezenți în această carte, cum ar fi Lincoln, Ecaterina cea Mare și Nicolae al II-lea, care își sigila singur scrisorile.

Desigur, autorii nu spun întotdeauna adevărul în epistolele lor și poate exista un proces de editare, în urma căruia unele scrisori sunt distruse, în timp ce altele sunt păstrate. Dar în ambele variante, scrisoarea reflectă un moment de trăire unic în timp — ceea ce Goethe numea „un suflu instantaneu de viață“. Nenumărate scrisori au fost arse pentru a distruge dovezi privind înțelegeri secrete și iubiri interzise. Asemenea iaduri literare se întâmplau frecvent în familiile din Epocile Victoriană și Eduardiană după decesul unor nobili — inclusiv în familia mea. Însă, să distrugi o scrisoare, considera Goethe, fie și din rațiuni de discreție, înseamnă să distrugi viața însăși.

Scrierile istorice — asemenea jurnalismului contemporan — sunt pline de cleveteli, speculații, minciuni, certuri și calomnii. Când citim un ziar tabloid sau un website de cancanuri, știm că, probabil, jumătate din informații sunt false; îmbucurător în cazul scrisorilor personale este faptul că sunt veridice. Nu depindem de cleveteli: putem auzi vorbele autentice. Bunăoară, așa vorbea Stalin cu acoliții lui; așa i se adresa drăgăstos Hürrem lui Soliman Magnificul sau Frida Kahlo lui Diego Rivera; și pe urmă, desigur, există scrisorile revoltător de scatologice, expediate de Mozart verișoarei lui, Marianne.

Scrisorile se pot încadra în tipologii diferite. În primul rând, sunt cele publice. Mao Zedong lansează Revoluția Culturală printr-o scrisoare către studenți, în care le ordonă să își atace superiorii; Balfour promite o patrie a evreilor; în scrisoarea intitulată „*J'accuse*", Émile Zola înfierează Franța pentru rasismul și antisemitismul ei. În secolului XXI, din păcate, un asemenea protest rămâne teribil de actual și, de aceea, absolut necesar în această nouă epocă de antisemitism virulent pe ambele maluri ale Atlanticului, nu numai din partea dreptei politice, ci și, din ce în ce mai mult, îndeosebi în Marea Britanie, din partea stângii socialiste populare, o tendință josnică întorcându-ne în timp la epurările antisemite ale lui Stalin. Dar, de fapt, mișcarea duce și mai departe în trecut: marxismul este la modă din nou. Am adăugat câteva neprețuite scrisori între cei doi creatori ai marxismului, Karl Marx și Friedrich Engels, care, prin rasismul și antisemitismul lor atroce și fără perdea, îi pot surprinde pe cei care îi consideră militanți altruiști și nobili pentru onestitate și egalitate între oameni. Dimpotrivă, scrisorile lor sunt presărate cu apelative ca „negrotei" și „jidan" sau cu reflecții despre mădularul de evreu al rivalului lor, Lassalle. Aceste lucruri îi pot șoca pe unii cititori.

În secolele dinainte ca presa să devină un mijloc de comunicare popular, multe scrisori aveau rostul de a fi recopiate pentru a fi distribuite pe scară largă în societate. Astfel, scrisorile publice care făceau obiectul corespondenței dintre personaje ilustre, cum erau Voltaire și Ecaterina cea Mare, erau savurate în saloanele literare din întreaga Europă. Același lucru este valabil și în cazul unui alt tip de scrisoare oficială: anunțul unei victorii sau al unei înfrângeri militare. Chiar și la sfârșitul bătăliilor, când câmpurile de luptă erau înțesate de victime zvârcolindu-se în agonie ori sfârtecate în bucăți, generalii extenuați se așezau în adăposturi năruite sau la mese de lucru improvizate sub cerul liber pentru a redacta toată noaptea scrisori menite să vestească lumii victoriile lor. După triumful în bătăliile de la Poltava, Austerlitz și Blindheim, Petru cel Mare, Napoleon și, respectiv, Marlborough au dat de știre lumii despre izbânda lor, deși se lăudau și în particular în fața amantelor și soțiilor lor. „Vino aici să ne feliciți!", îi scrie Petru cel Mare consoartei lui.

Până de curând, toate tratativele și ordinele, îndeosebi cele politice și militare, erau consemnate în scrisori ce *nu* trebuiau să fie aduse la cunoștința opiniei publice. În acest volum veți citi rândurile disprețuitoare adresate de Ramses cel Mare regelui hitit Hattusilis. Un mileniu mai târziu, Marc Antoniu îi scrie lui Octavian (viitorul împărat Augustus) pentru a se plânge de faptul că nu are nicio

relevanță politică dacă el „i-o trage“ Cleopatrei, deși e limpede că acest lucru *are* relevanță. Facem din nou un salt peste un mileniu: Saladin și Richard Inimă de Leu negociază împărțirea Țării Sfinte. Pe urmă, mergem înainte cu încă cinci sute de ani: Filip al II-lea îi dă ordin amiralului Medina Sidonia să preia conducerea Armadei împotriva Angliei, deși acesta considera că acțiunea era sortită eșecului. Încă patru veacuri și putem admira spiritul generos al lui Lincoln într-o scrisoare către generalul Grant. Și nu există nicio corespondență mai importantă în secolul XX decât aceea dintre Roosevelt și Churchill, în timpul lunilor de crâncenă disperare din 1940. În seara dinainte să invadeze Rusia Sovietică, Hitler, ajuns la apogeul fanfaronadei și trufiei sale, își dezvăluie motivele într-o scrisoare către aliatul său Mussolini. Și mai există o scrisoare aici, care nu a fost trimisă niciodată: ordinul lui Eisenhower adresat armatei, dacă D-Day ar fi dat greș.

Pe urmă, există un gen special de scrisori, deopotrivă politice și personale, acestea fiind relevante îndeosebi în cazul autocrației, formă de guvernare în care viața intimă a cârmuitorului are semnificații de ordin politic. Așa cum putem vedea în multe dintre noile autocrații ale secolului XXI, când autoritatea conducătorului este absolută, tot ceea ce este personal devine și politic. Scrisoarea de dragoste a lui Henric al VIII-lea către Anne Boleyn și epistola afectuoasă a lui Iacob I către chipeșul său favorit, ducele de Buckingham, au o importanță politică — preferințele amoroase ale suveranului călăuzind guvernarea națiunii. Distracțiile dezgustătoare, implicând de obicei anusuri și cârnați, organizate pentru kaizerul Wilhelm al II-lea de către curtenii lui dezvăluie crasa incompetență ce amenința pacea Europei. Ecaterina cea Mare și prințul Potemkin, amanți și parteneri politici totodată, sunt niște romantici sentimentali, precum și politicieni lucizi. În corespondența lor există câteva scrisori care se întind pe câte zece sau cincisprezece pagini, unde sunt discutate toate aspectele puterii: diplomație, război, finanțe, relații personale. Dar sunt acoperite și chestiunile de ordin casnic și familial: colecționarea de obiecte de artă, construirea unor case, legătura lor sexuală și, desigur, sănătatea lor — nicio scrisoare din secolul al XVIII-lea nu poate fi completă fără o discuție despre hemoroizi. Scurtele lor scrisori de dragoste se aseamănă cu e-mailurile și mesajele electronice de azi. Epistolele de acest fel nu aveau rostul de a fi citite decât de către destinatarii lor, însă majoritatea au fost păstrate după moartea autorilor. Potemkin a murit pe un câmp sălbatic din Moldova, strângând la piept un pachet cu scrisorile Ecaterinei, legate cu o panglică, și plângând în timp ce le citea.

O asemenea corespondență *cu adevărat* privată celebrează dragostea și sexul, însă acestea erau scrisori pe care autorii lor le țineau ferecate sub cheie. Aleksandru al II-lea și amanta lui (ulterior, soție) Katia și-au trimis cele mai erotice scrisori compuse vreodată de un șef de stat. La vremea respectivă, presupuneau că nimeni nu avea să le vadă vreodată — cu toate acestea, iată-ne acum citind scrisorile lui: Vita Sackville-West și Virginia Wolf; Napoleon și Josephine; Emma Hamilton și Nelson. Corespondența lui Balzac cu admiratoarea lui poloneză, frumoasa contesă Hanska, este plină de pasiune. Cei doi s-au îndrăgostit — înainte de a se fi întâlnit — doar prin intensitatea scrisorilor. Corespondența lui Anaïs Nin cu Henry Miller este atât de înfierbântată de sexualitate, atât de impregnată de lascivitate, încât aproape mustește de senzualitate. „Mai mult decât ar putea săruturile face", scria John Donne, „scrisorile contopesc sufletele." Și trupurile.

Firește, am ales scrisori intime dezvăluind durerea, dar și plăcerea, scrisori punctând sfârșitul iubirii, dar și începutul ei: una dintre cele mai remarcabile epistole, prea puțin cunoscută, de altfel, este „conversația" lui Thomas Jefferson dintre Capul și Inima lui, trimisă tinerei lui amante care îl părăsește. Este, probabil, una dintre cele mai strălucite analize ale nebuniei iubirii din câte s-au scris vreodată, iar caracterul ei pătrunzător nu este deloc surprinzător, dacă ne gândim că acesta este chiar autorul Declarației de Independență a Americii.

În mod similar, Simón Bolivar încearcă să pună capăt legăturii lui amoroase cu Manuela Sáenz. Frumoasa Henriette, femeie măritată, întorcându-se la soțul ei, îi frânge inima lui Casanova, afemeiatul perfect. Exact înainte să moară, Leonard Cohen își ia rămas-bun de la iubita lui muribundă, care i-a inspirat cele mai cunoscute cântece ale sale, inclusiv *So Long, Marianne*. Dintre toate aceste scrisori de adio eu o prefer pe a triumfătorului calif al Spaniei islamice, Abd er-Rahman al III-lea, care meditează pe patul de moarte că, din cincizeci de ani de glorie, el nu s-a bucurat decât de paisprezece zile de fericire. Și puține scrisori par mai sfâșietoare decât agonia sufletească prin care a trecut Alan Turing din cauza persecuțiilor la care a fost supus pentru homosexualitatea lui. Și, bineînțeles, există și cumplita povară a unei rare scrisori de adio de la o soție către soțul ei în lagărele morții din timpul Holocaustului.

Unele dintre aceste scrisori relatează mari evenimente sau spectacole: Columb le raportează monarhilor săi despre „descoperirea" Americii; Bătălia pentru Anglia este povestită în scrisoarea unui tânăr pilot, ucis în luptă la puțin timp după aceea; Cehov observă suferințele deținuților din insula Sahalin; Pliniu cel

Tânăr vede distrugerea orașului Pompeii; Voltaire meditează asupra cutremurului din Lisabona, în 1755.

O subcategorie a ceea ce am putea numi turism include diverse aventuri sexuale în locuri interesante, un tip de scrisoare întâlnit frecvent în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, când experiența modernă a călătoriilor de plăcere s-a extins de la marile voiajuri ale aristocraților bogați la călătoriile cu trenul ale clasei de mijloc, stabilind legături între locuri de pe întregul mapamond așa cum nu se mai întâmplase până atunci: Cehov și Flaubert descriu jovial întâlniri cu prostituate japoneze și tinere egiptene, în splendide pagini de proză.

Apoi există scrisori de familie, din care aflăm despre relațiile personale ale marilor bărbați de stat cu copiii lor, cum ar fi acești doi împărați din dinastia Marilor Moguli: Babur îl povățuiește pe fiul său să fie tolerant. Iar Aurangzeb, pe patul de moarte, i se adresează în scris fiului său, într-o perioadă când imperiul lui se prăbușește. În timp ce așteaptă să fie judecat, Carol I Stuart își învață fiul cum să fie rege. Împărăteasa Maria Terezia o avertizează pe fiica sa, regina Maria Antoaneta, că aroganța o va distruge. Sau, invers, scrisori de la copii către părinți: Svetlana Stalina se joacă de-a dictatorul și îi dă ordine tatălui ei, inclusiv cerându-i să interzică temele pentru acasă în întreaga Uniune Sovietică timp de un an. Există, de asemenea, situațiile jenante din familie, care în cazul monarhiilor capătă o amploare extraordinară. Viitoarea regină Elisabeta I o imploră pe sora ei, regina Maria I Tudor, poreclită „Maria cea Sângeroasă“, să-i cruțe viața. Iosif al II-lea vine la Paris în calitate de consilier în probleme sexuale al surorii sale Maria Antoaneta, când regele Ludovic al XVI-lea este incapabil să asigure consumarea căsătoriei lor.

Avertizarea anonimă privind Complotul prafului de pușcă este în sine decisivă în înfrângerea conspirației, având efectul de a schimba istoria dintr-o trăsătură de condei. Rasputin în scrisoarea sa adresată lui Nicolae al II-lea încearcă să împiedice izbucnirea Primului Război Mondial, dar nu reușește. Unele scrisori sunt prin ele însele porunci de a ucide: în notele lui, Stalin îi încurajează pe membrii poliției secrete să execute „dușmani“ care sunt, de fapt, oameni nevinovați, iar Lenin ordonă frenetic execuții ale unor victime întâmplătoare. În urmă cu trei mii de ani, un ocârmuitor egiptean îi spune soției lui să omoare doi demnitari tineri și „să facă dispărute“ cadavrele lor. Una dintre epistolele mele favorite este nota laconică trimisă de Tito lui Stalin, în care liderul iugoslav amenința să trimită un asasin dacă omologul său sovietic va încerca din nou să îl ucidă.

O categorie specială se referă la autodistrugere: Oscar Wilde primește o scrisoare injurioasă de la tatăl iubitului lui, care îl face „somdomit“ (sic!); Alexander Hamilton și Aleksandr Pușkin ajung printr-o serie de scrisori la duelurile din care li se va trage moartea. Într-o altă categorie aparte, regăsim scrisorile de adio înaintea plecării pe ultimul drum: bunăoară, scrisoarea lui Sir Walter Raleigh către soția lui, înainte de a fi executat. Împăratul Adrian, dându-și seama că e pe moarte, îi scrie fiului său adoptiv, Antoninus Pius, care îi urmează la tron. Bolivar, bolnav și vlăguit, blestemă cele două Americi. Kafka cere ca opera lui să fie distrusă. Și Kafka nu a fost singurul scriitor care să fi pus la îndoială valoarea operei sale: o altă temă privește chinurile și dezamăgirile procesului de creație, așa cum apar în unele scrisori, cum sunt cele ale lui Keats, despre dragoste și moarte; Michelangelo, despre angoasa resimțită când pictează Capela Sixtină; sau T.S. Eliot, critic înverșunat al noului roman scris de George Orwell, *Ferma animalelor*.

Aici veți citi, de asemenea, scrisori nemuritoare ce povestesc despre lupta curajoasă pentru libertate în Epoca Modernă, cum ar fi eliberarea sclavilor, dreptul la vot pentru femei și drepturile cetățenești ale afro-americanilor. Toussaint L'Ouverture, care a condus revolta sclavilor din Haiti împotriva francezilor, în urma căreia s-a întemeiat prima republică independentă a negrilor de pe continentele americane, imploră să-i fie cruțată familia. Nelson Mandela o îndeamnă pe soția lui, Winnie, să nu renunțe la speranță, nici chiar în regim de detenție într-o închisoare. Rosa Parks atacă segregația rasială în Alabama. Abram Hannibal — un sclav capturat, probabil, în Africa de Vest, iar apoi vândut la piața de sclavi din Istanbul, de unde a ajuns la Curtea țarului Rusiei — devine primul general negru din Europa. O serie de femei înzestrate se afirmă, în ciuda discriminărilor: Ada Lovelace scrie despre pasiunea ei pentru știință; Fanny Burney și Manuela Sáenz sfidează necesitatea de a se supune unor căsnicii anoste, în care bărbatul deține rolul dominant; Emmeline Pankhurst îndeamnă la acțiuni violente menite să obțină dreptul la vot pentru femei.

Chiar dacă e-mailul și telefonul au pus capăt vârstei de aur a scrisorilor, acestea și-au păstrat totuși puterea — de pildă, în diplomație. În 2018, când președintele Donald Trump a anulat summitul programat la Singapore cu tânărul și sângerosul dictator nord-coreean Kim Jong-un, mijlocul de comunicare ales este o scrisoare într-un stil tipic „trumpian“. Aceasta dă tonul unei corespondențe debordând de energie. Până la urmă, summitul a avut loc. După câteva zile, pe 6 iulie, conducătorul suprem Kim i-a scris lui Trump: „Această însemnată primă întâlnire

cu Excelența Voastră a marcat cu adevărat începutul unei călătorii semnificative." La scurt timp, Trump a împins lucrurile mai departe, lăudându-se la un miting despre aventura lui epistolară cu liderul nord-coreean: „Eu am fost foarte dur, iar el a fost la fel. Am tatonat amândoi terenul, ba înainte, ba înapoi. Apoi ne-am înamorat, OK? Da, chiar așa. Mi-a trimis scrisori frumoase, niște scrisori extraordinare." Indiferent care va fi viitorul armamentului nuclear nord-coreean, aceste declarații demonstrează cel puțin câtă forță politică și emoțională poate avea o scrisoare.

Și, fiindcă în rândurile de mai sus a venit vorba despre această nouă atitudine de impertinență și impolitețe în viața publică, manifestată prin aroganță autoritaristă, grandilocvență nemiloasă și dușmănie ranchiunoasă, așa cum sunt acestea întruchipate de președinția lui Trump, am adăugat scrisoarea plină de farmec și eleganță lăsată în Biroul Oval de președintele George H.W. Bush (care îndemnase la o politică „mai blândă, mai amiabilă") pentru succesorul său, Bill Clinton: în mod categoric și cordial, se renunță la meschinăria, neîncrederea și malițiozitatea politică, în cinstea idealului american împărtășit de amândoi. Iată un sentiment care, din păcate, lipsește astăzi.

Scrisorile revin în preferințele celor care doresc mai multă discreție în corespondența lor. Politicienii, spionii, criminalii și amanții au învățat cu toții, adeseori prin experiențe negative trăite nemijlocit, că e-mailurile și mesajele electronice pot fi citite și dezvăluite în mod public, întrucât nu sunt niciodată distruse cu adevărat. În schimb, adesea dispar. Prin caracterul lor efemer devin un mijloc de comunicare nesatisfăcător. Din cauza e-mailurilor și a mesajelor electronice, parcă trăim tot timpul pe fugă, în timp ce scrisorile aduc un sentiment de trăinicie în existența omenească. Chiar și mesajele cu o codificare sofisticată pot fi decriptate. Cu ajutorul unor adevărate armate de hackeri angajați cu contracte ilegale, capabili să subtilizeze la comandă informații vitale, fără să fie detectați, serviciile de informații secrete, cum sunt CIA, GCHQ[*] și FSB[**], culeg clandestin uriașe cantități de mesaje electronice. Din acest motiv, oamenii încep să folosească din nou tocul și hârtia, în special în activitatea administrativă, guvernamentală: scrisorile pot fi păstrate, însă ironia face să fie mai sigure, întrucât există doar în exemplar unic și pot fi distruse oricând. Înalți demnitari ruși mi-au mărturisit că la Kremlin, în prezent, toate treburile, indiferent de importanța lor, sunt comunicate prin scrisori și note scrise, pe hârtie, cu cerneală clasică sau cu creion, cu stilou ori cu pix, toate fiind trimise prin curieri de

încredere. Nu se mai folosesc instrumentele electronice elegante, acum la mare modă! Ar trebui să luăm aminte și noi: nimeni nu știe mai bine decât administrația președintelui Putin de la Kremlin, acea redută a spionajului cibernetic, cât de nesigure și de periculoase sunt mesajele electronice și e-mailurile. Totuși, așa cum arată antologia noastră, scrisorile au adeseori o viață mai lungă decât și-ar fi imaginat vreodată autorii lor.

Sper ca toți cititorii antologiei să admire curajul, frumusețea și autenticitatea intrinsecă a scrisorilor prezentate. Un internaut se poate simți mai singur decât oricând în mijlocul atâtor milioane de utilizatori invizibili ai uriașei rețele informatice mondiale, în schimb, autorul unei scrisori trimise unui destinatar nu este niciodată singur. Lordul Byron, a cărui fiică, Ada, este menționată în culegerea noastră, a înțeles acest lucru când reflecta că „a compune scrisori constituie singura îndeletnicire ce poate să îmbine solitudinea cu o bună companie", întrucât autorul unei scrisori simte în suflet mângâierea caldă a gândului că cineva, undeva departe, va împărtăși curând sentimentele sale. Fie ca voi înșivă să simțiți astfel încurajarea de a compune scrisori inspirate de aceste exemple strălucite ale artei epistolare.

Al vostru, cu sinceritate,

Simon Sebag Montefiore,
mai 2019

P.S. Sper să savurați, de asemenea, și volumul complementar al acestei cărți: *Discursuri care au schimbat lumea*[***].

P.P.S. În unele cazuri, unde textele sunt prea lungi, detaliile prea neînsemnate ori întâmplările cu tentă sexuală prea repetitive, am editat scrisorile pentru a înlesni lectura lor. De asemenea, am folosit numele de domnitori ai tuturor monarhilor, chiar dacă încă nu erau suverani încoronați în momentul redactării scrisorilor respective. Astfel, este mai ușor să-i recunoaștem: Elisabeta I era o prințesă cu șanse îndoielnice de a urca pe tron când îi adresa reginei Maria I așa-numita „*Tide Letter*" („Scrisoarea mareei joase"), însă documentul apare în lista Cuprinsului ca „Elisabeta I către Maria I". Îmi cer scuze dacă acest lucru poate deranja cumva.

[***] Government Communications Headquarters, în Marea Britanie. (*N. trad.*)

Serviciul Federal de Securitate al Federației Ruse (Federalnaia slujba bezopasnosti Rossiiskoi Federații, în limba rusă). (*N. trad.*)

Simon Sebag Montefiore, *Discursuri care au schimbat lumea*, traducere de Irina Negrea, Editura Trei, București, 2016. (*N. red.*)

Dragoste

Henric al VIII-lea către Anne Boleyn, mai 1528

Iată una dintre scrisorile de dragoste care au schimbat istoria. Henric era cel de-al doilea fiu al lui Henric al VII-lea, care, în 1485, acaparase tronul în numele noii dinastii Tudor, întemeiată de el. Doar prin decesul fratelui său mai mare, Arthur, prinț de Wales, s-a întâmplat ca Henric al VIII-lea să ajungă la tron, în 1509. În urma lui Arthur a rămas tânăra lui văduvă, Caterina de Aragon, fiica monarhilor spanioli. La înscăunarea sa, Henric a decis subit să se însoare cu Caterina. Mai târziu, după douăzeci de ani de căsnicie, regele avea nevoie cu disperare de un moștenitor de sex bărbătesc. Până atunci, dintre copiii lui supraviețuise doar o fiică, Maria. După o aventură amoroasă cu o tânără curteană pe nume Mary Boleyn, regele a remarcat-o pe sora acesteia, Anne, o doamnă de onoare a reginei. În 1528, Henric s-a îndrăgostit de Anne Boleyn, care era cu unsprezece ani mai tânără decât el. Deși este puțin probabil ca în relația lor de iubire să se fi ajuns deja la intimitate, regele a fost întru totul fascinat de ea. Dar Anne Boleyn nu a cedat în fața încercărilor lui de seducție. Amestecul acesta de castitate și rafinament prețios, ambiția ei de a se mărita cu regele, fără să se lase doar sedusă ca sora ei, precum și atitudinea ei mândră și rece au ațâțat dorința lui Henric. Din cauza personalității ei, a ajuns să se îndoiască de dragostea ei — „Nădăjduiesc că la fel simți și tu“ —, iar ulterior regele avea să deteste cu înverșunare toate șiretlicurile ei și să se răzbune cumplit.

Iubirea pentru Anne se potrivea perfect cu părerea lui Henric că mariajul său cu regina Caterina era incestuos și că mânia divină făcuse ca el să nu aibă fii. De aceea le-a poruncit sfetnicilor săi să obțină de la Papă anularea căsătoriei. Însă Biserica Catolică a respins cererea regelui, doleanță care urma să fie cunoscută în istorie drept „Marea problemă a lui Henric“, ceea ce a dus la ruptura decisivă dintre Anglia și Roma și la întemeierea Bisericii Anglicane; totodată, aceasta i-a permis regelui să se însoare cu Anne, în 1532. Când Anne a adus pe lume o fiică, viitoarea Elisabeta I, însă niciun fiu, Henric s-a întors împotriva ei: Anne Boleyn a fost executată în 1536.

Domniță a mea și prietenă,

Eu și inima mea în mâinile tale ne predăm, implorându-te să ne îngădui ca petitori ai preabunelor tale favoruri și sperând ca sentimentele tale pentru noi să nu pălească nicicum prin absența noastră. Căci nespus de regretabil ar fi ca tristețea noastră s-o sporească astfel, când oricum absența face aceasta îndeajuns, și mai mult decât oricând mi se va fi părut posibil să ne reamintim o lege a astronomiei, potrivit căreia cu cât zilele mai lungi sunt, cu atât și soarele mai departe este, însă cu atât mai fierbinte, totuși. La fel este și cu dragostea noastră, căci, chiar dacă prin absență despărțiți acum suntem, fervoarea ei totuși se păstrează, cel puțin din partea mea, și nădăjduiesc că la fel simți și tu; or, te asigur că pentru mine nefericirea absenței este deja prea împovărătoare; iar când mă gândesc la cât de multe îmi va mai fi dat să pătimesc, totul ar fi negreșit insuportabil pentru mine, dacă nu aș avea acea tenace speranță. Și cum nu pot fi cu tine în persoană, îți trimit cel mai asemănător lucru cu putință, mai precis, portretul meu montat într-o brățară, pe care tu deja prea bine o știi. Mi-aș dori să fiu în locul lor, când chipul îți vor lumina de plăcere. Primește misiva scrisă de mâna

Credinciosului tău servitor și prieten,
H. Rex.

Frida Kahlo către Diego Rivera, nedatat

Scrisorile de dragoste ale Fridei Kahlo către soțul ei, pictorul Diego Rivera, sunt pline de culorile îndrăznețe și pasiunile sălbatice ale artei ei și ale vieții ei. Născută în 1907, dintr-un tată german și o mamă mexicană, a rămas aproape infirmă din cauza poliomielitei, iar mai târziu a suferit răni cumplite într-un accident de autobuz aproape fatal, în 1927. O tijă de fier i-a străpuns uterul. A stat trei luni cu tot corpul în ghips, a îndurat treizeci de operații și a suferit de dureri toată viața. În timpul convalescenței, a început să picteze și l-a întâlnit pe Diego, deja celebru; amândoi aveau convingeri de stânga, cunoscându-se de altfel prin intermediul Partidului Comunist. Diego a devenit mentorul ei artistic. Rivera trăise la Paris, călătorise în Italia și își crease un stil propriu în picturile lui murale, caracterizate printr-un colorit îndrăzneț și figuri aproape aztece prin simplitatea lor, în care povestea istoria Mexicului și a revoluției de acolo. Diego și Frida au devenit amanți: el avea 42 de ani, ea, 20.

Kahlo și Rivera s-au căsătorit în 1929, însă mariajul lor a fost furtunos. El avea un caracter detestabil și era un afemeiat incurabil, iar ea avea aventuri cu bărbați, inclusiv cu liderul revoluționar rus aflat în exil, Lev Troțki, dar și cu femei, ca de pildă cântăreața și dansatoarea franco-americană Josephine Baker. În ciuda problemelor de sănătate și cu tot catolicismul conservator al unei mari părți din societatea mexicană, Frida Kahlo nu a renunțat la viziunea ei artistică excentrică, nici la vestimentația extravagantă în culori vii, amintind de ascendența ei metisă, și nici la viața ei amoroasă libertină. Stilul spectaculos al operei lui Kahlo, o combinație explozivă de fantastic și realism, magic și folcloric, era inspirat din particularitățile Mexicului și din viața ei extraordinară. Toate acestea se regăsesc în scrisorile ei către Rivera, unde dragostea fizică și freamătul emoțional sunt redate adesea în culorile unei palete de pictură: „tăcutul zămislitor de viață al lumilor, ceea ce este cel mai important este să nu te amăgești. pauzele dimineții, nuanțele prietenoase de roșu, tentele înalte de albastru, mâini pline de frunze, păsări gălăgioase, degete prefirate în păr, cuiburi de porumbei o rară înțelegere a luptei umane simplitatea cântecului absurd nebunia vântului în inima mea = să nu rimeze cumva cu fată = dulce *xocolatl* [ciocolată] a străvechiului Mexic, furtună în sângele care intră prin gură — convulsie, rău augur, râs și dinți goi ace de perlă, pentru vreun dar într-o zi de șapte iulie, o vreau, o primesc, cânt, cântam, voi cânta de acum înainte vraja noastră — vezi“. Descrie dragostea lor ca pe un peisaj mexican și chiar ca pe un fruct: „era setea atâtor ani înfrânată în trupul tău... Erau tot soiul de fructe în seva buzelor tale, sânge de rodie, orizontul unor *mammea* și ananasul curățat. Te-am strâns la pieptul meu și minunăția formei tale a pătruns în cartea mea prin vârful degetelor mele. Miros de esență de stejar, amintiri de nuc, verde răsuflare de frasin. Orizonturi și peisaje, eu le trasez cu un sărut... Pătrund în sexul Terrei, căldura ei mă carbonizează și tot trupul meu este frecat de prospețimea plăpândelor frunze“.

Au divorțat în 1939. Multă vreme, a fost cunoscută mai ales ca nevasta lui Diego — acum picturile Fridei și uriașele fresce exuberante ale soțului ei constituie arta națională a Mexicului. Cât despre relația lor vulcanică, Frida a descris-o cel mai bine: „doar un munte poate cunoaște nucleul unui alt munte“.

Diego,

Nimic nu se compară cu mâinile tale, nimic nu se asemuiește cu verdele-auriu al ochilor tăi. Trupul meu este plin de tine pentru zile de-a rândul. tu

ești oglinda nopții. scăpărarea violentă a fulgerului. reavănul pământului. scobitura subsuorilor tale este adăpostul meu. ating cu degetele sângele tău. Toată bucuria mea este să simt viața țâșnind din floarea fântânii tale când a mea umple mereu toate căile nervilor mei care sunt ale tale.

Thomas Jefferson către Maria Cosway, 12 octombrie 1786

El este ambasadorul american la Paris. Ea este „o anglo-italiancă languroasă, cu păr blond-auriu, grațioasă... și extrem de talentată, mai ales la muzică". El are 43 de ani, ea, 27 de ani. El este văduv, ea este măritată. Născut în Virginia, Jefferson era un latifundiar bogat care, în 1776, elaborase proiectul Declarației de Independență a noii națiuni americane. Născută lângă Florența, în 1759, Maria Cosway era fiica unui hangiu englez expatriat și a soției unui pictor excentric. La Paris, în toamna lui 1786, timp de o lună, Maria și Jefferson au avut parte de o pasiune intensă.

Când ea pleacă, Jefferson îi trimite această scrisoare extraordinară, în care unul dintre intelectualii de marcă ai istoriei occidentale se arată profund preocupat de dilema dragostei, de suferința sufletească și de natura umană. A iubi, a sorbi din elixirul dragostei, susține el, compensează pe deplin inevitabila sfâșiere sufletească. Iar America nu și-ar fi putut afla eliberarea fără pasiunea din sufletul fiilor ei. Concluzia lui? „Nu putem savura parfumul rozelor fără spinii lor." De atunci, cei doi nu s-au mai întâlnit niciodată, însă au corespondat în tot restul vieții lor.

La scurt timp după plecarea Mariei, la Paris sosesc fiica lui Jefferson și însoțitoarea ei, Sally Hemings, o sclavă metisă, în vârstă de 16 ani, cu care Jefferson începe o relație, de pe urma căreia va avea cel puțin cinci copii. În 1790, Jefferson s-a întors acasă, unde a ocupat funcția de secretar de stat în cabinetul președintelui Washington, iar ulterior, în 1801, în urma alegerilor, a devenit al treilea președinte al Americii. Iată, în continuare, acea scrisoare foarte specială, care exprimă agoniile și dilemele oricărui om — bărbat sau femeie — prins în mrejele unei iubiri nepotrivite.

Așezat lângă șemineu, solitar și trist, între Capul și Inima mea a avut loc următorul dialog.

Capul: Hei, colega, nu pari a fi într-o dispoziție prea bună.

Inima: Da, cu adevărat, sunt cea mai nenorocită dintre toate ființele pământești. Covârșită de amărăciune, cu fiecare fibră a constituției mele întinsă peste puterile firii de a îndura, aș prefera să am parte de orice catastrofă, numai să știu că astfel mi-ar fi dat să rămân fără de simțiri sau temeri.

Capul: Acestea sunt veșnicele consecințe ale înfierbântării și nesăbuinței tale. Este tot una dintre încurcăturile în care ne bagi mereu. Într-adevăr, îți recunoști nechibzuințele, dar continui să le îmbrățișezi și să le cultivi; or, nu există nădejdea vreunei îndreptări, atâta vreme cât nu există căință.

Inima: Oh, prietene! Nu e momentul să mă mustri acum pentru slăbiciunile mele! Sunt sfâșiată în bucăți de forța amărăciunii mele! Dacă ai vreun balsam, oblojește-mi rănile degrabă; dacă leac nu ai, nu-mi mai răscoli durerea cu noi chinuri. Cruță-mă în aceste cumplite clipe! Altcândva mă voi supune cu răbdare dojenilor tale.

Capul: Dimpotrivă, nu am observat niciodată ca la tine momentul triumfului să fi coincis cumva cu momentul atenției acordate dojenilor mele. Când suferi din cauza nesăbuințelor tale, se prea poate să te înveți minte pe moment, însă, odată ce paroxismul a trecut, rămâi cu iluzia că nicicând acesta să revină nu s-ar mai putea. Așadar, oricât de aspru ar părea tratamentul meu, este de datoria mea să-l administrez...

Inima: Fie ca Raiul să mă lase de izbeliște, dacă voi mai face așa!

Capul: Voiam să înțelegi cât de imprudent este să te atașezi, fără rezerve, de obiecte pe care urmează atât de curând să le pierzi și a căror pierdere, când se întâmplă, te costă asemenea năprasnice chinuri. Adu-ți aminte de seara trecută. Știai că prietenii tăi urmau să plece din Paris astăzi. Asta a fost de-ajuns ca să cazi pradă celor mai mari frământări. Toată noaptea ne-ai perpelit în pat de pe o parte pe cealaltă. Fără pic de somn sau de odihnă... Pentru a evita aceste eterne neplăceri, la care veșnic ne expui, va trebui să înveți să fii prevăzător înainte de a face vreun pas care ne-ar putea afecta liniștea. Totul în această lume este să fii calculat. Înaintează, așadar, cu prudență, ținând bine balanța în mână. Pune pe un taler plăcerile pe care un obiect ți le-ar putea

oferi; dar nu neglija să așezi judicios în celălalt taler durerile ce vor urma de aici și vezi ce precumpănește, de fapt. A te apropia de cineva nu este ceva lipsit de consecințe. Când ți se propune o nouă cunoștință, analizează situația sub toate aspectele. Judecă bine ce avantaje prezintă, dar și care pot fi inconvenientele la care te-ai expune. Nu mușca din momeala plăcerii, până nu te convingi că nu există niciun cârlig dedesubt. Arta de a trăi este arta de a evita suferința; iar un bun cârmaci este cel care se pricepe să ocolească stâncile și apele puțin adânci ieșite în cale. Plăcerea este întotdeauna în fața noastră; însă nefericirea stă lângă noi: alergând după prima, ne oprește în loc cealaltă. Cel mai eficient mijloc de a ne asigura împotriva suferinței este să ne retragem în noi înșine și să ne mulțumim cu propria noastră fericire...

Inima: Ce încântare poate fi mai divină decât a-ți contopi plânsul cu lacrimile celui zdrobit de mâna cerească?! A veghea la căpătâiul unui bolnav și a încerca să-i alungi clipele de suferință și apăsare! A împărți pâinea noastră cu cel căruia nenorocirile nu i-au mai lăsat nimic! În lumea aceasta există prea multă nefericire; pentru a ușura povara durerilor, se cuvine să o împărțim unii cu alții... Când natura ne-a desemnat amândurora același lăcaș, ne-a dat fiecăruia oblăduiri separate. Ție ți-a atribuit domeniul științei, mie, domeniul moralității. Când vine vorba de cuadratura cercului, de trasarea orbitei unei comete; când se cere analizat care tip de arc este cel mai puternic sau care poate fi rezistența minimă la rotire a unui corp solid, ocupă-te tu de problemă, îți aparține; natura nu mi-a dat mie niciun fel de competențe aici. La fel cum și ție ți-a refuzat sentimentele de compasiune, bunăvoință, recunoștință, dreptate, dragoste, prietenie, și te-a exclus de la posibilitatea de a le stăpâni. Pentru acestea, natura a adaptat mecanismul inimii. Moralitatea era prea esențială pentru fericirea omului, încât să fie lăsată la cheremul combinațiilor nesigure și riscante ale capului. Prin urmare, fundamentul moralității l-a fixat în sentimente, nu în științe. Moralitatea, natura le-a dat-o tuturor, fiindu-le tuturor necesară; știința, le-a lăsat-o doar câtorva, fiindu-le îndeajuns lor. Știu negreșit că tu pretinzi autoritatea de a avea controlul suprem asupra comportamentului nostru în toate privințele; iar din respect față de gravele tale precepte și maxime, din dorința de a face ceea ce se cuvine, uneori m-am conformat sfaturilor tale... Dacă țara noastră, când era oprimată de nedreptățile impuse cu baioneta, s-ar fi lăsat călăuzită de cap, în loc de inimă, unde am fi ajuns acum?! Spânzurând în știreang mai sus decât Haman. Tu ai

început să calculezi și să compari avuția și cifrele; noi am propulsat câteva pulsații ale sângelui nostru fierbinte; am adus entuziasmul acolo unde tu aveai bogăția și cifrele; ne-am pus existența la bunul plac al hazardului, când hazardul părea împotriva noastră, și ne-am salvat patria; justificând totodată căile Providenței, al cărei precept este să faci întotdeauna ceea ce este drept și să lași problema în seama ei. Pe scurt, prietene, pe cât memoria mă mai ajută încă, nu știu să fi săvârșit vreun lucru bun la sugestia ta sau vreun lucru mârșav fără de ea. Resping, așadar, pentru totdeauna amestecul tău în fieful meu. N-ai decât să umpli foi de hârtie cu triunghiuri și pătrate cât poftești, încearcă în toate felurile să vezi cum le poți atârna și combina între ele... Noi înșine nemuritori nu suntem, prietene; și atunci cum am putea pretinde ca desfătările noastre să fie așa? Nu putem savura parfumul rozelor fără spinii lor; nici plăceri fără compromisuri. Aceasta este legea existenței noastre, iar noi trebuie să o acceptăm.

Ecaterina cea Mare către prințul Potemkin, cca 19 martie 1774

Această scrisoare ne dezvăluie una dintre cele mai reușite relații romantice și alianțe politice din câte a consemnat istoria. Pe când era o tânără prințesă germană, Ecaterina a fost adusă în Rusia pentru a se mărita cu moștenitorul la tron, marele duce Petru, un individ imatur, ciupit de vărsat și brutal, care i-a făcut viața un infern. Ea era deșteaptă, cultă, înfocată și ambițioasă. Disperată în singurătatea ei, și-a găsit un sprijin personal și politic într-o suită de amanți. Când a devenit limpede că soțul ei, acum împăratul Petru al III-lea, era dezastruos ca țar și periculos ca om, Ecaterina l-a înlăturat de la domnie cu ajutorul amantului ei, Orlov, și și-a luat titlul de Ecaterina a II-a. Petru al III-lea a fost strangulat. Când ea însăși s-a aflat în pericol de a fi asasinată, Ecaterina nu a fost ajutată aproape deloc de Orlov. Relația lor s-a destrămat, iar în grațiile împărătesei a intrat un intelectual neînsemnat pe nume Vasilcikov, care i-a pricinuit și mai multă nefericire. A simțit nevoia să fie sprijinită de un bărbat pe care să-l poată considera egalul ei, iar gândul a dus-o deja la Grigori Potemkin. Strălucit, spectaculos și puternic, Potemkin o iubea de ceva vreme.

Acum, Ecaterina se îndrăgostește de el, conștientă că Potemkin are o inteligență la fel de sclipitoare ca a ei. În scrisorile lor, se numesc reciproc „suflete pereche“,

scriindu-și zi și noapte. Uneori, scrisorile ei sunt ca niște texte eliptice: „Eu iubesc generalul, generalul iubește pe mine“, însă ambițiile ei sunt imperiale. Pasiunea fizică se îmbină cu perspicacitatea politică și schimbă istoria Rusiei: împreună, cei doi extind teritoriul imperiului adăugând Ucraina, anexează Crimeea, întemeiază o flotă în Marea Neagră, precum și noi orașe, de la Odessa până la Herson.

În această scrisoare, Ecaterina, care îl numește pe Potemkin „eroul meu“, „un cazac“ și „un ghiaur“ (tătar musulman), recunoaște în zori, imediat după o ceartă în care decide să se despartă de el, că nu poate trăi fără charismaticul ei amant: este copleșită de dragoste și de voluptate — ce i-a făcut acest bărbat celei mai deștepte femei din Europa?

Scumpul meu,

De fapt, ai crezut, probabil, că nu-ți voi scrie astăzi. Iată că te înșeli, domnule. M-am trezit din somn la ora 5, acum este trecut de 6 — ar trebui să-i scriu lui [Vasilcikov]. Dar doar ca să îi spun adevărul, și bagă de seamă, rogute, ce fel de adevăr: nu te iubesc și nu vreau să te mai văd. Nu vei crede, iubitul meu, dar nu te pot suferi deloc. Ieri, am sporovăit până la 12, apoi a fost trimis la plimbare. Nu te supăra — într-adevăr, de parcă persoana lui ar fi de neînlocuit. Cel mai simpatic lucru care a ieșit din acea conversație este că am aflat ce vorbesc ei între ei: nu, spun ei, nu poate fi vorba de Vasilcikov, pe acesta ea îl tratează altfel. Iar el este cu adevărat merituos. Nimeni nu se miră, iar legătura a fost acceptată, ca și cum s-ar fi așteptat de multă vreme la asta. Dar nu — totul trebuie să fie altfel. De la degetul mic al mâinii până la călcâi și de la acestea până la ultimul fir de păr de pe cap, eu am decretat azi o interdicție generală de a-ți arăta fie și cel mai mic semn de afecțiune. Și dragostea mea rămâne închisă și ferecată în inima mea. Oh, groaznic cât de strâmtorată se simte acolo. Foarte anevoios se strecoară înăuntru, așa că bagă de seamă: oricând ar putea țâșni afară altundeva. Acum, uite, unde ai mai văzut tu, care ești un om rațional, ca în atât de puține rânduri să încapă așa de multă nebunie? Cuvinte prostești s-au revărsat potop din capul meu. Nici nu știu cum de îți poate plăcea să îți petreci timpul cu cineva cu o asemenea minte răvășită?! Oh, domnule Potemkin, ce straniu miracol ai împlinit în acest cap atât de tulburat acum, pe care înainte însă societatea îl socotea drept unul dintre cele mai luminate din Europa?

E timpul, într-adevăr, a venit momentul ca fără de zăbavă să ne comportăm cu chibzuință. Este rușinos, este urât, este un păcat ca Ecaterina a II-a să se lase condusă de această pasiune nebună. O asemenea nesăbuință te va face dezgustătoare chiar și în ochii lui. Îmi voi repeta în gând aceste ultime cuvinte necontenit, cu speranța ca astfel să pot reveni negreșit pe calea cea bună. Însă aceasta nu va fi dovada finală a marii puteri pe care o ai asupra mea. E cazul să mă opresc, fiindcă altminteri aș începe să mâzgălesc aici o întreagă metafizică sentimentală, care doar te va face să râzi până la urmă, fiindcă alt avantaj încă nu ar avea. Eh, epistolă limbută, pornește spre locurile acelea, spre ținuturile acelea fericite unde eroul meu sălășluiește. Și dacă s-o nimeri ca pe el să nu-l mai găsești acasă și înapoi să te întorci la mine, atunci eu te voi azvârli direct în foc, iar Grișenka[****] nu va vedea acest comportament extravagant, în care, totuși, Dumnezeu e martor, există multă iubire; însă ar fi cu mult mai bine dacă el nu ar afla acest lucru.

Adio, ghiaurule, moscovitule, cazacule. Nu te iubesc.

Iacob I către George Villiers, duce de Buckingham, 17 mai 1620

Aceasta este o scrisoare de dragoste de la regele Iacob I, care era căsătorit, adresată preaiubitului său favorit. Iacob era cunoscut pentru relațiile sale intime cu diverși tineri chipeși. Din clipa în care, în 1614, l-a văzut pe George Villiers, pe atunci în vârstă de 21 de ani, Iacob a fost fascinat de frumusețea fizică a tânărului, care s-a dovedit a fi și inteligent, chiar dacă nu foarte talentat. Numit paharnic al regelui, George Villiers a promovat rapid în ierarhia nobiliară până la rangul de Duce de Buckingham (1623) — și, în calitate de Mare Lord al Amiralității, ocupa, de fapt, funcția de prim-ministru —, devenind astfel cel mai detestat om din regat. Iacob îl săruta și îl mângâia pe George în public, îl alinta drăgăstos spunându-i „Steenie“[*****], fiindcă Sfântul Ștefan avea „un chip de înger“, iar, în 1617, a recunoscut în fața Consiliului: „puteți fi siguri că eu îl iubesc pe Contele de Buckingham mai mult decât pe oricine altcineva. [...] Mi-aș dori [...] să nu se considere a fi un defect, căci și Iisus Hristos a făcut la fel, și de aceea nu pot să fiu blamat. Hristos îl avea pe Ioan, eu îl am pe George“. Au existat, probabil, și relații sexuale între cei doi: Buckingham îi reamintea lui Iacob într-o scrisoare: „[nu știu

dacă] m-ai iubit acum [...] mai mult decât atunci, la Farnham, când n-am să uit niciodată cum la capul patului nu se mai știa care era stăpânul și care era câinele lui". Iacob îl numea pe Buckingham „soția" lui: „Dumnezeu să te binecuvânteze, dulce copil și soție a mea, și fie ca pentru totdeauna să fii mângâierea scumpului tău tată și soț". Merită menționat că Buckingham a izbutit să rămână foarte bun prieten și cu Carol I al Angliei, fiul și moștenitorul la tron al lui Iacob I. A știut să își păstreze prerogativele și după moartea lui Iacob. Dar, în 1628, a fost asasinat de către un ofițer nemulțumit. În această misivă, scrisă pe vremea apogeului puterii lui Buckingham, Iacob l-a ajutat să se însoare cu bogata Lady Katherine Manners, însă, chiar și după nuntă, regele continuă să admire „dinții albi" ai lui Buckingham.

Dulce, scump și neasemuit copil al meu,

Iubitul tău tătic îți trimite a sa binecuvântare în această dimineață, și la fel fiicei lui. Domnul nostru Ceresc îți trimite o dulce și senină trezire, suavă odihnă în sfântul tău așternut și binecuvântate fie roadele a fi zămislite, pentru ca mie dat să-mi fie a mă bucura de paji în dormitor cu care să mă joc, aceasta fiind ruga mea zilnică, să știi, dulceața sufletului meu. Când te vei scula, ferește-te de neplăcerile oamenilor care îți pot tulbura gândurile, astfel încât la întâlnire să pot vedea cum dinții tăi albi strălucesc asupra mea, ținându-mi astfel plăcută companie în călătoria mea. Și așa să te binecuvânteze Dumnezeu, cu speranța că nu vei uita să citești din nou scrisoarea mea precedentă.

Iacob R.

Vita Sackville-West către Virginia Woolf, 21 ianuarie 1926

Vita Sackville-West era o aristocrată, poetă și romancieră, fiică a lordului Sackville. După ce s-a măritat cu diplomatul Harold Nicolson în 1913, a continuat să aibă legături amoroase cu femei și, poate, cea mai mare dragoste a vieții ei a fost cu romanciera Virginia Woolf. În februarie 1923, Woolf scria în jurnalul ei: „[Vita] este o lesbiană experimentată & s-ar putea să fi pus ochii pe mine, așa bătrână cum sunt." Virginia, născută Stephens și măritată cu Leonard

Woolf, avea 44 de ani, fiind cu zece ani mai vârstnică decât Vita. Virginia se considera provincială și demodată, prin comparație cu libertinismul spectaculos al Vitei, precum și o scriitoare cu mai puțin succes decât ea. În schimb, Vita admira scrierile „rafinate“ ale Virginiei. În această banală epistolă de dragoste, Sackville-West, scriindu-i lui Woolf de la una dintre vilele ei din Italia, la începutul lui 1926, declară că sentimentele față de iubita ei au rămas neschimbate, chiar dacă are acum alte amante. Relația lor a luat sfârșit prin 1928, însă i-a servit lui Woolf drept sursă de inspirație pentru romanul său *Orlando*, care, prin protagonistul transsexual recognoscibil, este în anumite privințe scrisoarea de dragoste a Virginiei către Vita.

Milano
Joi, 21 ianuarie 1926

Am ajuns să fiu doar un lucru care o dorește pe Virginia. Am compus o frumoasă scrisoare adresată ție, în ceasurile de coșmar și insomnie ale nopții, dar a dispărut toată: mi-e dor de tine, simplu, cu disperare, omenește. Tu, cu toate scrisorile tale ne-stupide, nu ai scrie niciodată ceva atât de banal; poate că nici măcar nu ai simți așa ceva. Și totuși, cred că vei sesiza o mică fisură. Dar tu ai îmbrăca-o într-o formulare atât de rafinată, încât și-ar pierde un pic din realitate. Pe când, la mine e foarte evident: mi-e dor de tine, mai mult chiar decât aș fi crezut; și mă așteptam oricum să îmi fie dor de tine destul de mult. Prin urmare, această scrisoare este, de fapt, un scâncet de durere. Este incredibil cât de indispensabilă ai devenit pentru mine. Presupun că ești obișnuită ca oamenii să îți spună aceste lucruri. La naiba, creatură răsfățată ce ești; nu te voi face să mă iubești mai mult, dându-mă de gol așa. Dar, oh, draga mea, nu pot fi calculată și rezervată cu tine: te iubesc prea mult pentru asta. Prea sincer. Nici nu ai idee cât de rece și de rezervată pot fi cu persoanele pe care nu le iubesc. A devenit o artă de mare iscusință pentru mine. Tu însă mi-ai doborât zidurile de apărare. Și, de fapt, nu mă deranjează deloc...

Te rog, iartă-mă pentru această jalnică scrisoare.
V.

Corespondența dintre Soliman Magnificul și Hŭrrem Sultan, anii 1530

Aceste două scrisori de dragoste spun povestea relației dintre o sclavă și cel mai puternic monarh din lume. Ea era, probabil, fiica blondă a unui preot ortodox rus, care a fost făcută prizonieră și apoi vândută haremului sultanului otoman Soliman Magnificul. Acesta a domnit timp de 46 de ani, începând din 1520. Era, incontestabil, o tânără remarcabil de inteligentă și înzestrată cu o personalitate puternică. Deși avea acces la mii de cadâne din harem și avea deja o consoartă, care îi dăruise un fiu moștenitor, prințul Mustafa, Soliman s-a îndrăgostit de Roxelana, dându-i un nou nume, Hŭrrem („Cea veselă"), pentru exuberanța ei și „ochii plini de ghidușie".

Sultanii otomani scriau poezii de dragoste folosind pseudonime, iar Soliman, adesea plecat departe să lupte cu ungurii sau cu perșii, îi scria lui Hŭrrem poezii, folosind numele de Muhibbi („iubitul"). Iată câteva versuri de-ale lui, celebre și azi.

Soliman către Hŭrrem

Tron al singuraticului meu mihrab, bogăția mea, iubirea mea, raza mea de lună,
Prietena mea nespus de sinceră, confidenta mea, viața mea însăși, Sultana mea,
Cea mai frumoasă între toate frumusețile...
Primăvara mea, chip iubit și vesel, lumina ochilor mei, scumpa mea, frunză zglobie...
Plantele mele, dulceața mea, roza mea, singura ce pe lume nu mă întristează...
Istanbulul meu, Caramanul meu, pământ al Anatoliei mele,
Badakhshanul meu, Bagdadul meu, Khorāsānul meu,
Femeia mea cu păr frumos, iubita mea cu sprâncene arcuite, iubirea mea cu ochi plini de ghidușie...
Voi cânta laudele tale mereu.
Eu, iubitul cu inima chinuită, Muhibbi cu ochii plini de lacrimi, eu sunt fericit.

În jurul anului 1521, Hŭrrem a dat naștere primului lor fiu — principalul moștenitor la tron. Soliman a ignorat restricția de a avea doar câte un fiu de la fiecare concubină, iar în jurul anului 1533 s-a însurat cu Hŭrrem, rupând astfel cu tradiția potrivit căreia sultanii nu se căsătoreau cu concubinele lor. Hŭrrem a avut

norocul de a-i dărui sultanului cinci fii și o fiică, pe care îi menționează în această scrisoare. Majoritatea au avut o viață lungă — în special, frumoasa și inteligenta lor fiică Mihrimah, care a devenit un ajutor de încredere al tatălui ei și, mai târziu, sfetnicul fratelui ei, Selim. De-a lungul anilor, Hŭrrem s-a dovedit a fi o politiciană destoinică, înfruntându-l pe fiul cel mare al sultanului, Mustafa, care a fost sugrumat din porunca tatălui său. Hŭrrem a murit în 1558, înaintea lui Soliman, însă a reușit să asigure succesiunea la tron a fiului ei, Selim, în 1566. Mausoleul lui Hŭrrem se află lângă cel al lui Soliman, în Moscheea Süleimaniye (Moscheea lui Soliman) din Istanbul. Iată, în continuare, una dintre scrisorile lui Hŭrrem către Soliman, aflat în campanie militară:

Hŭrrem către Soliman

Sultanul meu,

Chinurile sfâșietoare ale despărțirii sunt nesfârșite. Cruț-o acum pe această nefericită și nu pregeta să îi trimiți nobilele tale scrisori. Îngăduie-i sufletului meu măcar mângâierea unei scrisori... Când nobilele tale scrisori sunt citite, slujitorul și fiul tău Mir Mehmet, la fel, roaba și fiica ta Mihrimah plâng și se tânguiesc de dorul tău. Plânsul lor mă înnebunește, e ca și cum ar jeli de moarte. Sultanul meu, fiul tău Mir Mehmet, și fiica ta Mihrimah, și Selim Han, și Abdulahh îți trimit multe salutări și își freacă obrajii în colbul de la picioarele tale.

Anaïs Nin către Henry Miller, cca august 1932

Născută în Franța, în 1903, din părinți cubanezi, Anaïs Nin a dat o nouă expresie puterii feminine, libertății, erotismului, dar și suferinței femeilor maltratate de bărbați. A ținut jurnale, unde a consemnat relația abuzivă și incestuoasă cu tatăl ei, apoi, când s-a maturizat, și-a cultivat propriile sensibilități literare, emoționale și erotice. Trăind la Paris, în anii 1930, împreună cu soțul ei, Hugh Guiler, un bancher scoțian, Anaïs Nin scria eseuri și povestiri, însă își concentra talentul în jurnalele ei.

Scriitorul american Henry Miller, poreclit „autorul gangster“, trăia de pe o zi pe alta la Paris, unde își desăvârșea prima sa capodoperă, *Tropicul Cancerului*, o carte plină de erotism, de destrăbălare în stilul lui Rabelais și de virilitate. Însă amândoi trăiau pentru a scrie — „în adâncul nostru există un scriitor, nu o ființă umană“,

consemna Nin. Când a venit la dejun la soții Guiler, el avea 39 de ani, era lefter și însurat cu a doua sa soție, June Smith, o femeie frumoasă, fascinantă și misterioasă. I-a vizitat singur — June încă era la New York.

Nin, în vârstă de 29 de ani, a făcut întâi o obsesie pentru Miller ca scriitor. Când o întâlnește pe soția lui, June, cele două femei au o scurtă aventură. Apoi, Anaïs și Henry au înfiripat o aventură de sex și literatură. El îi admiră jurnalul și povestirile; ea recunoaște măreția romanelor lui, *Tropicul Cancerului* și *Tropicul Capricornului*, în care June apare drept femeia fatală, Mona/Mara. Nin și soțul ei achită costurile publicării cărților. Relația dintre Nin și Miller a fost întotdeauna marcată de un erotism aventuros și, în același timp, a reprezentat o celebrare a vieții. „El este bărbatul îmbătat de viață", scria ea, „la fel ca mine". Dar, după ce făceau dragoste, discutau pe îndelete despre cărți: „Henry folosea bine dragostea mea, frumos — înălța cărți din ea".

Au avut una dintre cele mai reușite corespondențe romantice — scrisori sexy, dezordonate, dezinhibate, poetice, frumos scrise, dezechilibrate: „Anaïs", scrie el în vara lui 1932, „iată prima femeie cu care pot fi pe deplin sincer... Adică eu nu pot fi niciodată pe deplin loial. Nu-mi stă în fire; iubesc femeile sau viața prea mult... Dar râzi, Anaïs... îmi place să te aud cum râzi. Ești singura femeie care are un simț al veseliei, o toleranță înțeleaptă — ba nu, mai mult, mă îndemni parcă să te înșel. Te iubesc pentru asta. Și ce te împinge să faci asta? Iubirea? Oh, e frumos să iubești și să fii liber în același timp... Te iubesc și râd... Vino aici repede și regulează-mă. Juisează cu mine. Încolăcește-ți picioarele în jurul meu. Încălzește-mă". Când *Tropicul Cancerului* a fost publicat, în 1934, Miller a devenit celebru și notoriu pentru acest roman și pentru trilogia sa, „Răstignirea trandafirie". Anaïs a cunoscut faima pentru jurnalele și romanele ei, cum ar fi *Un spion în casa dragostei*. Scurtele ei povestiri erotice, *Delta lui Venus*, au influențat decisiv erotismul feminin, în momentul publicării lor postume, în 1977. Relația lor s-a încheiat după zece ani, însă cei doi au rămas prieteni pe viață și maeștri epistolari. Scrisoarea de mai jos surprinde pasiunea și ura acestui *ménage a trois*, precum și spiritul generos al lui Anaïs.

> Ai dreptate, într-un fel, când vorbești despre onestitate. Un efort, oricum, cu uzualele retractări omenești sau femeiești. A bate în retragere nu este ceva feminin, masculin sau viclean. Este o teroare înaintea distrugerii complete. Ce analizăm inexorabil, cum va muri totul? Va muri June? Va muri dragostea noastră, subit, instantaneu, dacă ar fi să faci din ea o caricatură? Henry, există

un pericol în dorința de a cunoaște prea mult. Tu ai pasiunea cunoașterii absolute. Acesta e motivul pentru care te vor urî oamenii.

Și, uneori, cred că neobosita ta analiză a lui June lasă pe dinafară ceva, adică sentimentele tale pentru ea dincolo de cunoaștere sau în ciuda cunoașterii. Văd adesea cum plângi în hohote pentru ceea ce distrugi, văd cum vrei să te oprești și doar să adori; și chiar te oprești, dar pe urmă, după câteva clipe, reîncepi totul cu un bisturiu, ca un chirurg.

Ce vei face, după ce vei descoperi tot ceea ce este de știut despre June? Adevărul. Câtă ferocitate în modul cum îl cauți. Distrugi și suferi. Într-un fel ciudat, nu sunt de acord cu tine, dimpotrivă. Suntem sortiți să deținem două adevăruri. Eu te iubesc și eu mă cert cu tine. Și tu, la fel. Vom ieși mai puternici din asta, fiecare, mai puternici cu dragostea noastră și cu ura noastră. Când caricaturizezi și încolțești, și sfâșii, te urăsc. Vreau să îți răspund, nu cu versuri nevolnice și stupide, ci cu un miracol la fel de puternic ca realitatea ta. Vreau să lupt împotriva bisturiului tău chirurgical cu toate forțele oculte și magice din lume.

Vreau deopotrivă să te înfrunt și să mă supun ție, întrucât ca femeie ador curajul tău, ador durerea pe care o generează, ador lupta pe care o porți în tine și pe care doar eu o conștientizez pe deplin, ador înspăimântătoarea ta sinceritate. Ador forța ta. Ai dreptate. Lumea merită să fie caricaturizată, însă știu, de asemenea, cât de mult poți tu iubi ceea ce caricaturizezi. Cât de multă pasiune există în tine! Asta este ceea ce simt eu în tine. Nu simt savantul, descoperitorul, observatorul. Când sunt cu tine, eu percep clocotul sângelui.

De data asta, când te vei trezi din extazul întâlnirilor noastre, nu vei mai revela doar momentele ridicole. Nu. Nu vei mai face așa de data asta, întrucât când trăim împreună, când examinezi cum rujul meu care nu se poate șterge estompează conturul buzelor mele, mânjind în jur ca sângele după operație (m-ai sărutat pe gură și a dispărut, conturul gurii s-a pierdut ca într-o acuarelă, culorile au curs); când faci asta, mă agăț de miracolul care trece aproape imperceptibil (miracolul, oh, miracolul de a sta întinsă sub tine) și ți-l aduc ție, îl suflu în jurul tău. Ia-l. Mă simt generoasă cu sentimentele mele când tu mă iubești, sentimente atât de netocite, atât de noi, Henry, nu sentimente pierdute în asemănarea lor cu alte momente, atât de mult ale noastre, ale tale, ale mele, tu și eu împreună, nu oricare bărbat sau oricare femeie împreună.

Ce poate fi mai înduioșător de real decât odaia ta? Patul de fier, perna tare, unicul pahar. Și totul scânteind ca luminițele de 4 iulie grație bucuriei mele,

bucuria lină și unduitoare a pântecelui electrizat de tine. Odaia este plină de incandescența pe care ai turnat-o în mine. Odaia va exploda când șed lângă patul tău și tu vorbești cu mine. Nu aud cuvintele tale; glasul tău a reverberat în contact cu trupul meu, ca o altfel de mângâiere, o altfel de penetrație. Nu am nicio putere asupra glasului tău. Vine direct din tine la mine. Aș putea să-mi astup urechile, și tot și-ar găsi calea până în sângele meu și l-ar face să clocotească.

Sunt imună la banalul atac vizual al lucrurilor. Văd cămașa ta kaki atârnată pe un cuier. Este cămașa ta și aș putea să te văd în ea — tu, purtând o culoare pe care o detest. Dar eu te văd pe tine, nu cămașa kaki. Ceva freamătă în mine când o privesc; or, cu siguranță este sinele tău omenesc. Este o viziune a sinelui tău omenesc dezvăluindu-mi o uimitoare delicatețe. Este cămașa ta kaki, iar tu ești bărbatul care reprezintă axa lumii mele acum. Mă rotesc în jurul bogăției ființei tale.

„Vino mai aproape de mine, vino mai aproape. Îți promit că va fi frumos."

Ți-ai respectat promisiunea.

Știi, nu cred că doar eu simt că noi trăim ceva nou doar fiindcă e nou pentru mine. Nu văd în scrisul tău niciunul dintre sentimentele pe care mi le-ai arătat, niciuna dintre expresiile pe care le-ai folosit. Când am citit scrierile tale, m-am întrebat: „Pe care episod urmează să îl reluăm?"

Porți viziunea ta, iar eu o port pe a mea, și ele s-au contopit. Dacă uneori văd lumea așa cum o vezi tu (fiindcă acestea sunt târfele lui Henry, eu le iubesc), și tu câteodată o vei vedea așa cum o văd eu.

Alexandra către Rasputin, cca 1909

Întreaga Rusie era captivată de relația împărătesei Alexandra cu omul ei de încredere, țăranul preacuvios siberian Grigori Rasputin. A fost o fascinație care, pas cu pas, avea să distrugă prestigiul monarhiei.

Începând din 1905, când l-au întâlnit prima oară, Alexandra, soțul ei, țarul Nicolae al II-lea, și copiii lor îi scriau cu regularitate lui Rasputin, care le oferea tuturor sfaturi și îndrumări. Țarina credea că Rasputin avea puterea de a opri sângerările fiului ei Aleksei, care suferea de hemofilie. Dar, așa cum arată această scrisoare, Rasputin le era necesar, totodată, țarului și țarinei și din alte ipostaze, ca o combinație de preot, psihiatru și sfătuitor. Îl venerau atât ca pe o figură

asemănătoare lui Iisus Hristos — care înlesnește comuniunea cu Dumnezeu —, cât și ca pe un țăran neaoș, care confirmă credința lor în legătura mistică dintre țar și popor. Este uimitor cum această suverană semeață și nevrotică, nepoată a reginei Victoria, tânjește să îi sărute mâna și să doarmă lângă el, însă contrar convingerilor populare, Alexandra era extrem de pretențioasă: nu a avut niciun fel de contact sexual cu Rasputin. El este, după cum scrie ea, „mentorul meu preaiubit". Această venerație a persistat și după uciderea lui, în 1916, până la asasinarea Romanovilor, în iulie 1918, când încă mai păstrau suvenire primite de la Rasputin.

În cazul lui Rasputin, este o dovadă a lipsei de discernământ, când a lăsat ca această scrisoare să încapă pe mâinile unui preot rival, care în mod intenționat a divulgat-o, pentru a-i pune într-o situație jenantă pe Rasputin și pe ocrotitorii lui din familia imperială. Când scrisoarea a fost publicată, mulți au socotit că era prea revoltătoare pentru a fi adevărată. Însă documentul era autentic.

Preaiubit și neuitat învățător, mântuitor și mentor,

Cât de istovitor este pentru mine să fiu fără tine. Sufletul meu este calm și mă pot odihni doar când tu, învățătorul meu, stai așezat lângă mine, iar eu îți sărut mâinile și îmi pun capul pe umerii tăi binecuvântați. O, cât de ușoare sunt lucrurile pentru mine atunci. Atunci nu îmi doresc decât un lucru: să adorm, să adorm de-a pururi la pieptul tău, în îmbrățișarea ta. Oh, ce fericire este doar să simt prezența ta lângă mine! Unde ești? Încotro ai zburat? Este atât de dificil pentru mine, atâta alean e în inima mea... Însă tu, mentorul meu preaiubit, să nu-i spui nimic Aniei [Anna Vîrubova, prietena Alexandrei] despre suferințele mele fără tine. Ania este bună, e blândă, mă iubește, dar să nu-i povestești despre tristețea mea. Vei veni curând, ca să fii cu mine? Vino repede. Te aștept și sunt nefericită fără tine. Dă-mi cuvioasa ta binecuvântare, iar eu îți sărut mâinile binecuvântate.

Iubindu-te pentru totdeauna,
Mama

Horatio Nelson către Emma Hamilton, 29 ianuarie 1800

Horatio Nelson o întâlnise prima oară pe Emma, Lady Hamilton, o frumoasă fostă actriță și, pe atunci, soția bogatului ambasador britanic la curtea Regatului Neapolelui, în primii ani ai războaielor contra Franței revoluționare. Când s-au întâlnit din nou, Nelson devenise marele erou britanic al bătăliilor navale și o epavă fizică. Pierduse deja un ochi („Am fost un pic lovit azi-dimineață“) și i se amputase un braț („cu cât mi-l taie mai repede, cu atât mai bine“), după ce fusese rănit în război. Apoi, în august 1798, a luptat în Bătălia de pe Nil — „Până mâine, la ora asta, voi fi dobândit deja un titlu nobiliar sau, dacă nu, un loc la Westminster Abbey“. Lovit de un glonț în frunte, cu o bucată de piele întunecându-i văzul ochiului rămas, a zis: „Am fost ucis. Spuneți-i adio soției, din partea mea“. Însă rana nu era gravă, iar Nelson a nimicit flota lui Napoleon Bonaparte, lăsându-l pe generalul francez eșuat în Egipt.

După aceea a devenit o legendă vie — Baron de Nil și Duce de Bronte — și și-a petrecut multă vreme în exoticul oraș Napoli, unde a fost adulat de înalta societate; tot aici, el și Emma s-au îndrăgostit unul de celălalt. La cei 42 de ani ai săi, Nelson era o ruină de bărbat; ea, în schimb, avea 35 de ani și era încă frumoasă. Cei doi amanți au petrecut mult timp în compania bătrânului ei soț, ambasadorul Sir William Hamilton. Așa cum era și firesc, scandalul a ajuns la urechile soției lui Nelson, Fanny, făcând-o să sufere enorm din această cauză, și a devenit de notorietate în societatea londoneză.

Când, în cele din urmă, s-a semnat pacea cu Franța, Nelson și soții Hamilton au plecat într-o croazieră europeană — în timpul căreia a fost zămislită fiica lui, Horatia —, iar apoi s-au întors la Londra, în 1800. Emma era asaltată de admiratori, inclusiv de Prințul Regent, iar când Nelson a devenit gelos, Hamilton i-a trimis o scrisoare foarte neobișnuită, în care insista că soția lui, în infidelitatea ei față de el, îi rămânea credincioasă lui Nelson.

În 1804, a izbucnit din nou războiul, iar Nelson a plecat la luptă împotriva flotei franco-spaniole, redactând însă întâi un testament, prin care dispunea ca Emma să beneficieze de „îndestulătoare mijloace financiare pentru a-și păstra rangul în societate“ și menționa totodată că „fiica lui adoptată, Horatia Nelson Thompson, [...] urma să folosească în viitor doar numele Nelson“. Amiralul a spulberat flota franco-spaniolă la Trafalgar, dar a fost împușcat mortal de un franctiror francez. A fost înmormântat la St Paul's Cathedral, însă testamentul lui a fost ignorat: Emma a murit în sărăcie, peste zece ani.

Această scrisoare, plină de o intensă ardoare, datează din primele zile ale pasiunii lor: primind ordinul de a se prezenta la raport în fața amiralului britanic

la Livorno, Nelson simte cum fiecare milă ce îl desparte de Emma este o tortură pentru el. A promis să nu „doarmă la țărm“ — ca nu cumva să cocheteze cu altcineva — și a jurat să nu se bucure nici măcar de gustul unui puding, până când nu va face dragoste din nou cu ea. „Obstacolele“ sunt soțul și, respectiv, soția, Sir William Hamilton și Fanny Nelson.

Separat de tot ce îndrăgesc pe această lume, ce rost mai are să trăiesc, dacă, într-adevăr, o asemenea existență se poate numi astfel, nimic nu ar putea alina o asemenea despărțire, decât chemarea la datorie a Țării noastre, însă a hoinări aiurea pentru niște prostii este deja prea mult. Niciun fel de despărțire, niciodată, preaiubita mea Emma, nu poate schimba dragostea și afecțiunea mea pentru tine, fiindcă acestea se întemeiază pe cele mai adevărate principii ale onoarei, și nu ne rămâne decât să regretăm, ceea ce eu fac cu cea mai mare amărăciune chinuitoare, faptul că există obstacole ce ne împiedică să fim profund uniți potrivit celor mai rigide legi ale acestei lumi, așa cum suntem profund uniți în marea noastră dragoste. Continuă doar să îl iubești pe credinciosul tău Nelson, așa cum el o iubește pe Emma lui. Tu ești călăuzitoarea mea, ție mă supun, fie ca toate speranțele scumpe și dorințele inimii mele să se împlinească, chiar și cu riscul vieții mele. Am rămas credincios cuvântului meu de a nu avea parte de nicio distracție și nici de a dormi la țărm.

Joi, 30 ianuarie

Am plecat de șase zile din Leghorn (Livorno) și nu se întrevede nicio perspectivă de a ajunge la Palermo. Pentru mine e ceva mai rău decât moartea. Nu pot nici să mănânc, nici să dorm, fiindcă mă gândesc necontenit la tine, scumpa mea dragoste, nu mă ating nici chiar de puding, știi tu motivul. Nu, mai bine mor de foame. Singura mea nădejde este să aflu că și tu ți-ai respectat promisiunile față de mine, căci eu, unul, nu ți-am făcut niciodată vreo promisiune pe care să nu o fi respectat cu rigoare, ca în fața Celui de Sus, însă rămân întru totul încrezător în realitatea iubirii tale, știind că ai prefera să mori decât să-l minți, fie și în cele mai mărunte lucruri, pe credinciosul tău Nelson, care nu trăiește decât pentru Emma lui.

Vineri: o să înnebunesc din cauza unei vijelii, care nu înseamnă nimic, însă sunt cu 20 de leghe mai departe de tine decât ieri la amiază. Să fi fost eu căpitanul, indiferent de vremea de pe mare, aș fi acum cu 20 de leghe mai

aproape, însă comandantul de flotă nu știe ce simt eu din cauza acestei depărtări. Azi-noapte n-am făcut decât să te visez pe tine, trezindu-mă de vreo douăzeci de ori. În unul dintre visele mele, se făcea că eram la o masă mare. Tu nu erai prezentă acolo. Stând eu între o prințesă pe care o detest și o alta, amândouă au încercat să mă seducă, iar prima voia să își ia acele libertăți cu mine, la care nicio femeie pe lumea asta nu s-a încumetat în afară de tine, așa că am trântit-o la pământ, iar în acele clipe de tumult ai venit tu și m-ai îmbrățișat, șoptindu-mi: „Nu iubesc pe nimeni, decât pe tine, Nelson, dragul meu". Te-am sărutat cu înfocare și am savurat împreună culmile iubirii. Ah, Emma, îmi așternsufletul în fața ta. Dacă iubești orice altceva decât persoana mea, înseamnă că îi iubești pe cei care nu simt ca N[elson] al tău.

Duminică la amiază: vânt prielnic, ceea ce îmi dă un pic speranțe de a te revedea pe tine, dragostea mea, Emma, mâine, doar o distanță de 138 de mile, și nădăjduiesc să te regăsesc la fel de iubitoare, căci nu există dragoste mai mare decât dragostea mea pentru tine.

Napoleon Bonaparte către Josephine, 24 aprilie 1796

S-au căsătorit din dragoste. El era tânărul general victorios al Franței revoluționare; ea, o fată creolă născută în Martinica, văduva unui aristocrat ghilotinat în timpul Terorii de la începutul anilor 1790. A devenit amanta lui Paul Barras, unul dintre membrii Directoratului aflat la conducerea Franței, care apoi i-a prezentat-o promițătorului general Napoleon, cu care Josephine s-a măritat, în 9 martie 1796. După aceea Napoleon i-a învins pe dușmanii Franței — austrieci, ruși, prusaci, egipteni — și a preluat puterea în Franța. În 1804, el și Josephine s-au încoronat împărat și împărăteasă. Napoleon avea nevoie de moștenitori, însă din căsnicia lor nu rezultase niciun copil. Prin urmare, a divorțat de Josephine și s-a însurat cu arhiducesa Maria-Luiza de Austria — fiica împăratului Francisc al II-lea de Habsburg —, cu care a avut un fiu. Când Napoleon a pierdut imperiul și a plecat în exil, în 1814, Josephine a fost admirată de toți pentru tenacitatea și eleganța cu care a îndurat atâtea lovituri — totuși, s-a stins din viață la doar câteva luni după aceea.

Josephine primește această scrisoare la Paris, în timp ce generalul Bonaparte conduce campania militară din Italia. Cei doi sunt proaspăt căsătoriți, însă Napoleon deja o dorește nespus și suferă de chinurile geloziei. Ea este modernă și

elegantă, cochetă și flușturatică, el este obsesiv, autoritar și devotat ca un cățeluș, asaltând-o cu scrisori în care aduce laude, face curte, amenință, se vaită și se fălește în egală măsură. Tânjește după trupul ei și tehnica ei sexuală, numită de el „zigzag", apoi o imploră să nu se spele, ca să o poată adulmeca la întoarcere. Așa cum citim în rândurile următoare, își dorește mereu să o sărute pe piept, dar și „acolo mai jos, mult mai jos".

Fratele meu îți va aduce această scrisoare. Îl îndrăgesc enorm și sper să îți câștige inima și ție; merită toată dragostea ta. Este din fire un om afabil și plin de bunătate; are numai calități plăcute.

Îi scriu lui Barras să îl pună consul în vreun port italian. Vrea să trăiască împreună cu soțioara lui departe de viața agitată și de treburile politice; ți-l recomand cu căldură.

Am primit scrisorile tale din data de 16 și 21. Sunt multe zile când nu îmi scrii. Ce faci tu, de fapt, atunci?

Nu, draga mea, nu sunt gelos, doar că uneori îmi fac griji.

Vino repede; te previn, dacă mai întârzii, mă vei găsi bolnav. Mă doboară epuizarea și absența ta.

Scrisorile tale sunt bucuria zilelor mele; or, zile fericite nu sunt prea multe pentru mine.

Junot aduce 22 de drapele la Paris. Trebuie neapărat să vii înapoi cu el, ai înțeles?

Ce deznădăjduită amărăciune, ce inconsolabilă dezolare, ce nesfârșită tristețe, căci într-atât de nefericit aș fi dacă s-ar întoarce fără tine.

Adorabilă prietenă, Junot te va întâlni, el va respira parfumul părului tău; poate îi vei acorda chiar acel unic și desăvârșit privilegiu de a-l săruta pe obraz, în timp ce eu voi fi departe, atât de departe.

Dar vei veni, nu-i așa? Vei fi aici lângă mine, în brațele mele, la pieptul meu, pe buzele mele.

Zboară iute până la mine și vino, vino! Călătorește totuși cu băgare de seamă. Drumul e lung, prost și obositor.

Nu care cumva să ai vreun accident sau să te îmbolnăvești; nu vreau să te istovești — vino încetișor, adorabila mea iubire, dar să știi că eu mă gândesc des la tine.

Am primit o scrisoare de la Hortense [fiica lui Josephine, care avea să se mărite cu fratele lui Napoleon, Louis, viitorul rege al Olandei]. Îi voi scrie.

Este absolut fermecătoare. O iubesc și în curând îi voi trimite parfumurile pe care le vrea.

Citește cu atenție *Carthon*, poemul lui Ossian, și dormi bine și fericită departe de bunul tău prieten, dar gândindu-te la el.

Un sărut pe piept și unul acolo mai jos, mult mai jos!

B.

Nu știu dacă ai nevoie de bani; nu ai pomenit niciodată nimic despre treburile tale financiare. Dacă da, poți să îi ceri fratelui meu, care are 200 de ludovici de la mine.

Aleksandru al II-lea către Katia Dolgorukaia, ianuarie 1868

Corespondența dintre Aleksandru al II-lea și Katia conține pesemne cele mai explicite scrisori de dragoste compuse vreodată de un șef de stat. Însă epistolele lor sunt totodată emoționante, pasionate și politice prin conținutul lor. El are aproximativ 40 de ani, fiind considerat poate cel mai atrăgător dintre împărații Romanov — un reformator, care tocmai i-a eliberat pe șerbi —, când se îndrăgostește de o adolescentă care învață încă la școală: prințesa Ekaterina Dolgorukaia. Într-o zi din ianuarie 1865, cei doi s-au ciocnit unul de celălalt în parcul de lângă pensionul ei, cu câteva minute înainte de tentativa de asasinat asupra țarului din partea unui terorist. Aleksandru a socotit că dragostea lor poartă pecetea harului divin, iar Katia este ca un înger păzitor pentru el. Plictisit de viața lângă soția lui pudibondă și îndurerat după moartea fiului cel mare, Aleksandru simțea o presiune psihică extraordinară, sub valul de atentate teroriste îndreptate împotriva lui. Consolarea lui era Katia, cu care împărtășea mângâierea dragostei și un intens erotism reciproc. Corespondența lor însumează zilnic câteva scrisori, compuse febril în franceză, în care savurează amintirea recentelor partide de amor împreună, folosind pentru sex cuvântul *bingerle*, născocit de ei.

În scrisorile lor, Aleksandru amintește despre cum s-au întâlnit ei prima oară în secret: „Nu voi uita niciodată ce s-a întâmplat pe sofaua din camera cu oglinzi, când ne-am sărutat pe gură prima oară, și tu m-ai pus să ies, ca să-ți dai jos crinolina fiindcă ne încurca, iar eu am rămas surprins când m-am întors și te-am găsit fără pantalonași. *Oh, oh quelle horreur?* Credeam că am înnebunit și visez,

dar totul era aievea și am simțit că EL plesnea. Eram frenetic. Așa am întâlnit eu comoara mea. [...] Aș fi dat orice să mă mai pot cufunda din nou înăuntru. [...] Eram fascinat cum îndrăzneața ta crinolină mă lăsa să-ți ating picioarele, pe care doar eu le-am văzut vreodată. [...] Am tăbărât unul pe celălalt ca niște pisici sălbatice [...]". Ea este la fel de entuziasmată, scriindu-i: „Știi că te doresc. Mă umplu de o plăcere imensă și mă simt copleșită de ea, o plăcere ce nu se poate compara cu nimic altceva", iar el adesea răspunde: „complimente de la al meu *bingerle* care este complet înarmat". Dar cei doi discută, de asemenea, despre politică și război, împărtășindu-și totodată fericirea de a avea copii împreună.

Când soția lui Aleksandru a murit, în 1880, țarul s-a însurat cu Katia, acum prințesa Iurovskaia, însă peste un an teroriștii l-au asasinat pe împărat. Katia s-a retras la Paris. Iată aici una dintre scrisorile lor despre „*bingerle*", de la începuturile relației lor:

> La 10 dimineața.
>
> *Bonjour*, îngerul meu, te iubesc mai mult decât viața și sunt fericit să te iubesc, inima mea îți aparține pe deplin pentru totdeauna. [...] Aștept scrisoarea ta cu nerăbdare înfrigurată și nu pot înțelege de ce întârzie.
>
> La 4 după-amiaza.
>
> Te doresc mai nebunește decât oricând, îngerul meu adorat. [...] Ceremonia a mers bine, dar jur că sunt încă epuizat de la delicioasele noastre *bingerle* și de la zbenguielile din această dimineață, însă am putea încă o dată să trăim fericirea pe care o împărtășim împreună, cu siguranță nu m-aș precipita și niciodată nu aș întrerupe *bingerle*. Da, sigur simt că am devenit totul pentru tine în viață și nu mi-aș dori decât să nu uiți că ești a mea, iar pretutindeni nu mă gândesc decât la un singur lucru: la tine, îngerul meu, bucuria, fericirea, consolarea, curajul meu. Tu ești totul pentru mine. Nimic altceva nu există pentru mine. Îți mulțumesc că mi-ai spus acum că viața ta a căpătat sens datorită mie. Nu mi-ai fi putut face o plăcere mai mare, fiindcă asta îmi spune că te simți iubită și că înțelegi ce ai devenit tu pentru mine. Fără tine, existența mea ar fi imposibilă și te-aș urma până în mormânt. Fie ca Dumnezeu să se îndure de noi și să ne dea într-o bună zi posibilitatea de a trăi doar pentru noi. Nu ar putea exista atunci o pereche mai iubitoare decât noi doi. Mulțumită serii noastre încântătoare și întâlnirii de dimineață, mă simt pe deplin inspirat de clipele strălucite și voioase de care am parte necontenit. În imaginația mea,

mă văd ca aievea în brațele adorabilului meu spiriduș și adorând la tine [*ilizibil*] așa cum ador tot restul ființei tale dragi, căci nu pot uita expresia din ochii tăi adorabili în timpul *bingerle*, care reflectă plăcerea pe care o dai și cea pe care o simți în însăși ființa ta, cu trup și suflet, mai mult decât oricând. Și atunci, cum să nu fiu nebun după tine, îngerul meu, care ești totul pentru mine? Așadar, mâine vom avea șanse de a ne vedea dimineață în timpul plimbării mele și seara la nuntă, unde privirile noastre vor exprima ceea ce simțim. Luni dimineața, îmi spui ce poți face, iar seara sper să ne întâlnim ca să continuăm acel *bingerle* întrerupt... Vreau să știi că ești o încântare pentru ființa mea, care îți aparține pe veci, căci te iubesc mai mult decât oricând. Îmi vine să te mănânc, să te sărut, să te gust...

Iosif Stalin către Pelagheia Onufrieva, 29 februarie 1912

Plăcerea de a citi scrisori personale apare uneori și din descoperirea unor aspecte neștiute din viața unor personaje cunoscute. Aici, în 1912, Iosif Djugașvili, un revoluționar bolșevic de origine georgiană, care ulterior își ia numele „Stalin“, compune o scrisoare de dragoste cu un „săăărruuut“ pasional, adresată amantei lui de atunci, școlărița Pelagheia. S-au cunoscut în Vologda, unde Stalin se afla surghiunit, ea fiind amanta unuia dintre prietenii lui Stalin. Ea are în jur de 16 ani, el are 34 de ani. El îi ține prelegeri despre Shakespeare, artă și filosofie. O numește „Atrăgătoarea Polia“, iar ea îl porecletește „Fistichiul Osip“ — diminutiv de la Iosif. Știe că în momentul în care el va pleca, nu se vor mai întâlni niciodată după aceea. Când viitorul tiran al Uniunii Sovietice se urcă într-un tren spre Moscova, seara târziu, urmând să dispară din nou și să revină la activitățile lui clandestine revoluționare, cumpără înainte o carte poștală cu sculptura lui Rodin, *Sărutul* — un cuplu sărutându-se —, și i-o trimite Poliei.

Dragă P.G.,

Am primit scrisoarea ta astăzi. [...] Nu mai scrie la vechea adresă, întrucât niciunul dintre noi nu se mai află acolo. [...] Îți sunt dator cu un sărut pentru sărutul pe care mi l-ai trimis prin Piotr. Lasă-mă să te sărut acum. Nu îți trimit un simplu sărut, ci un săăărruuut pasional (nu are sens niciun alt fel de sărut).

Diminutiv pentru Grigori. În scrisorile ei, Ecaterina îi mai spunea lui Potemkin și „Grișa“, „Grișenok“, „Grișefișenka“. (*N. red.*)

Diminutiv pentru Stephen (Ștefan). (*N. red.*)

Familie

Elisabeta I către Maria I a Angliei, 16 martie 1554

Aceasta este scrisoarea care a salvat o prințesă. Suntem în timpul domniei reginei Maria a Angliei, fiica lui Henric al VIII-lea și a reginei Caterina de Aragon — o perioadă plină de primejdii pentru sora ei vitregă și semlegitimă, Elisabeta, fiica lui Henric al VIII-lea și a reginei Anne Boleyn, care a fost executată pentru vina de adulter și pe care Maria o considera o eretică protestantă și desfrânată.

În 1553, când Eduard al VI-lea, succesorul lui Henric, a murit prematur, diferite facțiuni puternice au încercat să impună pe tron un monarh protestant, în persoana lui Lady Jane Grey, care nu avea pretenții justificate la domnie. În schimb, Maria, deși catolică, era fiica unui rege, așa că a fost acceptată ca regină legitimă. Când a început să impună din nou catolicismul și a acceptat să se mărite cu regele Filip al II-lea al Spaniei, catolic și el, s-a confruntat cu rebeliunea condusă de Thomas Wyatt, care plănuia să o înlocuiască la tron cu Elisabeta. Ca să îl constrângă să declare implicarea Elisabetei în complot, Wyatt a fost torturat. Apoi a fost executat.

Elisabeta a fost arestată, însă această tânără în vârstă de 21 de ani, inteligentă și prevăzătoare, a apelat cu subtilitate direct la sora ei. Înainte să fie transferată în Turnul Londrei, acea sinistră și amenințătoare închisoare unde prinți și prințese de sânge regesc au fost executați sau omorâți, Elisabeta a compus această scrisoare. Menționează cazul recent al ducelui de Somerset, Lord Protector în timpul domniei tânărului Eduard al VI-lea, care a îngăduit execuția propriului frate, Lordul Amiral Thomas Seymour, acuzat pentru conspirație și pentru încercarea de a se fi însurat chiar cu Elisabeta. Această epistolă a fost numită metaforic „*Tide Letter*“ („scrisoarea mareei joase“), deoarece Elisabeta așterne cuvintele pe hârtie atât de lent, încât, până să ajungă la final, nivelul apelor mării s-a schimbat deja, obținând astfel amânarea pedepsei cu o zi. Vorbele alese cu grijă din această scrisoare aparțin uneia dintre fiicele lui Henric al VIII-lea, care se roagă de sora ei să îi cruțe viața. Până la urmă, Elisabeta a fost închisă în turn, dar pentru puțină vreme. La moartea Mariei, Elisabeta i-a succedat la tron, fiind considerată, poate, drept cel mai mare cârmuitor al Angliei. Astfel, scăpând cu viață, după ce fusese la

un pas de a fi executată, regina Elisabeta I avea să consolideze calea protestantă și independentă a istoriei Angliei.

Dacă a fost ca vreodată să fi încercat careva temeiul acestei vechi zicale, cum că „mereu cuvântul unui rege contează mai mult decât jurământul oricărui alt om“, atunci și eu, Majestate, cu adâncă plecăciune rogu-te zicala cu mine să o verifici și să-ți amintești ultima ta promisiune și ultima mea cerere, ca eu să nu fiu condamnată fără de răspuns și cuvenită dovadă, ceea ce se pare însă că se întâmplă acum; căci fără dovedirea cauzei, sunt condamnată de către consiliul tău, prin vrerea ta, să merg în Turn, un loc mai potrivit pentru un trădător sperjur decât pentru un supus neprefăcut, ceea ce, deși eu știu că nu doresc totuși în fața acestui întreg regat pare a fi dovedit. Să dea Dumnezeu să pier de cea mai dezonorantă moarte ce s-a văzut vreodată dacă eu vreo clipă aș fi urzit un asemenea lucru; și nu e moment în care să nu jur solemn în fața lui Dumnezeu (Cel Care va judeca adevărul meu, indiferent de ce ar putea născoci răutatea altora) că eu niciodată nu am făcut, nu am îndemnat și nici nu am consimțit la vreun lucru ce ar fi putut cumva să lezeze persoana ta ori să pună în primejdie statul în vreun fel. Și de aceea, cu adâncă plecăciune, te implor, Majestate, să mă lași a răspunde în fața ta și să nu îngădui a mă da pe mâna Sfetnicilor tăi, iar asta până a mă duce în Turn, dacă e cu putință; iar dacă nu, măcar înainte de a fi osândită în continuare. Totuși, nădăjduiesc din suflet că Măria Ta îmi va permite să fac acest lucru înainte de a mă trimite în Turn, astfel încât să nu fiu înjosită și înfierată public, așa cum risc să fiu acum, iar asta fără de motiv. Fie ca, prin simțul dreptății, Măria Ta să se înduplece a ierta a mea cutezanță, la care doar inocența mi-a dat ghes, împreună cu speranța în mărinimia firii tale, care nădăjduiesc că nu va accepta să fiu îndepărtată fără de temei, căci nu mi-aș dori mai mult de la Dumnezeu decât ca tu să cunoști adevărul, deși cred și simt că nu-l vei afla niciodată din zapisele lor, doar poate dacă personal vei auzi totul. Mi-a fost dat să aud în trecut despre mulți oameni care au fost izgoniți fiindcă n-au putut ajunge să vorbească în fața prințului lor; iar de curând l-am auzit pe ducele de Somerset spunând că, dacă fratelui său i s-ar fi îngăduit să vorbească cu el, nu ar fi suferit niciodată; însă la insistențele altora s-a lăsat convins că viața lui ar fi mereu în primejdie atâta timp cât Amiralul ar continua să trăiască, iar asta l-a făcut să își dea consimțământul pentru moartea lui. Chiar dacă aceste persoane nu au cum să se compare cu Majestatea Ta, mă rog totuși lui Dumnezeu ca asemenea

funeste intrigi să nu poată împinge o soră împotriva celeilalte, și asta doar fiindcă ar fi auzit zvonuri mincinoase, fără a cunoaște însă adevărul. Așadar, încă o dată, îngenunchind în inima-mi smerită, dacă nu mi se îngăduie capul să mi-l plec la picioarele tale, îmi doresc cu umilință să vorbesc cu Măria Ta, ceea ce nu aș îndrăzni să pretind dacă nu aș ști eu însămi cât sunt de nevinovată și cât de onestă, la fel. Cât despre trădătorul de Wyatt, poate ca el să-mi fi scris vreo misivă, însă jur că niciodată n-am primit așa ceva de la el. Cât despre scrisoarea trimisă regelui francez, să mă bată Dumnezeu pe veci dacă vreodată i-am trimis vreun cuvânt, mesaj, semn sau vreo epistolă, în orice fel, iar cu acest adevăr sunt gata să merg până la moarte.

Rămân, pentru Măria Ta, cea mai credincioasă a ta supusă, cum am fost de la început și cum voi rămâne până la sfârșit,

ELISABETA

Cu mare înfrigurare aștept măcar un cuvânt ca răspuns.

Vilma Grünwald către Kurt Grünwald, 11 iulie 1944

S-au păstrat puține scrisori din lagărele morții, construite de naziști pentru a-i extermina pe evrei în timpul Holocaustului. Iată, mai jos, un bilet de câteva rânduri, sfâșietor de emoționant, scris în pripă de prizoniera cehă Vilma Grünwald și adresat soțului ei, doctorul Kurt. Ea, Kurt și cei doi copii ai lor, John și Frank (Miša), au fost arestați, asemenea altor mii de familii de evrei nevinovați, și transportați la Auschwitz. La trierea prizonierilor, Josef Mengele, doctorul SS, l-a trimis pe John, care era șchiop, în partea stângă — pentru a fi executat imediat în lagărul de concentrare. Mama băiatului, știind ce înseamnă acest lucru, a ales să meargă cu el, într-un gest de dragoste maternă. După câteva momente de când ea și John au fost separați de ceilalți doi membri ai familiei, Vilma a scris aceste rânduri, înmânând apoi biletul unui gardian și rugându-l să i-l transmită lui Kurt, trimis în lagărul de muncă silnică învecinat, unde trebuia să lucreze ca medic, cu obligația de a-i reîntrema pe prizonierii răniți, pentru a-i face apți de muncă din nou. Vilma și John au fost gazați la foarte scurt timp după aceea.

În mod uimitor, scrisoarea a ajuns la Kurt, care a supraviețuit Holocaustului, iar la eliberare s-a reîntâlnit cu Frank, fiul său supraviețuitor, care, într-un final, a donat documentul Muzeului Memorial al Holocaustului din SUA.

Dragul meu, iubitule,

Noi suntem izolați aici și așteptăm lăsarea întunericului. Am analizat posibilitatea de a ne ascunde, însă am decis să nu facem asta, simțind că ar fi în zadar. Faimoasele camioane sunt deja aici și noi așteptăm să urcăm în ele. Sunt complet calmă. Tu, dragul meu, scumpul meu, nu te învinovăți pentru ceea ce s-a întâmplat, a fost destinul nostru. Am făcut și noi ce am putut. Ai grijă de sănătatea ta și ține minte că trecerea timpului va aduce tămăduire — dacă nu în totalitate, măcar parțial. Veghează asupra băiețelului de aur și nu îl răsfăța prea mult cu dragostea ta. Aveți grijă de voi și să fiți sănătoși amândoi, dragii mei. Mă voi gândi la tine și la Miša. Îți doresc o viață extraordinară, noi trebuie să ne suim în camioane.

Pentru totdeauna,
Vilma

Kadashman-Enlil I către Amenhotep al III-lea, cca 1370 î.Hr.

Adesea, tații au opiniile lor despre bărbatul cu care se cuvine ca fiicele lor să se mărite, iar situația nu s-a schimbat nicidecum în cele trei milenii de când a fost compusă această scrisoare. Este adresată de către un rege altui rege, iar fiicele cârmuitorilor au fost adesea tratate drept pioni politici de către tații lor.

Regele babilonian Kadashman-Enlil I era contemporan cu faraonul egiptean Amenhotep al III-lea Magnificul, iar cei doi corespondau frecvent.

Aceasta este una dintre scrisorile din Amarna, scrijelite pe niște tăbliță de lut, care au fost descoperite în 1887 în noua capitală sacră Akhenaton (în prezent, el-Amarna), întemeiată de fiul lui Amenhotep, faraonul Akhenaton. Este vorba despre epistole diplomatice, în număr de 382, scrise cu litere cuneiforme akkadiene, păstrate, probabil, în Biroul de Corespondență al faraonului și care pot fi considerate drept cele mai importante scrisori ale perioadei de început a Antichității.

În textul de mai jos, regele Kadashman-Enlil se arată jignit de faptul că lui nu i-a fost oferită una dintre fiicele lui Amenhotep, în timp ce el e gata să își ofere una dintre fiice, în schimbul unei mari cantități de aur. Monarhii egipteni se consideră mult prea importanți pentru a-și da fiicele în căsătorie unor ocârmuitori străini,

însă regele babilonian este în mod limpede enervat de aroganța faraonului, o iritare ce nu poate fi ostoită decât cu aur, aur, tot mai mult aur...

Cum este posibil ca, după ce ți-am scris pentru a-ți cere mâna fiicei tale — oh, fratele meu —, tu să îmi scrii folosind asemenea cuvinte, spunându-mi că nu mi-o vei da de nevastă, întrucât din cele mai vechi timpuri niciodată vreo fiică a regelui Egiptului nu s-a măritat cu un străin?! De ce îmi spui mie asemenea lucruri? Tu ești regele. Tu poți face tot ce poftești. Dacă voiai să mi-o dai de nevastă pe fiica ta, cine s-ar fi putut opune?

Numai că tu, ținând la părerea ta de a nu trimite pe nimeni, nu mi-ai trimis o nevastă. Nu urmăreai totuși o legătură frățească ori amicală, când mi-ai sugerat — în scris — o căsătorie, pentru a ne apropia noi mai mult? De ce atunci, fratele meu, nu mi-ai trimis o nevastă? [...] E posibil pentru tine să nu îmi trimiți o nevastă, însă cum aș putea eu să te refuz pe tine și să nu îți trimit ție o nevastă, așa cum ai făcut tu, de fapt? Eu am fiice și nu te voi refuza nicidecum în această privință...

Cât despre aurul pentru care ți-am scris, trimite-mi acum repede în timpul acestei veri [...], înainte ca solul tău să ajungă la mine, aur din belșug, cât de mult ai la îndemână. Aș putea astfel duce la bun sfârșit misiunea pe care am început-o. Dacă îmi trimiți în această vară [...] aurul în legătură cu care ți-am scris, ți-o voi da pe fiica mea de nevastă. Prin urmare, trimite aurul, din proprie voință, cât de mult poftești. Dar dacă nu îmi vei trimite aurul [...] ca să pot duce la bun sfârșit misiunea pe care am început-o, de ce nu mi-ai trimis nimic mai devreme din proprie voință? După ce aș termina misiunea pe care am început-o, la ce bun să mai vreau aurul? Și dacă mi-ai trimite 3 000 de talanți de aur, tot nu i-aș primi. I-aș înapoia imediat și nu ți-aș da-o de nevastă pe fiica mea.

Oliver Cromwell către Valentine Walton, 4 iulie 1644

Uneori, există dureri copleșitoare chiar și după o victorie. La două zile după înfrângerea armatei lui Carol I al Angliei în Bătălia de la Marston Moor, una dintre cele mai sângeroase lupte din Războiul Civil Englez și cea mai însemnată luptă desfășurată vreodată pe pământ englez, Oliver Cromwell i-a scris cumnatului său. A glorificat victoria, ca pe o „mare favoare din partea lui Dumnezeu“ pentru tabăra lui, „Partidul evlavios“, informându-l totodată pe

Walton că fiul acestuia, tânărul Valentine, pierise pe câmpul de luptă. Este o scrisoare considerată clasică în istoria Angliei: în calitate de comandant al cavaleriei armatei parlamentare, Cromwell este inventatorul „Coastelor de fier", mișcare de geniu militar ce va contribui decisiv la victoria asupra regelui.

Născut în 1599, la Huntingdon, Cromwell era un mic nobil de provincie neînsemnat, înainte de a fi ales în Parlament, în timpul apogeului conflictului cu regele Carol I al Angliei. Lipsit de orice experiență militară, Cromwell și-a recrutat propriile trupe, ajungând în final comandant al Armatei Noului Model. Necruțător și mânat de un fanatism religios, motiv pentru care era cunoscut și ca „Old Ironside", acest general, care obișnuia să recite din Psalmi, s-a evidențiat după încheierea Războiului Civil Englez ca principalul lider al Parlamentului, prezidând fără tragere de inimă și la execuția regelui. În noua republică federală, cunoscută drept Commonwealth, Cromwell i-a înfrânt pe oponenții săi, inclusiv pe scoțieni, și a condus un război de cotropire a Irlandei, în timpul căruia i-a nimicit pe catolici într-o serie de masacre. În 1653, a fost ales Lord Protector, puterile lui fiind aproape regale. Această scrisoare arată fariseismul și asprimea lui — cu greu poate fi ștearsă din minte imaginea în care cavaleria regală va fi secerată ca „mirиștea sub săbiile noastre", dar, întrucât și lui i-au murit copii, Cromwell își dezvăluie latura mai blândă a firii sale.

Fratelui meu iubitor, colonelului Valentine Walton,

Cele ce urmează:

Este de datoria noastră să fim solidari în toate milostivirile; și să Îl lăudăm împreună pe Domnul, la grele pedepsiri sau încercări, pentru ca astfel să putem jeli împreună.

Cu adevărat Anglia și Biserica Domnului au primit un mare har de la Dumnezeu, în această măreață victorie ce ne-a fost nouă dată, cum nu s-a mai pomenit niciuna de când a început acest război.

Aceasta vădește toate atributele unei victorii absolute obținute prin clemența Domnului Nostru arătată cu prisosință Partidului evlavios. Noi nu am atacat niciodată, însă i-am înfrânt pe dușmani. Aripa Stânga, unde eu aveam comanda, fiind chiar cavaleria noastră, în afară de câțiva scoțieni în ariergarda noastră, a bătut toată cavaleria Regelui. Dumnezeu i-a făcut ca miriștea sub săbiile noastre. Am lovit regimentele lor de infanterie cu cavaleria noastră și am înfrânt toate trupele pe care le-am atacat. Amănuntele nu le pot

istorisi acum; însă cred că, din douăzeci de mii de ostași câți avea Regele, n-au rămas nici patru mii. Slavă Ție, Doamne! Domnul fie lăudat!

Domnule, vrerea lui Dumnezeu a fost ca fiul tău cel mare să cadă răpus de o lovitură de tun, care i-a frânt piciorul. Am fost nevoiți să i-l amputăm, după care a murit.

Domnule, știi prin ce grele încercări am trecut și eu la fel: însă Dumnezeu m-a sprijinit în asta, fiindcă Dumnezeu l-a luat la El în acea fericire, spre care toți tânjim și la care toți nădăjduim. Fiul tău preaiubit și plin de glorie nu va mai cunoaște niciodată păcatul și durerea de aici. A fost un tânăr viteaz, deosebit de demn. Doamne, dă-i mângâierea Ta. Înainte să moară, părea atât de împăcat și de senin, încât lui Frank Russel și mie ne-a spus că „s-a ridicat cu mult deasupra durerii lui". Asta ne-a spus el nouă. A fost cu adevărat admirabil. Un pic după aceea, a zis el, simțea o apăsare pe suflet. L-am întrebat ce era, iar el mi-a spus cât de mult regreta că Dumnezeu nu-i mai îngăduise să fie călăul dușmanilor Lui. Când s-a prăbușit la pământ, calul lui fiind răpus de glonț, și din câte sunt informat încă alți trei cai la fel, mi s-a povestit că el le-a cerut să se tragă în dreapta și în stânga ca el să-i poată vedea pe nemernici fugind. Cu adevărat, a fost extraordinar de iubit în armată, de către toți care l-au cunoscut. Însă puțini l-au cunoscut; căci a fost un tânăr valoros, pe gustul lui Dumnezeu. Ai toate motivele să îi mulțumești Domnului. Fiul tău este un Sfânt slăvit în Ceruri; iar pentru asta se cuvine să te bucuri din toată inima. Fie ca astfel să sorbim până la fundul pocalului durerea ta; căci nu sunt vorbe mincinoase doar pentru a te mângâia, ci adevărul curat și neîndoielnic. Hristos îți va da tărie în toate. Caută asta și vei trece mai ușor prin împovărătoarea ta încercare. Fie ca această slavă adusă în public Bisericii Domnului să te ajute să uiți de durerea ta personală. Domnul să fie tăria ta și așa să se adeverească,

Al tău frate iubitor și credincios,
OLIVER CROMWELL

Toussaint L'Ouverture către Napoleon, 12 iulie 1802

„Eu m-am născut sclav, însă natura mi-a dat un suflet de om liber." François-Dominique Toussaint a fost un sclav negru din colonia franceză Sainte-Domingue de pe insula Hispaniola. Inteligent, talentat și instruit, a fost dezrobit

și apoi a reușit să administreze o plantație franceză și totodată să dobândească un amestec de noțiuni medicale apusene și creole, ajungând ca, într-un final, să dețină un domeniu cu sclavi proprii. Însă, în 1791, Revoluția Franceză a constituit un model pentru sclavii de pe insulă, care s-au răzvrătit, iar el a devenit conducătorul lor. În 1793, când deja căpătase în luptă porecla L'Ouverture („Deschizătorul"), a făcut următoarea declarație: „Frați și prieteni, eu sunt Toussaint L'Ouverture; poate că vă sunt cunoscut după nume. Am ales răzbunarea. Vreau ca Libertatea și Egalitatea să domnească în Sainte-Domingue. Fac eforturi ca acest lucru să se adeverească. Uniți-vă cu noi, fraților, și luptați cu noi pentru aceeași cauză".

Luptând întâi cu spaniolii împotriva francezilor, apoi viceversa, apoi din nou împotriva francezilor, L'Ouverture a devenit guvernator general, autocrat pe viață al primei republici a negrilor, proclamând o constituție, dar rămânând oficial sub dominația Franței. Napoleon Bonaparte, prim consul al Franței, a trimis o armată împotriva lui. L'Ouverture i-a ordonat lui Dessalines, comandantul trupelor sale, să incendieze Port-au-Prince: „Dă foc orașului. [...] Nu uita că nu avem alte mijloace decât distrugerea și flăcările. [...] Sfârtecă drumurile cu gloanțe; aruncă hoituri și cai în toate fântânile; pârjolește și nimicește tot, pentru ca aceia care au venit să ne înrobească să aibă în fața ochilor imaginea iadului pe care îl merită". Dar Toussaint a fost atras într-o capcană și a căzut prizonier. Soția lui, Suzanne, și restul familiei au fost arestați. Ținut captiv pe o navă de război franceză, zdrobit, Toussaint compune această scrisoare vrednică de compătimit, cerșind libertate pentru familia lui. Transportat în Franța, a murit în închisoare, însă peste un singur an, francezii au fost învinși, iar creația lui, Haiti, și-a obținut independența.

Cetățene Prim Consul,

Nu îmi voi ascunde greșelile în fața voastră. Am săvârșit destule. Dar care e omul care să nu fi greșit vreodată? Sunt gata să îmi mărturisesc faptele. După cuvântul de onoare al Căpitanului-General care reprezintă Guvernământul Francez, după o proclamație adresată coloniei, în care a promis să arunce vălul uitării peste evenimentele petrecute în Saint Domingo, eu, așa cum ați făcut și Dumneavoastră în 18 Brumar, m-am retras în sânul familiei mele. Dar nici o lună nu a trecut, când persoane rău intenționate, prin intrigi diverse, m-au denigrat în ochii Generalului-Șef, umplându-i mintea cu suspiciuni la adresa mea. Am primit o scrisoare de la el, în care îmi ordona să acționez împreună

cu generalul Brunet. M-am supus. Însoțit de două persoane, m-am dus la Gonaïves, unde am fost arestat. M-au trimit la bordul fregatei *Creole*, nu știu pentru ce motiv, fără alte haine, decât acelea pe care le aveam pe mine. A doua zi, casa mea a fost jefuită; soția și copiii mei au fost arestați; ei nu aveau nimic, nici măcar cu ce să se acopere.

Cetățene Prim Consul,

O mamă de cincizeci de ani poate binemerita indulgența și bunătatea unei națiuni generoase și liberale. Ea nu are pentru ce să dea socoteală. Eu singur sunt responsabil pentru conduita mea față de Guvernământul pe care l-am slujit. Am prea multă considerație față de măreția și justețea Întâiului Magistrat al poporului francez, pentru a mă îndoi vreo clipă de imparțialitatea lui. Vreau să cred că balanța din mâinile lui nu se va înclina într-o parte mai mult decât în cealaltă. Invoc generozitatea sa.

Salutări și respect,
Toussaint L'Ouverture

Aleksandru I către sora sa, Ekaterina, 20 septembrie 1805

Scrisoarea arată în ce măsură familiile regale sunt diferite de altele. Țarul Aleksandru I era înalt, blond, chipeș și atotputernic, însă avea și cusururile lui: a complotat la uciderea tatălui său, o crimă pe care nu și-a iertat-o niciodată. Marea lui iubire era „Catiche", surioara lui, care era cu mult mai mică decât el, încât o trata mai degrabă ca pe o iubită. În 1805, când Aleksandru a luptat cu Napoleon pentru prima oară, țarul îi scrie lui Catiche epistole pline de dragoste, spunând că vrea să sărute năsucul și picioarele „Zurliei mici și aiurite". Însă, în anumite privințe, Catiche era mai dură decât Aleksandru. La câteva săptămâni după aceea, țarul suferea o înfrângere dezastruoasă în fața lui Napoleon.

Zurlie mică și aiurită,

Scoate-ți din cap ideea că mi-ar fi greu să îți răspund. De îndată ce am o clipă liberă, este o adevărată plăcere, căci nu iubesc multe ființe pe lume așa cum o iubesc pe Bisiam a mea.

Vestea pe care mi-ai dat-o despre Mătușa este o adevărată plăcere pentru mine, dacă ea are bunătatea de a se gândi la mine. Te asigur că nu trece o zi fără să nu mă gândesc la ea. Spune-i asta, rogu-te, din partea mea. Rămâi cu bine, lumina ochilor mei, adorata inimii mele, steaua polară a acestui veac, minune a naturii sau, mai bine decât toate astea, Bisiam Bisiamovna cu năsucul cârn.

A rămas destul din acea unsoare albă folosită aici pentru roți și aș vrea să-ți trimit un pic și ție, pentru ca mușchii nasului pe care îl sărut duios să nu își piardă moliciunea.

Al tău, cu inima și sufletul,
Aleksandru

Carol I către Carol al II-lea al Angliei, 29 noiembrie 1648

Carol I a urmat la tronul Angliei după tatăl său, Iacob I, în 1625. Hotărât să guverneze fără restrângerile impuse de un Parlament atotputernic, Carol I a izbutit inițial să își impună voința, dar apoi, din cauza numeroaselor crize politice, a fost nevoit să convoace un nou corp legislativ, în 1640. Confruntarea dintre rege și Parlament, exacerbată de conflictele religioase, a condus la un război civil, pe care, în ultimă instanță, Carol I l-a pierdut. Textul de mai jos a fost scris în contextul în care, la sfârșitul lui 1648, Oliver Cromwell și Armata Noului Model își consolidaseră puterea în regat, iar Carol I era ținut captiv de către forțele parlamentare la Newport, unde, după o tentativă eșuată de a evada pe continent, purta tratative zadarnice pentru a-și salva tronul și viața.

Carol știa că mulți dintre adepții forțelor Parlamentului îl considerau acum un „om sângeros“ și ineficient, în care nu mai pot avea încredere, iar de aceea ei sprijină ideea proclamării republicii. Chiar și ceea ce înainte părea de neconceput este acum posibil: judecarea și execuția unui monarh de drept divin. Cei mai mulți membri ai familiei regale, inclusiv preaiubita lui soție Henrietta Maria, fugiseră pe continent. Fiul lor cel mare, Carol, prinț de Wales, se găsea la Haga. Regele i-a scris fiului său, știind că era posibil să nu-l mai revadă niciodată. Este o scrisoare despre regalitate, dar și despre cum să te comporți și cum să trăiești, o scrisoare pe care un tată sortit pierii o adresează fiului său aflat departe.

În ianuarie 1649, regele a fost judecat, condamnat la moarte și decapitat. Anglia a devenit republică și protectorat până în 1660, când fiul a urcat pe tron, cu titlul de regele Carol al II-lea al Angliei.

Newport, 29 noiembrie 1648

Fiule,

Din ceea ce s-a spus, poți vedea cât de mult și îndelung am lucrat noi în favoarea păcii. Nu îți pierde curajul de a persevera pe aceste căi, pentru a-ți recăpăta drepturile; preferă însă calea pașnică. Arată noblețea spiritului tău și alege să îți cucerești dușmanii iertându-i, și nu pedepsindu-i. Când vezi cât de neomenoasă și necreștină poate fi această implacabilă atitudine a celor care ne vor răul, ai grijă tu să eviți o asemenea conduită. Nu ne blama pe noi, fiindcă am renunțat la prea multe din câte ni se cuvin de drept; prețul a fost uriaș; beneficiul erau siguranța pentru noi, pacea pentru poporul nostru. Și suntem încrezători că un alt Parlament își va aminti cât de folositoare este puterea unui Rege pentru libertatea unui popor.

La cât de multe nu am renunțat noi înșine, pentru ca noi și ei să ne putem întâlni din nou pe cuvenita cale parlamentară, cu scopul de a conveni asupra obligațiilor pentru Suveran și popor! Iar în aceasta, încrede-te în experiența noastră, niciodată să nu îți iei mai multe preamăriri sau prerogative decât ceea ce este cu adevărat și fundamental necesar spre binele supușilor noștri (și nu satisfacerea celor favoriți). Iar dacă așa vei proceda, niciodată nu îți vor lipsi mijloacele de a fi un părinte pentru toți și un Suveran mărinimos față de oricine, arătându-te extraordinar de binevoitor. Vei fi observat că toți oamenii se bizuie pe averea lor, când vine vorba de avantaje; iar dacă Suveranii, asemenea mărilor, primesc și restituie toate râurile și fluviile de apă dulce încredințate lor, ei nu vor avea resentimente, ci se vor mândri că pot face din ele un ocean.

Aceste considerații pot să facă din tine un mare Rege, pe cât de decăzut este acum tatăl tău; iar statul tău poate fi cu atât mai mult consolidat, cu cât al meu a fost grav șubrezit. Căci supușii au aflat (ne încumetăm să spunem) că victoriile asupra Regilor lor nu sunt decât triumfuri asupra lor înșiși; și astfel vor fi mai puțin doritori să audă de schimbări după aceea.

Națiunea engleză este un popor chibzuit; totuși, în prezent e cuprinsă cumva de nesăbuință. Nu știm dacă aceasta nu e, poate, ultima oară când

putem vorbi cu tine sau cu lumea în mod public. Știm prea bine în mâinile cui am căzut; și cu toate astea, îi mulțumim lui Dumnezeu, fiindcă avem în noi resurse interioare, pe care răutatea dușmanilor noștri nu le pot tulbura. Am învățat să rămânem stăpâni pe noi înșine, retrăgându-ne în sinea noastră, iar astfel putem mai bine suporta ceea ce ne năpăstuiește; neîndoindu-ne nicio clipă că Dumnezeu va putea înfrâna răutatea dușmanilor noștri, preschimbând cruzimea lor în laude aduse Lui.

Pentru a încheia, dacă Dumnezeu îți va da izbânda, tu să o folosești cu smerenie și fără gânduri de răzbunare. Dacă El te va repune în drepturile tale sub aspre condiții, indiferent ce vei promite, tu să îndeplinești. Cei care au impus cu sila legi pe care erau obligați să le respecte vor descoperi că triumfurile lor sunt pline de necazuri. Să nu crezi că există pe lumea asta vreun lucru vrednic de a fi obținut prin mijloace odioase și nedrepte. Tu ești fiul iubirii noastre; și, așa cum te călăuzim spre ceea ce ți-am recomandat, la fel te asigurăm că noi pentru tine (căruia noi îți suntem părintele firesc) nu ne rugăm mai afectuos decât o facem pentru ca străvechea glorie și faimă a acestei națiuni să nu fie îngropată în impietate și porniri fanatice; și pentru ca toți supușii noștri (cărora noi le suntem părintele politic) să aibă într-atâta chibzuință, încât să își caute pacea în dreapta propovăduire a religiei creștine, așa cum a fost ea stabilită de la Reformă în acest regat, și nu într-o nouă revelație; și pentru ca legile străvechi, cu interpretarea conform practicilor cunoscute, să fie din nou un zid în jurul lor; pentru ca tu să ajungi să ocârmuiești la timpul cuvenit, iar ei să fie astfel ocârmuiți, cu mare frică de Dumnezeu.

C.R.

Svetlana Stalina către tatăl ei, Stalin, mijlocul anilor 1930

Ce se întâmplă când copiii tăi decid să se joace de-a dictatorii timp de o zi? Crescând la Kremlin, fiicei dictatorului sovietic Iosif Stalin, Svetlana, îi plăcea acest joc. Între vârsta de 7 și 11 ani, Svetlana scrie adesea ordine pe care orice copil din lume ar vrea să le pună în aplicare. Bunăoară, într-o zi îi ordonă „Prim-Secretarului“ ei (Stalin) și altor „Secretari“ (ai Partidului Comunist) ca toate

temele pentru acasă să fie anulate în toate școlile sovietice. Lui Stalin îi plăcea enorm să se preteze jocului și semna toate ordinele ei, la fel cum făcea și restul Biroului Politic Executiv. Apoi ordinele erau prinse în ace pe panoul din bucătăria lui Stalin. Acesta o numea „Șefa Svetlana" sau „Setanka, stăpâna casei" și de obicei îi răspundea: „Am înțeles, să trăiți! Micul secretar al Setankăi, Stalin". Svetlana se semna „Prim-Secretar al Partidului Comunist" sau „Șefa". În acest „ordin", pretinde să afle ce se întâmplă, de fapt, în foarte misteriosul Comitet Central aflat la conducere și prin care tatăl ei teroriza poporul sovietic. Uneori, Stalin solicita mai multe ordine: „Scrie-mi mai des. În curând, micul tău secretar [Stalin] nu va mai ști ce să facă, dacă nu primește de la tine ordinele de zi și dispozițiile necesare".

> Ordinul de Zi nr. 3. Îți ordon să îmi arăți ce se întâmplă în Comitetul Central! Strict confidențial. Stalina, Șefa.

Augustus către Caius Caesar, 23 septembrie 2 d.Hr.

Un tată vârstnic îi scrie fiului său; un împărat bătrân îi scrie fiului său adoptiv. Caesar Augustus (anterior, Octavian) a condus Roma după asasinarea străunchiului său, Iulius Caesar, în 44 î.Hr. și, din 31 î.Hr., întregul imperiu, cu titlul de împărat, folosit atunci pentru prima oară. Neavând niciun fiu, i-a înfiat pe nepoții săi Caius și Lucius, pentru a-i urma lui în acest „post de gardă". Trimițându-l pe Caius într-o călătorie de inspectare a provinciilor romane, împăratul constată, în ziua când împlinește 64 de ani, că îi e dor de „măgărușul (lui) preaiubit". Din păcate, ambii băieți aveau să moară timpuriu, înaintea lui Augustus.

> Salutare, dragul meu Caius, preaiubitul meu măgăruș de care, pe cuvântul meu, mi-e dor mereu de fiecare dată când este plecat departe de mine. Dar în special în zile ca aceasta de azi ochii mei tânjesc cu nesaț după Caius al meu, iar oriunde vei fi fost tu azi sper că, sănătos și fericit, ai sărbătorit a 64-a zi de naștere a mea [...] și mă rog zeilor ca, indiferent cât timp mi-a mai rămas mie, să am parte să îl petrec cu tine teafăr și sănătos, iar țara noastră să fie înfloritoare, în vreme ce voi amândoi deprindeți să fiți bărbați și vă pregătiți să îmi urmați în acest post de gardă.

Iosif al II-lea către fratele său, Leopold al II-lea, 4 octombrie 1777

A fost nunta regală a acelor vremuri, însă după șapte ani de căsnicie ceva nu merge bine, iar această scrisoare dezvăluie despre ce este vorba și cum poate fi rezolvată problema.

În 1770, când avea doar 15 ani, Maria Antoaneta de Habsburg, arhiducesă a Austriei, s-a măritat cu moștenitorul Bourbonilor la tronul Franței, cel care în scurt timp avea să devină Ludovic al XVI-lea. Ea era frumușică și poznașă, dar și cam prostuță, extravagantă și nechibzuită. Părea să fie, așadar, o combinație nereușită într-un regat mult prea întins și ajuns în pragul prăbușirii, unde pierderea prestigiului regal risca să fie fatală. Regele Ludovic, la rândul lui, era cam nătărău, searbăd și molatic. Nici după șapte ani chiar, în timp ce Maria cocheta cu diverși admiratori, Ludovic nu reușise încă să își împlinească datoria de soț.

Într-un final, fratele ei, împăratul Iosif al II-lea, a venit în vizită pentru a vedea dacă poate să le fie de ajutor. Într-un exemplu tipic de consiliere matrimonială înainte de vreme, Iosif discută cu Ludovic și cu sora lui, aidoma unui terapeut imperial în problemele sexuale. „Doi nătărăi amândoi", scrie el ulterior în această uimitoare epistolă către fratele lui, viitorul împărat Leopold, concluzionând că problema reală nu este de ordin fizic ori medical, ci doar consecința lipsei de interes din partea reginei și a lenei din partea regelui. În august, cuplul recunoscător a consumat căsătoria, iar în curând regina avea să rămână însărcinată cu primul dintre copiii lor.

În 1789, Ludovic și Maria Antoaneta au fost răsturnați de la putere, iar peste patru ani, ghilotinați.

> Imaginează-ți! În patul lor conjugal — acesta este secretul — el are erecții puternice, perfect satisfăcătoare. Introduce membrul, stă acolo poate vreo două minute fără să se miște, se retrage afară fără să fi ejaculat, dar încă în erecție, și îi urează noapte bună. Este incredibil, fiindcă în plus uneori are ejaculări în timpul nopții, însă în patul lui, niciodată în timpul actului, dar el e fericit, spunând simplu că el face asta din simțul datoriei și că nu simte nicio plăcere. Ah! Dacă aș fi putut să fiu de față măcar o dată, aș fi aranjat totul cum

trebuie. Merită să fie biciuit, ca să ejaculeze cu patimă, ca măgarii. În plus, sora mea este destul de placidă, iar împreună sunt doi ageamii.

Ramses cel Mare către Hattusilis, regele hitiților, 1243 î.Hr.

Aroganța imperiului într-o scrisoare de acum trei mii de ani. Ramses cel Mare a guvernat în Egipt într-o perioadă de mare prosperitate, aflându-se la conducerea regatului timp de aproape cincizeci de ani. Mai devreme în timpul domniei sale, se luptase cu hitiții regelui Hattusilis, însă în 1258 î.Hr., ca urmare a Bătăliei de la Kadesh, cei doi au devenit aliați, iar Ramses a binevoit să se însoare cu o prințesă hitită. Aici, profitând de bunele lor relații, Hattusilis îl întreabă pe Ramses dacă nu l-ar putea ajuta cumva într-o delicată problemă de familie: sora lui, Matanazi, măritată cu un rege din vecinătate, vrea să aibă copii, deși nu mai e tânără, iar hititul îl întreabă pe Ramses dacă nu ar putea trimite el niște preoți și vindecători ca să o ajute. Iată, în continuare, ce îi răspunde Marele Rege, cu un aer superior și nepoliticos, afirmând batjocoritor că nici măcar vreo magie egipteană nu ar putea face ca o femeie de 60 de ani să mai zămislească prunci...

Către fratele meu: [în legătură cu] ce mi-a scris fratele meu cu privire la sora lui, Matanazi: „Poate fratele meu ar putea să îmi trimită un om care să prepare leacuri, astfel încât ea să poată zămisli copii". Așa a scris fratele meu. Și astfel [îi spun eu] fratelui meu: „Uite, pe Matanazi, sora fratelui meu, regele fratele tău o cunoaște. Se spune despre ea că are 50 sau chiar 60 de ani! Vezi tu, o femeie de 50 de ani este bătrână, darămite una de 60 de ani! Nimeni nu poate prepara leacuri care să o facă să zămislească prunci! Bun, Zeul Soare și Zeul Furtună pot da o poruncă, iar porunca pe care o dau ei va fi atunci îndeplinită pentru sora fratelui meu. Iar eu, regele-fratele tău, voi trimite un preot specialist în incantații și un vraci specialist, iar ei vor prepara leacurile care să o ajute să zămislească prunci".

Creație

Michelangelo către Giovanni da Pistoia, 1509

Michelangelo Buonarroti a fost nu numai sculptor și artist, ci și un strălucit poet și un excelent autor epistolar. Uneori, își trimitea poemele sub formă de scrisori — aceasta fiind una dintre cele mai reușite. Fusese angajat de către războinicul-papă Iuliu al II-lea, în 1508, pentru a supraveghea pictarea tavanului Capelei Sixtine din Roma: o alegere oarecum ieșită din comun, dat fiind că el era cunoscut mai bine ca sculptor în acea vreme.

Iuliu l-a lăsat pe Michelangelo să facă după cum a vrut el: nouă scene principale, care urmau să reprezinte crearea lumii și a omului de către Dumnezeu în Facerea. Lucrarea, care avea să dureze patru ani, până în 1512, a rămas cea mai desăvârșită și nepieritoare realizare artistică a sa. Viziunea proiectului său a fost uimitor de ambițioasă, iar efortul de a picta efectiv tavanul, epuizant. A trebuit să își clădească singur schelele și să stea atârnat cu susul în jos la mare înălțime deasupra capelei ore întregi, una după alta, an după an. La un moment dat, i-a scris tatălui său: „Duc o existență mizerabilă. [...] Nu e viață, nici onoare. [...] Trăiesc istovit de strădanii covârșitoare și asaltat de mii de neliniști. [...] Nici măcar un ceas de fericire nu am avut vreodată“. Din aceste chinuri a ieșit una dintre cele mai grandioase opere de artă din istoria omenirii. La un an de la începutul creației sale, i-a trimis prietenului său Giovanni da Pistoia această scrisoare în versuri plină de deznădejde, descriind în amănunt caznele la care se supune.

„Când autorul picta bolta Capelei Sixtine“

Mi-a crescut deja o gușă din această caznă,
umflată toată sus aici ca o pisică din Lombardia
(sau oriunde apa stătută dă otravă).
Am stomacul strivit sub bărbie, barba
țintește spre cer, creierul mi-e strivit într-o cutie,
pieptul îmi zvâcnește ca la o harpie. Din pensula mea,
deasupra mea tot timpul, picură vopsea,
așa că fața mea e-o minunată podea pentru asemenea găinați!
Șoldurile mi se freacă în măruntaie,

bietul meu fund se chinuiește contragreutate să țină,
fiecare gest ce-l fac e orbesc și haotic.
Pielea atârnă pe sub mine, șira spinării
e toată numai noduri, veșnic pliată și peste ea îndoită,
și eu sunt curbat și încordat ca un arc sirian.

Iar fiindcă eu sunt astfel, și gândurile mele
sminteli perfide se fac:
Oricine ar trage prost printr-o sarbacană strâmbă.

Pictura mea a murit.
Apăr-o tu pentru mine, Giovanni, protejează-mi tu onoarea.
Nu mă aflu în locul potrivit. Eu nu sunt pictor.

Wolfgang Amadeus Mozart către verișoara sa, Marianne, 13 noiembrie 1777

O scrisoare de o exuberanță maniacă și scatologică din partea unui geniu muzical. Crescut și educat la Salzburg, tânărul Mozart a învățat muzică de la tatăl său, un dirijor și compozitor ambițios, iar timp de zece ani a făcut turnee prin Europa, concertând ca pianist și violonist. La vârsta de douăzeci și ceva de ani, plictisit de nesfârșitele turnee, Mozart a avut o relație de prietenie trăsnită și, pesemne, de amor pasional cu Marianne, spre marea nemulțumire a tatălui său. Complicitatea lor sexuală și gustul pentru umorul fecal sunt mai mult decât evidente în scrisorile lor de o dezinvoltură hilară: „Te voi saluta semeț și nobil cu vigoare tunătoare“, îi scrie Mozart verișoarei lui pe care o numește „Bäsle“[******], „și îmi voi pune pecetea personală pe fundul tău, îți voi săruta mâinile și mă voi amuza copios trăgând din pușca ariergărzii mele, te voi îmbrățișa cu o pupătură zgomotoasă și te voi spăla toată prin față și spate, îți voi plăti tot ce îți datoram de la început și apoi voi da drumul unui pârț răsunător și poate chiar voi face ceva tare. Păi, *adieu*, Îngerul meu, sufletul meu, te aștept. P.S. Caca-dibitare, caca-dibatate, pastorul din Rodempl a lins-o-n fund pe slujnica de la bucătărie, un bun exemplu ca să dea“.

Copilul-minune a fost angajat întâi de către prințul-episcop al Salzburgului. Apoi, în 1781, hotărât să își facă un nume, Mozart a venit la Viena. A avut o activitate creatoare efervescentă în capitala muzicii europene, unde și-a compus

marile sale opere și simfonii. Însă nu era prea apreciat de către împăratul Iosif al II-lea, care, în cele din urmă, i-a acordat totuși rangul de compozitor al Curții. În 1782, Mozart s-a însurat cu Constanze Weber, pe care o adora: au avut șase copii. Scrisorile lui adresate lui Constanze sunt afectuoase și adolescentine: „Mă bucur ca un copil când mă gândesc că o să fiu cu tine. Dacă oamenii ar putea vedea ce este în inima mea, mi-ar fi aproape rușine. Totul este rece pentru mine — rece ca gheața. Dacă ai fi aici cu mine, poate că amabilitățile cu care mă tratează lumea mi s-ar părea mai agreabile, așa însă, totul este atât de gol. *Adieu*, draga mea, rămân pentru totdeauna Mozart al tău care te iubește din tot sufletul. P.S. În timp ce scriam ultima pagină, lacrimă după lacrimă au căzut pe hârtie. Dar trebuie să mă înveselesc. Prinde — un număr uimitor de săruturi zboară prin aer. Oh, fir-ar să fie, văd o sumedenie de săruturi. Ha! Ha!... Tocmai am prins trei. Sunt delicioase... Te sărut de milioane de ori“.

Dar nimic nu se aseamănă cu umorul scandalos al „scrisorilor către Bäsle“, acele creații mozartiene timpurii, cu avalanșa lor anarhică de calambururi, aliterații, refrene, ecouri și repetiții. E cel mai bine să fie citite foarte repede. Scrisoarea aceasta începe cu o recomandare de la mama lui de a compune o „scrisoare rezonabilă“. Însă această decizie nu a durat mult...

> ...trimite-i o scrisoare rezonabilă de data asta, poți să adaugi în continuare toate chestiile acelea nostime, însă nu omite să îi spui că ai primit toată corespondența, ca să știe și să nu-și mai facă griji pentru asta.
>
> *Ma très chère Nièce! Cousine! fille!*
> *Mère, Soeur et Épouse!* *******
>
> Rai, Infern și o mie de sacristii, croați, damnați, diavoli și vrăjitoare, druizi, batalioane cutreierând pretutindeni, prin toate elementele, aer, apă, pământ și foc, Europa, Asia, Africa și America, iezuiți, augustini, benedictini, capucini, minoriți, franciscani, dominicani, cartuzieni și venerabili-crucieni, canonici regulari și neregulari, și toate brutele păroase și pârâcioșii, castrați de-a valma și putori, catâri, bivoli, boi, tâmpiți, tonți și filfizoni! Ce metodă mai e și asta, draga mea? Patru soldați și doar trei echipamente? Așa un pachet, dar niciun portret? Aveam deja mari speranțe. Mă gândeam că negreșit... Fiindcă mi-ai scris tu însăți nu demult că îl voi primi curând, foarte curând. Te îndoiești, poate, că aș putea să nu mă țin de cuvânt? Sper categoric că nu ai nicio îndoială! Bun, atunci, te implor, trimite-mi-l neapărat, cu cât mai repede, cu

atât mai bine. Și sper să te înfățișeze așa cum am solicitat eu, adică în stil franțuzesc.

Cum îmi place la Mannheim? Atât cât îmi poate plăcea vreun loc fără Bäsle. Iartă-mi scrisul jalnic, penița e veche deja; hm, mda, eu mă cac de aproape 22 ani prin aceeași gaură, dar nu s-a uzat niciun pic! — deși am folosit-o atât de des ca să mă cac — și apoi am molfăit murdăria puțin câte puțin.

Nădăjduiesc, pe de altă parte, că ai primit scrisorile mele, de fapt, una de la Hohenaltheim, două de la Mannheim și acum aceasta. De fapt, aceasta e a treia din Mannheim, dar una peste alta e a patra, de fapt. Acum, trebuie să închei, asta e, fiindcă nu m-am îmbrăcat încă, iar în curând vom mânca, pentru ca apoi să putem merge să ne căcăm din nou, de fapt. Nu pregeta să mă iubești în continuare cum te iubesc și eu, apoi vom înceta să ne mai iubim... [în franceză] Adio, sper că vei fi luat deja niște lecții de franceză, și nu pot avea dubii că... Auzi: vei ști franceza mai bine decât mine, care n-am mai scris un cuvânt în această limbă de doi ani. Adio. Te sărut pe mâini, pe față, pe genunchi și pe... În orice caz, pe tot ce-mi vei permite tu să te sărut.

Din toată inima, sunt al tău
foarte afectuos Nepot și Văr,
Wolfg. Amadé Mozart

Honoré de Balzac către Ewelina Hánska, 19 iunie 1836

Aici se poate vedea forța unei scrisori. Balzac, autorul romanelor din ciclul „Comedia umană“, a început o relație cu Ewelina Hánska, o contesă poloneză, fără să o fi întâlnit până atunci. Născută într-o celebră familie de aristocrați bogați, aceasta s-a măritat cu un moșier, mai mare decât ea cu 24 de ani, și a avut cinci copii cu el. În perioada anilor 1820, a citit romanele lui Balzac, iar, în 1832, i-a trimis o scrisoare anonimă din Polonia la Paris, unde îl informa că este o mare admiratoare a romancierului și femeie măritată. Balzac, celebru și vanitos, s-a simțit flatat. După aproximativ un an, cei doi s-au întâlnit și au trăit o poveste de dragoste. Deși soțul contesei Hánska a descoperit corespondența lor, Balzac a reușit să-l convingă că este vorba doar de un joc.

Când contele a murit, în 1841, Balzac va fi crezut poate în posibilitatea ca cei doi să se căsătorească, însă, din cauza unor probleme de sănătate și a unor necazuri financiare, s-au cununat abia în martie 1850, cu doar câteva luni înainte de

moartea lui, în august. Textul de mai jos datează din perioada de început a relației lor și arată dragostea aproape obsesivă pe care Balzac o simțea pentru Hánska, deși poată fi sesizată și aluzia la faptul că, prin intensitatea sa neobișnuită, acest sentiment îi secătuiește seva creatoare. Dacă soțul ar fi citit epistola, oare ar mai fi putut crede că era doar un joc?

ÎNGERUL MEU PREAIUBIT,

Sunt aproape nebun după tine, nebun cum poate fi doar un om: nu sunt în stare să leg două idei fără ca tu să nu te interpui între ele. Nu pot să mă mai gândesc la nimic în afară de tine. Fără să vreau, imaginația mă poartă spre tine. Te cuprind strâns, te sărut, te mângâi, mii de dezmierdări de dragoste fierbinte pun stăpânire pe mine. Cât despre inima mea, acolo tu vei fi mereu — negreșit. Senzația de a te ști acolo este fermecătoare. Dar, Doamne Dumnezeule, ce se va alege oare de mine, dacă tu mi-ai luat uzul rațiunii? Este ca o monomanie, care în această dimineață mă înspăimântă. Mă ridic, spunându-mi în fiecare clipă „Gata, mă duc acolo!“ Pe urmă mă așez la loc, impulsionat de simțul datoriei și al obligațiilor mele. Un conflict înspăimântător se desfășoară în mine. Asta nu e viață. Așa ca acum n-am mai fost niciodată înainte. Tu ai devorat totul. Mă simt fericit și naiv de îndată ce mă las furat de gânduri și visez la tine. O reverie amețitoare mă prinde în volbura ei, iar într-o clipă trăiesc cât într-o mie de ani. Ce situație oribilă! Copleșit de dragoste, simțind dragostea în fiecare por, trăind doar pentru dragoste, știind că amărăciunea mă macină, sunt parcă prins în încâlcite pânze de păianjen. Oh, draga mea Eva, tu nu știi toate acestea. Am luat biletul de la tine. Era chiar acolo, în fața mea. Am vorbit cu tine de parcă erai acolo. Te văd ca aievea, cum te-am văzut ieri, frumoasă, uimitor de frumoasă. Ieri, pe toată durata serii, mi-am spus în gând: „E a mea!“ Ah! Îngerii din Rai nu sunt așa de fericiți cum am fost eu aseară!

Picasso către Marie-Thérèse Walter, 19 iulie 1939

Raportarea obsesivă la artă și dragoste constituie tema acestei scrisori. Pablo Picasso trăia pentru opera lui, iar orice altceva în viața sa era subordonat căutării frenetice și nestatornice a expresiei artistice, adesea inspirată de muzele sale feminine. Olga Hohlova, o balerină rusă, a fost muza și iubita lui în timpul

perioade cubismului sintetic; s-au căsătorit, însă relația lor nu a durat. El avea 46 de ani și era căsătorit cu Olga, când a zărit-o pe stradă pe blonda Marie-Thérèse Walter, în vârstă de 17 ani. Cei doi s-au îndrăgostit unul de celălalt — deși el a rămas căsătorit. Petrecându-și viața între Paris și o casă la țară, pe care o închiriase în Franța, Picasso a pictat-o pe Marie-Thérèse Walter de nenumărate ori, ea devenind muza lui pentru câteva dintre cele mai senine capodopere ale sale, cum ar fi *Tânără în fața oglinzii*, *Visul* și *Nud într-un fotoliu negru*, o perioadă de creativitate intensă, ce a culminat în 1932, la Château de Boisgeloup, în Normandia.

În explozii de culoare, Marie-Thérèse apare blondă și senzuală. În 1935, dă naștere fiicei lor, Maya. Această scrisoare reflectă în tonuri rapsodice dragostea lui aproape carnivoră și atotmistuitoare pentru tânăra lui amantă. „Problemele din Elveția“ la care se referă el sunt, probabil, diverse chestiuni financiare, ocazionate de izbucnirea iminentă a celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar artistul se concentra deja asupra următoarei muze, Dora Maar. Walter era extrem de geloasă pe noua amantă a artistului: când cele două tinere s-au întâlnit în atelierul lui de pictură și i-au cerut să aleagă pe una dintre ele, el le-a spus să se bată între ele ca să poată decidă — „unul dintre momentele de excepție pentru mine“. Marie-Thérèse a locuit în continuare la Paris și după ce Picasso s-a stins din viață. Apoi, după nouă ani de la moartea lui, în 1973, s-a sinucis.

Iubirea mea,

Tocmai am primit scrisoarea ta. Ți-am scris câteva scrisori, pe care trebuie că le-ai primit deja. Te iubesc tot mai mult cu fiecare nouă zi. Ești totul pentru mine. Voi sacrifica totul pentru tine, pentru dragostea noastră nepieritoare. Te iubesc. Nu aș putea să te uit niciodată, iubirea mea, iar dacă sunt nefericit este fiindcă nu îți aparțin ție așa cum aș fi vrut. Iubirea mea, Iubirea mea, Iubirea mea, dar eu vreau să fii fericită și să nu te gândești decât la fericire. Aș da orice pentru asta. Am niște probleme în Elveția — dar toate astea nu sunt importante. Fie ca toate lacrimile să se adune la mine, dacă așa aș putea să te împiedic să verși vreo lacrimă. Te iubesc. Sărut-o pe Maya, fiica noastră, iar pe tine te îmbrățișez de mii și mii de ori.

Al tău,
Picasso

John Keats către Fanny Brawne, 13 octombrie 1819

Iată aici suprema celebrare a pasiunii mistuitoare și a romantismului fatalist. John Keats, născut în 1795, a îndurat blestemul unei sănătăți șubrede, al sărăciei și al unei disperări vrednice de un poet romantic excepțional. Mama lui a murit de tuberculoză când băiatul avea 14 ani, iar el a rămas cu impresia că era înconjurat de moarte pretutindeni.

În 1818, a întâlnit-o pe Fanny Brawne, care va fi dragostea vieții lui, însă era prea sărac ca să se poată logodi cu ea, iar dragostea lor nu se va împlini niciodată. Obsesiile lui chinuitoare legate de Fanny, de dragoste și de moarte au fost inspirația pentru poemele *Ajunul Sfintei Agnes* și *La Belle Dame sans Merci* — regăsindu-se și în această scrisoare către Fanny. Curând după aceea, Keats a descoperit că era bolnav și el de tuberculoză și s-a mutat la Roma ca să își îngrijească sănătatea, însă a murit acolo la vârsta de doar 26 de ani.

Fanny a jelit după el timp de șase ani, împărtășind aceeași devoțiune față de poet ca și sora acestuia, Fanny Keats. În cele din urmă, Brawne s-a măritat cu fiul unui negustor evreu, pe nume Louis Lindon, cu care a întemeiat o familie. Exact înainte de moartea sa, în 1865, Fanny le-a dezvăluit copiilor ei relația pe care o avusese cu Keats și le-a dat scrisorile de la el, care aveau „să fie considerate valoroase într-o bună zi". Copiii au publicat scrisorile, determinându-i astfel pe mulți să o acuze pe Fanny că nu ar fi fost vrednică de iubirea poetului. Abia publicarea mult mai târziu a scrisorilor ei către sora scriitorului a putut demonstra cât de mult prețuise ea arta rafinată a operei lui Keats.

25 College Street, Westminster

Scumpa mea,

În momentul acesta, mi-am propus să copiez frumos pe hârtie niște versuri. Dar nu sunt mulțumit de ceea ce fac și nu pot continua mai departe. Simt nevoia să îți trimit câteva rânduri, ca să văd dacă astfel voi putea să mi te scot din minte măcar pentru o frântură de timp. Jur cu mâna pe inimă, nu sunt în stare să mă gândesc la nimic altceva. A trecut vremea când mai aveam încă puterea de a te povățui și preveni în privința nepromițătoarei dimineți a vieții mele. Dragostea m-a făcut să fiu egoist. Nu pot exista fără tine. Uit de orice și visez doar să te revăd. Viața mea pare că se oprește aici. Nu văd nimic mai

departe. M-ai absorbit cu totul. Am senzația în momentul de față că parcă mă dizolv. Nu-mi rămâne decât o nefericire imensă, dacă nu pot spera să te văd în curând. Mi-e teamă să stau departe de tine. Suava mea Fanny, inima ta nu se va schimba niciodată, da, iubirea mea? Nemărginită este acum dragostea mea. Misiva ta a venit exact acum. Nu pot fi mai fericit departe de tine. E mai multă bogăție decât ar încăpea într-o comoară de perle. Nu mă amenința, nici măcar în glumă. Eram uluit cum oamenii pot muri martiri pentru religie — gândul acesta mă înfiora. Nu mă mai înfior. Aș accepta să fiu martirizat pentru religia mea. Dragostea este religia mea. Aș putea muri pentru asta. Aș putea muri pentru tine. Crezul meu este dragostea, iar tu ești unica ei doctrină. M-ai vrăjit cu atâta putere, încât nu pot rezista: și totuși, aș putea rezista până te văd; și de când te-am văzut, mă străduiesc adesea „să raționez contra rațiunilor iubirii mele". Nu mai pot face asta — durerea ar fi prea mare. Dragostea mea este egoistă. Nu pot respira fără tine.

Al tău pentru totdeauna,
John Keats

T.S. Eliot către George Orwell, 13 iulie 1944

Oricărui scriitor îi este groază de o posibilă scrisoare de respingere din partea unei edituri. Aici, editorul de la Faber&Faber, care întâmplarea face să fie T.S. Eliot — cunoscut mai bine ca poetul „Țării pierdute" —, respinge pompos cea mai recentă, pe atunci, carte a lui George Orwell, jurnalist, eseist și romancier. Orwell era cunoscut în acea vreme pentru participarea sa la Războiul Civil din Spania și pentru strălucitul reportaj despre evenimentele acelor zile, publicat în cartea *Omagiu Cataloniei*, precum și pentru alte proze-reportaj descriind existența sa trăită în sărăcie, cum ar fi *Drumul spre Wigan Pier.* Acum însă face un lucru periculos pentru orice scriitor: schimbă genul literar. În cea mai recentă lucrare a sa, a folosit metafora unei curți țărănești pentru a arăta cum Rusia Sovietică — sau un regim tiranic asemenea celui de acolo — poate deveni un stat criminal, cu un regim de teroare asupra cetățenilor săi. Este în mod limpede un atac la ideologia stalinistă, într-o perioadă când Rusia lui Stalin era un aliat al democrațiilor occidentale în războiul împotriva lui Hitler. Orwell simpatiza mai mult cu Troțki, rivalul lui Stalin — de aici, argumentul lui Eliot, care nu a sesizat însă mesajul mult mai amplu al romanului. Volumul *Ferma animalelor*, urmat de

romanul său *1984* erau capodopere ce observau și avertizau împotriva unor realități orwelliene ale politicii moderne, ce rămân absolut relevante în secolul XXI. Respingerea cărții de către Eliot și tonul superior folosit de acesta constituie una dintre cele mai stânjenitoare greșeli din istoria editurilor.

Stimate Orwell,

Știu că ați dorit să primiți o decizie rapidă despre *Ferma animalelor*. Însă pentru asta este nevoie de opiniile formulate de cel puțin doi directori, or, acest lucru nu poate fi realizat mai repede de o săptămână. Dacă nu ar fi contat atât de mult viteza, l-aș fi rugat pe director să se uite și el pe manuscris. Însă celălalt director editorial este de acord cu mine în privința punctelor principale. Am convenit amândoi că este o proză remarcabilă; că fabula este foarte artistic tratată și că narațiunea în sine poate susține interesul lecturii; și că este ceva ce foarte puțini autori au mai realizat de la Gulliver încoace.

Totuși, nu avem deloc convingerea (și sunt sigur că niciunul dintre ceilalți directori nu ar avea-o) că este un punct de vedere just de la care să se pornească în criticarea situației politice din prezent. Este incontestabil de datoria oricărei case editoriale, care urmărește și alte interese sau alte motive decât simpla prosperitate comercială, să publice cărți ce merg împotriva curentului actual. Însă în oricare situație este necesar ca măcar un membru al acelei firme să aibă convingerea că acesta este lucrul care trebuie spus în acel moment. Nu văd să existe vreun motiv pentru o atitudine prudentă sau pentru precauție care să împiedice pe cineva să publice această carte — dacă ar crede în principiile subînțelese acolo.

Bun, eu personal cred că nemulțumirea mea legată de această alegorie vine din faptul că efectul este, pur și simplu, de negație. Ar fi trebuit să genereze o reacție de afinitate cu ceea ce dorește autorul, precum și o acceptare a obiecțiilor acestuia; iar punctul de vedere pozitiv, pe care eu îl consider a fi, în general, trotkist, nu este convingător. Cred că dumneata ți-ai scindat votul, fără a primi vreo adeziune compensatoare mai puternică dintr-o tabără sau alta — i.e. cei care critică tendințele rusești din perspectiva unui comunism mai pur și cei care, dintr-o perspectivă foarte diferită, sunt alarmați în privința viitorului statelor mici. Și, în fond, porcii dumitale sunt mult mai inteligenți decât celelalte animale, și de aceea se dovedesc cei mai îndreptățiți să conducă ferma — de fapt, nu ar fi putut să existe niciun fel de Fermă a Animalelor fără

ei: vasăzică lucrul de care era nevoie (ar putea argumenta cineva) nu era mai mult comunism, ci mai mulți porci cu spirit public.

Îmi pare foarte rău, fiindcă editura care va publica acest manuscris — oricare ar fi aceasta — va avea, firește, ocazia de a publica și opera dumitale viitoare; iar eu apreciez opera dumitale, fiindcă este o proză bună și de o onestitate fundamentală.

Domnișoara Sheldon vă va trimite manuscrisul, într-un plic separat.

„Mică verișoară", în germană. (*N. red.*)
În franceză, în text: „Scumpa mea Nepoată! Verișoară! fiică! Mamă, Soră și Soție!". (*N. trad.*)

Curaj

Sarah Bernhardt către Mrs. Patrick Campbell, 1915

Ea a fost una dintre cele mai cunoscute actrițe de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, un talent de la care ar avea multe de învățat celebritățile din prezent. Fiică a unei curtezane evreice din Paris și a unui client necunoscut, frumoasa Sarah Bernhardt și-a dobândit faima prin propriile forțe. Unul dintre amanții mamei ei era influentul frate vitreg al lui Napoleon al III-lea, ducele de Morny, care a ajutat-o și care a fost, probabil, și amantul fiicei.

Sarah era un spirit liber și o artistă dramatică strălucită. În legătură cu unicul ei fiu, Sarah Bernhardt a refuzat să spună cine era tatăl, uneori glumind: „N-am putut niciodată să mă decid dacă tatăl lui a fost [premierul] Gambetta, [romancierul] Victor Hugo sau generalul Boulanger“, deși putea să fi fost foarte bine și prințul de Ligne, prima ei iubire. Indiferent care era adevărul, a devenit cea mai cunoscută actriță din Franța, o femeie bogată și distinsă, mergând mereu în turnee — după cum arată și această scrisoare. La Rio de Janeiro, în timpul spectacolului *La Tosca*, și-a fracturat genunchiul când a căzut pe scenă, de pe un balcon aflat la patru metri și jumătate înălțime. A suportat durerea ani de zile, până când, așa cum îi mărturisește laconic unei alte celebre actrițe, „Mrs. Pat“, la vârsta de 70 de ani s-a decis să facă totuși ceva ca să scape de chinuri odată pentru totdeauna...

> Doctorul îmi va amputa piciorul lunea viitoare. Sunt foarte fericită. Sărutări din inimă.
>
> Sarah Bernhardt

Fanny Burney către sora ei, Esther, 22 martie 1812

Frances „Fanny“ Burney, născută în 1752, era fiica unui om foarte erudit — compozitor și scriitor — și a unei franțuzoaice. Pe parcursul unei vieți lungi și pline de evenimente, talentul literar, curiozitatea și simțul umorului au ajutat-o să își facă un nume într-o lume dominată de bărbați. Fanny a început să scrie la o vârstă foarte fragedă și a reușit să devină prima romancieră de succes, într-o perioadă când fetele de familie bună nu se îndeletniceau cu povestiri rușinoase.

Din acest motiv, și-a publicat anonim primul roman, *Evelina*, încercând să îi ascundă chiar și editorului faptul că e femeie. Satira spirituală la adresa societății aristocratice a fost o reușită, iar autoarea a dobândit faimă când identitatea ei a fost dezvăluită. Ținând un jurnal remarcabil, unde a notat diversele evenimente istorice și personale, de la vârsta de 17 ani până la moartea ei, în 1840, și, desigur, redactând numeroase scrisori superbe, Fanny a scris în continuare o serie de romane din care s-au inspirat ulterior scriitori ca Jane Austen — romanul *Cecilia*, bunăoară, a fost sursa pentru titlul unui bine-cunoscut roman al lui Austen: „Toată această nefericită afacere", spune unul dintre personajele lui Fanny, „vine din mândrie și prejudecată".

Fanny a avut relații romantice cu diverși pretendenți, însă a rămas nemăritată pentru multă vreme, refuzând o serie de cereri în căsătorie neinteresante, fiindcă ea nu înțelegea „de ce o viață de celibatară nu poate să îmi aducă fericirea. Independența are meritele ei — pentru femei, la fel ca și pentru bărbați". În 1785, regina Charlotte, soția lui George al III-lea, i-a oferit postul de doamnă de onoare pentru vestimentația suveranei, așa că, timp de cinci ani, solicitanți pentru ea, Fanny a făcut parte din anturajul familiei regale. A simpatizat cu ideile moderate ale Revoluției Franceze, măritându-se în cele din urmă cu un general în exil, Alexandre d'Arblay, care s-a întors în țara natală pentru a fi în slujba lui Napoleon. În timp ce locuia la Paris, Fanny a observat un nodul la sân și a acceptat să i se facă mastectomie; operația a fost efectuată de către doctorul Dubois, medicul care o asistase la naștere pe împărăteasa Maria-Luiza, soția lui Napoleon, iar condițiile sanitare nu difereau prea mult de cele dintr-un spital de campanie. În mod uimitor, Fanny a scăpat cu viață și a mai trăit încă aproape treizeci de ani. În această scrisoare memorabilă adresată surorii ei descrie fiecare secundă de agonie.

Relatare din Paris, despre o cumplită operație (1812)

I-am promis scumpei mele Esther un volum și iată-l; în momentul de față mă simt foarte bine. [...] Citește, așadar, această povestire pe îndelete și fără emoții, căci totul s-a încheiat în mod fericit. [...]

Cam prin august, în 1810, a început să mă supere o mică durere la sân, care a continuat să se accentueze de la o săptămână la alta, rămânând totuși mai degrabă o apăsare surdă decât acută, fără să-mi provoace nicio neliniște în privința consecințelor... Așa au trecut niște luni, în timpul cărora Madame de Maisonneuve, prietena mea foarte apropiată, s-a înțeles cu M. d'Arblay ca să

mă preseze și să accept în final o consultație medicală. Temerile lor mi se păreau neîntemeiate și nu puteau avea efectul de a mă convinge să dau curs insistențelor lor. Menționez această falsă siguranță de sine, acum, ca o avertizare pentru draga mea Esther. [...] M. d'A. a chemat un medic [...] care mi-a dat câteva îndrumări, ce nu au avut niciun rezultat — ba dimpotrivă, m-am simțit mai rău, iar M. d'A. nici nu concepea să mai accepte acum refuzul meu de a fi examinată de către M. Dubois, care se ocupase deja de mine și mă vindecase de un abces, despre care Maria, scumpă Esther, îți poate povesti pe larg. M. Dubois, ilustru chirurg din Franța, a fost numit apoi *accoucheur********* al Împărătesei. [...] Am început să percep pericolul real în care mă aflam, M. Dubois mi-a dat o rețetă cu un tratament pe care să îl urmez timp de o lună, întrucât el nu se putea ocupa de mine în acel interval, și nu s-a pronunțat în privința diagnosticului, însă m-a încurajat atât de insistent să fiu calmă și să nu-mi fac griji, încât nu am putut să nu bănuiesc că rămânea loc pentru temeri teribile. [...] Am urmat tratamentul, dar în zadar, fiindcă fiecare simptom a devenit mai grav chiar. [...]

A avut loc acum un consult oficial, cu [doctorii] Larry, Ribe și Moreau, și, în cele din urmă, am fost condamnată formal la o operație, de către toți trei. Eram uimită și dezamăgită în egală măsură, fiindcă bietul sân nu arată deloc livid și nici nu părea cu mult mai mare decât vecinul lui sănătos. Totuși, simțeam că răul era profund, atât de profund, încât m-am gândit adesea că nici nu ar putea fi eliminat, ci doar extirpat odată cu viața. Mi-am adunat mințile cât am putut în acel moment, căutând să fiu rațională, și le-am spus că, dacă ei nu vedeau altă soluție, eu, una, nu aveam să mă opun opiniei și experienței lor. Bunul dr. Larry, care, pe parcursul lungilor îngrijiri, a ajuns să simtă o prietenie sinceră pentru mine, avea acum lacrimi în ochi; văzând groaza mea, se așteptase să mă împotrivesc. [...]

Am pășit spre salon [în ziua operației], am văzut pregătirile făcute acolo și m-am tras înapoi, dar în curând m-am întors; ce rost avea să ascund de mine însămi ceea ce trebuia să aflu în scurt timp? Totuși, văzând toată acea cantitate imensă de bandaje, comprese, tampoane, pansamente, mi s-a făcut un pic rău. M-am foit de colo până colo și am izbutit să mă liniștesc, iar treptat am ajuns într-o stare aproape de stupoare — eram letargică, fără vreun sentiment, apatică; și am rămas așa până când ceasul a bătut ora 15 [...]. În cameră, fără vreun avertisment, au intrat 7 bărbați în negru, dr. Larry, M. Dubois, dr.

Moreau, dr. Aumont, dr. Ribe și un elev al dr. Larry, plus un altul al lui M. Dubois. Mă dezmeticisem acum din stupoarea mea — și cu un fel de indignare. De ce atât de mulți? Și de ce nu plecau? Dar nu eram în stare să scot niciun sunet. M. Dubois se comporta ca un comandant-șef; dr. Larry stătea mai ascuns; M. Dubois a dat ordin să fie pus un pat înalt în mijlocul camerei. Uluită, m-am întors spre dr. Larry, care îmi promisese că un fotoliu avea să fie de ajuns; însă ținea capul aplecat și nu voia să se uite la mine. M. Dubois a mai cerut apoi două saltele și un cearșaf vechi. Acum, am început să tremur violent, mai mult de silă și groază văzând pregătirile decât de durere. Odată aceste lucruri aranjate cum voia el, m-a pus să mă urc în pat. Am rămas în cumpănă, câteva momente, gândindu-mă să evadez brusc de acolo. Mă uitam la ușă, la ferestre — eram disperată —, dar au fost doar câteva clipe, pe urmă rațiunea a preluat controlul, iar temerile și sentimentele mele se luptau zadarnic împotriva ei. [...] Nu cunoșteam, de fapt, atunci care era pericolul imediat, însă fiecare lucru din jur mă convingea că deasupra mea plana primejdia și că doar acest experiment putea să mă mai salveze din ghearele ei. M-am suit, așadar, de bunăvoie în pat, iar M. Dubois m-a instalat pe saltea și mi-a așternut o pânză de in peste față. Voalul era transparent totuși și am văzut prin el cum în jurul patului s-au postat instantaneu cei șapte bărbați și o asistentă medicală. Am refuzat să fiu ținută de mână; dar când, strălucind prin borangic, am zărit luciul oțelului ascuțit, am închis ochii. Nu voiam ca imaginea cumplitei incizii să îmi alimenteze frica spasmodică. A urmat o tăcere profundă, de câteva minute, în care, îmi imaginez eu, au preluat ordinele prin semne și au examinat locul. Oh, ce suspans oribil! Nu mai respiram [...], mi-era teamă să nu li se pară că întregul sân ar fi infectat, dar teama mea era prea îndreptățită, căci, din nou prin bucata de pânză, am văzut cum M. Dubois a ridicat mâna, iar cu degetul arătător a descris întâi o linie dreaptă pornind din partea de jos a sânului, în al doilea rând o cruce, iar în al treilea rând un cerc; sugerând cumva că întregul sân trebuia scos. [...] Am închis din nou ochii, renunțând să mai urmăresc, să mă mai opun, să mă mai amestec și cu tristețe am decis să mă resemnez complet.

Scumpa mea Esther și toți cei dragi mie cărora ea le va comunica această tristă elegie, bucurați-vă să auziți că, odată ce această hotărâre a fost luată, totodată a fost și respectată cu fermitate, în ciuda unei groaze ce întrece orice descriere și a celei mai chinuitoare dureri cu putință. Totuși, când oribilul bisturiu a fost înfipt în sânul meu, secționând vene, artere, țesuturi, nervi, n-a

mai fost nevoie să mi se spună că puteam să țip. Și am început un urlet care a ținut fără intermitențe pe toată durată inciziei, încât aproape că mă minunez cum nu îmi mai răsună încă în urechi, căci într-atât de sfâșietoare era agonia. Când tăietura a fost făcută, iar instrumentul a fost retras, durerea nu a părut să se micșoreze, căci aerul care a dat năvală subit în acele părți delicate era ca o masă de pumnale minuscule, dar ascuțite și bifurcate, ce sfâșiau marginile rănii, însă când din nou am simțit instrumentul descriind o curbă, tăind în răspăr, dacă se poate spune, în timp ce carnea opunea o rezistență atât de puternică, încât mâna chirurgului a obosit și a trebuit să mute bisturiul din dreapta în stânga, atunci, într-adevăr, am crezut că murisem, probabil. N-am mai încercat să deschid ochii — îi simțeam parcă închiși ermetic, atât de strâns, încât pleoapele păreau gravate în obraji. Instrumentul de data asta s-a retras, am conchis că operația se terminase. Oh, nu! Imediat cumplita tăiere s-a reluat și a fost mai rău decât oricând, pentru a separa partea de jos, baza acestei groaznice glande, de părțile unde făcuse aderențe. Din nou orice descriere ar fi insuficientă. Totuși, nici acum nu se terminase. Dr. Larry își odihnea doar mâna și — oh, Doamne! — am simțit apoi cuțitul raclând pe stern, răzuindu-l! Odată efectuată această procedură, în timp ce eu rămâneam complet amuțită din cauza chinurilor, am auzit glasul domnului Larry (toți ceilalți păstrau o tăcere mormântală) pe un ton aproape tragic, rugându-i pe cei de față să se pronunțe dacă mai rămânea ceva de făcut; sau să spună dacă, după părerea lor, operația era încheiată. Glasul majorității a spus „Da“, însă degetul domnului Dubois — pe care eu îl simțeam efectiv ridicat deasupra plăgii, deși nu vedeam nimic și cu toate că el nu atingea nimic, căci într-atât de sensibil putea fi locul — a indicat ceva. Și din nou a început răzuirea! Iar după aceasta doctorului Moreau i s-a părut că discerne un fragment de țesut bolnav, apoi din nou și din nou M. Dubois a cerut îndepărtarea fiecărui fragment de țesut atins. Draga mea Esther, nu zile, nu săptămâni, ci luni întregi nu am fost în stare să vorbesc despre această teribilă experiență, fără să nu retrăiesc din nou grozăvia acelor clipe! Eram bolnavă, mă tulbura o unică întrebare — chiar și acum, la 9 luni după ce s-a terminat, mă apucă durerea de cap, doar povestind totul! Iar această tristă relatare, pe care am început-o acum 3 luni, cel puțin, nu mă încumet să o revizuiesc, nici să o citesc, amintirea este încă nespus de dureroasă.

În concluzie, răul era atât de adânc, cazul, atât de delicat, precauțiile necesare pentru a preveni o recidivă, atât de numeroase, încât operația,

inclusiv tratamentul și pansarea, a durat 20 de minute! Un interval de chinuri atât de intense, încât au fost aproape insuportabile. Totuși, am îndurat operația cu tot curajul de care am fost capabilă, nu m-am mișcat deloc, nu i-am deranjat, nu m-am opus, nu am vociferat, am vorbit doar o dată sau de două ori. [...] De două ori, cred, am leșinat; cel puțin, am două goluri totale în memoria acestei operații, care mă împiedică să leg împreună ce s-a întâmplat. Când s-a terminat totul și m-au ridicat ca să pot fi pusă în patul meu, eram atât de vlăguită de puteri, încât a fost nevoie să mă ducă pe sus, nu puteam nici măcar să țin brațele și mâinile pe lângă corp, ci atârnau inerte și neputincioase; iar la față, cum mi-a spus asistenta, eram complet lividă. În timp ce eram mutată pe patul meu, am deschis ochii, iar atunci l-am văzut pe dr. Larry, aproape la fel de palid ca mine, cu fața mânjită de sânge și cu o expresie de mare amărăciune, neliniște și aproape groază.

David Hughes către părinții săi, 21 august 1940

Locotenentul de aviație David Hughes a fost un pilot care a luptat în Bătălia pentru Anglia, războiul aerian ce a împiedicat invazia nazistă și a asigurat independența Marii Britanii față de Reichul lui Hitler. Bătălia a fost câștigată de tinerii piloți ai RAF, adesea în vârstă de doar 18 ani, dintre care mulți au murit în luptele disperate purtate deasupra Angliei și Canalului Mânecii. Expediată prin poștă de la o bază militară în apropiere de Newquai, în Cornwall, scrisoarea veselă și încrezătoare a lui Hughes către familia lui povestește despre emoțiile și temerile tinerilor aviatori.

Prim-ministrul Winston Churchill a descris cel mai bine curajul acelor piloți, într-un celebru discurs: „Recunoștința fiecărei familii din insula noastră, din imperiul nostru și, de fapt, din întreaga lume — cu excepția căminelor celor vinovați — se îndreaptă spre aviatorii britanici care, neînfricați în fața sorții potrivnice, neobosiți în neclintita lor dârzenie și înfruntare a morții, schimbă cursul războiului mondial prin vitejia și devotamentul lor. Nicicând pe tărâmul conflictelor umane atâția oameni nu au datorat așa de mult doar câtorva dintre ei. Gratitudinea tuturor se îndreaptă spre piloții de vânătoare“.

La mai puțin de o lună de la această scrisoare, în 11 septembrie 1940, avionul lui Hughes a fost doborât deasupra Canalului Mânecii; trupul său nu a fost găsit niciodată.

RAF St Eval, lângă Newquay, Cornwall, 21 august 1940:

Dragii mei,

A trecut foarte mult timp de când v-am scris ultima oară și foarte multe lucruri s-au întâmplat.

Am tras cu muniție și s-a tras cu muniție în mine. Am ucis, dar nu am fost ucis. Un camarad mi-a salvat viața, iar eu i-am salvat viața altuia în schimb.

Sunt acum ceea ce se numește un „As“, prin faptul că am peste 5 Friți la activ, adică 6 aparate au fost distruse datorită mie prin apăsarea unui mic buton. Pentru informarea băieților, am doborât 3 ME 110, 2 ME 109******** și un Dornier 17.

Am sosit în noul meu escadron duminică, 4 august. Pe atunci, erau trei ofițeri cu rang mai mare decât mine în escadron. În 11 august, eu eram deja comandant. Am pierdut 12 piloți în 4 zile. După ce am preluat eu conducerea, am pierdut doar unul într-o săptămână, și condițiile ne-au fost mult mai potrivnice. Într-o zi, noi am fost primul escadron care a atacat inamicul, iar eu am condus escadronul meu, doisprezece cu toții, împotriva a 350 de bombardiere escortate de 400 de avioane de vânătoare ale inamicului. Efectiv a fost ca în IAD. Când am aterizat, aveam 150 de găuri de gloanțe în avion, iar unul trecuse razant pe lângă capul meu. Am spus repede o rugăciune înainte de a lansa atacul și cred că îngerul meu păzitor a făcut ore suplimentare!

În 18 august, escadronul nostru a fost trimis aici pentru odihnă, de care aveam mare nevoie. Am slăbit peste șase kilograme în nici două săptămâni. Am zburat câte 6 și 7 ore pe zi, sărind peste mese și dormind în medie 5 ore pe zi!

Când am ajuns aici, mă aștepta o telegramă în care scria „Felicitări Escadronului 238 pentru contribuția enormă în lupte“, de la Sir Cyril Newall, Air Chief Marshal.

Până acum, am avut liniște aici, însă naziștii ne-au dat atenție astăzi și ne-au bombardat aici. Eram în popotă când au căzut bombele și m-am năpustit la avioane, iar în momentul în care am decolat, mitraliera unui Friț a tras în mine, dar apoi m-am eschivat în nori și am scăpat.

Nu știu când ne vom întoarce la Wallop, însă presupun că se va întâmpla în curând.

Am zburat la Cardiff lunea trecută și m-am văzut cu Joan [soția lui] câteva ceasuri. Nu s-a simțit prea bine în ultima vreme, sărăcuța de ea, a durut-o din nou în gât. O iubesc nespus de mult!

Scriu asta în echipament de zbor, așteptând semnalul pentru decolare.

Aveți grijă de voi, dragii mei.
Toată dragostea mea,
David

„Medicul-mamoș“, în fr. (*N. trad.*)

Messerschmitt Bf 110, respectiv Messerschmitt Bf 109, avioane de vânătoare germane din cel de-al Doilea Război Mondial. (*N. red.*)

Descoperire

Ada Lovelace către Andrew Crosse, cca 16 noiembrie 1844

Ada Lovelace, născută în 1815, era fiica Lordului Byron, poetul romantic despre care se spunea că era „nebun, rău și periculos când îl cunoșteai“. Lordul Byron a avut mulți copii nelegitimi, însă Ada a fost singurul lui copil din căsătoria cu Annabel Millbank. Din cauza comportamentului scandalos și a liberalismului său politic, Lordul Byron a fost nevoit să părăsească Anglia, după doar patru luni de la nașterea fiicei lui, pe care nu avea să o mai revadă niciodată: „Tu mamei tale-i semeni, dulce Ada!/Copil unic al sufletului meu?“********, scria el în *Pelerinajul lui Childe Harold*. Byron a murit în Grecia, în 1824. Mama Adei a înfierat toată viața perversiunile și depravarea lui, însă nu s-a preocupat aproape deloc de Ada, care a fost crescută de bunica ei. Fata, care a suferit de dureri de cap și a rămas aproape paralizată după ce a fost bolnavă de oreion, visa să proiecteze o mașină zburătoare în care să poată zbura, ca să scape de boală.

A fost fascinată întotdeauna de matematică și de științe, vădind un talent precoce, într-o epocă în care puține femei erau instruite, darămite să mai fi fost considerate și savante strălucite. A avut o aventură amoroasă cu tutorele ei, William Turner, cu care a fost la un pas de a fugi de-acasă când avea 17 ani, însă peste trei ani, în 1835, s-a măritat cu Lordul King, care a devenit Contele de Lovelace — conferindu-i astfel fantasticul titlu „Contesa de Lovelace“ —, iar împreună au avut trei copii. Cea mai importantă relație a Adei a fost cu prietenul și mentorul ei Charles Babbage (care o numea „Lady Fair“), împreună contribuind la dezvoltarea calculatoarelor mecanice. Scriindu-i savantului Andrew Crosse (cu fiul căruia, John, a avut, probabil, o relație amoroasă, pe vremea când tânărul l-a însoțit pe tatăl lui la o întâlnire menționată în această scrisoare) de la locuința ei din Surrey, Ada se numește singură „mireasa științei“, explicând filosofia ei modernă bazată pe interdependența elementelor naturii și vorbind despre veșnicele ei probleme de sănătate. Ada a murit la 36 de ani din cauza unui cancer uterin, la aceeași vârstă la care s-a stins din viață și tatăl ei, împreună cu care a fost îngropată.

Stimate domnule Crosse,

Vă mulțumesc pentru scrisoarea amabilă și cordială pe care mi-ați trimis-o. [...] Așadar, luni, 18, vă așteptăm, iar miercuri, 20, vom merge cu toții la Broomfield. Poate ați simțit deja, din tonul scrisorii mele, că sunt mai mult decât oricând acum mireasa științei. Religia pentru mine este știință, iar știința este religie. În acest profund adevăr se află secretul abnegației mele intense pentru deslușirea operelor lui Dumnezeu în natură. [...] Iar când mă uit la așa-zișii filosofi ai științei plini de egoism și înclinați să lupte împotriva circumstanțelor și Providenței, îmi spun în sinea mea: „Aceștia nu sunt preoți adevărați, aceștia sunt doar niște părelnici profeți — dacă nu chiar de-a dreptul niște falși profeți". Au citit din marea carte doar cu ochiul fizic, dar fără nicio urmă de spirit adânc. Domeniul intelectual, domeniul moral, domeniul religios par să fie toate în mod firesc strâns legate și împletite laolaltă într-un singur măreț și armonios întreg. [...] Dumnezeu este unul, iar toate creațiile și sentimentele cărora El le-a dat ființă sunt unul-și-același-lucru; acesta este un adevăr (un adevăr biblic și străvechi totodată) care, în opinia mea, nu are menirea de a putea fi perceput de majoritatea oamenilor în înțelesul lui întru totul profund și incomprehensibil. Există prea mult tendința de a face categorii separate și independente din aspectele universului, atât fizice, cât și morale. Când, în realitate, absolut toate lucrurile sunt în mod natural legate și interdependente. Aș putea scrie un tom despre acest subiect. [...] Cred că se cuvine totodată să te informez că uneori trec prin suferințe fizice îngrozitoare. Dacă se va întâmpla să mă apuce așa ceva la Broomfield, va trebui, probabil, să rămân în camera mea pentru o vreme. În asemenea situații, nu cer decât să fiu lăsată singură. Cu toată puterea și forța mea, se întâmplă adesea să am neplăceri fizice, dar nicidecum banale, și asta în principal din cauza organelor digestive. [...]

Mereu, cu sincer devotament,
A.A. Lovelace

Wilbur Wright către Smithsonian Institution, 30 mai 1899

O scrisoare în zbor. Wilbur Wright și fratele său, Orville, pasionați ai zborului — nu doar simpli fantezişti, cum s-ar fi putut crede —, au fost doi mecanici care au fabricat propriul model de bicicletă, un demers ce i-a ajutat să se apropie de năzuința lor de a crea un aeroplan. Visau de mult să poată zbura și exersau în atelierul lor diverse formule mecanice. Pare și acum neverosimil, dar, când Wright, în vârstă de 32 de ani, compune această scrisoare, nimeni nu s-ar fi așteptat ca peste doar trei ani să efectueze primul zbor cu un aparat controlat de pilot...

The Smithsonian Institution,
Washington

Stimați Domni,

M-a interesat problema zborurilor umane și mecanice încă din copilărie, când am conceput o serie de mașinării de diferite mărimi, după modelul aparatelor create de Cayley și Pénaud. De atunci, observațiile mele m-au convins și mai ferm că zborul oamenilor este posibil și practicabil. Nu este decât o chestiune de cunoaștere și de îndemânare, ca în toate realizările acrobatice. Păsările sunt gimnaștii cei mai bine antrenați din lume, beneficiind de o dotare extraordinar de adecvată pentru activitatea lor, și se prea poate ca omul să nu le egaleze niciodată, însă niciun individ care a urmărit cum o pasăre gonește după o insectă sau o altă pasăre nu ar putea pune la îndoială faptul că pentru asemenea performanțe este necesar, de fapt, un efort de trei sau de patru ori mai mare decât în cazul unui zbor obișnuit. Am credința că măcar zborul simplu este posibil pentru om și că experimentele și investigațiile unui mare număr de cercetători independenți vor duce la acumularea de informații, cunoștințe și îndemânări care, într-un final, vor face posibilă efectuarea zborurilor. [...]

Eu sunt un entuziast, dar nu un fantezist, în sensul că am câteva teorii favorite în ceea ce privește construirea propriu-zisă a unei mașini zburătoare. Vreau să mă folosesc de tot ceea ce se cunoaște deja și, apoi, dacă este posibil, să am propria contribuție, menită să îi ajute pe viitorii cercetători care vor atinge succesul final. Nu cunosc condițiile în care obișnuiți să trimiteți solicitanților publicațiile dumneavoastră, însă, dacă mă veți informa în privința costurilor, vă voi remite prețul cerut.

Al dumneavoastră, cu sinceritate,
Wilbur Wright

John Stevens Henslow către Charles Darwin, 24 august 1831

Una dintre teoriile fondatoare ale biologiei moderne începe cu această scrisoare. Charles Darwin spunea despre prietenul său, reverendul John Stevens Henslow: „Am deplina credință că nicicând vreun om mai bun [decât el] nu a păşit pe acest pământ". Cei doi s-au cunoscut în 1828, la Cambridge University, unde Henslow era profesor de botanică, numit de Coroana britanică, și s-au împrietenit suficient de mult, încât Darwin să fie cunoscut drept „omul care se plimbă cu Henslow". Când a auzit despre un loc liber în echipa unei expediții conduse de căpitanul Robert FizRoy la bordul vasului HMS *Beagle*, în America de Sud, timp de doi ani, Henslow s-a gândit în primul rând la protejatul său, Darwin. Prietenul menționat în această scrisoare, Marmaduke Ramsay, propusese o călătorie în insulele Canare, la care Darwin ar fi urmat să ia parte, dacă nu s-ar fi întâmplat ca Ramsay să moară subit. Acest voiaj, care avea să dureze cinci ani, i-a oferit lui Darwin șansa de a-și verifica ideile pe teren și a dus la formularea fundamentalei sale teorii despre evoluția prin selecție naturală, publicată în cele din urmă în 1859, în lucrarea *Despre originea speciilor.*

Dragul meu Darwin,

Înainte de a trece la tema propriu-zisă a acestei scrisori, aș vrea să deplângem împreună pierderea inestimabilului nostru prieten, regretatul Ramsay, despre a cărui moarte vei fi auzit negreșit cu mult înainte deja. Fără să mai zăbovesc acum asupra acestui subiect dureros, sper să te văd în scurt timp cu speranța că vei accepta bucuros oferta care urmează să ți se facă, probabil, pentru o călătorie în Țara de Foc și înapoi, via Indiile Răsăritene — m-a rugat Peacock, care va citi și îți va transmite aceasta din Londra, să îi recomand un naturalist, care să îl însoțească pe căpitanul FitzRoy, angajat de Guvern să prospecteze extremitatea s[udică] a Americii. Am afirmat că te consider pe dumneata drept persoana cea mai calificată pe care o cunosc și care ar putea să întreprindă o asemenea cercetare — și declar acest lucru nu pornind de la presupunerea că dumneata ești un naturalist desăvârșit, ci mai ales deoarece

socotesc că ești pe deplin pregătit pentru a aduna, a culege, a observa și a nota tot ceea ce merită să fie consemnat în istoria științelor naturii. Peacock are latitudinea de a face numirea, iar dacă nu va găsi un om dispus să accepte misiunea, ocazia se va pierde, probabil. Căpitanul F. dorește (din câte înțeleg eu) ca omul respectiv să fie mai degrabă un tovarăș de călătorie, nu doar un simplu colecționar de specimene, așa că nu ar lua pe oricine, oricât de bun naturalist ar fi, dacă nu ar ști că are de-a face cu un adevărat gentleman. Despre salariu și alte amănunte nu știu nimic. Voiajul urmează să dureze 2 ani, iar dacă îți vei lua multe cărți cu dumneata, poți să faci orice dorești. Vei avea nenumărate ocazii la dispoziție. Pe scurt, consider că nicicând nu a existat vreo șansă mai bună pentru un om destoinic și curajos. Căpitanul F. este un om tânăr. Ce vreau eu să faci dumneata este să vii imediat în oraș și să te consulți cu Peacock (pe Suffolk Street nr. 7 Pall Mall East sau altminteri la Clubul Universității) ca să afli detalii suplimentare. Să nu cazi pradă vreunor îndoieli sau temeri nejustificate, cum că nu ai fi, poate, potrivit pentru misiune, întrucât, crede-mă, eu te consider exact omul de care au ei nevoie — așa că ai încredere în prietenul care veghează asupra dumitale și te îndrăgește,

J.S. Henslow

Regele Ferdinand de Aragon și regina Isabela a Castiliei către Cristofor Columb, 30 martie 1493

În acest caz este vorba despre epistolele care le-au dat europenilor o primă idee despre America. Textul de mai jos marchează începutul epocii imperiilor în Americi și colonizarea lor de către europeni. Întreaga lume modernă pornește de la această scrisoare de acceptare a suveranității spaniole. După multe insistențe din partea navigatorului și vizionarului genovez Cristofor Columb, „Regii Catolici“ Ferdinand și Isabela i-au permis, în cele din urmă, să pornească într-o expediție pe mare, cu speranța de a descoperi o rută spre India. În 3 august 1492, Columb s-a îmbarcat în prima sa expediție, împreună cu 90 de oameni. Regii Catolici nu au primit nicio veste de la el, până în martie 1493, când li s-a dat de știre că, deși Columb pierduse o caravelă, descoperise totuși Indiile, văzuse partea continentală a Asiei (ceea ce, de fapt, era Cuba de azi) și întemeiase o așezare pe insula Hispaniola (acum, Haiti și Republica Dominicană). În 30 martie, monarhii

au răspuns cu această scrisoare, îndemnându-l să se întoarcă la curtea regală din Barcelona:

> Domnului Cristofor Columb, amiralul nostru pe apele Oceanului, vicerege și guvernator al insulelor descoperite în Indii.
>
> Am văzut scrisorile dumneavoastră și ne-a făcut multă plăcere să aflăm despre ceea ce ați scris în ele și, de asemenea, despre cum Dumnezeu v-a dat o încheiere atât de bună a eforturilor voastre, călăuzindu-vă bine în ceea ce ați început, lucru prin care El și noi vom fi bine slujiți, iar regatele noastre vor avea multe foloase. Fie voia lui Dumnezeu ca, pe lângă a-I fi un bun slujitor în aceasta, să primiți totodată datorită acestui lucru multe favoruri de la noi, care, fiți sigur, vă vor fi conferite pe măsura meritelor serviciilor și strădaniilor voastre.
>
> Dorim să continuați și să duceți mai departe ceea ce ați început, cu ajutorul lui Dumnezeu, și astfel vrem să vă întoarceți imediat, întrucât se cuvine să veniți înapoi în slujba noastră cât mai repede cu putință pentru a putea furniza tot ce este necesar la timp.

Cristofor Columb către Ferdinand și Isabela, 29 aprilie 1493

La întoarcerea sa în Spania după prima expediție pe mare, Columb a compus o scrisoare, detaliind „recenta descoperire a unor insule din India dincolo de Gange“, care, deși trimisă Trezorierului Regal, le era adresată implicit monarhilor Ferdinand și Isabela. Ulterior, scrisoarea a fost publicată. Faimoasă pentru „descoperirea“ Americii, epistola lui Columb le dezvăluia europenilor un lucru neștiut: în acele regiuni, existaseră de milenii întregi civilizații înfloritoare, necunoscute în Europa. Columb avea dreptate însă când spunea că indigenii din Caraibi erau antropofagi — iar această scrisoare în care îi descrie este la originea cuvântului „canibal“. Columb credea că a ajuns pe coasta Chinei. Abia mai târziu, Amerigo Vespucci avea să își dea seama că aceasta era Lumea Nouă.

> Știind câtă plăcere vă va face să aflați că misiunea mea a fost încununată de succes, am decis să vă trimit această scrisoare pentru a vă informa despre tot ceea ce a fost făcut și tot ceea ce a fost descoperit în această călătorie a mea.

În cea de-a 33-a zi de când am plecat din Cadiz, am intrat în Marea Indiei, unde am descoperit multe insule locuite de numeroși oameni. Am pus stăpânire pe toate în numele binefăcătorului nostru Rege, făcând proclamații publice și desfășurând stindardul său, iar nimeni nu a opus niciun fel de rezistență.

Primei insule dintre acestea i-am dat numele binecuvântatului nostru Mântuitor, cu ajutorul căruia am ajuns până aici și la toate celelalte [insule]; însă indienii o numesc Guanaham. Fiecăreia dintre celelalte insule eu i-am dat un nume nou, poruncind ca una să fie numită Santa María de la Concepción, alta, Ferrandina, alta, isla Bella, alta, Juana********; și așa mai departe cu celelalte la fel. De îndată ce am ajuns la insula despre care tocmai am spus că se numea Juana, am navigat în lungul coastei ei pe o distanță considerabilă, înspre vest, și am constatat că este atât de mare, fără să i se vadă capătul, încât am crezut că nu era o insulă, ci un continent, o provincie din Cathay [China]. Dar n-am văzut orașe și nici cetăți la țărmul mării, doar câteva sate și ferme țărănești, cu ai căror locuitori nu am putut vorbi, din cauză că au rupt-o la fugă de cum ne-au zărit. Am continuat să navigăm, presupunând că vom da de vreo cetate sau de case mai mari. Până la urmă, văzând că nicio descoperire nu justifică înaintarea noastră și, mai ales, știind că acest traseu ne ducea spre nord, unde nu voiam să ajung, întrucât era acum iarnă în acele regiuni, iar oricum intenția mea fusese mereu să mă îndrept spre sud, și în plus cum, de asemenea, vântul era prielnic dorințelor noastre, am decis să nu mai încerc alte aventuri; prin urmare, întorcându-ne, am ajuns din nou într-un port, pe care îl remarcasem deja. De acolo, am trimis doi oameni de-ai noștri pe uscat mai departe, ca să afle dacă existau cumva pe acel pământ regi ori cetăți. Au călătorit ei așa trei zile și au găsit numeroase populații și așezări, însă mici și fără vreo ocârmuire stabilă; de aceea, s-au întors pe coastă. Între timp, eu aflasem de la niște indieni pe care îi capturasem în acest loc că ținutul acela era, de fapt, o insulă. [...]

Pe insulă, despre care am spus mai înainte că se chema La Spañola, există munți foarte înalți și frumoși, ferme mari, păduri și câmpuri, deosebit de mănoase atât pentru culturi, cât și pentru pășunat, dar și adecvate pentru construirea de clădiri. Amplasarea porturilor din această insulă, precum și avantajele pe care le oferă aici apele curgătoare, atât ca volum, cât și ca salubritate, ar putea părea de necrezut pentru cine nu le-a văzut aievea. [...] Pe

lângă asta, La Spañola are o bogăție de specii diverse, aur și metale. Indigenii de ambele sexe de aici și de pe toate celelalte insule pe care le-am văzut eu sau despre care am aflat umblă în pielea goală, așa cum au venit pe lume, doar că unele femei își mai acoperă părțile intime cu frunze sau crengi, ori cu un voal de bumbac, pe care îl pregătesc singure în acest scop. Cum spuneam și înainte, indigenii nu au niciun obiect din fier și nici nu posedă arme, acestea fiindu-le complet necunoscute, iar ei înșiși nefiind nicidecum adaptați utilizării lor; și asta nu din cauza vreunor vicii de conformație — căci sunt bine clădiți —, ci fiindcă sunt timizi și sperioși. Poartă totuși în loc de arme niște bâte uscate la soare, la capătul cărora fixează un fel de săgeată de lemn, uscată și ascuțită la vârf ca un ac. Dar nu îndrăznesc niciodată să le folosească; căci s-a întâmplat adesea, atunci când am trimis doi–trei oameni de-ai mei în niște sate de-ale lor ca să le vorbească locuitorilor, să iasă în față o gloată de indieni; însă când i-au văzut pe oamenii noștri apropiindu-se, au rupt-o la fugă iute, cu mic, cu mare, abandonându-și acolo părinții sau copiii. Asta s-a petrecut nu din cauză că ar fi avut de suferit careva dintre ei, fie păgubiți, fie vătămați, nu, nicidecum. Dimpotrivă, am dat tot ce-am avut eu, pânză și multe alte lucruri, oricărui indigen care venea aproape sau cu care puteam să comunic, fără a primi însă eu ceva în schimb; însă indigenii sunt din fire sperioși și timizi. Când văd pe urmă că sunt în siguranță și le trece astfel toată spaima, devin foarte deschiși și onești, dar și foarte generoși cu tot ce au. Niciunul nu refuză să îi dea celui care cere vreun lucru de-ale lui; dimpotrivă, chiar ei ne îmbie să le cerem una sau alta. Manifestă o mare afecțiune față de noi toți, făcând troc cu lucruri prețioase în schimbul unor fleacuri, mulțumindu-se cu vreo bagatelă sau cu nimic chiar. Eu însă am interzis să li se ofere fleacuri fără nicio valoare, cum ar fi cioburi de farfurii, platouri sau sticlă; la fel, nici cuie ori curele; deși lor li s-ar părea, dacă ar putea căpăta așa ceva, că au primit cele mai frumoase giuvaiere din lume; [...] pentru bucăți de cercuri metalice, căni, borcane și oale ei dădeau la schimb bumbac și aur cu nemiluita. Am interzis acest lucru, fiindcă era prea nedrept; și le-am dat multe lucruri frumoase și drăguțe, pe care le adusesem cu mine, fără nimic în schimb, pentru a le câștiga afecțiunea și pentru a-i face să devină creștini și dispuși să-i iubească pe Regele și Regina noastră, pe Prinții și poporul Spaniei; și ca să fie dornici să caute, și să adune, și să ne dea nouă din ceea ce le prisosește, lucruri de care noi avem mare nevoie. [...]

De îndată ce am pus stăpânire pe pământurile din această mare, am luat cu forța niște indieni de pe prima insulă, pentru ca astfel să poată afla despre noi și în același timp să ne spună nouă ce știau despre treburile din aceste regiuni. Demersul a reușit admirabil; căci în scurt timp am ajuns să ne înțelegem, noi pe ei și ei pe noi prin gesturi, semne și cuvinte; și ne-au fost nouă de mare ajutor. Aceștia merg acum cu mine și au crezut mereu că eu am venit din Cer, necontând pentru ei cât de mult timp au fost cu noi și vor mai rămâne. Ei au fost primii care au spus asta oriunde mergeam, strigând unul altuia, cu voce puternică: „Veniți, Veniți să îi vedeți pe Oamenii din Cer". Și auzind asta, femei și bărbați, copii și adulți, tineri și bătrâni, lăsând deoparte frica pe care o simțiseră până atunci, se îmbulzeau nerăbdători să ne vadă, o mare mulțime de oameni adunați ciorchine în jurul nostru, unii aducând mâncare, iar alții, băutură, cu nespusă iubire și o incredibilă bunăvoință. [...]

Monștri nu am văzut și nici n-am auzit povestindu-se despre vreunii, cu excepția locuitorilor unei insule numite Caraibi********, a doua când traversezi dinspre Spania spre India; aici trăiește o rasă de indigeni considerați de către vecinii lor drept foarte feroce. Și asta fiindcă se hrănesc cu carne de om și folosesc diferite tipuri de bărci, cu care navighează până la toate insulele indiene, de unde jefuiesc și iau pradă tot ce găsesc. Dar nu diferă de ceilalți decât prin faptul că poartă părul lung ca femeile. Folosesc arcuri și săgeți făcute din trestie, cu vârfuri ascuțite, fixate pe partea mai groasă, cum am descris mai înainte. Din acest motiv, sunt considerați drept indivizi feroce, iar de aceea celorlalți indieni le este cumplit de frică de ei; eu însă nu le dau mai multă importanță decât celorlalți. Au relații cu unele femei, care locuiesc singure pe insula Mateurin, prima cum vii din Spania spre India. Aceste femei nu se îndeletnicesc cu treburi specifice sexului lor; însă folosesc arcuri și săgeți, cum au și soții lor, pe care le-am descris, și se protejează cu plăci de cupru, care se găsește din abundență pe meleagurile lor. [...]

Deși aceste chestiuni sunt nemaipomenite și nemaiauzite, ar fi fost și mai excepționale totuși dacă mi s-ar fi furnizat un număr adecvat de corăbii. Însă ceea ce s-a înfăptuit este măreț și minunat, și nicidecum proporțional cu cât de multe mi-au lipsit, ci corespunzător cu sfânta credință creștină, cu evlavia și religia Suveranilor noștri. Căci omul cu mintea lui nu ar putea cuprinde tot ceea ce Spiritul lui Dumnezeu le-a oferit din belșug muritorilor. [...]

Așadar, cu toții, Rege și Regină, și Prinți, și regatele lor binecuvântate, și toate celelalte provincii creștine, noi toți să îi aducem mulțumiri Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, care ne-a acordat o asemenea măreață victorie și răsplată [...] și fie să ne bucurăm nu doar întru slava credinței noastre, ci și pentru sporirea prosperității vremelnice, din care nu doar Spania, ci și întreaga Creștinătate urmează să se împărtășească.

Așa cum aceste lucruri au fost înfăptuite, la fel au fost ele pe scurt povestite.

Rămas-bun

Versuri în traducerea lui Aurel Covaci, Editura Univers, București, 1985. (*N. trad.*)

Primele patru insule se găsesc în Bahamas, în timp ce Juana este statul contemporan Cuba. Scrisoarea a fost tipărită și a circulat într-o versiune spaniolă și alta latină, ambele apărute în primăvara lui 1493. În varianta latină denumirile insulelor sunt după cum urmează: Guanahanin, Fernandinam, Hysabellam, Joanam. Insula Hispaniola, din arhipelagul Antilele Mari, de asemenea menționată de navigatorul genovez, se numea La Spañola, respectiv Hispana (lat.). (*N. red.*)

Columb se referă la caribi (caraibi) sau Kalinago, băștinașii din Antilele Mici. În zona Caraibilor, alături de caribi, mai existau alte două grupuri de locuitori: Ciboney (sau Guanahuatebey) și Taíno (sau Arawak). Columb îi numea pe caribi și Caniba. (*N. red.*)

Turism

Anton Cehov către Anatoli Koni, 16 ianuarie 1891

În 1890, Anton Cehov, medic și scriitor renumit, a pornit într-o călătorie spre colonia penitenciară din insula Sahalin, în Orientul Îndepărtat al Imperiului Rus, cu intenția de a efectua un recensământ al coloniștilor și ocnașilor. Din scrisorile trimise de el de la fața locului, aflăm despre suferințele și decăderea acestor nenorociți năpăstuiți de soartă, precum și despre peripețiile lui, Cehov observând omenirea din jurul său cu o sensibilitate marcată de umor și cinism, de unde nu lipsește precizia tipică investigațiilor criminalistice.

Pentru a ajunge în „Iadul din Sahalin", Cehov a călătorit cu diverse mijloace de transport, pe mare, pe fluviu, pe calea ferată și pe drumuri, notând tot ce a întâlnit în cale. Bunăoară, a oferit detalii despre așezări mici și neînsemnate din Orientul Îndepărtat. Într-o scrisoare adresată editorului său, Aleksandr Suvorin, Cehov a descris o vizită la bordelul din Blagoveșcensk: „o odaie drăguță, curată, sentimentală în stil asiatic, plină de brizbizuri. [...] Japoneza are noțiunea ei despre pudoare. Nu stinge lumina, iar când o întrebi cum se spune în limba japoneză la un lucru sau altul, îți răspunde direct, fiindcă nu prea știe rusește, arată cu degetele, ba chiar pune mâna pe acel obiect. Mai mult chiar, nu își dă aere și nu face pe mironosița ca rusoaicele. Și tot timpul râde. [...] Este uimitor de pricepută în meseria ei, încât nu ai senzația că faci amor, ci că participi la o lecție de echitație la nivel înalt. Când ajungi la punctul culminant, japoneza trage cu dinții un șervețel de bumbac din mâneca ei, îți apucă «flăcăul», îți aplică un masaj. [...] Toate astea sunt făcute cu cochetărie, râzând, cântând și spunând *tsu*".

Născut la Taganrog, un oraș-port la Marea Azov, Cehov a îndurat o viață grea în copilărie și, după ce a devenit medic, a început să scrie povestiri pentru ziarul lui Suvorin. A devenit renumit însă pentru piesele sale de teatru, cum ar fi *Livada de vișini* și *Unchiul Vania*. Despre construirea momentului dramatic, Cehov spunea: „Scoți din povestire tot ce nu are relevanță. Dacă spui în primul capitol că pe perete atârnă o pușcă, în al doilea sau al treilea capitol din aceasta trebuie neapărat să fie tras un glonț. Dacă nu împușcă nimeni cu ea, atunci pușca nu are de ce să atârne acolo". După o viață amoroasă plină de aventuri, evitând căsătoria, s-a însurat abia mai târziu — însă, la doar 42 de ani, a murit de tuberculoză. Îi plăcea

să declare: „medicina este soția mea, literatura este amanta mea“, iar această scrisoare către prietenul său, avocatul Koni, îmbinând ambele idei, rămâne memorabilă în corespondența sa.

Dragă domnule Anatoli Fiodorovici [Koni],

Nu m-am grăbit să îți răspund la scrisoare, fiindcă nu plec din [Sankt-]Petersburg până sâmbăta viitoare. Îmi pare rău că nu am fost să o văd pe Madame Narîșkin, dar cred că ar fi mai bine să îmi amân vizita până va apărea cartea mea, când voi putea să mă raportez mai ușor la materialul pe care îl am. Șederea mea scurtă în Sahalin capătă proporții uriașe în imaginația mea, încât, dacă vreau să vorbesc despre asta, nu știu de unde să încep și întotdeauna mi se pare că nu am spus ceea ce se aștepta de la mine.

Voi încerca să descriu amănunțit situația copiilor și a tinerilor din Sahalin. Este ceva ieșit din comun. Am văzut copii lihniți de foame, am văzut fete de 13 ani prostituate, fete de 15 ani cu copil. Fetele încep să se prostitueze de la vârsta de 12 ani, uneori înainte să aibă menstruație. Biserica și școala există doar pe hârtie, copiii sunt educați prin mediul în care trăiesc, înconjurați de ocnași. Printre alte lucruri, am notat pe hârtie o conversație cu un băiat de 10 ani. Efectuam recensământul într-o localitate, în Amurdano de Sus; toți locuitorii sunt săraci lipiți pământului, absolut toți, și se știe că joacă împătimiți stos. Intru într-o colibă; oamenii nu sunt acasă; pe o bancă șade un băiat — cu părul alb, umerii adunați spre piept, desculț; pare pierdut în gânduri. Începem să vorbim.

Eu: Cum îl mai cheamă pe tatăl tău?
El: Nu știu.
Eu: Cum așa? Locuiești cu tatăl tău și nu știi care e numele lui?! Rușine!
El: Nu e tatăl meu adevărat.
Eu: Cum așa?
El: El trăiește cu mama.
Eu: Mama ta e măritată sau văduvă?
El: E văduvă. L-a urmat aici pe soțul ei.
Eu: Și ce s-a întâmplat atunci cu soțul ei?
El: L-a omorât ea.
Eu: Îl mai ții minte pe tatăl tău?

El: Nu, nu-l țin minte, eu sunt copil nelegitim. M-am născut când mama era la Kara.

Pe vapor, pe fluviul Amur, în drum spre Sahalin, era un ocnaș cu fiare la picioare, care își omorâse nevasta. Fiica lui, o fetiță de 6 ani, îl însoțea. Am observat că oriunde se deplasa ocnașul, fetița venea fuguța după el, ținându-se de lanțurile lui de la picioare. Noaptea, copila dormea cu ocnașii și soldații, toți claie peste grămadă împreună. Îmi amintesc că am fost la o înmormântare în Sahalin. Lângă groapa proaspăt săpată, stăteau patru ocnași gropari „din oficiu"; agentul fiscal și eu, ca un fel de Hamlet și Horatio, hoinărind prin cimitir; chiriașul moartei, un cerchez, care venise fiindcă nu avea altceva mai bun de făcut; și o ocnașă care venise din milă și îi adusese pe cei doi copii ai moartei, unul, un bebeluș, iar celălalt, Alioșa, un băiat de 4 ani, îmbrăcat cu o jachetă de femeie și niște pantaloni albaștri cu petice colorate în genunchi. Era frig și umed, în groapă era apă, ocnașii râdeau. Marea se vedea departe. Alioșa se uita curios în mormânt; înghețat de frig, încerca să se șteargă la nas, dar nu putea din cauza mânecii prea lungi a jachetei. Când au început să umple groapa cu pământ, l-am întrebat: „Alioșa, unde e mama ta?". El a fluturat din mână, cu aerul unui domn care a pierdut la cărți, a râs și a zis: „Au înmormântat-o!".

Ocnașii au râs, cerchezul s-a întors și a întrebat ce putea el să facă acum cu copiii, spunând că nu era de datoria lui să-i hrănească.

Boli infecțioase nu am întâlnit în Sahalin. Există foarte puține cazuri de sifilis congenital, însă am văzut copii orbi, împuțiți, plini de erupții — toate acestea fiind boli ce arată că nu sunt îngrijiți. Firește, nu am de gând să rezolv eu problema copiilor. Nu știu ce ar trebui făcut.

Gustave Flaubert către Louis Bouilhet, 15 ianuarie 1850

În această scrisoare, romancierul francez Gustave Flaubert îi povestește fostului său coleg de liceu, Louis Bouilhet, scriitor și el, despre peripețiile lui sexuale. În 1849–1950, când avea aproximativ 30 de ani, Flaubert a întreprins o călătorie în Orientul Mijlociu, din Grecia până la Istanbul și Beirut, vizitând locurile și trăind din plin experiențele de care a avut parte pe străzi dosnice și la băile publice.

Scrisorile lui descriu întâlniri cu fete și băieți, pentru „educația sentimentală“, cum glumește el. Aceste aventuri riscante l-au costat scump — a suferit tot restul vieții din cauza infecțiilor căpătate în acele condiții, ceea ce a contribuit la decizia sa de a nu se căsători și de a nu avea copii.

La întoarcere, a început să lucreze la capodopera sa, *Doamna Bovary*, povestea unei relații adultere dezastruoase. Flaubert se mândrea cu stilul său literar, căutând cu meticulozitate să găsească mereu „*le mot juste*“********, iar din cauza acestui epuizant perfecționism migălos a publicat mai puține cărți decât contemporanii săi, Balzac și Zola. Chiar și în această scrisoare despre experiențele lui într-o baie publică din Cairo, umorul său fin și stilul meticulos nu se dezmint.

...Apropo de *bardaches*********, asta e ce știu eu despre ei. Aici este ceva permis. Îți recunoști sodomia, discuți despre asta la masă în hotel. Câteodată, de formă, așa, mai negi, dar pe urmă toți te tachinează și ajungi să mărturisești. Călătorind cum facem noi în scopuri educative și însărcinați cu o misiune din partea guvernului, am considerat de datoria noastră să ne dedăm la această formă de ejaculare. Până acum nu s-a ivit ocazia. Continuăm să o căutăm, totuși. Baia publică e locul unde se petrec asemenea lucruri. Rezervi baia pentru tine (5 franci, inclusiv maseuri, pipă, cafea, cearșaf și prosop) și i-o tragi flăcăului tău în una dintre săli. Trebuie să mai știi, de asemenea, că toți băieții de la baie sunt *bardaches*. Ultimii maseuri, cei care vin să te frece când tot restul s-a terminat, sunt de obicei niște tineri foarte drăguți. Am pus noi ochii pe unul, într-un așezământ foarte aproape de hotelul nostru. Am rezervat baia exclusiv pentru mine. M-am dus acolo, dar nemernicul avea zi liberă! Am stat singur în încăperea încinsă ca o etuvă, privind cum lumina zilei pălea la asfințit prin ochiurile mari de sticlă ale cupolei. Curgea apă fierbinte peste tot; tolănit trândav, mă gândeam la o sumedenie de lucruri, în timp ce porii mi se dilatau molcom. Este foarte voluptuos și plin de o dulce melancolie să faci baie așa complet singur, pierdut în acele săli întunecoase, unde cel mai mic zgomot reverberează ca o lovitură de tun, în timp ce băieșii goi vorbesc între ei și te masează, întorcându-te de pe o parte pe cealaltă ca niște îmbălsămători gătindu-te pentru mormânt. În ziua aceea (alaltăieri, luni), băiașul mă masa ușor, iar când a ajuns la părțile nobile, mi-a ridicat *boules d'amour* ca să le curețe, apoi, continuând să mă frece pe piept cu mâna stângă, a început să mă tragă de cuc cu mâna dreaptă, iar în timp ce îl mișca în sus și în jos, s-a aplecat peste umărul meu și a spus „bacșiș, bacșiș“. Era un

bărbat de vreo cincizeci și ceva de ani, nerușinat, scârbos — imaginează-ți efectul și cuvântul „bacșiș, bacșiș“. L-am împins la o parte un pic, spunând „*lah, lah*“ (nu, nu) — el a crezut că m-am supărat și și-a luat o mutră distrusă —, pe urmă l-am bătut ușor pe umăr, spunând „lah, lah“, dar mai blând. Omul a zâmbit, un zâmbet care însemna „nu mă prostești dumneata pe mine — îți place la fel de mult ca oricui, însă azi, dintr-un motiv oarecare, ai decis că nu vrei“. Cât despre mine, am râs zgomotos ca un pișicher bătrân, iar bolta umbroasă a clădirii a amplificat ecoul sunetului...

„Cuvântul potrivit“, în fr., în orig. (*N. trad.*)
Homosexual; prin extensie, tânăr cu trăsături efeminate, în fr., în orig. (*N. red.*)

Război

Petru cel Mare către Ecaterina I, 27 iunie 1709

Această scrisoare marchează momentul când Rusia devine o putere mondială — triumful pe care fiecare conducător rus de la Stalin până la Putin năzuiește să îl egaleze. Țarul Petru cel Mare, un adevărat uriaș de 2,03 metri, a înfruntat ofensiva lansată de Suedia, statul cu cea mai bună armată a acelor vremuri. Dar țarul a izbutit să le țină piept suedezilor, a întemeiat o nouă capitală — Sankt-Petersburg — și a creat o nouă flotă militară și o armată puternică. În 27 iunie 1709, la Poltava, Petru cel Mare i-a învins pe suedezi și a dorit să se bucure de acest moment împreună cu soția lui, printr-o epistolă.

La rândul ei, Ecaterina I era o persoană extraordinară. Fusese spălătoreasă, amantă a multor generali și nici măcar nu era rusoaică; dar Petru s-a îndrăgostit de ea, i-a schimbat numele în Ecaterina, iar în cele din urmă avea să o facă împărăteasă a Rusiei cu drepturi depline. În scrisorile lor deocheate, el o numește „Katerinușka, prietena inimii mele", adăugând adesea: „Mă plictisesc fără tine". Obișnuiau să se tachineze reciproc prin aluzii la alte fete — în special, spălătorese. „Am primit scrisoarea ta plină de glume. Spuneai că o să umblu după altă cucoană, dar eu sunt prea bătrân", îi scrie el, când vizitează palatul Versailles, în 28 aprilie 1717.

„Eu cred că Maiestatea Voastră este atrasă de multitudinea fântânilor și uită de noi", îi răspunde ea tot în glumă, în 25 mai, cu multe reprezentări falice. „Deși cred că ți-ai găsit noi spălătorese, vechea ta spălătoreasă nu te-a uitat deloc."

Glumind despre sex și suferințele lui frecvente (boala venerică), țarul remarcă: „Doctorii interzic distracția acasă. Mi-am trimis amanta la plimbare, fiindcă nu voi fi capabil să rezist ispitei dacă aș ține-o aici". La care, Ecaterina răspunde: „Sper că admiratorul [Petru] acestei amante va sosi în aceeași stare de sănătate ca ea!", adăugând: „Dar dacă omul meu ar fi aici, am mai face noi încă un prunc". Au avut împreună vreo doisprezece copii, însă toți băieții au murit. În 2 ianuarie 1717, țarul a sărbătorit nașterea unui nou fiu: „Am primit încântătoarea ta scrisoare, în care îmi spui că Bunul Dumnezeu ne-a binecuvântat dându-ne un alt recrut". Însă în ziua următoare, auzind că pruncul a murit, încearcă să își consoleze nevasta: „Am primit scrisoarea ta despre ceea ce am știut dinainte,

neașteptata întâmplare care a schimbat bucuria în amărăciune. Ce aș putea să mai răspund, decât să spun și eu, asemenea mult încercatului Iov: «Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat». Te implor să privești lucrurile astfel; eu așa voi face, atât cât voi putea".

Așadar, țarul dorește să împărtășească cu soția lui victoria de la Poltava, care avea să schimbe lumea, scriindu-i:

Bună ziua, Matușka.

Îți dau de veste că Dumnezeu cel milostiv ne-a blagoslovit azi cu o victorie nemaiîntâlnită asupra inamicului. Într-un cuvânt, întreaga armată a dușmanului a fost nimicită, lucru despre care vei auzi de la noi.

Petru

P.S. Vino aici și felicită-ne!

Napoleon către Josephine, 3 decembrie 1805

Aceasta este scrisoarea unui om care tocmai i-a înfrânt pe împărații Rusiei și Austriei, iar acum este stăpânul Europei. Pe câmpul de luptă de la Austerlitz, Napoleon scrie în fugă aceste rânduri adresate soției sale, Josephine.

Împărătesei, la Strasbourg.

L-am trimis pe Lebrun la tine, de pe câmpul de luptă. Am învins armata rusă și austriacă, la comanda cărora s-au aflat cei doi împărați. Sunt un pic [!] obosit, întrucât am dormit opt zile într-un bivuac sub cerul liber, iar nopțile au fost cam reci. Diseară, voi sta la palatul prințului Kaunitz, unde voi ațipi două sau trei ceasuri. Armata rusă nu este doar învinsă, ci și nimicită.

Te sărut,
Napoleon

Dwight D. Eisenhower către trupele Aliaților, 5 iunie 1944

În 5 iunie 1944, generalul „Ike“ Eisenhower, Comandant Suprem al Forței Expediționare a Aliaților în Europa și, ulterior, președinte al Statelor Unite ale Americii, a dat ordinul pentru lansarea mult-așteptatei *Operațiuni Overlord*, invadarea Franței ocupate de naziști. Era o manevră riscantă: un asalt peste Canalul Mânecii, cu o forță armată covârșitoare, însă împotriva coastei normande bine apărate de Zidul Atlanticului al lui Hitler, la care se adăuga neprevăzutul condițiilor meteorologice și marine, precum și forțele aeriene ale naziștilor. În acea zi, Eisenhower redactează o scrisoare ce avea să fie transmisă tuturor trupelor înaintea asaltului. Însă redactează și o a doua scrisoare, în eventualitatea unui dezastru, datată greșit „5 iulie“. Din fericire, cea de-a doua scrisoare nu a mai fost niciodată trimisă. D-Day a fost un succes. Iată prima scrisoare:

> Sunteți pe punctul de a vă îmbarca într-o măreață cruciadă, spre care toate eforturile noastre s-au îndreptat în toate aceste numeroase luni. Ochii omenirii sunt asupra voastră. [...] Nu vom accepta altceva decât victoria deplină! Mult noroc!

Iar aceasta este scrisoarea care nu a mai fost trimisă niciodată:

5 iulie

> Debarcările noastre în zona Cherbourg-Havre nu au reușit să asigure un punct de sprijin satisfăcător, motiv pentru care am retras trupele. Decizia mea de a ataca în acest moment și în acest loc s-a bazat pe cele mai bune informații disponibile. Trupele, aviația și marina militară și-au făcut datoria cu bravură și abnegație. Orice vină sau greșeală ce s-ar putea imputa operațiunii îmi aparține doar mie.

Ekaterina, ducesă de Oldenburg, către fratele ei, Aleksandru I, 3 septembrie 1812

În vara lui 1812, Napoleon, împăratul Franței, a cotropit Rusia. În septembrie, pusese stăpânire pe vechea capitală, Moscova, pe care a găsit-o pustie și pârjolită de incendii, însă pentru țarul Aleksandru I și poporul rus înfrângerea era o umilință teribilă. În aceste clipe catastrofale, Aleksandru nu are încredere în nimeni și știe că renumele lui, dacă nu chiar și viața, este în pericol. În hotărârea sa

de a rezista cu orice preț — chiar dacă se vede nevoit să se retragă tocmai în îndepărtatul oraș Kazan — este încurajat de persoana la care ține cel mai mult: Catiche, sora lui puternică și neînfricată. Această scrisoare, deși scurtă, emană multă autoritate.

Moscova este luată. Unele lucruri sunt dincolo de capacitatea de a înțelege. Nu uita hotărârea ta, „nicio pace", și îți rămâne încă speranța de a-ți recâștiga onoarea. Chiar dacă ești copleșit de tristețe, nu uita de prietenii tăi care sunt gata să plece imediat spre tine și ar fi nespus de fericiți să poată fi de ajutor: ordonă-le.

Dragul meu prieten, nicio pace. La fel și dacă ajungi în Kazan: nicio pace!

Filip al II-lea către ducele de Medina Sidonia, 1 iulie 1588

O scrisoare în care autorul încurajează un subordonat șovăielnic să efectueze o sarcină ingrată de o amploare extraordinară.

Filip al Spaniei era cel mai puternic rege din Europa în acea vreme, conducător al unui imperiu asupra căruia soarele nu apunea niciodată — însă regina Elisabeta a Angliei îl sfida. Întâi, o ceruse în căsătorie, apoi a poruncit asasinarea ei, iar în cele din urmă a pus la cale măreața lui expediție: atacarea Angliei, cu „cea mai fericită armată navală" — Armada spaniolă —, transportând 27 000 de oameni pe 130 de nave de război, care trebuiau să mai adune pe parcurs, ca forță de invazie, încă 30 000 de ostași din țările de jos, supuse Spaniei. Filip a încredințat comanda unui amiral experimentat, Marqués de Santa Cruz, însă acesta a murit înainte de lansarea ofensivei, așa că regele i-a ordonat ducelui de Medina Sidonia să-i ia locul. Ducele, care nu era marinar, știa că planul era defectuos, așa că a încercat să se retragă: „Maiestatea Voastră, credeți-mă când vă asigur că suntem foarte slabi. [...] Cum credeți că am putea noi ataca o țară așa măreață ca Anglia cu o asemenea forță armată ca a noastră?!"

Acesta este răspunsul lui Filip. Armata a pornit pe mare în 28 mai 1588 și a fost un dezastru.

Duce și vere,

Am primit scrisoarea ta, datată 24 iunie. Din câte te cunosc, cred că ai supus atenției mele toate aceste chestiuni doar din zelul tău de a mă sluji și din dorința de a izbândi în misiunea ta. Certitudinea că așa stau lucrurile mă determină să fiu mai sincer cu tine decât aș fi cu altcineva. [...] Dacă acesta ar fi un război nedrept, atunci am putea considera că furtuna este un semn de la Dumnezeu care dorește să nu Îl mai supărăm; însă situația fiind așa cum este de fapt, nu putem crede că El va zădărnici efortul flotei, ci, dimpotrivă, îi va acorda mai multă bunăvoință decât am putea noi spera. [...] Am închinat această expediție lui Dumnezeu. [...] Vino-ți în fire, așadar, și fă-ți datoria.

Filip

Hārūn ar-Rașid către Nicefor I Logotetul, 802 d.Hr.

Hārūn ar-Rașid a fost al cincilea și cel mai ilustru calif din dinastia Abbasizilor — oficial, Amīr al-Muāminīn sau Comandant al Credincioșilor, ocârmuind din Bagdad vastul imperiu islamic. El este califul menționat în *O mie și una de nopți*. Când este sfidat de către împăratul bizantin Nicefor I Logotetul, care refuză plata tributului, califul trimite acest răspuns laconic, amenințând cu războiul.

În numele lui Dumnezeu cel Milostiv și Iertător, de la Hārūn, Comandantul Credincioșilor, către Nicefor, câinele bizantinilor: o, fiu al unei femei infidele, am citit scrisoarea ta, iar răspunsul îl vei vedea, fără să trebuiască să îl auzi. Adio!

Rasputin către Nicolae al II-lea, 17 iulie 1914

Aceasta este, poate, cea mai sinceră scrisoare adresată vreodată unui țar de către un țăran. În iulie 1914, Europa se găsea în pragul războiului. Țarul Nicolae nu dorea să lupte, în schimb, se temea că Rusia nu va putea să evite conflictul armat și să rămână, totodată, o mare putere. Soția sa, Alexandra, îi era alături, însă țarul o excludea de la discuții, temându-se de crizele ei de isterie. Cuviosul lor povățuitor, țăranul Rasputin, se afla departe de capitala imperiului, fiind în convalescență după o tentativă de asasinat. Când Alexandra a descoperit că Rusia e pe punctul de a intra în război, i-a telegrafiat, implorându-l să intervină pe lângă țar. Iată textul pe care Rasputin l-a trimis prin telegraf, prevenindu-l pe suveran de riscul

unei catastrofe, dacă Rusia s-ar angaja în război. Deși a fost indignat de impertinența lui Rasputin, care avea totuși dreptate, împăratul a păstrat misiva până la uciderea sa, în 1918.

Dragă prietene,

Voi spune din nou că un nor amenințător plutește deasupra Rusiei, nenumărate suferințe și amărăciuni, este întuneric și nu există nicio rază de speranță. O mare de lacrimi, nemărginită... Cât despre sânge, ce pot să spun? Nu există cuvinte, o grozăvie de nedescris. Știu că toți vor război de la tine, nedându-și seama desigur că aceasta înseamnă prăpăd. Aspră este urgia lui Dumnezeu când îi ia omului rațiunea, este începutul sfârșitului. Tu ești Țarul, Tătucul poporului, nu-i lăsa pe nebuni să triumfe și să distrugă poporul și pe ei înșiși. Da, vor cuceri Germania, dar ce se va alege de Rusia? Când te gândești bine, din toate timpurile, nimeni nu a suferit cu adevărat așa cum a suferit Rusia, înecată în propriul sânge. Imens va fi prăpădul, o amărăciune fără de sfârșit.

Grigori

Sânge

Piankh către Nodjmet, cca 1070 î.Hr.

În textul de mai jos vă dezvăluim un îndemn la crimă prin intermediul unei scrisori. Dictatorul militar al Tebei, Piankh, ocârmuia țara împreună cu soția lui, Nodjmet. Când Piankh a plecat la luptă împotriva Nubiei, care se răzvrătise, a lăsat-o pe soția sa, Nodjmet, la cârma regatului. Aceasta a aflat că se pune la cale o trădare la curtea regală și s-a consultat cu soțul ei. Tranșant și cutremurător — „Fă-i să dispară!" —, răspunsul lui Piankh arată că, încă din vremuri străvechi, se practicau crime dictate din rațiune de stat.

> Poruncește ca acești doi paznici să fie aduși în casa mea și scoate de la ei imediat tot ce au de spus, pe urmă poruncește să fie uciși și azvârliți în apă după căderea întunericului.

Vladimir Lenin către bolșevicii din Penza, 11 august 1918

Iată-l aici pe adevăratul Lenin, așa cum poporul sovietic nu l-a cunoscut niciodată.

Vladimir Lenin a devenit președinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Uniunii Sovietice după lovitura de stat a bolșevicilor, din octombrie 1917. În perioada cât s-a aflat la conducere și apoi, după moartea sa, aparatul de propagandă al partidului i-a creat o imagine de unchiaș sfătos și blajin, iar trupul său neînsuflețit a fost conservat și venerat ca o relicvă sfântă, într-un mausoleu. În realitate însă, Lenin se mândrea cu duritatea sa și adesea spunea: „O revoluție fără plutoane de execuție este un nonsens". Când a aflat că Stalin omorâse oameni, a spus: „Este exact omul de care avem nevoie". Imediat ce a preluat puterea, Lenin a înființat CEKA, prima formă a poliției secrete sovietice, pentru a aplica un regim de teroare; iar, când bolșevicii se luptau să câștige războiul civil, Lenin le-a trimis șefilor diferitelor regiuni ale țării scrisori asemănătoare cu cea de mai jos, ordonând omoruri fără niciun discernământ. Documentul a fost dezvăluit abia

după prăbușirea URSS, în 1991. Cadavrul îmbălsămat al lui Lenin este expus în continuare în mausoleul din Piața Roșie.

Tovarăși!

Răscoala culacilor din cinci raioane trebuie să fie înăbușită *nemilos*. Interesele *întregii* revoluții o cer, fiindcă „ultima bătălie decisivă" cu culacii este acum în curs de desfășurare *pretutindeni*. Trebuie dat un exemplu.

1. Spânzurați (și luați măsuri ca spânzurarea să aibă loc *în văzul locuitorilor*) nu mai puțin de o sută de culaci cunoscuți, bogătași, lipitori.
2. Publicați numele lor.
3. Confiscați-le *toate* grânele.
4. Desemnați ostatici în conformitate cu telegrama de ieri.

Procedați cu aceste măsuri de o asemenea manieră, încât pe o rază de sute de kilometri în jur oamenii să vadă, să tremure, să știe, să strige: îi sugrumă în ștreang și îi vor sugruma până la moarte pe culacii care sug sângele poporului.

Telegrafiați confirmarea de primire și *punerea în practică*.
Al vostru,
Lenin

Găsiți niște oameni cu adevărat duri.

Iosif Stalin către Kliment Voroșilov, 3 iulie 1937

În februarie 1937, Stalin a dezlănțuit Marea Teroare, îndreptată în principal împotriva propriilor tovarăși din Partidul Comunist. Aproximativ 1 milion de oameni nevinovați au fost împușcați, iar alte milioane de oameni au ajuns în închisoare. În public, Stalin a rămas evaziv, deși arestările și execuțiile se intensificau, în schimb, în particular, chiar el a supravegheat totul amănunțit, iar multe dintre scrisorile lui adresate complicilor săi, încurajând omorurile, se păstrează și azi. „Nu e totuși timpul ca acest domn să fie strâns în chingi și forțat să recunoască această afacere murdară?", scria el în timpul torturării unui prizonier. Alteori, trimitea scrisori pe un ton imperativ, așa cum se observă în rândurile următoare, adresate unui colaborator apropiat: „Tovarășe Malenkov,

Moskvin trebuie să fie arestat. I.St.“ Când asasinii lui par să obosească, el îi îndeamnă să continue: „Cu cât sunt dinții mai ascuțiți, cu atât e mai bine. I.St.“

Îi convinge pe tovarășii lui că cei arestați sunt vinovați, arătându-le mărturisirile lor, smulse prin tortură. Aici, îi trimite unui acolit de-ai săi aceste depoziții, însoțite de următoarea scrisoare:

Dragă Klim,

Ai citit depozițiile [...]? Ce părere ai de cățelușii burghezi ai lui Troțki [...]? Voiau să-i radă de pe fața pământului pe toți membrii Biroului Politic. [...] Nu ți se pare ciudat? Cât de jos pot să se coboare unii oameni?!

I.St.

Mao Zedong către Gărzile Roșii de la Școala Secundară afiliată Universității Tsinghua, 1 august 1966

Avem aici scrisoarea care a dezlănțuit haosul și cruzimile Revoluției Culturale. De la acapararea puterii, în 1949, Mao omorâse milioane de „dușmani de clasă“, prin împușcare și prin foamete, însă acum, orchestrând totul din culise, cu sprijinul oamenilor săi de încredere, printre care soția lui, Jiang Qing, și ministrul apărării, Lin Biao, Mao pune tunurile pe demnitarii lui foarte puternici, care încercaseră să-i restrângă prerogativele. Se folosește de Gărzile Roșii, din care fac parte studenți radicali și diverși bătăuși, cu ajutorul cărora distruge orice rival, prin incitarea maselor la violență sau, după cum se exprimă el, la „bombardarea cartierelor generale“.

Această scrisoare este una dintre dovezile publice ale sprijinului său pentru Gărzile Roșii: „este corect să te ridici împotriva elementelor reacționare“. Mao sugerează ca, „după ce le-au fost arătate greșelile“, victimelor să li se ofere șansa de a deveni „oameni noi“. Este o mostră sinistră a limbajului de lemn: mulți dintre deținuți au fost torturați, uciși sau „reeducați“ la țară.

Tovarăși din Gărzile Roșii,

Am primit atât afișele cu scris mare, pe care le-ați trimis în 28 iulie, cât și scrisoarea expediată mie, cerând un răspuns. Afișele cu scris mare exprimă mânia voastră și îi înfierează pe toți moșierii, burghezii, imperialiștii,

revizioniștii și slugile lor, care exploatează și asupresc muncitorii, țăranii, intelectualii revoluționari, partidele și grupările revoluționare. Voi spuneți că este corect să te ridici împotriva elementelor reacționare: eu vă susțin cu mult entuziasm. [...] Vreau să vă spun că eu însumi, precum și tovarășii mei de luptă revoluționari avem cu toții aceeași poziție. Indiferent unde s-ar afla, la Beijing sau oriunde în China, voi acorda un sprijin înflăcărat tuturor celor care vor adopta o atitudine similară cu a voastră în mișcarea Revoluției Culturale. Încă un lucru, vă susținem, dar în același timp vă cerem să aveți grijă să vă uniți cu toți cei cu care e posibil să vă uniți. Cât despre cei care au comis greșeli grave, după ce le-au fost arătate greșelile, trebuie să le oferiți o cale de a ieși din dificultăți, punându-i la muncă și dându-le posibilitatea să își îndrepte greșelile și să devină oameni noi. Marx spunea: proletariatul are misiunea de a emancipa nu numai clasa muncitoare, ci și întreaga omenire. Dacă nu poate emancipa întreaga omenire, atunci proletariatul nu va fi în măsură să realizeze emanciparea finală. Rog tovarășii să fie atenți și la acest adevăr.

China s-a afundat în patru ani de anarhie aprobată de stat, din care președintele Mao a ieșit atotputernic. L-a promovat pe Lin Biao ca succesor ales, însă pe urmă s-a întors împotriva adjunctului său. Mareșalul Lin a pus la cale asasinarea lui Mao, înainte de a încerca să fugă în Rusia, și a murit în 13 septembrie 1971, când avionul său s-a prăbușit. Continuând să își vâneze dușmanii, Mao a scris la un moment dat această scurtă notă, sfătuindu-l pe Zhang Yao-ci, adjunct al gărzilor sale de corp, cum să supraviețuiască. Referirea la „opere și filme“ arată că Mao își retrăsese sprijinul față de soția sa, radicala Jiang Qing, care coordona activitatea artelor și că pusese capăt Revoluției Culturale. Scrisoarea dezvăluie paranoia și teroarea caracteristice regimului unuia dintre monștrii secolului XX, exprimate chiar prin cuvintele dictatorului.

1. Să nu cultivi relații.
2. Să nu vizitezi persoane.
3. Să nu oferi mese sau daruri.
4. Să nu inviți oameni la opere și filme.
5. Să nu îți faci fotografii cu alții.

Iosip Broz Tito către Iosif Stalin, 1948

Scrisoarea care l-a înspăimântat pe cel mai înspăimântător conducător al timpurilor moderne. Când între cele două state comuniste aliate, Uniunea Sovietică și Iugoslavia, au apărut divergențe, conducătorul sovietic Stalin se aștepta ca țara mai mică să se încline în fața puterii lui. În schimb, mareșalul Tito, președintele iugoslav, l-a sfidat pe Stalin, care turbează de furie. Stalin a trimis asasini care să-l lichideze pe Tito, însă, unul după altul, aceștia au dat greș. În cele din urmă, președintele iugoslav a expediat această notă lui Stalin, care se pare că a păstrat-o, alături de alte câteva scrisori speciale, în seiful său personal, unde a fost găsită după moartea lui. Nota a avut efect. Stalin a renunțat la planul său.

> Încetează să mai trimiți oameni ca să mă omoare! Am capturat deja cinci dintre ei, unul dintre ei [înarmat] cu o bombă și altul, cu o pușcă. [...] Dacă nu încetezi, voi trimite eu unul foarte eficient la Moscova și, cu siguranță, nu va mai trebui să trimit pe nimeni după aceea.

Distrugere

Theobald von Bethman-Hollwegg către contele Leopold Berchtold, 6 iulie 1914

Aceasta este scrisoarea care a lansat măcelul Primului Război Mondial. Citind limbajul manierat din epoca împăraților și a curților regale, este greu de imaginat ce mașinărie ucigașă avea să fie dezlănțuită. Germania merită să fie blamată, însă Austria, Serbia și Rusia își împart și ele aceeași vină. În 26 iunie 1914, câțiva teroriști sârbi, susținuți în secret de guvernul sârb, l-au ucis pe arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei. Drept pedeapsă, Austria a vrut să distrugă Serbia, însă aceasta avea sprijinul Rusiei, care, la rândul ei, era susținută de Franța — și ambele erau aliate cu Anglia. Mulți potentați austrieci și germani credeau că războiul putea oferi cea mai bună ocazie de a înfrânge Rusia, însă Austria nu se încumeta la așa ceva, fără sprijinul aliatului său german mai puternic. Ministrul de externe austriac Berchtold a împărtășit opinia suveranului său, împăratul Franz Joseph, potrivit căruia distrugerea Serbiei era un element esențial.

În 5 iulie, Berchtold l-a trimis pe șeful său de cabinet, contele Alexander von Hoyos, la Berlin pentru a obține sprijinul Germaniei. La dejun, ambasadorul austriac i-a înmânat kaizerului Wilhelm al II-lea scrisoarea lui Franz Joseph, care susținea că „atacul împotriva bietului meu nepot“ nu a fost doar „un incident la Sarajevo, săvârșit prin fapta sângeroasă a unui singur individ, ci o conspirație bine organizată, ale cărei ițe conduc la Belgrad“. Kaizerul a promis „sprijinul leal“ al Germaniei, chiar dacă Rusia va interveni, o strategie confirmată de către cancelarul său, Bethman-Hollweg, în textul de mai jos: primele paragrafe se referă la dorința Austriei de a se îndepărta de România (condusă de un rege înrudit cu kaizerul german), însă ultimele două rânduri sunt decisive — așa-numitul cec în alb. Germanii subestimează grosolan hotărârea Rusiei de a apăra Serbia, hotărârea Angliei și a Franței de a susține Rusia și, în sfârșit, hotărârea Angliei de a-i sprijini pe aliații săi francezi și ruși. Când germanii își dau seama cât de mult s-au înșelat în calculele lor, este deja prea târziu. În războiul care a început atunci, în 28 iulie 1914, aveau să piară aproximativ 16 milioane de oameni.

Confidențial
Spre informarea și îndrumarea personală a Excelenței Voastre
Berlin
6 iulie 1914

Ambasadorul austro-ungar i-a remis ieri împăratului o scrisoare personală confidențială din partea împăratului Franz Joseph, care descrie situația actuală din punctul de vedere austro-ungar, prezentând totodată măsurile pe care Viena le are în vedere. [...]

I-am răspuns contelui Szagyeny azi, în numele Maiestății Sale, că Maiestatea Sa trimite mulțumirile sale împăratului Franz Joseph pentru scrisoarea lui și că îi va răspunde curând personal.

Între timp, Maiestatea Sa dorește să spună că nu ignoră pericolul care amenință Austro-Ungaria și astfel Tripla Alianță ca urmare a agitației panslave făcute de ruși și sârbi.

Chiar dacă, după cum se știe, Maiestatea Sa nu are prea multă încredere în Bulgaria și în conducătorul ei, și în mod firesc înclină mai mult spre vechiul nostru aliat, România, și prințul ei Hohenzollern, totuși înțelege perfect că împăratul Franz Joseph, ținând seama de atitudinea României și pericolul unei noi alianțe balcanice țintind direct la Monarhia de la Dunăre, dorește să prilejuiască o înțelegere între Bulgaria și Tripla Alianță. [...]

Maiestatea Sa, în continuare, va face un efort la București, conform dorințelor împăratului Franz Joseph, pentru a-l influența pe regele Carol să își îndeplinească obligațiile alianței sale, să renunțe la Serbia și să treacă la înăbușirea agitației românilor, îndreptată împotriva Austro-Ungariei.

În sfârșit, în ceea ce privește Serbia, Maiestatea Sa, desigur, nu poate interveni în disputa care există acum între Austro-Ungaria și acea țară, întrucât această chestiune nu este de competența sa.

Totuși, împăratul Franz Joseph poate fi sigur că Maiestatea Sa va sta cu lealitate de partea Austro-Ungariei, așa cum se cuvine prin obligațiile alianței sale și îndatoririle vechii sale prietenii.

Bethmann-Hollweg

Harry Truman către Irv Kupcinet, 5 august 1963

Președintele Harry Truman a ordonat utilizarea noilor bombe nucleare ale Americii pentru a grăbi sfârșitul războiului împotriva Japoniei. În 6 și 9 august 1945, bombele atomice aruncate peste Hiroshima și Nagasaki — cauzând mari pierderi de vieți omenești — au forțat Japonia să ceară pacea. Totodată, au vestit începutul înspăimântătoarei ere a proliferării armelor nucleare, care s-a intensificat în secolul XXI, când state mai puțin stabile, cum ar fi Pakistan și Coreea de Nord, au devenit puteri nucleare. Niciodată teama de o posibilă apocalipsă nucleară nu a fost mai reală. Iată motivul pentru care această scrisoare redactată de fostul președinte capătă o semnificație aparte. La vârsta de 79 de ani, Truman, care se retrăsese în Missouri, i-a scris editorialistului Irv „Kup" Kupcinet, care publicase un articol favorabil acțiunilor sale, în ziarul *Chicago Sun-Times.* Scrisoarea demonstrează stilul prozaic și pragmatic al fostului proprietar de mercerie care, în timpul mandatului de președinte, ținea pe biroul său o placardă inscripționată cu mesajul *THE BUCK STOPS HERE*, adică „Mi-am asumat eu toată răspunderea".

Dragă Kup,

Am apreciat în mod deosebit articolul tău din 30 iulie, din care mi-ai trimis un exemplar.

Am avut grijă să nu comentez articolele publicate pe tema aruncării bombei, din simplul motiv că decizia a fost întru totul explicată în Memoriile mele și a fost luată cu scopul de a salva 125 000 de tineri americani și 125 000 de tineri japonezi, care altminteri ar fi fost uciși, și asta a și realizat. A mai salvat, probabil, încă o jumătate de milion de tineri din ambele tabere, care ar fi putut rămâne mutilați pe viață.

Trebuie să ții minte întotdeauna că oamenii uită, cum spuneai în articolul tău, că bombardarea de la Pearl Harbor a avut loc când noi eram în relații de pace cu Japonia și încercam din răsputeri să negociem un tratat cu ei. Tot ce trebuie să faci este să ieși și să stai pe puntea crucișătorului în Pearl Harbor, cu 3 000 de tineri dedesubt, care n-au avut nicio șansă să scape cu viață. Lucrul acesta este valabil pentru alte două–trei crucișătoare scufundate la Pearl Harbor. În total, au fost între 3 000 și 6 000 de tineri care au pierit atunci, fără vreo declarație de război. A fost omor clar.

Am știut ce făceam când am oprit războiul, care ar mai fi ucis o jumătate de milion de tineri din ambele tabere, dacă acele bombe nu ar fi fost aruncate.

Nu am niciun fel de regrete și, în împrejurări asemănătoare, aș proceda din nou la fel — iar această scrisoare nu este confidențială.

Cu sinceritate, al dumitale,
Harry Truman

Dezastru

Pliniu cel Tânăr către Tacit, cca 106/107 d.Hr.

În 24 august 79 d.Hr., muntele Vezuviu a erupt, distrugând complet orașele Pompeii și Herculaneum din apropiere. Avocatul și scriitorul Pliniu cel Tânăr avea 18 ani când a avut loc erupția vulcanului, care s-a soldat cu moartea unchiului său, Pliniu cel Bătrân. Tânărul Pliniu și mama lui au izbutit să scape cu viață. După aproximativ un sfert de veac, prietenul lui Pliniu, istoricul Tacit, îl roagă pe acesta să îi furnizeze detalii despre dezastrul din trecut. Scrisoarea lui Pliniu se constituie într-un reportaj excepțional.

M-ai rugat să îți trimit o relatare despre moartea unchiului meu, pentru ca astfel să poți lăsa posterității o descriere exactă a acestui fapt. Îți sunt profund îndatorat, căci știu că eternitatea faimei lui este garantată dacă tu îți asumi misiunea de a scrie despre acest lucru. Fiindcă, deși unchiul meu s-a prăpădit într-un dezastru care a distrus câteva dintre cele mai frumoase regiuni de pe pământ și deși neîndoielnic are parte și el de o veșnică pomenire, la fel ca toți acei oameni și locuitori ai orașelor care s-au stins odată cu el în acea calamitate de neuitat, și deși el însuși scrisese un mare număr de opere de o valoare perenă, totuși, celebritatea nepieritoare de care se bucură scrierile tale îi va conferi și lui un plus de nemurire. În ceea ce mă privește, consider că Providența le-a dăruit un har celor care au capacitatea de a împlini fapte vrednice de condeiul cronicarului sau de a scrie istorisiri vrednice de a fi citite, și cu atât mai mult o grație aparte celor care pot face și una, și cealaltă. Printre cei din a doua categorie, l-aș putea menționa pe unchiul meu, mulțumită scrierilor lui, dar și contribuției tale. Prin urmare, cu atât mai mult sunt pregătit să dau curs solicitărilor tale sau mai bine zis sunt chiar gata să te implor să îmi îngădui să le dau curs.

Unchiul meu locuia la Misenum, unde se afla la comanda flotei, cu puteri depline. În 24 august, cam pe la ora 7, mama mea i-a atras atenția asupra faptului că în zare se ivise un nor neobișnuit ca mărime și formă. Unchiul meu fusese afară în soare, făcuse apoi o baie rece, iar după o masă frugală stătea lungit și citea. Totuși, a cerut să i se aducă sandalele, după care s-a urcat într-un loc de unde putea observa mai bine ciudatul fenomen. Cei care priveau

norul de la distanță nu puteau deslușI din ce munte se ridica — ulterior, s-a descoperit că era muntele Vezuviu —, însă ca aspect și formă semăna mai degrabă cu un pin, întrucât ceea ce ar fi corespuns trunchiului avea o lungime și o înălțime mare, iar apoi sus se desfăcea într-o serie de crengi, motivul fiind, presupun, că, atunci când aburii erau proaspeți, norul era purtat în sus, însă când aburii se făceau pâclă, își pierdeau mobilitatea sau chiar se disipau prin propria lor greutate și se răsfirau lateral. Uneori, părea alb, iar alteori părea murdar și pătat, în funcție de cantitatea de pământ și de zgură azvârlită în sus.

Pentru un om erudit cum era unchiul meu, fenomenul a părut deosebit de important, necesitând un studiu mai aprofundat. Așadar, unchiul meu a poruncit să fie pregătită o liburnă și s-a oferit să mă ia cu el, dacă voiam să-l însoțesc, însă eu i-am răspuns că preferam să îmi continui studiile, întrucât chiar el îmi dăduse să scriu ceva. Tocmai ieșea din casă, când a primit un mesaj de la Rectina, soția lui Tascus, care era înspăimântată de pericolul care o amenința — căci vila ei se afla exact la poalele muntelui, neavând alt mijloc de a scăpa de-acolo, decât la bordul unei ambarcațiuni — și care îl implora să o salveze din locul primejdios unde se afla. Prin urmare, unchiul meu și-a schimbat planurile și, cu mult curaj, a pornit în această misiune, în care văzuse inițial o investigație științifică.

A ordonat lansarea galerelor la apă și s-a îmbarcat personal, în speranța de a o salva nu doar pe Rectina, ci și pe mulți alții, știut fiind că destui oameni locuiau pe țărm, unde condițiile erau încântătoare. S-a grăbit, așadar, înspre locul de unde alții fugeau și, alegând o rută directă, a ținut cârma drept spre punctul primejdiei, fiind într-atât de neînfricat, încât descria fiecare mișcare a norului de rău augur și fiecare modificare a aspectului acestuia și îl punea pe secretarul său să le noteze, imediat ce ochiul lui le detecta. Deja cenușa începea să cadă pe ambarcațiuni, revărsându-se în jerbe tot mai fierbinți și mai dense pe măsură ce se apropiau, cu roci vulcanice spongioase și cremene înnegrită, ca o zgură carbonizată și crăpată în fierbințeala flăcărilor, în timp ce drumul le era barat de subita ridicare a fundului mării și de rămășițele din munte azvârlite pe țărm. A ezitat câteva minute, gândindu-se să se întoarcă, iar pe urmă, când timonierul l-a avertizat că așa trebuia procedat, a exclamat: „Norocul le surâde celor neînfricați; încearcă să ajungi la Pomponianus“. Acesta se afla la Stabiae, situat de cealaltă parte a golfului, unde marea scaldă un țărm rotunjit și curbat cumva.

Deși pericolul nu îl viza deocamdată direct, se vedea limpede cât se apropia de repede, așa că Pomponianus își adunase bagajele pe navă și se hotărâse să fugă, așteptând doar ca vântul care sufla pe țărm să se mai domolească. Unchiul meu s-a apropiat cu vântul bătând prielnic din spate și l-a îmbrățișat pe Pomponianus, care era înspăimântat, alinându-l și înveselindu-l în același timp. Apoi, pentru a potoli temerile prietenului său arătându-i cât de calm era el, le-a poruncit servitorilor să îl ducă la baie și, după abluțiuni, s-a așezat și a mâncat foarte binedispus sau măcar afișând o bună dispoziție, în ciuda realității.

Între timp, perdele imense de flăcări, care se ridicau în aer, țâșneau din mai multe locuri pe muntele Vezuviu și luminau cerul, iar strălucirea aceea orbitoare părea și mai izbitoare din cauza întunericului nopții. Unchiul meu, pentru a domoli frica tovarășilor săi, repeta mereu că locuitorii ținutului cuprinși de groază fugiseră lăsând focurile aprinse în case și că toată acea vâlvătaie uriașă, pe care o vedeau ei, se ridica din vilele cuprinse de pârjol, abandonate de oameni. Apoi s-a dus să se odihnească și s-a bucurat de un somn profund, căci răsuflarea lui — destul de greoaie și zgomotoasă, având în vedere constituția lui fizică robustă — era auzită de cei care așteptau la ușa odăii. Însă, în tot acest răstimp, curtea ce ducea la camera unde se afla el era atât de plină de cenușă și roci vulcanice spongioase amestecate laolaltă și formând un strat atât de gros, încât, dacă ar mai fi zăbovit în acea încăpere unde dormea, nu ar mai fi avut nicio posibilitate de salvare. Prin urmare, l-au trezit pe unchiul meu, care a ieșit și s-a dus lângă Pomponianus și ceilalți, rămași de veghe. S-au consultat toți dacă era mai bine să rămână în casă sau să plece de-acolo; căci clădirile începeau să se zgâlțâie, cu șocuri repetate și puternice ca la cutremurele de pământ, legănându-se încolo și încoace, de parcă ar fi fost smulse din temelii. Afară, totodată, exista pericolul de a fi loviți de rocile vulcanice, deși acestea erau ușoare și foarte poroase de la flăcări, și astfel, după ce au cântărit bine cele două pericole, au optat pentru cea de-a doua variantă. În cazul unchiului meu, a prevalat rațiunea, însă în cazul celorlalți alegerea a fost consecința fricii.

Și-au pus perne pe cap și le-au legat cu cârpe, ca să fie feriți de bucățile încinse ce cădeau de sus. În alte părți mijiseră deja zorii, însă acolo încă era noapte, iar întunericul era mai negru și mai dens decât în oricare noapte obișnuită. Oricum, bezna aceasta au reușit să o atenueze folosind făclii și alte feluri de lumini. Au decis să pornească spre țărm și să vadă, apropiindu-se,

dacă ar putea pleca pe mare, însă valurile erau în continuare tumultuoase și potrivnice. Au așternut pe jos un cearșaf, pe care unchiul meu s-a întins, și de două ori a cerut să i se aducă apă rece, pe care a băut-o. Pe urmă, flăcările și mirosul lor tipic de pucioasă i-au făcut pe ceilalți să se împrăștie fugind, iar pe el l-au trezit din letargie. Sprijinindu-se pe doi sclavi, s-a ridicat în picioare, dar imediat a căzut din nou, fiindcă, probabil, cred eu, nu putea respira bine, din cauza fumului înecăcios și a stomacului congestionat, acest organ fiind prin natura lui slab, strâmt și supus inflamării. Când a revenit lumina zilei — la două zile după ultima zi pe care o văzuse el —, trupul lui a fost găsit neatins, nevătămat și acoperit, îmbrăcat exact cum fusese în viață. Corpul neînsuflețit sugera mai degrabă un om adormit decât un om mort.

În acest răstimp, eu și mama eram la Misenum. Însă acest aspect este lipsit de relevanță pentru scopurile istoriei; de altfel, nici tu nu ți-ai exprimat dorința de a-ți povesti despre altceva, în afară de moartea unchiului meu. Așadar, nu mai am ce să spun, decât să adaug că ți-am furnizat o relatare completă atât despre întâmplările la care eu însumi am fost martor, cât și despre cele povestite mie imediat după aceea, când, de regulă, se poate obține cea mai adevărată relatare despre ceea ce s-a petrecut. Tu poți selecta ceea ce consideri că poate sluji cel mai bine scopului urmărit, căci a compune o scrisoare este cu totul altceva decât a redacta o istorie, iar a scrie unui prieten este cu totul altceva decât a scrie unora sau altora.

Rămas-bun

Voltaire către dl Tronchin, 24 noiembrie 1755

Voltaire a fost cel mai cunoscut european din vremea sa și un maestru al artei epistolare în perioada de glorie a acesteia. Scrisorile lui erau copiate, adesea, pentru a fi distribuite în mod public și citite pe tot cuprinsul continentului. Voltaire — pe numele său adevărat François-Marie Arouet, născut în 1694 —, un adevărat spirit enciclopedic al Franței, a scris romanul satiric *Candide*, precum și poezii, cărți de istorie și eseuri. A corespondat cu monarhi ca Frederic cel Mare și Ecaterina cea Mare, adunând totodată o avere imensă prin speculații financiare. „*Écrasez l'infâme!*“, scria el adeseori — eradicați superstițiile, mai ales în ceea ce privește religia. Perspicace și subtil, nu pregeta să afirme: „Nu sunt de acord cu ceea ce spui, însă voi apăra până la moarte dreptul tău de a o spune“.

Inițial, Voltaire s-a bucurat de susținerea regelui, însă nu după mult timp a căzut în dizgrație, suferind rigorile cenzurii regale, ceea ce l-a determinat să se retragă la castelul său elegant din Elveția. Prima lui mare iubire a fost frumoasa și înțeleapta Marquise du Châtelet — mamă a trei copii, aceasta era, de asemenea, versată în filosofie și științe —, apoi, după moartea ei, a iubit-o pe tânăra lui nepoată. În 1755, de ziua Tuturor Sfinților, un cutremur de pământ a lovit Lisabona, un dezastru natural ce a șocat Europa și în care au pierit peste 30 000 de oameni. Voltaire, impresionat de distrugerile survenite, a compus un *Poem despre dezastrul din Lisabona*. În scrisoarea de mai jos analizează înțelesul unor asemenea cataclisme, de o manieră ce pare foarte adecvată zilelor noastre.

> Iată, într-adevăr, o lecție crudă a filosofiei naturii! Ne va fi dificil să aflăm cum acționează legile mișcării în asemenea dezastre înfricoșătoare *în cea mai bună dintre toate lumile posibile* — unde o sută de mii de furnici, vecinii noștri, sunt zdrobite într-o secundă pe mușuroaiele noastre de furnici, jumătate dintre ele pierind negreșit în chinuri de nedescris, sub dărâmături din care era imposibil să le scoatem, familii de pe întreg cuprinsul Europei rămânând astfel fără subzistență, în timp ce averile a o sută de negustori — elvețieni, ca dumneata — au fost înghițite în ruinele Lisabonei. Ce jucărie este viața omului în mâinile sorții! Și ce vor spune predicatorii — mai ales dacă Palatul Inchiziției va fi rămas în picioare! Mă amăgesc cu iluzia că acei cucernici părinți, inchizitorii, vor fi fost striviți la fel ca toți ceilalți oameni. O pildă din care oamenii ar trebui să învețe că nu se cuvine să-i persecute pe semenii lor: căci, în timp ce câțiva impostori ipocriți ard pe rug câțiva fanatici, pământul se cască și îi înghite pe toți deopotrivă. Eu cred că munții noștri ne feresc de cutremurele de pământ.

Prietenie

Căpitanul A.D. Chater către mama lui, Crăciun 1914

Căpitanul A.D. „Dougan“ Chater, din Batalionul 2 Gordon Highlanders, trimite această scrisoare acasă, cu speranța că spiritul cavaleresc, decența și prietenia manifestate de ambele părți în primul Crăciun al conflictului armat vor învinge datoria de a lupta și a ucide. Când a început Marele Război, în august 1914, majoritatea oamenilor presupuneau că luptele se vor încheia până la Crăciun. Nu s-a întâmplat așa, ci, dimpotrivă, războiul s-a agravat, degenerând într-un măcel general în luptele din tranșee. În scrisoarea de mai jos Chater descrie „imaginile extraordinare“ ale Armistițiului de Crăciun din acel prim an de război. Nu menționează partidele de fotbal dintre englezi și germani în alte sectoare ale frontului. Ulterior, Chater a fost rănit în Bătălia de la Neuve-Chapelle, în martie 1915, dar a scăpat cu viață, s-a însurat cu iubita sa, Joy, peste un an și a trăit până în 1974.

Scumpă mamă,

Scriu aceste rânduri în tranșee, în „adăpostul“ meu — lângă un foc bun și multe paie. Este destul de confortabil, deși afară e ger năprasnic și o vreme cu adevărat de Crăciun.

Cred că astăzi am fost martor la una dintre extraordinarele imagini pe care le-a văzut vreodată careva. Cam pe la ora 10 în această dimineață, trăgeam cu ochiul peste parapet, când am văzut un neamț fluturând din brațe și imediat alți doi ieșind din tranșeele lor și venind spre tranșeele noastre. Tocmai ne pregăteam să tragem în ei, când am observat că nu aveau puști, așa că unul dintre oamenii noștri le-a ieșit în întâmpinare, iar în aproximativ două minute terenul dintre cele două linii de tranșee roia de soldați și ofițeri din ambele tabere, dându-și mâna și urându-și unii altora un Crăciun fericit. Lucrul acesta a continuat așa cam o jumătate de ceas, când soldaților noștri li s-a dat ordin să se întoarcă în tranșee.

În tot restul zilei, nimeni nu a tras nicio împușcătură, iar ostașii s-au plimbat în voie deasupra parapetului, aducând afară lemne de foc și paie.

Am avut, de asemenea, înmormântări în comun, cu o slujbă religioasă pentru unii dintre morți — o parte germani, o parte de-ai noștri —, care zăceau pe câmpul dintre liniile frontului. Unii dintre ofițerii noștri au invitat grupuri de soldați britanici și germani. Acest extraordinar armistițiu a fost întru totul improvizat. Nu a existat niciun fel de aranjament prealabil și, bineînțeles, se decisese că nu era vorba de nicio încetare a ostilităților. Am ieșit și eu, ca să dau mâna cu câțiva dintre ofițerii și soldații lor. Din câte am înțeles, cei mai mulți dintre ei ar fi la fel de bucuroși ca noi să poată merge acasă. Cimpoaiele noastre au cântat toată ziua și toți se plimbau liberi și nevătămați, dar nu chiar până la liniile inamicului, totuși. Armistițiul va continua, probabil, până când careva va face prostia să tragă vreun glonț. Noi am fost la un pas de a strica totul în această după-amiază, când unul dintre camarazii noștri a tras cu pușca în sus, spre cer, din greșeală, însă pe ceilalți se pare că nu i-a deranjat, așa că nici n-a mai contat, până la urmă. Am profitat de suspendarea ostilităților ca să îmi amenajez mai bine „adăpostul", pe care îl împart cu D.M. Bain, rugbistul scoțian internațional — un camarad excelent.

Am montat un acoperiș adevărat în această dimineață, iar acum avem o vatră cu dale, vreascuri și paie pe jos. Mâine vom părăsi tranșeele, dar nu-mi va părea rău, întrucât noaptea e prea frig oricum.

27 decembrie. Scriu rândurile astea în baracă — aceeași atmosferă ca ieri, și am avut încă o șuetă cu nemții în mijlocul câmpului. Am făcut schimb de țigări și autografe, unii au făcut iarăși fotografii.

Nu știu cât va mai continua așa — cred că ar fi trebuit să se oprească ieri, însă nu se aud deloc împușcături în tot lungul frontului astăzi, cu excepția unor bombardamente de artilerie în depărtare.

Oricum, vom avea un nou armistițiu de Anul Nou, întrucât nemții vor să vadă cum au ieșit pozele! Ieri a fost frumos afară dimineața și am făcut câteva plimbări lungi prin împrejurimi. Este greu de înțeles, poate, ce semnificație au toate astea, însă e de reținut că, în mod normal, pe front nu există niciun semn de viață deasupra, pe sol, iar în cel care ar scoate capul afară se trage imediat.

Este, într-adevăr, absolut extraordinar ca asemenea lucruri să se întâmple într-un război, în care există atâtea amărăciuni și resentimente. Nemții din fața liniei lor sunt categoric niște oameni de treabă. Desigur, presupun că nu s-a întâmplat la fel pretutindeni pe linia frontului, deși cred că luptele izolate s-au oprit, mai mult sau mai puțin, în majoritatea locurilor în ziua de Crăciun. [...]

Fiul tău iubitor,
Dougan

Marc Antoniu către Octavian (ulterior, Augustus), cca 33 î.Hr.

Când doi prieteni cârmuiesc lumea, acesta este genul de scrisoare pe care și-o trimit dacă se ceartă din cauză că unul dintre ei s-a îndrăgostit de o regină egipteană.

Moștenitorul dictatorului roman Iuliu Cezar era nepotul său adolescent, Octavian. În 44 î.Hr., Cezar a fost asasinat. Octavian a venit la Roma ca să răzbune moartea lui, formând o alianță cu principalul colaborator al unchiului său, Marc Antoniu. După nimicirea asasinilor conduși de Brutus și Cassius, Octavian și Antoniu împart lumea romană, Octavian cârmuind în Roma și în Apus, în timp ce Antoniu conduce în Răsărit, pornind din Antiohia, inclusiv în Siria și regatul clientelar Egipt. Antoniu se însoară cu Octavia, sora lui Octavian, pentru a cimenta alianța lor.

În Egipt, cel mai bogat stat rămas sub administrarea lui Antoniu, domnește Cleopatra, moștenitoarea Ptolemeilor, măreața dinastie regală a lumii antice întemeiată de către unul dintre generalii greci ai lui Alexandru cel Mare. Acum, când Mediterana este dominată de Roma, Cleopatra are nevoie de favorurile unui demnitar roman puternic. Anterior, avusese o relație amoroasă cu însuși Cezar, de la care avea un fiu. Acum, la vârsta de 30 de ani, îl întâlnește pe Antoniu, cu alura lui de ostaș viril și franc; cei doi se îndrăgostesc unul de celălalt și vor avea copii. Împreună cârmuiesc Răsăritul, într-un amestec de stil grecesc și ritual oriental, promițând regate copiilor lor, de parcă ar fi fost vorba despre imperiul personal al lui Antoniu. Romanii îl iau în derâdere pe Antoniu pentru decadența sa ostentativă: Octavian încurajează ideea că un imperator roman sub papucul unei regine orientale este un efeminat, un poltron, un ne-roman. Înfuriat de intrigile lui Octavian la Roma, Antoniu îi trimite fostului său prieten această scrisoare fără perdea, bătându-și joc de ipocrizia acestui bine-cunoscut afemeiat. Însă iubitele lui Octavian erau romane, iar Antoniu, izolat în grandoarea lui orientală alături de fascinanta Cleopatra, nu realizează pericolul care îl pândește: a pierdut sprijinul Romei. Cei doi intră în război: în 31 î.Hr., Octavian i-a înfrânt pe

Antoniu și Cleopatra pe mare, iar cei doi iubiți s-au sinucis. Luându-și numele Augustus („Ilustrul"), Octavian a devenit atunci primul împărat al Romei.

> Ce te-a apucat? Ce ai de obiectat dacă eu i-o trag Cleopatrei? Suntem căsătoriți; și nici măcar nu e ceva nou — relația noastră a început acum nouă ani. Și tu, ce, crezi că ești mai breaz? Îi ești credincios Liviei Drusilla? Felicitările mele dacă, în momentul primirii scrisorii mele, nu te-ai culcat deja cu Tertullia sau cu Terentilla, sau cu Rufilla, sau cu Salvia Titisenia — sau cu toate, de fapt. De ce contează atât de mult unde și cu cine i se scoală omului, mă rog?

Corespondența dintre Karl Marx și Friedrich Engels, iulie 1862–noiembrie 1864

Scrisorile dintre Karl Marx și Friedrich Engels sunt șocant de rasiste pentru cititorii contemporani, însă dezvăluie totodată defectele profunde ale marxismului. Marx și prietenul său Engels au fost creatorii unei ideologii numite marxism, care a schimbat lumea. Născuți amândoi pe teritoriul prusac, Marx era fiul unor intelectuali evrei, în timp ce tatăl lui Engels era un industriaș bogat, manufacturier de bumbac. Însă amândoi erau fascinați, îngroziți și stimulați totodată de crudele inegalități ale orânduirii capitaliste și de situația disperată a clasei muncitoare. Când s-au cunoscut la Paris, în 1844, Engels, care scrisese deja *Situația clasei muncitoare în Anglia*, l-a convins pe Marx că motorul unei viitoare revoluții avea să fie exact clasa muncitoare. Locuind alternativ la Bruxelles și în Marea Britanie, cei doi au cooperat la crearea unei mișcări revoluționare secrete, Liga Celor Drepți, transformată ulterior în Liga Comuniștilor, și au scris textul fundamental *Manifestul Partidului Comunist*, cu celebra frază de început: „Istoria tuturor societăților care au existat până în prezent a fost istoria luptelor de clasă". În această lucrare și în viitoarea operă a lui Marx, *Das Kapital*, cei doi susțineau că exploatarea capitalistă a clasei muncitoare avea să ducă la o luptă de clasă și, în ultimă instanță, la o revoluție declanșată de proletariatul asuprit, urmată de o nouă eră de egalitate și comunism, în care statul, nemaifiind necesar, va dispărea.

Marx și Engels au trăit cu mare intensitate lunile febrile ale Revoluțiilor din 1848, însă, după înăbușirea revoltei, cei doi s-au retras în Anglia. Engels contribuia la administrarea companiilor familiei sale și achita cheltuielile lui

Marx. În lunga lor corespondență, Marx se numea pe sine „Maurul“ (fiindcă era smead la față), în timp ce Engels era „Generalul“. În vreme ce Engels trăia cu două surori, care pe rând i-au fost amante, Marx era însurat cu o baroneasă prusacă răbdătoare, având numeroase cunoștințe influente, Jenny von Westphalen, care, în timpul unui trai tot mai sărăcăcios în Soho și Primrose Hill, la Londra, i-a făcut șapte copii, dintre care patru au murit de mici. Între timp, Marx avea relații adultere cu menajera lor, Helene Demuth, de la care a avut un fiu.

Engels era jovial, comunicativ și amator de distracții, în timp ce Marx era posomorât, egoist și intolerant — dar și lui îi plăceau bârfele și dansul. Amândoi îl invidiau foarte tare pe colegul lor socialist, Ferdinand Lassalle, care, în multe privințe, întruchipa idealul lor politic și masculin: un politician bine-cunoscut, om de viață, strălucit orator și amant înfocat, care și-a întemeiat propria organizație, finanțată de amanta lui, contesa Von Hatzfeld. Lassalle, individ charismatic, ajunsese atât de influent, încât contele Bismarck, considerat ministru reacționar de membrii mișcării socialiste, s-a consultat cu el pe ascuns.

Lassalle recunoștea talentul și originalitatea lui Marx, ajutându-l să își publice opera, însă atât Marx, cât și Engels l-au „răsplătit“ cu răutate pentru favorurile lui, înfierându-l permanent cu epitete rasiste, de la „jidan tâmpit“ la „ovrei“ și, chiar mai rasist, „cioroi“. Prima scrisoare citată aici scoate în evidență atitudinea neobișnuit de rasistă și de antisemită a celor doi față de Lassalle, însă, după doi ani, Lassalle a început o aventură cu o tânără logodită cu un prinț valah, pe care a făcut prostia de a-l provoca la duel. Lassalle a fost ucis. Marx și Engels au fost uluiți de ascensiunea și de căderea acestei personalități spectaculoase — reflecțiile lui Engels despre forța sexuală și intelectuală a lui Lassalle sunt deosebit de frapante: „nu de mintea lui sclipitoare avea ea nevoie, ci de penisul lui de evreu“.

Londra, 30 iulie 1862

Dragă Engels,

Din ciornele alăturate îți vei putea da seama cumva cât sunt de agasat. Pe proprietar, între timp, l-am potolit, are de primit 25£. Tipul cu pianul, un bădăran foarte necioplit, care este plătit în rate pentru pian, trebuia să primească 6£ în ultima zi din iunie. Am cereri pentru plata taxelor în valoare de 6£ în casă. Rahatul ăla de la școală de aproximativ 10£ l-am plătit din fericire, întrucât fac tot ce pot ca să-i feresc pe copii de umilințe directe. I-am plătit măcelarului 6£ (iar ăsta a fost întregul meu venit trimestrial de la

Presse!), dar găinarul mă sâcâie din nou, ca să nu mai pomenesc de brutar, băcan, zarzavagiu și cum i-o mai chema pe toți diavolii ăștia.

Cioroiul ăla de evreu, Lassalle, care din fericire pleacă la sfârșitul acestei săptămâni, a pierdut din nou fără jenă 5 000 de taleri într-o speculație greșită. Găinarul preferă să își arunce banii în noroi decât să îi dea cu împrumut unui „prieten“, chiar dacă dobânda și capitalul îi erau garantate. În același timp, comportamentul lui are la bază ideea că el trebuie să trăiască asemenea unui baron evreu sau evreu „baronizat“ (probabil, de către contesă). Poți să crezi că găinarul ăsta, care știe de afacerea cu America etc., adică știe de criza prin care trec, a avut impertinența să mă întrebe dacă nu eram dispus să îmi dau una dintre fiice pe post de „companioană“ a tipei Hatzfeldt, vrând să mai știe și dacă nu era convenabil ca el personal să obțină pentru mine protecția lui Gerstenberg [sic]!? Individul mă costă o groază de timp și, după cum insinuează mocofanul, întrucât în momentul de față nu aveam „nicio treabă“, fiind angajat doar într-o „activitate teoretică“, aș putea prin urmare să-mi omor timpul cu el! Pentru a respecta o anumită decență socială față de individul acesta, nevastă-mea a trebuit să amaneteze din casă cam tot ce nu era paradit.

Dacă nu aș fi fost în situația aceasta oribilă și dacă parvenitul ăsta nu m-ar fi scos din pepeni cu felul lui de a risipi banii, m-aș fi amuzat regește. De un an de când nu l-am mai văzut, a înnebunit de tot. Șederea lui la Zürich (cu Rüstow, Herwegh etc.) și călătoria ulterioară și, în sfârșit, acest „Herr Julian Schmidt“ al lui, toate i s-au suit complet la cap. A ajuns acum, în opinia generală, nu numai cel mai mare cărturar, cel mai profund gânditor, cel mai inspirat cercetător etc., ci și Don Juan și un Cardinal Richelieu revoluționar. Și toate astea cu bolboroselile acelea neîncetate cu glasul lui pițigăiat în falset, gesturile lui demonstrative inestetice, tonul lui didactic! [...]

Lassalle a fost foarte furios pe mine și nevastă-mea fiindcă am luat în zeflemea planurile lui, fiindcă l-am ridiculizat drept un „bonapartist luminat“ etc. A urlat, a zbierat, s-a foit nervos și, în final, a ajuns la concluzia că eu sunt prea „abstract“ ca să mă pricep la politică.

...Cum spuneam, în alte împrejurări (și dacă el nu s-ar fi băgat peste munca mea), găinarul m-ar fi amuzat regește.

Adaugă la asta îmbuibarea animalică și lubricitatea excitată a acestui „idealist“.

Mie îmi este acum absolut clar că, așa cum arată de asemenea forma craniului și pilozitatea lui, individul se trage din negri care s-au alăturat ieșirii lui Moise din Egipt (doar dacă mama sau bunica lui din partea tatălui nu s-au împerecheat cu vreun cioroi). Bun, această combinație de strămoși evrei și germanici cu un fond de bază negroid nu poate să dea decât un produs ciudat. Și obrăznicia tipului este tot de sorginte negroidă. [...]

Al dumitale,
K.M.

*

Londra, 2 septembrie 1864

Dragă Friedrich,

Ieri după-amiază, am primit scrisoarea de la Freiligrath — copiile mai jos —, din care vei vedea că Lassalle a fost rănit grav într-un duel la Geneva. M-am dus la Freiligrath în aceeași seară. Însă nu mai primise alte telegrame. [...]

Al dumitale,
K.M.

*

Manchester, 4 septembrie 1864

Dragă Maurule,

Telegrama ta a sosit ieri, înainte chiar să deschid scrisoarea ta, întrucât până atunci am fost ocupat cu tot felul de treburi. Poți să-ți imaginezi cât de mult m-a surprins vestea. Indiferent ce a fost Lassalle ca persoană, ca literat, ca erudit, din punct de vedere politic a fost cu siguranță unul dintre cei mai însemnați oameni din Germania. Pentru noi, până acum, a fost un prieten foarte incert, în viitor un dușman categoric, însă, indiferent cum ar fi, este o adevărată lovitură să vezi cum Germania rămâne fără persoane competente din tabăra extremistă. Cum vor jubila acum, probabil, industriașii și toți porcii progresiști! Lassalle, în fond, era singurul individ din Germania de care le mai era frică!

Dar ce mod ciudat de a-ți pierde viața: să te îndrăgostești de-a binelea de fiica unui trimis diplomatic bavarez — asta ar fi latura de Don Juan —, să vrei

să te însori cu ea, să ai o ciocnire de o asemenea anvergură cu un rival lăsat deoparte, care mai e și un escroc valah, și să fii și împușcat mortal de el! Așa ceva nu i se putea întâmpla decât lui Lassalle, având în vedere acel straniu amestec de frivolitate și sentimentalitate, de evreu și cavaler, care considera că ce era al lui era doar al lui. Cum a fost posibil ca un om politic ca el să se lupte în duel cu un aventurier valah! [...]

Al dumitale,
F.E.

*

Londra, 7 septembrie 1864

Dragă Friedrich,

E groaznic cum nenorocirea petrecută cu Lassalle nu-mi poate ieși din minte de câteva zile. În definitiv, făcea parte și el din vechea gardă și era inamicul inamicilor noștri. Mai ales că totul a venit subit, ca un șoc, încât nici nu îți vine să crezi că un om atât de gălăgios, turbulent și înfipt ca el e mort de-a binelea acum și trebuie să tacă definitiv. Cât despre împrejurarea ostentativă care a dus la moartea lui, ai perfectă dreptate. Este încă una dintre acțiunile lipsite de tact pe care le-a săvârșit în viață. Toate astea mă fac să regret că în ultimii ani relația noastră a fost perturbată, din vina lui însă. [...]

Al dumitale,
K.M.

*

Manchester, 7 noiembrie 1864

Dragă Maurule,

...Evident, lui Lassalle i s-a tras de la faptul că nu a trântit-o imediat pe pat pe Helene von Dönniges, acolo, în pensiune, și că n-a încălecat-o bine; nu de mintea lui sclipitoare avea ea nevoie, ci de penisul lui de evreu. Putea să fi fost pentru Lassalle doar o aventură în plus și atât. Faptul că *el* l-a forțat pe valah să se dueleze e o țicneală în plus. [...]

Al dumitale,

F.E.

Franklin D. Roosevelt către Winston Churchill, 11 septembrie 1939

Prima scrisoare a unei prietenii care avea să ajute Occidentul să reziste împotriva agresiunii naziste.

În 3 septembrie 1939, Marea Britanie a declarat război Germaniei, care cotropise Polonia. Începuse al Doilea Război Mondial. Churchill a revenit în guvern, ca Prim Lord al Amiralității, o funcție pe care o deținuse în 1914, la începutul Primului Război Mondial. Peste câteva zile, primește această scrisoare de la Franklin Roosevelt, președintele Statelor Unite ale Americii, care ocupase o funcție similară — ministru adjunct al Marinei — în timpul aceluiași război. Cei doi demnitari se întâlniseră în trecere în urmă cu douăzeci de ani, iar în 1933, când Roosevelt a câștigat alegerile prezidențiale, Churchill i-a trimis un exemplar din biografia Ducelui de Marlborough, scrisă de el, fără să primească însă vreun răspuns de mulțumire. Acum, amintește faptul în această scrisoare și deschide astfel un canal secret de comunicare cu Churchill. Gestul liderului american de a menționa în text numele prim-ministrului Neville Chamberlain constituie doar o formalitate, întrucât ambii oameni de stat știu cât de inept se comportase Chamberlain, prin politica sa de conciliere față de Hitler. Roosevelt pariază că Churchill va fi viitorul premier. Peste opt luni, când, într-adevăr, Churchill ajunge prim-ministru, alianța lor avea să fie decisivă pentru înfrângerea Germaniei naziste.

Dragul meu Churchill,

Datorită faptului că dumneata și eu am ocupat funcții similare în [primul] război mondial, țin să te anunț că mă bucur nespus că ai revenit acum la Amiralitate. Problemele dumitale, îmi dau seama, se complică prin factori noi, însă esențialul nu este prea diferit. Ceea ce vreau ca dumneata și prim-ministrul să știți este că îmi va face oricând plăcere dacă mă veți ține personal la curent cu tot ceea ce ați vrea ca eu să știu. Poți trimite oricând scrisori sigilate prin valiză diplomatică, a mea sau a dumitale.

Îmi pare bine că ai scris volumele despre Marlborough înainte să înceapă chestia asta — și mi-a făcut mare plăcere să le citesc.

Cu sincerele mele complimente,
Al dumitale, cu devotament,
Franklin D. Roosevelt

Adolf Hitler către Benito Mussolini, 21 iunie 1941

O scrisoare expediată de Hitler celui mai apropiat aliat al său în relațiile internaționale, pe vremea când se afla la apogeul puterii sale. Scrisoarea este redactată în ajunul ofensivei împotriva Rusiei Sovietice, actul sfidător care avea să ducă în ultimă instanță la prăbușirea celui de-al Treilea Reich. Hitler îl admirase cândva pe Benito Mussolini, dictatorul fascist al Italiei începând din 1922, fundamentându-și multe dintre tacticile sale, chiar și înființarea propriului partid național-socialist, pe modelul fascismului italian. Însă, în 1941 deja, Hitler îl considera pe Mussolini un fanfaron caraghios, în timp ce Ducele vedea în Hitler un tiran periculos și necioplit. Numai că acum Hitler deținea toate atuurile în alianța lor. Scrisoarea abundă în jumătăți de adevăr: bunăoară, Hitler a plănuit invazia în URSS vreme îndelungată (fără să-i dezvăluie planul lui Mussolini); iar iluziile lui arogante și calculele total greșite ies la iveală prin tupeul cu care se laudă cu o decizie ce avea să declanșeze cel mai sângeros război din istoria umanității și să curme viețile a peste 30 milioane de oameni. Iată cum vede el lumea, într-un moment când este convins că nimeni nu îl va putea opri.

21 iunie 1941

Duce!

Vă adresez această scrisoare într-un moment când luni întregi de deliberare febrilă și de continuă așteptare stresantă iau sfârșit prin cea mai grea decizie a vieții mele. Am credința — după ce am văzut cea mai recentă hartă cu pozițiile tactice ale rușilor și după ce am evaluat alte numeroase rapoarte — că nu îmi pot lua responsabilitatea de a mai aștepta și, mai presus de toate, am credința că nu există nicio altă cale de a înlătura această primejdie — decât dacă am mai aștepta în continuare, ceea ce ar conduce totuși inevitabil la dezastru, anul acesta sau în anul următor, cel mai târziu.

Situația: Anglia a pierdut acest război. Cu dreptul celui care se îneacă, Anglia se agață de orice fir de pai care, în imaginația ei, i-ar putea servi drept colac de salvare. Cu toate acestea, firește, unele dintre speranțele ei nu sunt

lipsite de o anumită logică. Până acum, Anglia și-a condus întotdeauna războaiele cu sprijin de pe continent. Distrugerea Franței — de fapt, eliminarea tuturor pozițiilor vest-europene — face ca privirile aţâţătorilor la război britanici să se îndrepte continuu spre locul de unde au încercat să pornească războiul: spre Rusia Sovietică.

Ambele țări — Rusia Sovietică și Anglia — sunt la fel de interesate să vadă Europa năruită, îngenuncheată printr-un lung război. În spatele acestor două țări stă Uniunea Nord-Americană, aţâţându-le și pândind cu mare atenție. De la lichidarea Poloniei, se observă în Rusia un curent consecvent care, chiar dacă procedează cu abilitate și precauție, reprezintă totuși o întoarcere fermă la vechea tendință bolșevică de expansiune a statului sovietic. Prelungirea războiului necesar pentru acest scop ar urma să fie realizată prin țintuirea forțelor armate germane în Est, astfel încât — în special, în aer — Comandamentul German să nu mai poată garanta un atac pe scară largă în Vest. Am declarat în fața dumneavoastră, nu demult, Duce, că exact succesul experimentului din Creta ne-a demonstrat cât de necesar este să folosim absolut toate aeronavele pentru proiectul mult mai amplu împotriva Angliei. Se prea poate întâmpla ca în această bătălie decisivă victoria să ne revină nouă cu o superioritate de doar câteva escadrile. Nu voi pregeta nicio clipă să îmi asum o asemenea responsabilitate dacă, lăsând la o parte toate celelalte condiții, eu cel puțin am acea certitudine că nu voi fi atunci atacat subit sau chiar amenințat din Răsărit. Concentrarea forțelor armate rusești — l-am pus pe generalul Jodl să îi prezinte atașatului militar italian aici, generalul Maras, cea mai recentă hartă — este extraordinară. Efectiv, toate forțele rusești disponibile sunt la granița noastră. Mai mult, odată cu venirea vremii calde, s-au desfășurat lucrări la numeroase linii de apărare. Dacă împrejurările îmi vor da motiv să folosesc forțele aeriene germane contra Angliei, există pericolul ca Rusia să își înceapă atunci strategia de șantaj în Sud și în Nord, căreia eu aș fi nevoit să îi cedez în tăcere, pur și simplu dintr-un sentiment de inferioritate în aer. Dar, mai presus de toate, nu mi-ar mai fi cu putință, fără un sprijin adecvat din partea forțelor aeriene, să atac fortificațiile rusești cu divizii staționate în Est. Dacă nu doresc să mă expun acestei primejdii, atunci poate întregul an 1941 va trece fără vreo modificare a situației generale. Dimpotrivă. Anglia va fi cu atât mai puțin dispusă pentru pace, din moment ce va putea să își pună speranțele în partenerul ei rus. Într-adevăr, această speranță nu poate, firește, decât să crească odată cu nivelul de pregătire a forțelor armate rusești.

Iar în spatele acestei realități se află livrarea masivă de material de război din America, pe care ei speră să îl primească în 1942.

În afară de asta, Duce, nici măcar nu este sigur dacă eu voi avea la dispoziție acest răstimp, căci cu o concentrare de forțe atât de gigantică de ambele părți — fiindcă și eu am fost nevoit să plasez tot mai multe unități blindate pe frontiera estică, de asemenea, a trebuit să sesizez Finlanda și România în privința pericolului —, există posibilitatea ca împușcăturile să înceapă spontan în orice moment. Totuși, o retragere din partea mea ar afecta considerabil prestigiul nostru. Lucrul acesta ar fi deosebit de neplăcut prin efectul posibil asupra Japoniei. Prin urmare, după ce mi-am tot muncit creierii, am luat în cele din urmă decizia de a tăia lațul până să nu poată fi strâns de tot. Eu cred, Duce, că prin aceasta aduc, probabil, cel mai bun serviciu cu putință alianței noastre în efortul de război din acest an. Așadar, viziunea mea generală este acum următoarea:

1. Franța, ca întotdeauna, nu este de încredere. Nu există nicio certitudine absolută că Africa de Nord nu va dezerta brusc.

2. Africa de Nord, în măsura în care este vorba despre coloniile dumitale, Duce, este, probabil, în afara pericolului până în toamnă. Presupun că britanicii, în ultimul lor atac, au vrut să elibereze Tobruk. Nu cred că vor mai fi în măsură să repete curând acest lucru.

3. Spania este indecisă și — teamă mi-e — se va plasa de o parte sau de cealaltă abia când deznodământul războiului va fi fost tranșat.

4. În Siria, rezistența franceză nu are cum să poată fi menținută permanent, cu sau fără ajutorul nostru.

5. Un atac împotriva Egiptului înainte de toamnă este exclus categoric. Totuși, socotesc necesar, ținând seama de întreaga situație, să luăm în considerare desfășurarea unei unități operaționale în Tripoli, care să poată, la nevoie, să fie lansată și împotriva Vestului. Desigur, Duce, trebuie păstrată cea mai strictă tăcere în privința acestor idei, altminteri nu ne putem aștepta ca Franța să ne acorde în continuare permisiunea de a folosi porturile ei pentru transportul de arme și muniții.

6. Dacă America va intra în război sau nu este o chestiune fără relevanță, din moment ce oricum America susține adversarul nostru cu toată puterea pe care e capabilă să o mobilizeze.

7. Situația din Anglia propriu-zisă este proastă; aprovizionarea cu alimente și materii prime devine mereu tot mai anevoioasă. Spiritul marțial de a purta războiul se hrănește, de fapt, doar din speranțe. Aceste speranțe se bazează exclusiv pe două premise majore: Rusia și America. Nu avem nicio șansă de a elimina America. Dar stă în puterile noastre de a exclude Rusia. Eliminarea Rusiei înseamnă, în același timp, o extraordinară ușurare pentru Japonia în Extremul Orient și, prin aceasta, posibilitatea unei amenințări mult mai puternice la adresa activităților americane, prin intervenția japonezilor.

Am hotărât în aceste împrejurări, cum am menționat deja, să pun capăt manevrelor ipocrite de la Kremlin. Presupun sau, mai bine zis, sunt convins că Finlanda și România, de asemenea, vor participa nemijlocit în acest conflict, care va scăpa în ultimă instanță Europa — și pentru viitor, de asemenea — de o mare primejdie. Generalul Maras ne-a informat că dumneavoastră, Duce, doriți de asemenea să puneți la dispoziție cel puțin un corp de armată. Dacă aveți această intenție, Duce — ceea ce firește accept cu inima plină de recunoștință —, timpul pentru a o pune în practică va fi încă îndeajuns de lung, căci în acest imens teatru de război trupele nu pot fi adunate în toate punctele și în același timp, de fapt. Dumneavoastră, Duce, puteți oferi ajutorul decisiv, totuși, consolidându-vă forțele armate din Africa de Nord, de asemenea, dacă se poate, îndreptate din Tripoli spre Vest, continuând apoi să constitui un grup care, chiar dacă va fi mic la început, va putea asedia Franța, în cazul în care francezii ar încălca tratatul; și, în sfârșit, participând la războiul aerian și, în măsura posibilului, la războiul cu submarine, de o manieră accentuată, în Mediterana.

În ceea ce privește securitatea teritoriilor din Vest, din Norvegia până în Franța inclusiv, suntem suficient de puternici acolo — în materie de unități militare — pentru a face față oricărei eventualități cu viteza fulgerului. În ceea ce privește războiul aerian asupra Angliei, noi vom rămâne o vreme în defensivă, însă asta nu înseamnă că am fi cumva incapabili să contracarăm eventualele atacuri britanice asupra Germaniei; dimpotrivă, la nevoie vom fi în poziția de a putea începe atacuri nemiloase cu bombe asupra teritoriului britanic. Apărarea noastră cu avioane de vânătoare va fi, de asemenea, adecvată, constând din cele mai bune escadrile de care dispunem.

În ceea ce privește războiul din Est, Duce, acesta va fi cu siguranță dificil, însă nu am nici cea mai mică îndoială în privința unei mari victorii. Sper, mai

presus de toate, că vom putea atunci să asigurăm o bază generală de aprovizionare cu alimente în Ucraina, pentru o perioadă, care să ne furnizeze resurse suplimentare, de care e posibil să avem nevoie în viitor. Pot afirma în această fază totuși că, din câte ne dăm seama acum, recoltele din Germania în acest an promit să fie foarte bune. Trebuie avut în vedere că Rusia va încerca să distrugă regiunea petrolieră a României. Am construit linii de apărare care — sperăm noi — vor preîntâmpina orice dezastru. Mai mult, este de datoria armatelor noastre să elimine această amenințare cât mai rapid cu putință.

Am așteptat până în acest moment, Duce, pentru a vă trimite aceste informații, deoarece decizia propriu-zisă nu va fi luată înainte de ora 7 în seara aceasta. Vă rog insistent, așadar, să vă abțineți neapărat să dați vreo explicație ambasadorului dumneavoastră la Moscova, întrucât nu există nicio garanție infailibilă că rapoartele noastre cifrate nu ar putea fi decodate. Și eu voi aștepta până în ultimul moment pentru a-l informa pe ambasadorul meu despre deciziile luate.

Materialele pe care intenționez acum să le public treptat sunt atât de exhaustive, încât omenirea va avea prilejul să se minuneze mai degrabă de toleranța noastră decât de deciziile noastre, cu excepția acelei părți a lumii care ni se opune din principiu și pentru care, de aceea, argumentele sunt de folos.

Indiferent ce va urma acum, Duce, situația noastră nu se poate înrăutăți ca urmare a acestui pas; dimpotrivă, se poate doar îmbunătăți. Chiar dacă s-ar putea să fiu obligat ca, la sfârșitul acestui an, să las 60 sau 70 de divizii în Rusia, aceasta reprezintă doar o parte din forțele armate pe care le folosesc acum continuu pe Frontul de Est. Dacă se va întâmpla totuși ca Anglia să tragă vreo concluzie din faptele dure care se vor manifesta, atunci noi, cu spatele asigurat, vom putea să ne ocupăm cu forțe sporite de nimicirea adversarului nostru. Vă promit, Duce, că Germania va face tot ce stă în puterea ei.

Orice dorințe, sugestii și ajutoare despre care dumneata, Duce, ați vrea să mă informați în împrejurările neprevăzute care ne așteaptă, aș avea rugămintea să mi le comunicați mie personal sau, dacă nu, să le discutați direct de comun acord cu autoritățile noastre militare.

În concluzie, dați-mi voie să mai spun un lucru, Duce. De când am reușit, foarte anevoios, să iau această decizie, mă simt din nou liber pe plan spiritual. Parteneriatul cu Uniunea Sovietică, în ciuda desăvârșitei sincerități a

eforturilor de a se ajunge la o conciliere finală, a fost totuși adesea foarte iritant pentru mine, întrucât într-un fel sau altul mi se părea că mă dezic cu totul de originea mea, de conceptele și de obligațiile mele anterioare. Sunt fericit acum că am scăpat de aceste chinuri mentale.

Cu salutări cordiale și camaraderești,
Al dumneavoastră,
ADOLF HITLER

Corespondența dintre prințul Potemkin și Ecaterina cea Mare, cca 1774

Cum să rezolvi o ceartă — prin scrisoare (sau e-mail). Ecaterina cea Mare și prințul Potemkin, strălucitul ei ministru și amant, se iubeau la nebunie, însă lui nu-i convenea să fie mereu la cheremul ei: voia să fie ministru-șef, comandant, făuritor de imperii.

După o dispută, el și-a cerut scuze calm pentru firea lui impetuoasă, apoi, pe aceeași bucată de hârtie, ea a răspuns la plângerile lui într-o scrisoare dublă, conchizând: „Cearta s-a încheiat". Nu diferă aproape deloc de un schimb de e-mailuri din zilele noastre pe aceeași temă. Dar nici chiar această negociere civilizată nu a putut soluționa problema, până când ea nu s-a măritat în secret cu el, fiind de acord să conducă imperiul în continuare ca soț și soție — doar că amândoi își păstrau dreptul de a avea și alte aventuri cu parteneri mai tineri. Acest straniu aranjament a funcționat, iar cei doi au condus Rusia împreună cu mare succes timp de aproape douăzeci de ani, până la moartea lui Potemkin, în 1791. Ecaterina cea Mare a mai trăit încă cinci ani după aceea, însă nu l-a putut uita niciodată pe prinț. „Nu va mai există niciodată un alt Potemkin", spunea ea adesea.

Potemkin: Dă-mi voie, iubirea mea, să spun asta.
Ecaterina: Îți îngădui să spui.
Potemkin: Ceea ce sper că va pune capăt disputei noastre.
Ecaterina: Cu cât mai repede, cu atât mai bine.
Potemkin: Nu te mira dacă sunt tulburat de dragostea noastră.
Ecaterina: Nu fi tulburat.

Potemkin: Nu numai că m-ai copleșit cu fapte bune, ci mi-ai făcut și un loc în inima ta. Vreau să fiu acolo singur și mai presus de oricine altcineva.

Ecaterina: Tu ești acolo de neclintit și puternic și vei rămâne acolo.

Potemkin: Fiindcă nimeni nu te-a iubit vreodată așa de mult.

Ecaterina: Văd și cred asta.

Potemkin: Și eu sunt creația mâinilor tale.

Ecaterina: Pentru asta mă simt fericită.

Potemkin: Să fii fericită fiind bună cu mine.

Ecaterina: Cu cea mai mare plăcere.

Potemkin: Vreau să îți găsești alinare din imensele strădanii ce decurg din înalta ta funcție, gândindu-te la mângâierile mele.

Ecaterina: Negreșit.

Potemkin: Amin.

Ecaterina: Lasă gândurile în pace și dă frâu liber sentimentelor. Sunt nespus de duioase și vor găsi cea mai bună cale. Cearta s-a încheiat. Amin.

Frivolități

Georg von Hülsen către Emil von Görtz, 1892

Curtenii kaizerului Wilhelm al II-lea, suveranul Imperiului German, se străduiau an de an să ofere genul de distracții vulgare care îl pasionau pe monarhul lor. În timpul lungii lui domnii — din 1888 până în 1918 —, bufoneriile diplomatice și politice ale împăratului german i-au îngrozit pe demnitarii și miniștrii săi și, totodată, au alarmat cancelariile Europei, făcând astfel să crească tensiunile ce au dus la Primul Război Mondial.

Bombastic, grosolan și fanfaron, narcisist și trufaș, naționalist, inconsecvent și impulsiv, obsedat de putere și arogându-și merite pentru orice, cu un comportament oscilând permanent între un ego fenomenal și un complex de inferioritate nu mai puțin extraordinar, Wilhelm întrunește în multe privințe trăsăturile unui personaj modern cunoscut. Kaizerul avea, de asemenea, un simț al umorului extrem de copilăros. Se amuza copios tăind cu briceagul bretelele generalilor săi ori fugărind colonei bătrâni până la pat, ori împingându-i de-a berbeleacul la vale. Monarhului îi plăceau, de asemenea, travestiurile, cârnații și fundurile goale. Așa cum vedem în acest fragment dintr-o scrisoare trimisă înainte de o vânătoare, în 1892, prietenul său apropiat, contele „Em." von Görtz, știe exact ce farse vor fi pe gustul kaizerului, regizând totul împreună cu unul dintre curteni, pe nume Georg von Hülsen. Jocurile lor puteau să iasă și prost. În 1908, Dietrich von Hülsen, fratele lui Georg, a dansat pentru kaizer costumat în balerină, cu tutu, un boa elegant la gât și pantofi balerini din satin — până când a căzut din picioare, murind din cauza unui atac de cord. Așa se distra pe atunci cel mai puternic om din lume: „Parcă-l și văd pe M.S. [Maiestatea Sa] râzând..."

> Eu trebuie să te plimb ceremonios ca pe un pudel la circ! Cu chestia asta mergem la sigur. Gândește-te numai: la ceafă bărbierit, în față, bretoane lungi din lână albă sau neagră, în spate, sub o coadă autentică de pudel, o deschizătură rectală pronunțată și, când faci sluj, în față o frunză de smochin. Gândește-te numai ce minunat va fi când latri, când urli pe muzică, tragi cu pistolul sau faci alte trucuri. E pur și simplu splendid! [...] Parcă-l și văd pe M.S. [Maiestatea Sa] râzând cu noi. [...] Mă ocup cu multă plăcere de această „operă", ca să pot uita că sora mea preaiubită — cea mai scumpă persoană

pentru mine pe lume — este pe moarte acum în Breslau. [...] Mă simt asemenea clovnului din tabloul lui [Ludwig] Knaus, *În culise*. Nu contează! M.S. va fi satisfăcut!

Marchizul de Sade către „tâmpiții de nemernici care mă chinuiesc", 1783

O scrisoare ilustrând sadismul. Filosof, libertin și deviant sexual, Donatien Marquis de Sade și-a petrecut aproape jumătate din viață în închisori sau aziluri de nebuni, fiind acuzat de sodomie și perversiuni. În copilărie, bătaia pe care a încasat-o de la un dascăl a declanșat în el o reacție de fascinație față de durere, dublată de plăcere, precum și o conexiune între cele două senzații. Neglijat de familia sa aristocratică, și-a satisfăcut capriciile ludice și grosiere cu ajutorul servitorilor. Cât timp a slujit în armată, s-a lansat frenetic în nesfârșite seducții, încăierări, torturi și acte de sodomie cu femei și bărbați de toate vârstele, unii dintre ei fiind supărător de tineri. Promovat cu gradul de colonel în timpul Războiului de Șapte Ani, s-a însurat cu fiica unui magistrat, Renée-Pélagie de Montreuil, cu care a avut trei copii. Căsnicia lor s-a destrămat repede, iar când Marchizul de Sade s-a confruntat cu un potop de denunțuri pentru perversiune, ajungând la un pas de a fi executat, soacra lui, Mme de Montreuil, a reușit să îl ferească oarecum de rigorile justiției, procurând o *lettre de cachet*, o scrisoare regală prin care se accepta ca de Sade să rămână în detenție pe un termen nedefinit, fără să mai fie judecat de tribunal.

În închisoare, Sade a scris romane strălucite, însă obscene și nebunești, cum ar fi *Justine*, care vădeau o nerușinare obsesivă și o franchețe șocantă, exact ca orgiile lui. Închis la Château de Vincennes între 1777 și 1784, Marchizul de Sade se amuză compunând această scrisoare virulentă adresată călăilor lui, în special „dezmățata" de soacră-sa, pentru care născocește pedepse sadice. Când a izbucnit Revoluția, de Sade era la Bastilia, scriind *Cele 120 de zile ale Sodomei*, și încuraja gloata să atace fortăreața, însă a fost mutat la un azil de nebuni, înainte ca închisoarea să cadă sub asaltul revoluționarilor. Totuși, a fost eliberat și s-a alăturat Revoluției, ocupând o funcție oficială importantă, în timp ce își făcea de cap în continuare, până când s-a opus Terorii lui Robespierre, ceea ce a dus la arestarea lui. A avut noroc că nu a fost ghilotinat. Napoleon Bonaparte l-a trimis înapoi la azil, unde a sedus-o pe fiica de 14 ani a unui angajat. A murit în 1814.

Vincennes,

Mârșavi trepăduși ai precupeților de toni din Aix, josnici și nerușinați călăi slugarnici, născociți dar pentru a mă schingiui niște torturi din care măcar să iasă ceva bun!

Care e efectul inactivității în care obtuzitatea voastră mentală mă ține, decât să ajung să o blestem și să o înfierez pe codoașa afurisită care cu atâta nemernicie a uneltit să mă vândă vouă? Întrucât nu mai pot nici să citesc sau să scriu, iată aici cea de-a o sută unsprezecea tortură pe care o născocesc pentru ea. Azi-dimineață în timp ce pătimeam, am văzut-o pe ea, dezmățata, am văzut-o jupuită de vie, târâtă peste ciulini și apoi azvârlită într-un butoi cu oțet. Și i-am spus așa:

Creatură execrabilă ce ești tu, de-ai putut să îl vinzi pe ginerele tău călăilor!

Na, și îndură acum, dezmățato, fiindcă ți-ai împins în păcat cele două fiice!

Na, și îndură acum, fiindcă ți-ai distrus și dezonorat ginerele!

Na, și îndură acum, fiindcă l-ai făcut să îi urască tocmai pe copiii de dragul cărora, chipurile, îl sacrifici pe el!

Na, și îndură acum, fiindcă i-ai nenorocit cei mai frumoși ani din viață, când nu depindea decât de tine să îl ajuți după sentința primită!

Na, și îndură acum, fiindcă ai preferat în locul lui odrasla scârboasă și detestabilă a fiicei tale!

Na, și îndură acum, pentru toată afurisenia cu care l-ai copleșit timp de treisprezece ani, ca să îl faci să plătească pentru stupiditățile tale!

Și i-am sporit torturile, și am insultat-o în durerea ei, și am uitat de durerea mea.

Tocul îmi cade din mână. Trebuie să pătimesc.

Adio, călăilor, nu pot decât să vă blestem.

Corespondența dintre împărăteasa Alexandra și Nicolae al II-lea, 1916

O soție îi scrie soțului ei preaiubit, aflat pe front în timpul Primului Război Mondial, într-o limbă engleză aristocratică și originală, presărată cu porecle ca *Agooweeone* (el) și *Wify* (soțioara) sau *Sunny* (ea). Dar nu avem de-a face cu un cuplu obișnuit, iar textul de mai jos arată de ce Rusia se găsește în pragul

Revoluției. Este vorba despre o epistolă expediată de țarina Alexandra, din capitala imperiului, Petrograd, către soțul ei, Nicolae al II-lea, plecat la cartierul general al armatei. Alexandra îl îndeamnă pe Nicolae să fie „stăpânul", ca Petru cel Mare și Ivan cel Groaznic înaintea lui. Sfaturile ei sunt întărite prin autoritatea divină conferită de „Prietenul nostru" Rasputin, în care ea vede succesorul tămăduitorului lor dinainte, un „doctor" șarlatan, pe nume Monsieur Philippe. Obsedată de autocrație, suspendând democrația și judecând orice decizie militară sau politică după cum Rasputin o considera bună sau rea, țarina exercită o influență catastrofală, propunând insistent anumite persoane în funcții publice, cum ar fi, de pildă, candidatul ei pentru Ministerul de Interne, Aleksandr Protopopov, un sifilitic pe jumătate nebun și dependent de cocaină. Se fălește că ea este cea mai puternică femeie din Rusia, de la Ecaterina cea Mare încoace. Singura trăsătură care o salvează este devotamentul pentru familia ei și pentru „Nicky", de ale cărui mângâieri îi este dor — așa cum și lui îi este dor de dezmierdarea ei.

Alexandra către Nicolae, 14 decembrie 1916

Ger mare și nămeți. Din nou azi-noapte aproape că nu am dormit, rămânând apoi în pat până la dejun, fiindcă mă dor toate și sunt un pic răcită. Îți mulțumesc nespus pentru scrisoarea ta dragă.

Fii Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic, împăratul Pavel — zdrobește-i pe toți sub tine —; hai să nu râzi acum, prostuțule.

Efectiv nu pot să înțeleg. Eu sunt doar o femeie, însă sufletul și mintea îmi spun cum ar fi salvarea Rusiei — păcatele lor sunt mult mai rele decât tot ce au făcut vreodată de-alde Suhomlinov. Oprește-l pe Brusilov etc. când ajung ei să atingă vreun subiect politic, un nătărău care vrea guvern responsabil.

Adu-ți aminte că până și M. Philippe a zis să nu cumva să dai o constituție, fiindcă ar însemna distrugerea Rusiei și a ta, și toți rușii adevărați spun la fel.

Cu luni în urmă, i-am spus [prim-ministrului] Sturmer despre Șvedov să fie membru al Consiliului Imperiului, alături de bunul Maklokov, fiindcă ne vor susține vitejește. Știu că te necăjesc — ah, ce n-aș da eu mai bine să pot scrie doar răvașe de dragoste, pline de tandrețe și mângâieri cum e și inima mea atât de plină de dor —, dar datoria mea ca nevastă, și mamă, și maică a Rusiei mă obligă să îți spun totul ție — cu binecuvântarea Prietenului nostru.

Dragul meu, soarele vieții mele, dacă ar fi ca în bătălie să te înfrunți cu vrăjmașul, tu nu ai șovăi niciodată și te-ai avânta înainte ca un leu — fii la fel acum în bătălia împotriva acestor câtorva republicani și brute.

Fii tu Stăpânul și toți se vor ploconi în fața ta. Crezi cumva că eu mă tem? Ah, nu — azi am poruncit ca un ofițer să fie dat afară din spitalul Mariei și Anastasiei [fiicele lor], fiindcă și-a permis să râdă de călătoria noastră, pretinzând că Protopopov ar fi adus oamenii ca să ne primească așa de bine; când au auzit, doctorii s-au înfuriat. După cum vezi, *Sunny* este energică în lucrurile mărunte și în lucrurile mari cu atât mai mult. Noi am fost așezați de Dumnezeu pe un tron și trebuie să îl păstram bine și să îl transmitem intact fiului nostru. Dacă vei avea în minte lucrul acesta, îți vei aminti să fii tu Suveranul — și este cu mult mai ușor să fii un suveran autocrat decât unul care a jurat pe Constituție.

Dragostea mea, ascultă-mă, da, știi cum e fetița ta scumpă. „Nu vă temeți", a zis bătrâna și de aceea scriu și eu fără teamă, *agooweeone*. Acum fetele vor ceaiul, s-au întors înghețate din plimbare. Eu te sărut și te strâng duios la pieptul meu, te mângâi, te iubesc, mi-e dor de tine, nu pot să dorm fără tine. Fii binecuvântat.

Pentru totdeauna, a ta și numai A Ta,
Wify

Răspunsurile lui Nicolae către Alexandra sunt în egală măsură un amestec de aroganță nechibzuită și sentimentalitate familiară. În această scrisoare din vara aceluiași an, visează să facă dragoste cu ea din nou — folosește porecla „*Boysy*" pentru sexul lui; în scrisorile ei, țarina numește „*Lady*" sexul ei. Ura lui față de Miechen, soția vărului său Vladimir, dezvăluie conflictul tot mai adânc cu restul familiei Romanov.

Nicolae către Alexandra, 16 iunie 1916

Scumpa mea *Wify*,

Azi curierul întârzie un pic, probabil din cauza noilor mișcări de trupe de la nord la sud. Îți trimit o telegramă pe care Aleksei [fiul lor, țareviciul] a primit-o de la regimentul lui. Din nou vești bune, slavă Domnului, de la Leșițki! Ieri, armata lui a luat prizonieri 221 de ofițeri & 10 200 de soldați! Atât de mulți

noi muncitori vor lucra pe câmpurile și în fabricile noastre. Miechen [marea ducesă Maria Pavlova] mi-a trimis o scrisoare rece, întrebându-mă de ce nu am aprobat *polojenie* [Regulamentul]? Am trimis scrisoarea prin Alekseev la Consiliul Superior. Poate îi comunici tu lui Ilin [președintele Crucii Roșii Ruse] că trebuie să o analizeze și ei & să îmi trimită opinia lor. [Miechen] e o nesuferită — dacă am timp, îi voi răspunde tăios. Am terminat prânzul & când am venit în camera mea am găsit scumpa ta scrisoare No. 520. [...] Ce dor îmi e de sărutările tale dulci! Da, iubito, tu știi cum să săruți! Oh, ce neastâmpărat e *Boysy*, cum saltă el amintindu-și. Este mare zăpușeală și acum câteva picături de ploaie au căzut dintr-un nor răzleț. Sper să mă scald în râu până la brâu, în timp ce Aleksei poate să zburde în picioarele goale. Ți-a povestit cum băieții din sat se joacă frumos în fața noastră? Bun, scumpetea mea, trebuie să închei. Dumnezeu să vă binecuvânteze pe tine și pe fete.

Cu multe sărutări afectuoase,
mereu al tău *Nicky*

Decență

Maria Terezia către Maria Antoaneta, 30 iulie 1775

Niciunui copil nu-i convine să fie mustruluit sever de către mama lui, în special când vine vorba de maniere și moralitate. În textul de mai jos, împărăteasa Maria Terezia o ceartă pe fiica sa Maria Antoaneta, regina Franței, pentru aroganța despotică manifestată față de diplomați și miniștri, precum și pentru că își face de cap cochetând cu diverși admiratori slugarnici, ignorându-și astfel soțul anost și molatic, regele Ludovic al XVI-lea. Mama are 58 de ani, fiica, 19 ani. Maria Terezia s-a luptat, prin războaie nesfârșite, să își păstreze intact vastul imperiu, pe care l-a moștenit la vârsta de 23 de ani. Apoi, peste trei decenii, în 1770, a dat o lovitură diplomatică, măritându-și fiica preafrumoasă cu regele Franței. În mod limpede, mama întrezărește ceva primejdios în comportamentul fiicei ei, astfel încât anticipează catastrofa. Maria Terezia avea să moară în 1780; nu a apucat să mai vadă „nenorocirea" de care se temuse: Revoluția Franceză și execuția fiicei sale.

Madame, fiica mea dragă,

Nu pot să îți ascund că scrisoarea pe care ai trimis-o lui Rosenberg [ministrul] m-a supărat teribil. Ce stil! Câtă frivolitate! Unde este inima bună și generoasă a arhiducesei Antoaneta? Văd numai intrigă, ranchiună vulgară, batjocorire și persecuție pline de satisfacție. O intrigă care s-ar potrivi foarte bine cu o Pompadour sau cu o Dubarry, dar niciodată cu o regină, o mare prințesă, și cu atât mai puțin cu o prințesă bună și blândă din Casa de Lorena și Austria. Toată iarna, am trăit cu spaimă gândindu-mă la succesul tău prea facil și la lingușitorii care te înconjoară, în timp ce tu te dedai la o viață de plăceri și extravaganțe absurde. Această goană permanentă după plăceri, fără regele tău, și știind că așa ceva nu e pe placul lui și că merge cu tine sau te lasă să faci ce vrei, doar din bunătatea firii lui, m-a determinat să îți scriu mai înainte pentru a-mi exprima temerile. Văd acum din această scrisoare că spaimele mele erau mult prea îndreptățite...

Norocul te poate părăsi cu ușurință, și din propria-ți vină te poți trezi aruncată în cea mai adâncă suferință. Acesta este rezultatul teribilei tale

superficialități, care te împiedică să te concentrezi cu asiduitate la ceva serios. Ce-ai citit tu, mă rog? Iar după aceea cum ai cutezanța să îți dai cu părerea asupra celor mai importante chestiuni ale statului, asupra alegerii miniștrilor? Ce face Abbé? Dar Mercy? Nu îți place de ei, fiindcă, refuzând să te măgulească exagerat, așa cum fac alții, ei vor doar să fii fericită și nu doresc să profite de slăbiciunile tale. Într-o bună zi vei înțelege adevărul acestor cuvinte, dar atunci va fi prea târziu. Sper să nu apuc să trăiesc într-atât încât să asist la nenorocirea care te va înghiți și mă rog lui Dumnezeu să îmi sfârșească zilele repede, din moment ce eu nu îți mai sunt ție de niciun folos, și nu aș putea suporta să îmi pierd copila scumpă sau să o văd nefericită, pentru că eu o voi iubi cu tandrețe până când voi muri.

Mahatma Gandhi către Hitler, 24 decembrie 1940

Această scrisoare marchează contradicția dintre decența serafică și răul diabolic. La sfârșitul lui 1940, când imperiul nazist ajungea la apogeu, când Europa era cucerită, iar Germania părea invincibilă, Hitler a primit o scrisoare de la un om politic diametral opus lui, Mahatma Gandhi, care se implicase în campania de eliberare a compatrioților săi de sub ocupația britanică. Gandhi a militat împotriva oricărei participări în război a indienilor, argumentând că țara sa nu se poate amesteca într-un conflict pentru libertate, atâta timp cât un asemenea drept îi este refuzat Indiei ca stat. (Cu toate acestea, două milioane și jumătate dintre compatrioții săi s-au alăturat forțelor Aliate.)

Activistul indian în vârstă de 71 de ani îl sfătuise pe Hitler, în 1939, să nu declanșeze războiul, iar acum face apel la latura umană a Führerului, reamintindu-i de lupta pe care și el o poartă împotriva imperialismului britanic. Îi scrie din *ashram*-ul său din Sevagram, situat în statul Mahārāshtra, unde trăiește cu soția și cei patru copii ai lor. Scrisoarea este pe cât de zadarnică, pe atât de admirabilă. Hitler nu îi va răspunde niciodată, ci își va continua politica sa de anihilare a evreimii europene și va invada Rusia, pentru ca, în final, să se sinucidă în buncărul său, printre ruinele Berlinului. Campania lui Gandhi a fost încununată de succes, determinându-i pe britanici să acorde Indiei (și Pakistanului) independența de stat. La scurt timp după aceea, Gandhi a fost asasinat cu o armă de foc de către un extremist hindus.

24 decembrie 1940

Dragă prietene,

Faptul că mă adresez dumitale ca unui prieten nu este o formalitate. Eu nu am dușmani. În ultimii 33 de ani, preocuparea mea în viață a fost să obțin prietenia întregii omeniri, împrietenindu-mă cu toate ființele umane, indiferent de rasă, culoare sau credință.

Sper că veți avea răgazul și dorința de a afla modul cum o mare parte din omenire, care a trăit sub influența doctrinei prietenei universale, privește acum acțiunile dumitale. Nu ne îndoim de vitejia sau de devotamentul dumitale față de propria patrie și nici nu credem că sunteți un monstru, așa cum vă înfățișează adversarii dumneavoastră. Însă propriile dumitale scrieri și declarații, precum și cele ale prietenilor și admiratorilor dumitale nu lasă loc de îndoială în privința faptului că multe dintre acțiunile dumitale sunt, în realitate, groaznice și nepotrivite cu demnitatea umană, în special în opinia unor oameni ca mine, care cred în prietenia universală. Așa sunt, bunăoară, umilirea Cehoslovaciei, siluirea Poloniei și ocuparea Danemarcei. Știu negreșit că în concepția pe care dumneata o ai despre viață asemenea spolieri sunt considerate drept fapte virtuoase. Numai că noi am învățat încă de mici să le privim ca pe niște fapte înjositoare pentru omenire. De aceea nu putem sub nicio formă să îți dorim succes în acțiunile militare întreprinse.

Însă poziția noastră este fără asemănare. Și noi, la fel ca nazismul, ne împotrivim imperialismului britanic. Există însă o diferență în ceea ce privește proporțiile acțiunii noastre. O cincime din rasa umană a ajuns să fie asuprită de jugul britanic, prin mijloace absolut inacceptabile. Prin rezistența noastră împotriva acestei opresiuni nu dorim nicidecum să facem rău poporului britanic. Noi căutăm să îi convertim, nu să îi înfrângem pe câmpul de luptă. Propovăduim o revoltă fără arme împotriva administrației britanice. Dar, indiferent dacă îi vom converti sau nu la ideile noastre, noi suntem ferm hotărâți să zădărnicim guvernarea lor pe cale nonviolentă, refuzând orice formă de cooperare cu autoritățile. Este o metodă în sine dificil de apărat. Se bazează pe ideea că niciun spoliator nu își poate atinge țelul fără un anumit grad de colaborare, benevolă sau silnică, din partea victimei. Cei care ne conduc pot avea, eventual, pământul și trupurile noastre, dar nu și sufletele noastre.

Noi știm ce înseamnă jugul britanic pentru noi și rasele neeuropene ale lumii. Însă niciodată nu ne-am dori să punem capăt stăpânirii britanice cu

ajutorul nemților. Am găsit în nonviolență o forță care, dacă va fi organizată, va putea negreșit să facă față împotriva unei combinații a celor mai violente forțe din lume. În tehnica nonviolentă, după cum am spus, nu există ideea de înfrângere. Totul se traduce prin „acționează sau mori", fără crimă și fără suferință. Această metodă poate fi folosită practic fără bani și, în mod evident, fără ajutorul științei ori al distrugerii, pe care voi le-ați adus la o asemenea perfecțiune. Pentru mine, este uimitor cum de nu vedeți că aici nu este vorba despre monopolul nimănui. Dacă nu britanicii, atunci vreo altă putere va reuși, cu siguranță, să aducă îmbunătățiri metodei voastre și să vă învingă cu propria voastră armă. Nu veți lăsa poporului vostru nicio moștenire cu care oamenii să se poată mândri. Oamenii nu pot găsi motive de mândrie într-o declamare de fapte crunte, oricât de abil ar fi acestea pregătite. Prin urmare, fac apel la dumneata în numele umanității pentru a opri războiul. [...]

Cunoașteți că nu demult am făcut un apel la fiecare britanic să accepte metoda mea de rezistență nonviolentă. Am făcut acest lucru deoarece britanii mă știu drept un prieten, fie el și rebel. Eu sunt un străin pentru dumneata și poporul dumitale. Nu am curajul să vă adresez apelul pe care l-am făcut fiecărui britanic. Și asta nu fiindcă nu vi s-ar potrivi cu aceeași tărie ca și în cazul britanicilor. Însă propunerea mea prezentă este mult mai simplă, fiindcă este mult mai practică și familiară.

În aceste timpuri, când inimile popoarelor din Europa tânjesc după pace, noi am întrerupt până și propria noastră luptă pașnică. Este prea mult să vă cerem să faceți un efort pentru pace, într-o etapă care se prea poate să nu însemne nimic pentru dumneata personal, însă care trebuie să însemne mult pentru milioanele de europeni, al căror strigăt mut pentru pace eu îl pot auzi, căci urechile mele aud cu atenție milioanele de oameni tăcuți?

Al dumitale prieten, cu sinceritate,
M.K. GANDHI

Abraham Lincoln către Ulysses S. Grant, 13 iulie 1863

În această scrisoare, președintele Abraham Lincoln îl felicită din toată inima pe generalul Grant pentru o victorie importantă în Războiul Civil American — cucerirea orașului fortificat Vicksburg, Mississippi — și, în mod remarcabil, își cere scuze pentru faptul că el înțelesese totul complet greșit. Maestru al artei

epistolare, Lincoln este renumit pentru claritatea limbajului său, indiferent că e vorba despre un text politic sau unul personal. Într-o scrisoare din 22 august 1862, Lincoln declara care sunt prioritățile sale reale în conflictul armat: „Eu aș salva Uniunea. Eu aș salva-o pe calea cea mai scurtă. [...] Ceea ce fac în privința sclaviei și a rasei de culoare fac întrucât cred că ajută la salvarea Uniunii..."

Dar Lincoln dă dovadă și de simțul umorului: când o fată de 11 ani, pe nume Grace Bedell, i-a scris pentru a-l sfătui să își lase mustață, cum îi stă bine unui președinte, Lincoln a răspuns în 19 octombrie 1860: „Scumpa mea domnișorică [...], cât despre mustață, întrucât eu n-am purtat niciodată așa ceva, nu crezi că oamenii ar considera că îmi dau aere prostești dacă aș începe acum să arăt altfel? Îți dorește numai bine al dumitale foarte sincer A. Lincoln".

Totuși, această scrisoare este importantă din punct de vedere strategic, precum și datorită informațiilor pe care le scoate la iveală despre personalitatea lui Lincoln. Președintele știe că a găsit, în sfârșit, un general victorios: l-a promovat pe Grant în postul de comandant, apoi Grant a fost ales președinte. Totodată, scrisoarea evidențiază mărinimia și încrederea lui Lincoln în propriile daruri. O asemenea modestie este rară în rândul șefilor de toate tipurile, dar mai ales în rândul politicienilor.

Stimate General,

Nu-mi amintesc ca noi doi să ne fi cunoscut vreodată personal. Scriu acum aceste rânduri în semn de recunoscătoare mulțumiri pentru serviciul aproape inestimabil pe care l-ați făcut țării. Vreau să mai adaug ceva. Când ați ajuns inițial în apropiere de Vicksburg, eu am considerat că trebuia să faceți ceea ce ați și făcut până la urmă — adică să forțați înaintarea trupelor peste limba de pământ, să transportați bateriile pe nave cu aburi și, astfel, să mergeți spre sud; și n-am avut niciodată vreo încredere, doar o speranță generală, că dumneavoastră vă pricepeți mai bine decât mine la ce e de făcut și că expediția Yazoo Pass, precum și celelalte puteau izbândi. Când ați ajuns mai la sud și ați cucerit Port-Gibson, Grand Gulf și împrejurimile, mă gândeam că era bine să coborâți pe fluviu și să vă alăturați gen[eralului] Banks; iar când ați cotit spre nord-est de la Big Black, m-am temut că era o greșeală. Doresc acum recunosc personal că dumneavoastră ați avut dreptate și că eu am greșit.

Al dumneavoastră, cu mult respect,
A. Lincoln

John Profumo către Harold Macmillan, 5 iunie 1963

Există păcatul și există mușamalizarea lui. Adesea, mușamalizarea este fapta mai gravă. Această scrisoare în care regăsim numeroase adevăruri și confesiuni a încheiat o epocă. În 1961, John Profumo, ministru de război în guvernul condus de Harold Macmillan, a admirat cum o manechină frumoasă și cochetă, Christine Keeler, se scălda în piscina de la Cliveden House, reședința de vară a vicontelui Astor și a început o aventură cu ea. În același timp, ea avea o relație amoroasă cu Evgheni Ivanov, atașat naval sovietic și spion KGB. Profumo, care era însurat, a negat în fața premierului și a Parlamentului că ar fi comis vreo „necuviință". Dar, când adevărul a ieșit la iveală, s-a văzut nevoit să-i trimită această scrisoare lui Macmillan. „Afacerea Profumo" a prejudiciat fatal nu doar guvernul conservator, ci și cercurile puterii formate din aristocrați de modă veche. Macmillan s-a retras, laburiștii au câștigat următoarele alegeri, iar Profumo și-a consacrat restul vieții operelor filantropice.

Domnule Prim-Ministru,

Vă veți aminti, desigur, că în 22 martie, ca urmare a unor alegații formulate în Parlament, eu am dat o declarație personală. În acea vreme, circulau zvonuri învinuindu-mă că aș fi ajutat la eliminarea unui martor și că aș fi fost implicat într-o posibilă încălcare a legii siguranței.

Într-atât de grave erau aceste învinuiri, încât am ajuns să mă gândesc că asocierea mea ca persoană cu acel martor — ceea ce a fost, de asemenea, subiect de zvonuri — avea prin comparație doar o importanță minoră. În declarația mea am spus că nu exista niciun fel de necuviință în această asociere. Spre marele meu regret, sunt nevoit să mărturisesc că acest lucru nu era adevărat și că v-am indus în eroare pe dumneavoastră, pe colegii mei și pe membrii Camerei.

Vă rog să înțelegeți că am făcut acest lucru în ideea de a-mi proteja nevasta și familia, care au fost induse în eroare, la fel cum au fost și consilierii mei profesionali.

Am ajuns să îmi dau seama că, prin această înșelăciune, m-am făcut vinovat de o gravă infracțiune și, deși nu există niciun adevăr în celelalte acuzații, eu nu mai pot rămâne ca membru în Administrația dumneavoastră și nici în Camera Comunelor.

Nu am cuvinte să exprim profundele mele remușcări pentru neplăcerile pe care vi le-am cauzat — dumneavoastră, colegilor mei din guvern, alegătorilor mei și partidului pe care l-am slujit în ultimii 25 de ani.

Al Dumneavoastră,
Jack Profumo

Jacqueline Kennedy către Nikita Hrușciov, 1 decembrie 1963

Noblețea de spirit în clipe de deznădejde dă tonul acestei scrisori compuse de Jackie Kennedy în una dintre ultimele ei nopți la Casa Albă, la o săptămână după asasinarea soțului ei John F. Kennedy. Președintele american și adversarul său, prim-ministrul sovietic Nikita Hrușciov, erau complet diferiți: Kennedy, un milionar libertin, chipeș și educat; Hrușciov, un țăran comunist, brutal și nesuferit. Purtaseră negocieri dificile și fuseseră la un pas de a arunca omenirea într-un război nuclear. Existau multe persoane în CIA care se temeau că rușii jucaseră, poate, un rol în plănuirea asasinării. Hrușciov, în ceea ce-l privea, era îngrozit la gândul că ar fi putut să fie blamat pentru această faptă. Poate că scrisoarea a fost compusă pentru a-l liniști pe demnitarul rus — textul este negreșit extraordinar de elegant și emoționant, atât prin simplitatea literară și, totodată, grandoarea prezidențială, cât și prin teoria despre Oamenii „Mari“ și Oamenii „Mici“.

Dragă Domnule Prim-Secretar și Președinte,

Aș vrea să vă mulțumesc pentru trimiterea domnului Mikoian ca reprezentant al dumneavoastră la funeraliile soțului meu. Domnul Mikoian părea atât de tulburat, când a ajuns să îmi transmită condoleanțe, încât am fost foarte impresionată.

Am încercat să îi dau un mesaj pentru dumneavoastră chiar atunci, însă, întrucât a fost o zi atât de cumplită pentru mine, nu mai știu dacă, într-adevăr, cuvintele mele au exprimat ceea ce intenționam să spun.

Așadar, acum, în una dintre ultimele nopți pe care le voi mai petrece în Casa Albă, în una dintre ultimele scrisori pe care le voi mai scrie de aici aș vrea să vă adresez mesajul meu.

Țin să vi-l trimit, fiindcă știu cât de mult ținea soțul meu la pace, ceea ce conferea totodată relației dintre el și dumneavoastră un loc atât de important privind această preocupare în mintea lui. Obișnuia să citeze cuvintele dumneavoastră în unele dintre discursurile lui: „în următorul război, supraviețuitorii îi vor invidia pe morți".

Dumneavoastră și el erați adversari, însă erați aliați în decizia fermă de a nu lăsa ca lumea să fie aruncată în aer. Vă respectați unul pe celălalt și puteați trata unul cu celălalt. Știu că președintele Johnson va face toate eforturile pentru a stabili aceeași relație cu dumneavoastră.

Pericolul care îl îngrijora pe soțul meu era că războiul ar putea fi pornit nu neapărat de către oamenii „mari", cât mai ales de către oamenii „mici".

În timp ce oamenii „mari" cunosc necesitatea autocontrolului și a reținerii, oamenii „mici" acționează, uneori, mai degrabă din frică și mândrie. Este de dorit ca în viitor oamenii „mari" să-i determine în continuare pe oamenii „mici" să stea jos și să discute, înainte de a începe să se bată.

Știu că președintele Johnson va continua politica în care soțul meu credea atât de profund — o politică de control și reținere — și că va avea nevoie de ajutorul dumneavoastră.

Vă trimit această scrisoare, deoarece cunosc, într-adevăr, importanța relației dintre dumneavoastră și soțul meu și, de asemenea, datorită amabilității dumneavoastră și a doamnei Hrușciov la Viena.

Am citit că doamna avea lacrimi în ochi când a plecat de la Ambasada americană din Moscova, după ce a semnat în cartea de condoleanțe. Vă rog să îi mulțumiți pentru acest lucru.

Cu sinceritate,
Jacqueline Kennedy

Babur către fiul său, Humayun, 11 ianuarie 1529

Aceasta este o scrisoare care îndeamnă la toleranță. Urmaș al cuceritorului Timur Lenk, Babur s-a născut în 1483, într-o familie care își pierduse gloria de odinioară. Dar, aproape de unul singur, el a redobândit puterea, a cucerit teritoriile imense ale Indiei și a întemeiat dinastia Marilor Moguli. În celebrele sale memorii (*Babur-name*), conducătorul mongol scrie despre bătălii și meciuri de polo, ospețe și poezie, precum și despre cum trebuia ocârmuită societatea

complexă multireligioasă a Indiei. În textul de mai jos, în vârstă de 45 de ani, cu puțin timp înaintea morții, împăratul Babur îi dă fiului său sfaturi care sunt relevante și astăzi, nu doar în India, ci și în toată lumea islamică.

> Oh, fiule! Tărâmul Hindustanului este plin de diverse credințe. Slavă lui Dumnezeu cel Drept, cel Glorios, cel Preamărit, care ți-a dăruit ție să conduci Imperiul acesta. Ție îți revine ca, având inima curățată de orice bigotism, să împarți dreptatea potrivit principiilor fiecărei comunități. Și, mai ales, să te abții de la jertfirea vacii, căci în acest fel vei putea cuceri inimile popoarelor Hindustanului; iar supușii împărăției, grație favorului regal, îți vor fi ție devotați. Iar templele și lăcașurile de cult ale fiecărei comunități de sub oblăduirea imperială, tu să nu le strici. Împarte dreptatea, astfel încât suveranul să poată fi mulțumit de supușii lui și, la fel, supușii să fie mulțumiți de suveranul lor. Propășirea islamului se face mai bine prin sabia blândeții decât prin sabia asupririi.
>
> Ignoră disputele dintre șiiți și sunniți, căci în asta se află slăbiciunea islamului. Și adună-i laolaltă pe supușii cu diferite credințe bazate pe cele patru elemente, astfel încât corpul politic să fie imun la feluritele suferințe. Și ține minte faptele lui Hazrat Taimur Sahib Qiran, pentru ca astfel să devii înțelept în treburile ocârmuirii.
>
> Iar nouă ne revine doar îndatorirea de a povățui.

Émile Zola către Félix Faure, 13 ianuarie 1898

Această scrisoare constituie un monument al indignării morale. Scrisoarea lui Zola către președintele Franței demască injustiția și antisemitismul armatei franceze, care divizaseră deja țara, provocând un clivaj periculos între două curente de opinie: naționalismul catolic împotriva liberalismului laic. Zola expune „creaturile dubioase“, ipocriții nerușinați și antisemiții detestabili care au condamnat un om întru totul nevinovat la închisoare pe viață în infernul penitenciar al Insulei Diavolului din Guyana Franceză, sub acuzația de trădare — chiar dacă, peste doi ani, au dezvăluit identitatea adevăratului spion german care se făcea vinovat, de fapt, de trădarea țării lui.

În decembrie 1894, un tânăr căpitan francez din Alsacia, pe nume Alfred Dreyfus, care întâmplarea făcea să fie evreu, a fost învinuit că vânduse secrete militare franceze serviciilor de spionaj germane. Vinovăția lui a fost pusă sub

semnul întrebării, însă, în 1896, serviciile de spionaj franceze l-au identificat pe adevăratul trădător în persoana colonelului Ferdinand Walsin Esterházy. Cu toate acestea, generalii și politicienii francezi au aranjat ca Esterházy să fie achitat, iar vina lui să fie mușamalizată. În timp ce nedreptatea flagrantă și rasismul exacerbat divizează Franța tot mai puternic, romancierul Émile Zola, autor al romanelor *Nana* și *Germinal*, decide că trebuie să-și exprime opinia, publicând această scrisoare deschisă, unde îi demască pe cei care i-au înscenat procesul lui Dreyfus, punând la cale o campanie antisemită și ascunderea adevărului.

Zola a fost condamnat pentru calomnie și a trebuit să fugă la Londra, însă scrisoarea a avut efect: protestul vehement a forțat guvernul să redeschidă cazul. În 1899, cu sănătatea zdruncinată după cinci ani de detenție, Dreyfus a fost reanchetat. În mod uimitor, a fost învinuit din nou și condamnat la 10 ani de închisoare, însă pe urmă a fost grațiat și reabilitat. Reprimit în armată, a trăit până în 1935, când a murit cu gradul de locotenent-colonel. În 1902, Zola a murit intoxicat cu bioxid de carbon, din cauza unei sobe înfundate: e posibil să fi fost asasinat pentru publicarea acestei scrisori. Rechizitoriul său împotriva antisemitismului este, din păcate, relevant și astăzi.

Domnule Președinte,

Îmi permiteți ca, în numele recunoștinței mele pentru binevoitoarea primire pe care mi-ați acordat-o odinioară, să îmi exprim preocuparea pentru păstrarea binemeritatului dumneavoastră prestigiu și să subliniez că steaua dumneavoastră — care, până acum, a strălucit atât de luminos — riscă să fie umbrită de cea mai rușinoasă și indelebilă pată?

Neatins de veninul vreunor josnice calomnii, ați cucerit inimile tuturor. Vă înfățișați glorios în apoteoza patriotică a alianței țării noastre cu Rusia și vă pregătiți să prezidați la solemnul triumf al Expoziției noastre universale, care va încununa marele nostru veac de muncă, adevăr și libertate. Dar cât noroi a aruncat pe numele dumneavoastră — era să spun pe „domnia“ dumneavoastră — această abjectă afacere Dreyfus! Un tribunal militar, răspunzând ordinelor, a îndrăznit de curând să îl achite pe un oarecare Esterházy, ceea ce constituie o supremă insultă adusă adevărului și justiției. Iar acum imaginea Franței este întinată de mizerie, iar istoria va consemna că sub președinția dumneavoastră a putut fi comisă această crimă împotriva societății.

Dar, din moment ce ei au îndrăznit, voi îndrăzni și eu. Voi îndrăzni să spun adevărul, așa cum am promis să o fac, pe deplin, de vreme ce justiția, prin acțiunile ei firești, a dat greș. Este de datoria mea să nu tac; nu vreau să fiu complice la această înscenare. Altminteri, nopțile mele ar fi bântuite de spectrul acestui om nevinovat, pătimind, departe de țară, cele mai cumplite torturi, pentru o crimă pe care nu el a săvârșit-o. [...]

Dar acum îl vedem pe Dreyfus compărând în fața Consiliului de Război. Procesul se judecă fără alți martori, cu ușile închise, dorindu-se păstrarea absolută a secretului. Nici dacă un trădător ar fi deschis granița în fața inamicului și l-ar fi condus pe împăratul german direct la Notre-Dame, măsurile pentru ascunderea adevărului nu ar fi fost mai stricte. Națiunea este uluită; circulă zvonuri despre fapte oribile, trădări monstruoase, minciuni care au fost o palmă pe obrazul istoriei noastre. Și, firește, opinia publică le-a căzut pradă. Nicio pedeapsă nu putea fi prea aspră. Poporul a strigat vehement ca trădătorul să fie degradat în mod public și a cerut să-l vadă zvârcolindu-se de remușcări la stâlpul infamiei. E cu putință, oare, ca aceste lucruri să fie adevărate, aceste fapte mârșave, aceste acțiuni într-atât de periculoase, încât să trebuiască să fie disimulate cu grijă în spatele ușilor închise, pentru ca Europa să nu izbucnească în flăcări? Nu! Toate astea nu au fost decât născocirile smintite ale comandantului de batalion du Paty de Clam, o mușamalizare a celor mai elucubrante fantezii imaginabile. Pentru a ne convinge de acest lucru, este suficient să citim cu atenție acuzația, așa cum a fost ea prezentată în fața instanței militare.

Câtă inconsistență în argumentele acuzării! Faptul că un om a putut fi condamnat cu asemenea învinuiri este suprema inechitate. Niciun om decent nu ar putea citi așa ceva fără să nu fie cuprins de indignare și dezgust la gândul nemeritatei pedepse aplicate acolo departe, pe Insula Diavolului. Dreyfus știa câteva limbi: o crimă! Nu s-a găsit asupra lui niciun act compromițător: o crimă! Își vizita uneori țara de origine: o crimă! Era un om muncitor și se străduia să fie bine informat: o crimă! Nu s-a pierdut cu firea: o crimă! S-a pierdut cu firea: o crimă! Și ce limbaj naiv, ce acuzații neîntemeiate! [...]

Iată, domnule președinte, faptele care arată cum a putut fi comisă această eroare judiciară; și, coroborând toate dovezile privind caracterul lui, averea de care dispune, lipsa de motive și susținerea permanentă a nevinovăției sale, se constată că Dreyfus este victima imaginației grotești a comandantului de

batalion du Paty de Clam, a cercurilor religioase din jurul lui și a persecuției „evreilor împuțiți“, care constituie flagelul timpurilor noastre.

Și acum ajungem la cazul Esterházy. Trei ani au trecut, multe conștiințe rămân profund tulburate, se neliniștesc, caută și ajung să se convingă că Dreyfus este nevinovat. [...]

Așa cum am demonstrat, afacerea Dreyfus era o chestiune de ordin intern a Consiliului de Război: un ofițer al Statului-Major, denunțat de camarazii săi din Statul-Major, condamnat la insistențele șefilor Statului-Major. Încă o dată, acest om nu putea fi găsit nevinovat fără ca întregul Stat-Major să nu fie vinovat. Și astfel, prin toate mijloacele imaginabile, prin campanii de presă, prin comunicate oficiale, prin pârghii de influență, Consiliul de Război a escamotat cazul Esterházy, preferând să îl condamne pe Dreyfus și a doua oară. [...] Ne îngrozim când vedem ce lumină cumplită a aruncat asupra lor afacerea Dreyfus, acest sacrificiu uman al unui om nefericit, al unui „evreu împuțit“. Ah, ce colcăială de nesăbuințe și prostie, ce fantezii absurde, ce tactici politice corupte, ce practici tiranice și inchizitoriale! Ce capricii meschine ale câtorva galonați călcând sub cizmele lor națiunea, înăbușind strigătul poporului pentru adevăr și dreptate, sub pretextul mincinos și josnic al rațiunii de stat. [...]

Este o crimă să-i acuzi de instigare la revoltă în țară pe cei care vor să vadă cum o Franță generoasă își ocupă locul în fruntea tuturor națiunilor libere și juste, când tu ești cel care urzești șocantul complot de a impune eroarea judiciară în fața întregii lumi! Este o crimă să minți poporul, să te folosești de opinia publică pe care ai indus-o în eroare până la sminteală pentru a-ți impune cele mai odioase mașinații criminale. Este o crimă să otrăvești mintea celor slabi și umili, să alimentezi patimi reacționare și intolerante, ascunzându-te în spatele odiosului antisemitism care, scăpat de sub control, va distruge Franța iubitoare de libertatea și drepturile omului. Este o crimă să exploatezi patriotismul în slujba urii și da, până la urmă, este o crimă să faci din sabie zeul modern, când toată știința omenească trudește pentru instaurarea viitoarei ere a adevărului și justiției.

Acest adevăr, această justiție la care am nădăjduit cu atâta înfocare, cât de groaznic este să le vedem acum călcate în picioare, nesocotite și ignorate! [...]

Acesta este, așadar, adevărul curat, domnule președinte, și este înspăimântător, fiindcă va lăsa o pată de neșters pe președinția dumneavoastră. Îmi dau seama că dumneavoastră nu aveți nicio putere asupra acestui caz, că

sunteți prizonierul Constituției și al anturajului dumneavoastră. Dar aveți, totodată, o datorie ca om, la care veți reflecta și pe care o veți împlini. Cât despre mine, eu nu îmi pierd nicidecum speranța în triumful dreptății. Repet cu cea mai vehementă convingere: adevărul își urmează acum calea și nimic nu îl va putea opri. [...]

Îl acuz pe lt.-col. du Paty de Clam de a fi fost artizanul diabolic al acestei erori judiciare [...] pe parcursul ultimilor trei ani, prin tot soiul de mașinații ridicole și blamabile.

Îl acuz pe generalul Mercier de complicitate, cel puțin prin nevolnicie, în una dintre cele mai mari inechități ale secolului.

Îl acuz pe generalul Billot de a fi avut în mână dovada absolută a nevinovăției lui Dreyfus și de a o fi escamotat, făcându-se astfel vinovat de această crimă împotriva umanității și a justiției, pentru a servi unor scopuri politice și pentru a salva Statul-Major compromis. [...]

Eu am doar o singură pasiune, aceea de a face lumină, în numele omenirii care a suferit atât de mult și care are dreptul la fericire. Protestul meu înflăcărat nu este decât strigătul sufletului meu. N-au decât să îndrăznească, așadar, să mă aducă în fața unei instanțe de judecată, unde procesul să se desfășoare în văzul tuturor! Eu aștept.

Vă asigur, domnule președinte, de respectul meu profund,
Émile Zola,
13 ianuarie 1898

Lorenzo Magnificul către Giovanni de Medici, 23 martie 1492

Orice băiat de 16 ani ar trebui să primească o scrisoare ca aceasta de la tatăl lui, spunându-i să se ferească de desfrâu și să se concentreze asupra muncii. Această scrisoare este deosebită, fiindcă fiul Giovanni tocmai a devenit cel mai tânăr cardinal din istoria Bisericii Catolice. Tânărul a demonstrat deja tendința de a-și satisface fără măsură apetitul, în materie de alimente și femei deopotrivă. Iar tatăl lui este Lorenzo Magnificul, capul Casei de Medici, un bancher cu o avere extraordinară, un jucător politic necruțător și un strălucit mecena al artei renascentiste, care a condus efectiv orașul-stat Republica Florența, începând din

1469. Acum, Lorenzo a îmbătrânit și este în declin, însă tocmai a izbutit să își realizeze ambiția de a aranja promovarea fiului său Giovanni la rangul de cardinal, ceea ce înseamnă că familia Medici își întărește influența în cadrul Bisericii și la Roma. Prin urmare, băiatul pleacă la Roma, un oraș pe bună dreptate numit „loc al pierzaniei", unde se spune că există 7 000 de prostituate la o populație de doar 50 000 de oameni. Lorenzo este un tată tandru, așa cum se poate vedea din minunata sa scrisoare, plină de sfaturi practice, cum ar fi „mănâncă alimente simple și fă multă mișcare" și „ferește-te de ispite". Însă Roma este pe cale de a deveni și mai lascivă chiar: familia Borgia vine la putere...

Imediat după plecarea lui Giovanni la Roma, magnificul său tată a murit, iar familia Medici și-a pierdut pentru o vreme prerogativele asupra Florenței. Vesel, hedonist și gras, cardinalul de Medici a profitat din plin de cariera sa la Roma, iar într-un final a izbutit să fie ales papă, cu numele de Leon al X-lea, fiind prototipul pontifului venal și decadent, care a inspirat revolta lui Martin Luther împotriva Bisericii corupte. La alegerea sa, se spune că ar fi anunțat: „Dacă tot ne-a dat Dumnezeu pontificatul, hai să ne bucurăm de scaunul papal". A murit în 1521, după ce a profitat temeinic de fiecare minut.

> Primul lucru pe care țin să ți-l spun este că se cuvine să îi mulțumești lui Dumnezeu, amintindu-ți mereu că nu prin meritele *tale* sau prin înțelepciunea *ta* ai dobândit această demnitate, ci prin favoarea *Lui.* Arată-ți recunoștința ducând o viață neprihănită, exemplară, cuvioasă. [...] Pe parcursul ultimului an, am avut bucuria de a vedea că, fără să ți se spună să faci așa, tu te-ai dus adesea din proprie inițiativă la spovedanie și la sfânta împărtășanie. Eu nu cred că există vreo cale mai bună de a păstra harul lui Dumnezeu decât prin a face din aceasta o practică obișnuită. Știu prea bine că, plecând să trăiești la Roma, care este un loc al pierzaniei, îți va fi anevoios să urmezi acest sfat, fiindcă vor fi mulți acolo care vor încerca să te corupă și să te îndemne la vicii și fiindcă promovarea ta la rangul de cardinal, la vârsta ta fragedă, trezește multe invidii. [...] Tu trebuie, prin urmare, cu atât mai ferm să te împotrivești ispitelor. [...] Este necesar, în același timp, să nu îți atragi renumele de a fi ipocrit, iar în conversații să nu îți arogi aere de austeritate sau nepotrivită gravitate. Vei înțelege toate astea mai bine odată cu înaintarea în vârstă. [...] Îți dai seama prea bine cât de important este exemplul pe care se cuvine să îl dai altora în calitate de cardinal, mai ales că lumea aceasta ar fi cu mult mai bună dacă toți cardinalii ar fi așa cum se cuvine, fiindcă, dacă ar fi

așa, ar exista întotdeauna un Papă bun și, în consecință, o lume mai pașnică. [...]

Tu ești cel mai tânăr cardinal, nu numai în Colegiul Cardinalilor de azi, ci și din toate timpurile. Prin urmare, când ești în consiliu cu ceilalți cardinali, tu trebuie să fii cel mai modest, cel mai umil. [...] Încearcă să duci o viață ordonată. [...] Mătăsurile și giuvaierele sunt arareori potrivite celor de rangul tău. E mult mai bine să colecționezi obiecte vechi și cărți frumoase și să te înconjori de oameni instruiți și decenți decât de lucruri grandioase. Invită mai degrabă musafiri în casa ta decât să accepți invitații în casa altora; dar nici asta prea des. Mănâncă alimente simple și fă multă mișcare, [...] nu te destăinui altora prea mult, preferabil e mai puțin. O regulă mai presus de toate insist să o respecți cu mare rigurozitate: *Trezește-te devreme dimineața*. Asta este nu numai spre binele sănătății tale, ci și pentru ca astfel să poți aranja și rezolva toate treburile zilei. [...]

Cât privește luarea cuvântului în Consistoriu, eu cred că ar fi cel mai bine deocamdată, cât ești încă atât de tânăr, să te consulți, în privința propunerilor ce ți se fac, cu Sfinția Sa, motivând acest lucru prin tinerețea și lipsa ta de experiență. Vei constata că vei fi rugat să intervii pe lângă Papă pentru nenumărate lucruri mărunte. Încearcă la început să faci asta cât mai rar cu putință și să nu-l deranjezi nechibzuit în acest fel. Căci Papei îi stă în fire să acorde cea mai mare atenție celor care îl agasează cel mai puțin. [...]

Rămas-bun

Libertăți

Emmeline Pankhurst către Uniunea Feminină Socială și Politică, 10 ianuarie 1913

Emmeline Pankhurst cheamă la o campanie în vederea obținerii dreptului la vot pentru femei, inițiind atacuri asupra proprietăților, soldate cu ferestre sparte și incendieri. Metodele ei îi îngrozesc pe mulți oameni, inclusiv pe fiicele ei, Adela și Sylvia, care în semn de protest au părăsit Uniunea Feminină Socială și Politică (Women's Social and Political Union — WSPU); multe alte militante importante susțineau că extremistele din WSPU „erau principalele obstacole în calea succesului mișcării sufragetelor în Camera Comunelor". Cu toate acestea, metodele lui Pankhurst au dat roade. Prin activitatea ei, a plasat problema sufragiului pentru femei în centrul dezbaterilor naționale.

Născută la Manchester, căsătorită cu un avocat mult mai în vârstă decât ea, susținător al sufragiului pentru femei, cu care a avut cinci copii, Pankhurst a fost o militantă deosebit de eficientă. Ea, fiicele ei și susținătoarele ei cunoscute drept sufragete au organizat proteste violente și atacuri împotriva polițiștilor, au fost întemnițate, au făcut greva foamei, au fost hrănite cu forța și bătute de mai multe ori. Doar Primul Război Mondial a oprit protestele ei, însă, în mod paradoxal, războiul a făcut ca sufragiul pentru femei să nu mai poată fi refuzat. În 1918, dreptul la vot le-a fost acordat femeilor căsătorite care aveau peste 30 de ani. Acest drept a fost extins pentru a include toate femeile în vârstă de peste 21 de ani, în 1928 — exact înainte de moartea lui Pankhurst.

LINCOLN'S INN HOUSE, KINGSWAY, W.C.
Personal și confidențial

Dragă prietenă,

Prim-ministrul a anunțat că în săptămâna începând din 20 ianuarie, Amendamentele Femeilor la Legea sufragiului pentru bărbați vor fi discutate și supuse la vot. Aceasta înseamnă că în doar câteva zile soarta acestor Amendamente va fi în sfârșit decisă.

WSPU a refuzat de la bun început să acorde un moratoriu, în baza așa-zisului angajament al prim-ministrului, și a refuzat să se bazeze pe Amendamentele menționate, deoarece guvernul nu și-a asumat responsabilitatea de a le pune în aplicare. Există totuși unele sufragete — și e posibil să fie altele chiar în rândul membrelor WSPU — care speră în mod absurd că, în ciuda intrigilor guvernului, e posibil ca un Amendament neoficial să fie pus în aplicare. Motivate astfel, aceste sufragete sunt tentate să se abțină de la orice acțiuni militante, până când nu va fi cunoscută soarta Amendamentelor.

Însă fiecare membră a WSPU știe că înfrângerea Amendamentelor va face ca militantismul să devină cu atât mai mult o datorie morală și o necesitate politică. Noi trebuie să ne pregătim dinainte pentru a reacționa la acea situație!

Există trei grade de militantism. Unele femei sunt capabile să meargă mai departe decât altele în acțiunea lor militantă, iar fiecare femeie judecă singură în privința datoriei sale legată de acest lucru. A fi militantă într-un fel sau altul este totuși o obligație morală. Este o îndatorire pe care fiecare femeie o are, în virtutea proprie-i conștiințe și a respectului de sine, față de celelalte femei care sunt mai puțin norocoase decât ea și față de toate celelalte femei care vor veni după ea.

Acea femeie care se abține de la proteste militante împotriva ultrajului comis de guvern și Camera Comunelor la adresa femeilor și a rasei umane va fi copărtașă la infracțiune. Supunerea în asemenea împrejurări va fi în sine o crimă.

Știu că respingerea Amendamentului le va demonstra miilor de femei că a se baza doar pe metode tolerante și pașnice înseamnă a cocheta cu eșecul, iar de aceea militantismul este inevitabil.

Noi trebuie, așa cum am spus, să ne pregătim să înfruntăm criza, înainte ca aceasta să apară. Vă rog, prin urmare, să-mi comunicați (în scris, dacă nu este posibil de a face asta verbal) dacă sunteți dispusă să vă manifestați în mod concret indignarea față de trădarea cauzei noastre.

A dumneavoastră, cu sinceritate,
E. Pankhurst

Rosa Parks către Jessica Mitford, 26 februarie 1956

Mama mișcării pentru drepturile civile în America, Rosa Parks, având pe atunci aproape 43 de ani, era deja o activistă, împreună cu soțul ei, când a început să lupte împotriva legislației rasiste din Montgomery, Alabama, ce impunea segregația albilor și a negrilor în autobuzele locale. Aceasta era doar una dintre faimoasele legi „Jim Crow“ aplicate în statele sudice la începutul secolului XX împotriva oamenilor de culoare, chiar dacă sclavia fusese abolită în urmă cu patru decenii. Parks a contribuit la investigarea unora dintre cruzimile rasiste — violuri în grup și uciderea oamenilor de culoare —, care de atâtea ori rămâneau nepedepsite în Alabama.

În decembrie 1955, Parks a refuzat să cedeze locul ei, din partea rezervată cetățenilor „de culoare“ în autobuzul cu care se deplasa, unui pasager alb, când sectorul „albilor“ era deja plin. A fost arestată, iar cazul ei a fost folosit ulterior în acțiunea judiciară împotriva segregației, cauza fiind câștigată în noiembrie 1956. În plină desfășurare a procesului, înainte ca deznodământul să fie cunoscut, Parks a compus această scrisoare adresată „doamnei Treuhaft“, care este mai bine cunoscută ca Jessica Mitford, cea mai radicală dintre cele șase fiice ale nobilului englez Lord Redesdale. Una dintre ele a devenit ducesă, două au fost simpatizante naziste, una a fost romancieră, iar Jessica a devenit comunistă. La acel moment, ea era măritată cu Robert Treuhaft, un avocat specializat în drepturile civile, și locuia în California. Această poveste nu s-a încheiat. Scrisoarea de mai jos marchează doar o etapă în lunga istorie a luptei împotriva rasismului în America, începând cu Războiul Civil American, continuând cu activitatea lui Martin Luther King în anii 1960 și redevenind esențială astăzi, odată cu mișcarea Black Lives Matter.

Stimată doamnă Treuhaft,

Sunt foarte bucuroasă să primesc din nou vești de la dumneavoastră. Vă mulțumesc foarte mult pentru contribuție și pentru numele celorlalți susținători.

Trecem printr-o perioadă dificilă aici, dar nu ne descurajăm. Intensificarea presiunilor pare să ne întărească pentru următoarea lovitură.

Primul meu dosar a fost judecat la Tribunalul Regional în 22 februarie, am fost găsită vinovată și condamnată la 70 zile de închisoare. Apelul a fost făcut la Curtea Supremă a statului.

Am fost imediat arestată din nou, împreună cu liderii protestului împotriva incidentului din autobuz.

Noi am primit contribuții foarte generoase din toată țara, deși nu s-a făcut niciun apel explicit prin poștă.

Publicitatea de mare anvergură care ni se face îi deranjează enorm pe guvernanții locali. Aceștia detestă amestecul din afară. De aceea va trebui să trimit apelul direct la Montgomery Improvement Association.

Dosarul Claudette Clovin este unul dintre cele patru procese ce se judecă în prezent la Tribunalul Federal.

Voi scrie din nou în curând.
Cu sinceritate,
Rosa L. Parks

Nelson Mandela către Winnie Mandela, 2 aprilie 1969

Scrisorile pe care Mandela i le adresează din închisoare soției sale, Winnie, sunt adevărate lecții de viață. Născut în familia regală a tribului Thembu, în 1918, Mandela s-a alăturat Congresului Național African și luptei armate împotriva apartheidului, ca avocat în Johannesburg, în anii 1950. După șapte ani de atunci, a zărit o tânără, Winnie Madikizela, în vârstă de 22 de ani, într-o stație de autobuz. Divorțând de soția lui, Mandela s-a însurat cu Winnie. În „Procesul Rivonia", în 1964, Mandela a fost condamnat la închisoare pe viață, pentru terorism.

Scrisorile însuflețitoare trimise de Mandela din închisoare pun în evidență vocația sa pentru perfecționarea de sine, uimitoarea sa modestie și bună-cuviință naturală. În timpul celor 27 de ani de închisoare, așa cum îi explică lui Winnie aici, Mandela consideră celula de detenție drept „locul ideal pentru a învăța să te cunoști pe tine însuți, pentru a cerceta în mod realist și constant mecanismele minții și ale sentimentelor tale. Când evaluăm progresul nostru ca indivizi, avem tendința de a ne concentra asupra factorilor externi, cum ar fi poziția socială, influența și popularitatea, averea și nivelul de educație. Toate acestea sunt, desigur, importante [...] și este întru totul de înțeles, dacă atât de mulți oameni depun eforturi cu precădere pentru a atinge toate aceste deziderate. Însă factorii interni pot fi și mai esențiali chiar în evaluarea dezvoltării tale ca ființă umană. Onestitatea, sinceritatea, simplitatea, modestia, mărinimia, lipsa vanității,

disponibilitatea de a le fi de ajutor altora — calități ce definesc îndeobște orice persoană — reprezintă fundamentul vieții spirituale individuale. Dezvoltarea în termenii acestei dimensiuni este de neconceput fără o introspecție serioasă, fără să te cunoști pe tine însuți, fără să îți cunoști slăbiciunile și greșelile. Oricum, celula de detenție îți oferă măcar prilejul de a-ți analiza zilnic întreaga conduită, de a depăși răul și de a dezvolta tot ce este bun în tine. Meditația făcută cu regularitate, să zicem 15 minute pe zi înainte de culcare, poate fi foarte rodnică sub acest aspect. E posibil să ți se pară dificil la început să identifici trăsăturile negative din viața ta, însă a zecea încercare îți poate aduce recompense bogate. Să nu uiți niciodată că un sfânt este un păcătos care încearcă în permanență".

În timpul lungii lui detenții, Winnie s-a descurcat anevoios fără îndrumările lui și a fost nevoită să-și impună voința în Soweto cu sprijinul unui detașament de ucigași bătăuși, numit „Mandela United Football Club". Eliberat în 1990 și, apoi, ales președinte, Mandela a asigurat transferul de putere de la regimul autocrat al albilor la regimul de democrație multirasială, fără vărsare de sânge — una dintre extraordinarele realizări ale secolului XX.

Mandela a divorțat de Winnie în 1992 și s-a însurat cu Graça, văduva președintelui Machel al Mozambicului. Mandela a murit în 2013, Winnie, după alți cinci ani. Această scrisoare, semnată „Dalibunga", numele său din tribul Xhosa, este una dintre cele mai bune din corespondența sa.

Scumpa mea,

Am fost luat complet prin surprindere când am aflat că te-ai simțit foarte rău, întrucât nu aveam nici cea mai mică idee că suferi de pierderi de cunoștință. Știam de problemele tale cardiace și de crizele de pleurezie.

Forța gândirii pozitive și *Rezultatele gândirii pozitive*, ambele scrise de psihologul american dr. Norman Vincent Peale, pot fi o lectură folositoare.

Autorul subliniază clar că nu contează atât de mult afecțiunea de care suferă un om, cât mai ales atitudinea lui în fața acelei afecțiuni. Omul care spune „eu voi învinge această boală și voi trăi o viață fericită" are deja victoria pe jumătate asigurată.

Dintre darurile cu care ești înzestrată, cel care mă atrage cel mai mult este curajul, determinarea ta. Aceasta te face să te ridici cu mult deasupra mediei, iar în final îți va aduce triumful unei mărețe realizări. Păstrează cu luciditate, rogu-te, acest lucru în mintea ta mereu.

Pari cumva tristă, cu un aer absent și suferind, dar adorabil totodată [într-o fotografie de familie]. [Fotografia] te arată așa cum te cunosc eu, cu răvășitoarea frumusețe și cu farmecul pe care zece ani furtunoși de viață matrimonială nu le-au diminuat. Presupun că intenționai ca imaginea să transmită un mesaj special, pe care cuvintele nu l-ar putea nicicând reda. Fii liniștită, am sesizat sensul. Tot ce doresc să spun acum este că fotografia mi-a trezit în suflet toată duioșia și a îndulcit atmosfera sumbră din jurul meu. M-a făcut să îți duc dorul și mai intens, tânjind și mai mult după căminul nostru tihnit și încântător.

În sfârșit, Mhlope, aș vrea să îți spun că scrisorile mele precedente nu au fost atât de pătimașe, întrucât nu urmăresc să atenuez datoria pe care o am față de femeia care, în ciuda unor dificultăți formidabile și a lipsei de experiență, a izbutit totuși să țină aprins focul căsniciei și să aibă grijă până și de cele mai mărunte cerințe și dorințe ale tovarășului ei de viață încarcerat. Aceste lucruri mă fac să primesc cu nespusă modestie dragostea și afecțiunea ta. Ține minte că speranța este o armă puternică, chiar și în momentele când totul pare pierdut. Te port în gând în fiece clipă a vieții. Nu vei păți nimic, scumpa mea. Cu siguranță, te vei însănătoși și te vei pune pe picioare.

Un milion de sărutări și tone, și tone de iubire.
Dalibunga

Abram Hannibal către Petru cel Mare, 5 martie 1722

Primul general și inginer negru al timpurilor moderne a fost un african rus pe nume Abram Hannibal. Capturat în copilărie de negustătorii de sclavi, probabil în vestul Africii, a fost adus spre vânzare la Istanbul, unde a fost cumpărat de către agenții țarului Petru cel Mare. Aceștia l-au adus în Rusia, unde, după cum povestea chiar el, „am fost botezat de către țarul-împărat, iar Majestatea Sa a ales să îmi fie naș“. De atunci înainte, a fost cunoscut cu numele Abram Petrovici („Fiul lui Petru“) Hannibal, deoarece mulți negri erau numiți „Hannibal“ după generalul cartaginez (deși, de fapt, era fenician). Hannibal servea adesea drept paj al lui Petru; țarul a recunoscut talentul băiatului și l-a trimis să studieze ingineria, artileria și matematica la Paris, unde tânărul a rămas fără bani. În această scrisoare, Hannibal apelează la Petru, care îl ajută să își achite datoriile, poruncindu-i cancelarului său: „Abram maurul a scris de la Paris că este gata să se întoarcă în

Rusia, doar că trebuie să regleze niște datorii de 200 de scuzi de aur. [...] Trimite, te rog, banii, plus cheltuielile de călătorie, și spune-i lui Abram să pornească spre [Sankt-]Petersburg“. Ulterior, în timpul domniei împărătesei Ecaterina cea Mare, Hannibal a ajuns general; a fost străbunicul poetului Pușkin.

> Mai țineți minte, Majestatea Ta, cum m-ați avertizat acum cinci ani să nu cad pradă unor proaste obiceiuri sau să nimeresc la închisoare! Mi-ați mai spus atunci că, dacă am să muncesc sârguincios în studiile mele spre slava Rusiei, nu mă veți părăsi niciodată. Ei, bine, eu nu v-am dezamăgit, numai că aici suntem toți datornici, nu din cauza vreunei nesocotințe din partea noastră, ci, pur și simplu, fiindcă suntem victimele banilor de hârtie, cu niște consecințe teribile, după cum sunt sigur că v-a povestit contele Musin Pușkin, fără de bunătatea căruia negreșit aș fi murit de foame.

Corespondența dintre Simón Bolivar, Manuela Sáenz și James Thorne, 1822–1823

Avem aici două scrisori de despărțire în triunghiul de dragoste al Eliberatorului Americii de Sud. „Eu sunt geniul furtunii“, declara Simón Bolivar, cunoscut drept El Libertador, omul care în doar câțiva ani de luptă frenetică împotriva spaniolilor a eliberat teritoriile statelor moderne Columbia, Venezuela, Panama, Ecuador, Peru și Bolivia — jumătate dintr-un vast continent. Doar Napoleon Bonaparte mai realizase ceva asemănător cuceririlor lui Bolivar. Dar Eliberatorul era totodată un dansator și un amant înfocat, fiind adesea întâmpinat de tinere devotate, când le dezrobea orașele, și susținea că relațiile sexuale și flirtul îi stimulau geniul: „Eu am luat cele mai bune decizii când îmi făceam de cap în toiul unor mari chefuri“. Și geniul furtunii și-a găsit măsura în persoana Manuelei Sáenz.

După ce a ajuns președinte al Gran Colombia în 1819, Bolivar a pornit în campanie militară peste Anzi pentru a cuceri Ecuador, unde a întâlnit-o pe Manuela, în vârstă de 22 de ani, fiica nelegitimă a unui nobil spaniol și a unei metise, o fată de la mănăstire care fusese sedusă de un ofițer, apoi măritată de circumstanță cu James Thorne, un negustor englez mai bătrân. Exuberantă, neînfricată, inteligentă și senzuală, Manuela a devenit susținătoarea și amanta lui Bolivar. Însă Bolivar se temea de orice legătură sentimentală stabilă, ca un bărbat

care se simte sufocat într-o relație și spune: „Mai dă-mi un răgaz“. Încearcă să înfrâneze entuziasmul Manuelei și o trimite înapoi la soțul ei.

Simón Bolivar către Manuela Sáenz, 3 iulie 1822

> Vreau să răspund, preafrumoasă Manuela, dorințelor tale de iubire, care sunt întru totul juste. Numai că trebuie să fiu sincer cu tine, tu mi te-ai dăruit cu totul [...] și e timpul să afli că în urmă cu multă vreme eu am iubit o femeie, cum numai un tânăr poate iubi. Din respect, nu vorbesc niciodată despre asta. Reflectez la aceste lucruri și vreau să-ți las timpul necesar de a face la fel, fiindcă vorbele tale mă vrăjesc; fiindcă știu că mi-e scris poate să te iubesc, că e scris poate să ne iubim unul pe celălalt. Am nevoie de timp pentru a mă obișnui cu acest lucru, căci viața de ostaș nu este nici ușor de îndurat, dar nici ușor de abandonat. Am păcălit moartea de atâtea ori acum, încât moartea mă hărțuiește la fiecare pas. [...] Permite-mi să fiu sigur de mine însumi — de tine. [...] Eu nu pot minți. Eu nu mint niciodată! Pasiunea mea pentru tine este nestăpânită, iar tu știi asta.
>
> Mai dă-mi un răgaz.

Și iată aici reacția Manuelei: îi trimite soțului ei această uimitoare scrisoare, pe care o expediază în copie și lui Bolivar, pentru a se asigura că nu va exista nicio cale de întoarcere la mariajul ei anost. Destinul ei este să fie cu Bolivar, pe care îl va urma apoi la Bogotá.

Manuela Sáenz către James Thorne, 1823

> Nu, nu, nu, *hombre*! De o mie de ori Nu! Domnule, ești un om excelent, de fapt, neasemuit — asta nu voi nega niciodată. Regret doar că nu ești un bărbat mai bun, pentru ca, părăsindu-te acum, să îi fac și mai multă onoare lui Bolivar. Știu prea bine că nu voi putea niciodată să fiu împreună cu el, cu onoarea nepătată, cum spui tu. Crezi cumva că sunt în vreun fel mai puțin onorabilă din cauză că el e amantul meu, și nu soțul meu? Ah! Eu nu trăiesc conform convențiilor sociale pe care bărbații le născocesc pentru a ne chinui pe noi. Lasă-mă în pace, așadar, dragul meu englez. Ne vom nunti din nou în ceruri, dar nu pe acest pământ... Pe pământ, ești un bărbat plictisitor. Acolo sus, în înălțimile celeste, totul va fi atât de englezesc, fiindcă viața monotonă a

fost inventată pentru oameni ca voi, care faceți dragoste fără plăcere, conversație fără șarm — care pășiți molcom, salutați solemn, vă mișcați greoi, glumiți fără să râdeți... Dar ajunge cu obrăzniciile. Cu acea sobrietate, sinceritate și claritate tipice unei englezoaice, spun acum: nu mă voi întoarce niciodată la tine. Tu ești protestant și eu, o păgână — iată un obstacol suficient. Dar, de asemenea, eu iubesc un alt bărbat, iar acesta este motivul cel mai important, cel mai puternic. Vezi cât de exactă poate fi mintea mea?

A ta neschimbătoare prietenă,
Manuela

Manuela a luptat alături de Bolivar, l-a ajutat ca secretară, i-a îngrijit rănile și a meritat să fie promovată în gradul de colonel. Exista în Manuela un spirit cu adevărat liber: îi plăcea să se îmbrace în uniforme bărbătești epatante, avea aventuri amoroase cu servitori negri și cu femei, sfida toate convențiile sociale.

În palatul prezidențial din Bogotá, în 1828, asasinii au pătruns cu forța în dormitorul lui Bolivar. Manuela i-a respins cu arma în mână și a fost aproape omorâtă în bătaie, dar i-a dat posibilitate Eliberatorului să poată fugi. De atunci înainte, el a numit-o „Libertadora de Libertador“ (eliberatoarea eliberatorului). Bolivar s-a retras de la conducere și a murit de tuberculoză, la vârsta de 47 de ani, în 1830. Manuela, persecutată, a murit în sărăcie, în 1856. În 2007, a fost promovată postum la gradul de general al Ecuadorului, iar peste trei ani, în Venezuela i s-au organizat funeralii de stat.

Destin

Oscar Wilde către Robert Ross, 28 februarie 1895

Fără ca Oscar Wilde să fi știut pe atunci, această scrisoare marchează începutul distrugerii lui. Dramaturg (*Ce înseamnă să fii onest*), prozator (*Portretul lui Dorian Gray*), autor al unor povestiri pentru copii și adulți, cum ar fi „Prințul fericit", Wilde era aclamat pentru simțul umorului și succesul de care se bucura. Când a ajuns în America, le-a spus funcționarilor vamali: „Eu nu am nimic de declarat, în afară de geniul meu", după care a câștigat o avere din biletele vândute la ciclul său de conferințe itinerante. Fiu al unui chirurg din Dublin, Wilde a fost căsătorit și a avut copii, însă nu a pregetat totodată să facă paradă de faptul că era pederast, într-o perioadă când homosexualitatea era ilegală. Savura aventura unor întâlniri pasionale, ceea ce el numea „desfătarea cu pantere", însă era îndrăgostit de un aristocrat răsfățat, Lord Alfred „Bosie" Douglas, al cărui odios tată, Marquess of Queensberry, era un scandalagiu intolerant și bătăuș. În 28 februarie 1895, Queensberry a lăsat o carte de vizită la clubul lui Wilde, cu un mesaj provocator și ortografiat greșit, în care îl numea pe Wilde „somdomit". În această scrisoare, Wilde relatează despre insultele lui Queensberry, adresându-se celui mai bun prieten al său, Robbie Ross (executorul său literar și, uneori, iubit), care, la fel ca toți ceilalți, îl imploră să nu muște momeala. Dar Wilde insistă să îl dea în judecată pe Queensberry pentru calomnie, o nesăbuință ce avea să ducă inexorabil la demascarea lui ca homosexual, ceea ce s-a soldat cu procesul în care a fost condamnat la închisoare cu muncă silnică: atunci au început declinul și distrugerea lui.

Hotel Avondale, Piccadilly

Dragul meu Bobbie,

De când nu ne-am văzut, s-a întâmplat ceva. Tatăl lui Bosie a lăsat o carte de vizită la clubul meu, cu niște cuvinte odioase pe ea. Nu văd altă soluție decât să-l dau în judecată.

Toată viața mea pare distrusă de acest om. Turnul de fildeș este atacat de spurcăciune. Pe nisip e viața mea terfelită. Nu știu ce să fac. Dacă ai putea veni

aici la 11:30, te rog fă asta diseară. Îți tulbur viața abuzând ca întotdeauna de dragostea și bunătatea ta. L-am rugat pe Bosie să vină mâine.

Al tău mereu,
Oscar

Corespondența dintre Alexander Hamilton și Aaron Burr, iunie 1804

Scrisorile ce urmează schițează elementele care au stat la baza uciderii celui mai sclipitor dintre Părinții Fondatori ai Americii de către cel mai desconsiderat individ de la începuturile istoriei americane. Musicalul *Hamilton* a redat povestea folosind ritmurile hip-hop, însă mai jos veți putea citi scrisorile reale. Alexander Hamilton a fost un copil-minune, dar nelegitim, născut pe o insulă din Caraibi; de aici, a reușit să ajungă în America, a devenit aghiotantul lui George Washington, autorul Constituției americane și primul Secretar al Trezoreriei, dar și general de armată. Avea toată impetuozitatea geniului, însă, de asemenea, într-o epocă obsedată de un complicat cod al onoarei, nu-i lipsea susceptibilitatea celui ridicat prin forțe proprii.

Aaron Burr, de asemenea veteran al Războiului de Independență, avea toată ambiția lui Hamilton, însă îi lipsea sclipirea de geniu a acestuia, ceea ce îl făcea să clocotească de invidie, cum s-a întâmplat mai ales când Hamilton a contribuit la subminarea carierei lui, sprijinindu-l pe vechiul lui dușman, Thomas Jefferson, împotriva lui Burr, așa-zisul său prieten, la alegerile prezidențiale din 1800. În schimb, Burr a fost ales vicepreședinte, însă președintele îl disprețuia și l-a îndepărtat. Hamilton pierduse și el puterea, după prăbușirea Partidului Federalist. Folosind un limbaj bombastic, specific discursurilor despre onoare și legi (ambii fiind avocați), Burr îl acuză pe Hamilton de defăimare în competiția pentru funcția de guvernator al New Yorkului, în 1804. În spatele frazelor de o politețe exagerată, cititorul poate intui posibilitatea rezolvării pe cale violentă a conflictului — sub forma unui duel —, apoi citim aranjamentele făcute de către secunzii lor, William P. Van Ness și Nathaniel Pendleton.

Duelul a avut loc în 11 iulie 1804, în New Jersey. Hamilton a declarat că el va trage în aer. Burr l-a împușcat pe Hamilton, omorându-l. Burr a fost învinuit de

crimă, însă nu a fost niciodată judecat. A trăit până în 1836, fiind, poate, cel mai disprețuit om din istoria americană timpurie.

*

Burr către Hamilton

N. York, 18 iunie 1804

Domnule,

Vă trimit spre atentă examinare o scrisoare semnată Ch.D. Cooper, care, deși publicată pare-se acum ceva timp deja, nu mi-a ajuns la cunoștință decât foarte de curând. Dl Van Ness, care îmi face favoarea de a aduce aceasta, vă va indica acea frază a scrisorii asupra căreia am deosebita rugăminte de a vă apleca.

Veți sesiza negreșit, domnule, necesitatea unei prompte și indubitabile recunoașteri sau tăgăduiri a folosirii oricăreia dintre formulările care ar putea corobora aserțiunile făcute de dr. Cooper.

Am onoarea să fiu
Al Dumneavoastră Servitor,
A. Burr

*

Hamilton către Burr

N. York, 20 iunie 1804

Domnule,

Am reflectat cu maturitate la subiectul scrisorii dumneavoastră din 18 curent și, cu cât am reflectat mai mult, cu atât am ajuns să mă conving de faptul că nu aș putea, fără o manifestă necuviință, să recunosc ori să dezmint așa cum credeți dumneavoastră că ar fi necesar. Fraza indicată de dl Van Ness sună astfel: „Aș putea să vă detaliez o opinie și mai abjectă chiar pe care generalul Hamilton a exprimat-o despre dl Burr“. În efortul de a descoperi

înțelesul acestei afirmații, am fost nevoit să caut în partea de început a scrisorii opinia la care se face referire a fi fost deja dezvăluită. Am găsit-o în aceste cuvinte: „Gen. Hamilton și judecătorul Kent au declarat în esență că ei îl consideră pe dl Burr un om periculos, căruia nu se cuvine să i se încredințeze frâiele guvernării". Prin limbajul folosit, dr. Cooper sugerează că această opinie despre dumneavoastră, pe care mi-o atribuie mie, este cum spune el, abjectă; însă el afirmă că eu aș fi exprimat încă o opinie, și mai abjectă chiar — fără totuși să menționeze de față cu cine, când sau unde. Este evident că expresia „și mai abjectă chiar" lasă posibilitatea unor nuanțe infinite, de la foarte șterse până la foarte întunecate. De unde să-mi pot da eu seama care ar fi intensitatea avută în vedere? Sau cum să-mi fac o idee exactă față de un limbaj atât de vag?

Între gentlemeni, „abject" și „mai abject chiar" nici nu merită strădania vreunei diferențieri. Când, prin urmare, dumneavoastră nu mă întrebați despre opinia ce îmi este atribuită mie explicit, trebuie să conchid că, în opinia dumneavoastră, aceasta se plasează în limitele între care animozitățile dintre adversarii politici pot fi în mod legitim cuprinse; și în consecință neîndreptățind ideea pe care dr. Cooper pare să o nutrească asupra acestui fapt. Dacă este așa, ce concluzie anumită ați putea trage dumneavoastră, care să vă călăuzească în conduita viitoare, în cazul în care eu aș admite că mi-aș fi exprimat o opinie despre dumneavoastră, și mai abjectă chiar decât aceea care este particularizată? Cum ați putea fi sigur că această opinie nu a depășit chiar granițele pe care dumneavoastră personal le considerați admisibile între niște adversari politici?

Dar mă abțin de la alte comentarii în ideea de a evita stânjeneala la care cererea dumneavoastră conduce în mod firesc. Situația dată face nedorită o ilustrare mai amplă, deși nimic nu ar fi mai simplu de făcut.

Repetând că decența mă împiedică să recunosc sau să dezmint acel lucru cum doriți dumneavoastră, voi adăuga că socotesc din principiu inadmisibil a consimți să fiu interogat în privința justeței concluziilor pe care alții le-ar putea trage despre ceea ce eu voi fi spus, poate, despre un adversar politic pe parcursul a cincisprezece ani de competiție. Dacă nu ar exista alte obiecții în acest sens, lucrul acesta este suficient pentru a încerca a demonstra sinceritatea și delicatețea mea față de imputările injurioase din partea oricărei persoane care va fi putut la un moment dat să judece sensul enunțurilor mele absolut

diferit de ceea ce va fi fost intenția mea de a spune sau îmi voi fi putut aminti după aceea.

Sunt gata să admit ori să dezmint prompt și explicit orice opinie clară și precisă de care aș putea fi învinuit că aș fi exprimat-o despre vreun gentleman. Mai mult de atât nu se cade să se aștepte de la mine; și, mai cu seamă, nu e cazul să mi se pretindă să mă lansez în vreo explicație în virtutea unei invocări atât de vagi ca aceea susținută de dumneata. Nădăjduiesc că, reflectând mai profund, veți vedea și dumneavoastră această chestiune în aceeași lumină ca mine. Dacă nu, nu pot decât să regret împrejurările și să trebuiască să respect consecințele.

Textul doctorului Cooper nu a fost niciodată văzut de mine, până nu am primit scrisoarea dumneavoastră.

Domnule, am onoarea de a fi
Al Dumneavoastră Servitor,
A. Hamilton

*

Burr către Hamilton

N. York, 21 iunie 1804

Domnule,

Scrisoarea dumneavoastră din 20 curent a fost primită în această zi.

Parcurgând-o cu atenție, regret a nu fi găsit în ea nimic din acea sinceritate și delicatețe pe care susțineți că le prețuiți.

Adversitatea politică nu poate scuti niciodată un gentleman de necesitatea de a respecta cu strictețe legile onoarei și regulile politeții. Nu pretind un asemenea privilegiu, dar nici nu îl conced altora.

Bunul-simț al omenirii atașează epitetului adoptat de dr. Cooper ideea de dezonoare. Mi-a fost aplicat mie în mod public, cu girul numelui dumneavoastră. Problema este nu dacă el a înțeles sensul cuvântului sau dacă l-a folosit conform sintaxei și acurateței gramaticale, ci dacă dumneavoastră ați autorizat această aplicare fie nemijlocit sau rostind ori formulând o opinie denigrantă pentru onoarea mea. Momentul „când“ vă este dumneavoastră

personal știut și în niciun caz mie, deoarece calomnia tocmai a fost divulgată acum, ajungând de notorietate pentru mine, cu un efect actual și palpabil.

Scrisoarea dumneavoastră mi-a furnizat noi motive de a vă cere un răspuns clar.

Am onoarea de a fi
Al Dumneavoastră Servitor,
A. Burr

*

Hamilton către Burr

N. York, 22 iunie 1804

Domnule,

Prima dumneavoastră scrisoare, într-un stil prea peremptoriu, a formulat o cerere, în opinia mea, fără precedent și contrară legii. Răspunsul meu, menționând stânjeneala situației, v-a dat prilejul de a adopta o cale mai puțin excepțională. Nu ați ales să procedați astfel, însă prin ultima dumneavoastră scrisoare, primită în această zi, conținând expresii necuviincioase și nepotrivite, ați sporit dificultățile unei explicații, proprii specificului cererii dumneavoastră.

Dacă prin „răspuns clar" înțelegeți acea recunoaștere sau o dezmințire directă cerute în prima dumitale scrisoare, eu nu am de dat niciun alt răspuns decât acela care a fost deja dat. Dacă înțelegeți însă altceva implicând o semnificație diferită, este necesar să dați lămuriri.

Am onoarea să fiu, Domnule,
Al Dumneavoastră Servitor
A. Hamilton

Van Ness către Pendleton, 26 iunie 1804

Domnule,

Scrisoarea pe care mi-ați trimis-o ieri și comunicarea posterioară în opinia col. Burr nu arată nicio dispoziție din partea gen. Hamilton de a ajunge la un aranjament satisfăcător. Ofensa reclamată și reparația așteptată sunt exprimate atât de clar în scrisoarea (col. B.) din 21 curent, încât nu este necesară nicio explicație suplimentară din partea sa. Dificultatea care ar rezulta din încadrarea investigației într-un timp și spațiu definite nu poate fi decât evidentă. Tăgăduirea unei anumite conversații nu ar face decât să întărească supoziția că în alte ocazii fusese folosit un limbaj nepotrivit. Când și unde vor fi fost rostite expresii și opinii injurioase de către gen. Hamilton sunt chestiuni de el cunoscute cel mai bine, or, pe el consideră col. Burr că se cuvine să îl întrebe.

Niciun fel de tăgăduire ori de declarație nu vor fi satisfăcătoare, decât dacă ar fi generale în așa fel încât să excludă complet ideea că zvonuri depreciative pentru onoarea colonelului Burr ar fi putut porni de la gen. Hamilton sau ar fi putut să fie deduse limpede din ceva spus de el. Un răspuns clar la o solicitare de această natură este cerut în scrisoarea col. Burr din 21 curent. Acest lucru fiind refuzat, lasă loc alternativei la care se face aluzie în scrisoarea gen. Hamilton din 20 curent. Era soluția necesitată prin poziția în care controversa era plasată de către gen. H în 22 curent, iar eu am primit imediat o comunicare solicitând o întrevedere personală.

Necesitatea acestei măsuri nu a fost, în opinia col. Burr, diminuată de ultima scrisoare a generalului sau de orice comunicare posterioară care să fi fost primită, iar eu din nou am primit instrucțiunea de a vă remite un mesaj de îndată ce vă va fi convenabil să îl primiți. Vă rog, prin urmare, să aveți politețea de a mă informa la ce oră să vă contactez.

Al dumneavoastră umil și foarte respectuos servitor,
W.P. Van Ness

Anonim către Lord Monteagle, octombrie 1605

Planul era de a schimba cursul istoriei Angliei, în modul cel mai nihilist și diabolic cu putință. După ce luptaseră ani de zile în timpul lungii domnii a reginei protestante Elisabeta I, membrii unui grup terorist anglo-catolic condus de Robert Catesby nu au mai putut tolera măsurile noului rege Iacob I și au pus la cale „complotul prafului de pușcă“. Cantități mari de praf de pușcă au fost

depozitate în subsolul clădirii Parlamentului, cu intenția de a ucide întreaga elită a regatului: rege, regină, prinți, lorzi și curteni, o crimă care ar fi fost considerată mult mai cumplită și eficientă decât atentatul terorist din 11 septembrie 2001. Grupul conspirativ era suficient de restrâns pentru a avea șanse de izbândă, ceea ce s-ar fi și întâmplat cu ușurință dacă unul dintre complotiști nu ar fi trimis o scrisoare de avertizare, în mod anonim, Lordului Monteagle. După ce fusese la un pas de a fi decapitat ca participant la rebeliunea Lordului Essex împotriva reginei Elisabeta, Monteagle nu pregetă să alerge cu scrisoarea la ministrul-șef Robert Cecil, conte de Salisbury, care, la rândul său, o arată regelui. Cecil îi acordă vanitosului monarh creditul de a interpreta cuvintele-cheie „lovitură teribilă" și de a porunci o percheziție, care descoperă subsolul plin cu praf de pușcă păzit de conspiratorul Guy Fawkes, specialist în explozivi. Complotul este dejucat, teroriștii sunt executați, iar eșecul lor încă este sărbătorit în fiecare an cu focuri în aer liber și artificii, în 5 noiembrie: Noaptea lui Guy Fawkes.

Milord,

Din dragostea pe care o port unora dintre prietenii dumneavoastră, mă preocupă salvarea voastră. Prin urmare, v-aș povățui, dacă vă e dragă viața, să născociți un pretext pentru a nu participa la această reuniune în Parlament; căci Dumnezeu și omul s-au unit pentru a pedepsi nemernicia acestor vremuri. Și să nu tratați cu nepăsare acest avertisment, ci să vă retrageți la moșie, unde în siguranță puteți aștepta evenimentul. Întrucât, chiar dacă nu se simte niciun fel de agitație, eu vă spun totuși că la acest Parlament vor primi o lovitură teribilă, dar nu vor vedea cine îi va vătăma. Acest sfat nu trebuie condamnat, fiindcă vă poate face un bine, dar nicidecum vreun rău; căci primejdia va trece de îndată ce veți fi ars scrisoarea. Și sper ca Dumnezeu, în a cărui sfântă pază eu vă las, să vă dea harul de a o folosi.

Babur către Humayun, 25 decembrie 1526

Cei vizați de tentative de asasinat mor adesea; uneori, supraviețuiesc — însă arareori se întâmplă să compună vreo scrisoare detaliată despre experiența prin care au trecut și despre răzbunarea lor. Dar, de fapt, nici nu există prea multe personalități extraordinare cum a fost împăratul Babur, întemeietorul dinastiei Marilor Moguli din India, războinic cuceritor, poet, memorialist și amant. În

1526, acesta a cotropit India. A cucerit Delhi și l-a ucis în luptă pe sultanul Ibrahim, din dinastia domnitoare Lodi. În schimb, a cruțat-o pe mama lui Ibrahim, Buwa, și i-a îngăduit să trăiască mai departe la palat. Tipic pentru el, Babur a decis să încerce mâncarea indiană și a păstrat patru bucătari indieni care să gătească astfel. Când Buwa a auzit asta, i-a convins pe bucătarii imperiali să îl otrăvească pe noul împărat. Cumva, Babur a supraviețuit. Dușmanii uneltiseră să îl doboare. În schimb, și-au semnat singuri sentința la moarte: așa cum explică aici, Babur a pus la cale o moarte cumplită pentru cei patru asasini. Întregul episod este relatat, cu emfază și însuflețire, în această scrisoare unică în felul ei, adresată fiului său, Humayun, care în acea perioadă ocârmuia de la Kabul teritoriile afgane ale lui Babur.

Vineri, în a 16-a zi a lunii Rabī' [21 decembrie], s-a petrecut un incident ciudat. [...] Afurisita de Buwa, mama lui Ibrahim, a auzit că eu mănânc alimente preparate de bucătari hinduși. Asta s-a întâmplat fiindcă, în urmă cu trei sau patru luni, întrucât nu văzusem niciodată mâncare hindusă, am poruncit să fie aduși bucătarii lui Ibrahim. Din cei cincizeci sau șaizeci de bucătari, eu am păstrat patru. Bun, cum spuneam, aflând ea asta, a trimis un om la Etāwah ca să procure niscaiva******** otravă împachetată într-o bucată de hârtie și pe urmă să i-o dea unei slujnice bătrâne, care apoi să i-o paseze lui Ahmad Chashnigir********. Ahmad i-a dat-o bucătarului hindus din bucătăria noastră, promițându-i patru *pargana*******— dacă reușea să pună cumva otrava în mâncarea mea. După prima bătrână, care i-a dat otrava lui Ahmad Chashnigir, a mai trimis o alta ca să vadă dacă el mi-a dat sau nu otrava. E bine că el a pus otrava pe farfurie și nu în oală, procedând astfel, fiindcă eu le dădusem instrucțiuni strașnice bucătarilor să îi supravegheze pe hinduși și să-i pună să guste din oală în timp ce mâncarea noastră era pregătită. Când mâncarea a fost pusă în farfurie totuși, afurisiții de bucătari au fost neglijenți. Bucătarul a pus o bucată subțire de pâine pe farfuria de porțelan și pe urmă a presărat jumătate din otrava de pe hârtie peste pâine. Peste otravă a pus niște carne cu sos gras. Dacă ar fi presărat otrava pe carne sau dacă ar fi aruncat-o în oală, ar fi fost de rău. Într-un moment de panică, a azvârlit restul în sobă.

Vineri seara târziu, au servit mâncarea. Am mâncat multă tocană de iepure și destul de multă carne asezonată cu șofran. Am mai ciugulit de vreo două ori din partea de deasupra a mâncării indiene otrăvite. Am luat carnea și am

mâncat-o. Nu mi s-a părut că ar avea gust rău. Am mâncat vreo două bucăți de carne uscată. Mi s-a făcut greață. În ziua precedentă, când am mâncat din carnea uscată, avusese un gust neplăcut, de parcă se stricase, așa că am crezut că acesta era motivul. Din nou, mi s-a întors stomacul pe dos. Stând așa la masă, mi s-a făcut rău de vreo două sau trei ori și aproape că am vărsat. Până la urmă, mi-am zis: „Gata, ajunge cu asta". M-am ridicat în picioare și în drum spre toaletă a fost cât pe-aci să vărs o dată. Când am ajuns la toaletă, am vomitat mult. Un nor de suspiciune mi-a învăluit mintea. Am poruncit ca bucătarul să fie reținut, în timp ce vărsătura mea era dată unui câine, pe care trebuiau să îl țină sub supraveghere. Spre dimineață deja, câinele zăcea apatic și avea burta umflată. Degeaba au tot aruncat cu pietre în el, ca să-l facă să se urnească din loc: câinele nu voia să se mai ridice. A rămas așa până spre amiază, când s-a ridicat totuși pe picioarele lui, și nu a murit. Vreo doi paji mâncaseră același preparat, iar a doua zi au vomitat și ei mult. Unul s-a simțit foarte rău, dar până la urmă și-au revenit complet amândoi. „Nenorocirea a lovit, dar totul e bine când se termină cu bine." Dumnezeu mi-a dat o nouă viață; m-am întors de pe marginea mormântului; am fost ca renăscut. „Vătămat, am murit și am reînviat, acum am învățat să prețuiesc viața." I-am poruncit lui Sultan-Muhammad Bakhshï să nu îl scape din ochi pe bucătar. Când a fost schingiuit, a mărturisit detaliile amintite mai sus.

Luni, am poruncit ca nobilii, dregătorii, emirii și vizirii să se adune toți la Curte. Au fost aduși la interogatoriu cei doi bărbați și cele două femei. Au mărturisit toate amănuntele faptei lor. Am poruncit ca degustătorul să fie ciopârțit în bucăți, iar bucătarul să fie jupuit de viu. Una dintre cele două femei am poruncit să fie azvârlită sub picioarele elefanților, iar pe cealaltă am pus să o împuște. Pe Buwa, am arestat-o. Va plăti pentru ceea ce a făcut.

Sâmbătă, am băut o cană cu lapte. Duminică, am băut o cană cu lapte. Am primit, de asemenea, niște pământ de Lemnos******** și opiu în lapte, și am băut tot. Laptele mi-a răscolit efectiv măruntaiele. Sâmbătă, prima zi a acestui tratament, am excretat niște chestii negre ca smoala, ca un fel de bilă arsă. Slavă Domnului, acum totul este în regulă. N-am știut niciodată cât de prețioasă este viața. Există un vers dintr-o poezie care spune: „Cel care ajunge în pragul morții apreciază viața". De fiecare dată când mă gândesc la această groaznică întâmplare, mă apucă furia. Prin mila lui Dumnezeu mi-a fost dat un nou început în viață. Cum aș putea să-mi arăt recunoștința?

Cu speranța că toate aceste lucruri nu vor fi motiv de îngrijorare, am descris amănunțit tot ce s-a petrecut. Deși a fost o întâmplare înfiorătoare, ce nici nu poate fi istorisită cum se cuvine în cuvinte, slavă Domnului că am trăit să mai văd o nouă zi, căci totul e bine când se termină cu bine. Nu te îngrijora.

Nikita Hrușciov către John F. Kennedy, 24–26 octombrie 1962

Două scrisori: una aproape că aruncă omenirea în pragul distrugerii nucleare, iar alta o salvează. Când avioane de recunoaștere trimise de SUA au localizat rachete nucleare sovietice pe teritoriul statului Cuba, unde se instaurase un regim comunist, președintele Kennedy s-a confruntat cu cea mai gravă criză din istoria comandanților supremi americani. Era evident că Washingtonul nu putea permite rachetelor să rămână acolo și să amenințe orașele americane, însă, în același timp, orice încercare de a le îndepărta putea declanșa un război cu urmări apocaliptice. Tânărul președinte a impus o blocadă asupra insulei, întorcând din drum orice nouă navă sovietică. Liderul sovietic Nikita Hrușciov a expediat la Casa Albă o scrisoare pe un ton agresiv, amenințând cu războiul. Criza s-a adâncit. Peste două zile, a sosit și cea de-a doua scrisoare, ceva mai conciliatoare. Kennedy se frământa în încercarea de a pătrunde sensul lor. În cele din urmă, a decis să ignore prima scrisoare și, pur și simplu, să răspundă doar la cea care căuta o soluție de compromis. S-a ajuns astfel la o înțelegere — Hrușciov trebuia să retragă rachetele, iar Kennedy accepta să nu invadeze niciodată Cuba — și s-a convenit ca, în secret, rachetele SUA să fie îndepărtate din Turcia. Comportamentul și rolul lui Kennedy în detensionarea crizei justifică reputația de care se bucură în istoria lumii. În ceea ce privește Cuba, conducătorul marxist Fidel Castro fusese dispus să riște o catastrofă nucleară, așa că niciodată nu a iertat trădarea lui Hrușciov. Cât despre Hrușciov, nesăbuința și deciziile sale stranii i-au înfuriat pe tovarășii săi din conducerea partidului și statului sovietic, care l-au răsturnat de la putere peste câteva luni.

Moscova, 24 octombrie 1962

Stimate Domnule Președinte,

Am primit scrisoarea dumneavoastră din 23 octombrie, am studiat-o și vă răspund.

Încercați să vă imaginați, Domnule Președinte, că noi v-am fi pus în față condițiile unui ultimatum pe care dumneavoastră ni l-ați impus prin acțiunea dumneavoastră. Cum ați fi reacționat într-o asemenea situație? Cred că ați fi fost indignat de o astfel de măsură venită din partea noastră. Și lucrul acesta ar fi fost de înțeles pentru noi. Punându-ne în față aceste condiții, dumneavoastră, Domnule Președinte, ne-ați aruncat o provocare. Cine v-a cerut să o faceți? Cu ce drept ați făcut-o? [...] Dumneavoastră, Domnule Președinte, nu declarați carantină, ci, în fapt, dați un ultimatum și amenințați că, dacă noi nu cedăm la solicitările dumneavoastră, veți face uz de forță. Gândiți-vă numai la ceea ce spuneți! Și vreți să mă convingeți să fiu de acord cu asta! [...] Nu, Domnule Președinte, nu pot fi de acord cu asta și cred că în inima dumneavoastră recunoașteți că am dreptate. Sunt convins că în locul meu ați proceda la fel. [...] Și noi, de asemenea, spunem nu. [...] Guvernul sovietic consideră că încălcarea libertății de a folosi apele internaționale și spațiul aerian internațional constituie un act de agresiune care împinge omenirea spre abisul unui război mondial cu rachete nucleare. Prin urmare, guvernul sovietic nu le poate comanda căpitanilor vaselor sovietice ce se îndreaptă spre Cuba să respecte ordinele forțelor navale americane care supun unei blocade acea insulă. Instrucțiunile noastre pentru marinarii sovietici sunt să respecte cu strictețe normele universal acceptate privind navigația în apele internaționale și să nu se abată câtuși de puțin de la ele. Iar dacă partea americană va încălca aceste reguli, va trebui să își dea seama ce responsabilitate va apăsa asupra ei în acea situație. Firește, noi nu vom fi doar spectatori pasivi în cazul actelor de piraterie săvârșite de vasele americane în largul mării. Vom fi nevoiți atunci, în ceea ce ne privește, să luăm măsurile pe care le considerăm necesare și potrivite, pentru a ne proteja drepturile. Avem tot ce este necesar pentru a proceda așa.

Cu respect,
N. Hrușciov

*

Moscova, 26 octombrie 1962, 7 p.m.

Stimate Domnule Președinte,

Am primit scrisoarea dumneavoastră din 25 octombrie. Din scrisoarea dumneavoastră, am căpătat sentimentul că dumneavoastră înțelegeți cumva situația care s-a creat și că aveți cumva un simț al responsabilității. Eu apreciez acest lucru. [...] Cred că mă veți înțelege corect, dacă, într-adevăr, vă preocupă binele omenirii. Toți avem nevoie de pace. [...] Războiul este vrăjmașul nostru și o calamitate pentru toate popoarele. [...] Observ, Domnule Președinte, că nici domniei voastre nu vă lipsește sentimentul de îngrijorare pentru soarta omenirii și pentru ceea ce un război aduce după sine. Ce v-ar oferi dumneavoastră un război? Ne amenințați cu războiul. [...] În numele guvernului sovietic și al poporului sovietic, vă asigur că toate concluziile dumneavoastră referitoare la armamentul ofensiv din Cuba sunt neîntemeiate. [...] Greșiți dacă credeți că mijloacele noastre din Cuba sunt cumva ofensive. Totuși, propun să nu ne certăm acum. Se pare că nu voi putea să vă conving de acest lucru. [...] Dar, Domnule Președinte, dumneavoastră chiar credeți serios că insula Cuba poate ataca Statele Unite ale Americii și că noi împreună cu Cuba putem să vă atacăm de pe teritoriul Cubei? Chiar gândiți așa ceva? Cum e posibil? Noi nu înțelegem acest lucru. [...] Dacă, într-adevăr, vă pasă de pace și de binele poporului dumneavoastră — or, aceasta este responsabilitatea dumneavoastră ca Președinte —, atunci eu, în calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri, sunt îngrijorat pentru poporul meu. Mai mult, păstrarea păcii mondiale trebuie să fie preocuparea noastră comună, întrucât dacă, în condițiile actuale, ar izbucni un război, acesta ar fi un război nu doar între două state cu pretenții reciproce, ci și un război mondial crud și distrugător. [...] Dacă Președintele și Guvernul american ar da asigurări cu privire la faptul că Statele Unite ale Americii nu vor participa la un atac asupra Cubei și că Statele Unite ale Americii îi vor opri pe alții de la astfel de acțiuni, dacă v-ați rechema flota, aceste lucruri ar schimba imediat totul. [...] Atunci, și chestiunea distrugerii, nu doar a armamentului pe care dumneavoastră îl numiți ofensiv, ci și a tuturor celorlalte arme ar arăta altfel. [...]

Prin urmare, să dăm dovadă de înțelepciune ca niște oameni de stat. Eu vă propun următoarele. Noi, în ceea ce ne privește, vom declara că vasele noastre, care se îndreaptă spre Cuba, nu vor transporta niciun fel de armament. Voi veți declara că Statele Unite ale Americii nu vor invada Cuba cu forțe armate

și nu vor sprijini niciun alt tip de puteri care ar intenționa să efectueze o invazie în Cuba. Atunci, necesitatea pentru prezența specialiștilor noștri militari în Cuba ar dispărea. [...] Dacă ați face asta ca un prim pas spre evitarea războiului, atunci este evident că nouă nu ne mai rămâne decât să acceptăm această provocare din partea dumneavoastră. Dacă totuși nu v-ați pierdut autocontrolul și cu luciditate înțelegeți la ce ar putea duce o astfel de decizie, atunci, Domnule Președinte, noi și voi nu se cade să tragem acum de capetele frânghiei căreia voi i-ați făcut nodul războiului, deoarece cu cât tragem ambii mai tare, cu atât nodul se va strânge mai rău. Și va veni un moment când acel nod va fi ajuns atât de strâns, încât nici măcar cel care l-a înnodat nu va mai avea puterea să îl deznoade, iar atunci va trebui ca nodul să fie tăiat — or, ceea ce ar însemna asta nu îmi revine mie să vă explic, fiindcă dumneavoastră înșivă înțelegeți perfect ce forțe teribile avem la dispoziție în țările noastre. În consecință, dacă nu există nicio intenție de a strânge acel nod și prin aceasta a osândi omenirea la catastrofa războiului termonuclear, haideți atunci nu numai să destindem forțele care trag de capetele frânghiei, ci să luăm și măsuri pentru a desface nodul. [...] Iată, Domnule Președinte, gândurile mele, care, dacă dumneavoastră le acceptați, ar putea pune capăt situației încordate ce neliniștește toate popoarele. Aceste gânduri sunt dictate de dorința sinceră de a calma situația, de a înlătura amenințarea războiului.

Cu respect, al dumneavoastră,
N. Hrușciov

Aleksandr Pușkin către Jacob von Heeckeren, 25 ianuarie 1837

Aceasta este scrisoarea care a condus la tragica moarte a lui Pușkin, sublimul poet al Rusiei. Strănepot al lui Abram Hannibal, aghiotantul negru al lui Petru cel Mare, Pușkin a avut necazuri cu țarii imediat ce a început să compună frumoasele sale versuri pasionate și adesea scandaloase. Aleksandru I l-a pedepsit, exilându-l din Sankt-Petersburg în sudul Rusiei, dar chiar și acolo Pușkin a intrat în cercurile liberale, a sedus-o pe soția viceregelui țarului și a avut multe alte aventuri amoroase, până când, într-un final, a putut reveni acasă, cu permisiunea noului

țar, Nicolae I, o persoană cu exprimare pompoasă, care s-a oferit să-i fie cenzor personal.

Acum, Pușkin lucra deja la capodopera sa, romanul în versuri *Evgheni Oneghin*, și se însurase cu Natalia, care, prin frumusețea ei bine cunoscută în înalta societate, a atras imediat și atenția curtenitoare a țarului însuși (pe care Pușkin a trebuit să îl tolereze), și a unui filfizon francez, ofițer în regimentul de gardă, baronul Charles d'Anthes. Acesta era fiul adoptiv și (după toate probabilitățile) amantul homosexual al ambasadorului Țărilor de Jos, baronul Jacob von Heeckeren, care îi plătea acestuia toate cheltuielile. Deși chinuit de gelozie, Pușkin, acum în vârstă de 37 de ani, a primit o scrisoare anonimă răutăcioasă de la „SUPREMUL COMANDANT ȘI CAVALER AL MARELUI ORDIN AL ÎNCORNORAȚILOR". Mândru, Pușkin a suspectat imediat — și, probabil, în mod greșit — că d'Anthes îi pune coarne. Țarul a încercat să împiedice duelul, însă Pușkin, hotărât să obțină satisfacție, a avut grijă să facă inevitabilă dorita confruntare, adresându-i lui Heeckeren această scrisoare usturător de grosolană, unde îl acuză că face pe „codoșul pentru fiul [său] [...] ca o babă obscenă". Fiul trebuia să apere onoarea tatălui adoptiv. În duelul care a urmat, d'Anthes l-a împușcat și l-a ucis pe cel mai iubit poet al Rusiei. D'Anthes a trebuit să părăsească Rusia, dar mai târziu s-a ridicat la rangul de senator în Franța.

Baroane!

Permite-mi să rezum ceea ce tocmai s-a petrecut. Comportamentul fiului dumitale mi-era cunoscut de multă vreme și nu putea să mă lase indiferent. M-am mulțumit cu rolul de observator, îndreptățit să intervin când aș fi considerat de rigoare. Un incident, care în orice alt moment ar fi fost foarte dezagreabil, a survenit din fericire pentru a mă scoate din dificultate: am primit scrisori anonime. Restul îți este cunoscut: l-am făcut pe fiul dumitale să joace un rol atât de jalnic, încât soția mea, uluită de o asemenea lașitate și slugărnicie, nu s-a putut abține să nu râdă, iar orice emoție se întâmplase poate să o simtă pentru această măreață și sublimă pasiune s-a evaporat în cel mai calm și cel mai meritat dezgust.

Sunt nevoit să recunosc, Baroane, că rolul dumitale nu a fost întru totul cuviincios. Dumneata, reprezentantul unui cap încoronat, ai fost părintește codoșul fiului dumitale. Se pare că întregul său comportament (destul de stângaci, pe deasupra) a fost dirijat de dumneata. Și dumneata ai fost probabil

cel care i-a dictat glumele penibile pe care le-a rostit și balivernele pe care le-a scris. Ca o babă obscenă, te pretai să o pândești pe soția mea din orice colț ca să îi vorbești despre dragostea bastardului dumitale sau cel așa-numit; și când, bolnav de vărsat, acesta a rămas izolat în casa dumitale, dumneata susțineai că se prăpădea de dorul ei; și murmurai: „dă-mi fiul înapoi".

Vei înțelege prea bine, Baroane, că după toate astea nu pot permite familiei mele să mai aibă vreo relație cu familia dumitale. Doar cu această condiție am consimțit eu să nu dau curs acestei afaceri murdare și să nu te dezonorez pe dumneata în ochii curții dumitale și ai curții noastre, așa cum aveam puterea și intenția să o fac. Nu admit ca soția mea să mai audă vreodată poveștele dumitale părintești. Nu îi pot permite fiului dumitale, după conduita detestabilă de care a dat dovadă, să mai îndrăznească să-i vorbească soției mele și cu atât mai puțin să îi spună acele calambururi cazone sau să se pretindă plin de devotament și pasiune nefericită, când, de fapt, el nu e decât un laș și un ticălos. Mă văd astfel obligat să mă adresez dumitale, să te implor să pui capăt tuturor acestor tertipuri dacă vrei să eviți un nou scandal, de la care cu siguranță eu nu mă voi da în lături.

Am onoarea să fiu, Baroane,
Umilul și supusul vostru servitor,
Aleksandr Pușkin

În original, o „*tola*", unitate de măsură în India, echivalentul a 11,66 de grame. (*N. red.*)

În India, „*chashnigir*" însemna degustător. (*N. red.*)

Unitate administrativă ce reunea câteva sate. (*N. red.*)

Pământ argilos cenușiu-gălbui ori cenușiu-roșiatic, întâlnit în insula grecească Lemnos, utilizat ca medicament. (*N. red.*)

Putere

Stalin către Valeri Mejlauk, aprilie 1930

Umorul negru este genul preferat de Stalin. Aici, la o ședință a Biroului Politic Executiv, trimite un bilețel în jurul mesei, sugerând o pedeapsă adecvată pentru păcatele comisarului poporului pentru finanțe, Nikolai Briuhanov, considerat de Stalin un om pe care nu te puteai bizui din punct de vedere politic. Tovarășul Valeri Mejlauk, responsabil de planificarea economică și totodată un excelent caricaturist, schițează această scenă a pedepsei — probabil, spre amuzamentul general. Comisarul a fost concediat, iar mai târziu atât Briuhanov, cât și Mejlauk au fost executați de Stalin.

> Pentru toate păcatele noi, existente și viitoare, să fie spânzurat de testicule, iar dacă testiculele sunt puternice și nu se rup, să fie iertat și socotit corespunzător, dar, dacă se rup, atunci să fie azvârlit în râu.

Churchill către Roosevelt, 20 mai 1940

Această scrisoare constituie un apel pentru ajutor în timpul celei mai dificile perioade pentru britanici în cel de-al Doilea Război Mondial. Churchill era prim-ministru doar de zece zile. Franța fusese înfrântă. Anglia rezista singură împotriva Europei ocupate de naziști, așteptând invazia lui Hitler — și America încă își păstra neutralitatea. Churchill l-a rugat pe președintele american Roosevelt să-i vândă 50 de vase de război pentru a ajuta la apărarea țării, însă pe urmă a aflat că ambasadorul american la Londra, Joseph Kennedy, un reprezentant bine-cunoscut al politicii de conciliere, l-a sfătuit să refuze, deoarece Anglia urma oricum să se prăbușească. Gestul diplomatului l-a determinat pe Churchill să compună una dintre cele mai sfidătoare scrisori inspirate de fermitatea britanică:

> Intenția noastră este ca, orice s-ar întâmpla, să luptăm până la capăt pe această Insulă și, dacă putem căpăta ajutorul pe care îl cerem, sperăm să le folosim [vasele de război] în bătăliile aeriene, pentru a obține superioritate individuală. Membrii actualei administrații ar putea foarte bine să aibă de suferit dacă s-ar întâmpla ca acțiunea să eșueze, însă în nicio împrejurare

imaginabilă noi nu vom consimți să capitulăm. Dacă membrii prezentei administrații ar pieri și alții ar ajunge să ridice miza dintre ruine, nu trebuie să ignorați faptul că singurul atu rămas ar fi flota, or, dacă această țară ar fi lăsată în voia ei de către Statele Unite ale Americii, nimeni nu ar avea dreptul să-i blameze pe cei răspunzători, dacă ei vor fi obținut cele mai bune condiții cu putință pentru populația rămasă în viață. Scuzați-mă, Domnule Președinte, dacă am expus atât de tăios acest coșmar. Nu aș putea să răspund pentru succesorii mei, care, în culmea disperării și a deznădejdii, ar putea fi nevoiți să se supună voinței germanilor. Totuși, nu este nevoie deocamdată să zăbovim asupra unor asemenea idei. Încă o dată, mulțumiri pentru bunăvoința dumneavoastră.

Corespondența dintre Richard I și Saladin, octombrie–noiembrie 1191

Iată o încercare de a negocia pacea, prin împărțirea Țării Sfinte, la sfârșitul veacului al XII-lea. În acea vreme, Saladin, un musulman kurd ajuns sultan al Siriei și Egiptului, a înfrânt Regatul Cruciat al Ierusalimului și a recucerit Orașul Sfânt. Însă nu a izbutit să ocupe și cetatea Acra, unde a debarcat armata unei noi cruciade, condusă de neînfricatul războinic creștin Richard I al Angliei, zis și „Inimă de Leu“. Când luptele au ajuns la un impas, cele două căpetenii de oști au propus să-și împartă teritoriul actualului stat Israel.

Punctul culminant al tratativelor lor? Richard a sugerat ca sora lui, Joanna, să se mărite cu Safadin, fratele lui Saladin, și împreună să cârmuiască un regat islamic-creștin, în Ierusalim, sub coroana lui Saladin. În mod uimitor, Saladin a acceptat în principiu, deși considera propunerea lui Richard o simplă cacealma: deloc surprinzător, sora lui Richard, Joanna, a refuzat să se mărite cu un musulman, fie el și rege al Ierusalimului. Există câteva elemente foarte moderne în scrisorile lor — în procesul de pace din zilele noastre dintre Israel și palestinieni, Ierusalimul rămâne chestiunea litigioasă. Nu este de mirare că soluția lor a eșuat — așa cum s-a întâmplat cu multe alte planuri pentru pace în Orientul Mijlociu.

Richard către Saladin

Oameni de-ai noștri și de-ai voștri au murit, țara este năruită, iar lucrurile au scăpat complet de sub controlul oricui. Nu credeți că este de ajuns? În ceea ce ne privește, există doar trei motive de ceartă: Ierusalim, Sfânta Cruce și teritoriul. În ceea ce privește Ierusalimul, acesta este locul nostru de închinăciune și nu vom accepta niciodată să renunțăm la el, chiar dacă va trebui să luptăm până la ultimul om. Cât privește teritoriul, tot ce vrem noi este ca pământul la vest de Iordan să ne fie cedat nouă. În privința Crucii, pentru voi este doar o bucată de lemn, pe când pentru noi valoarea ei este inestimabilă. Să ne-o dea Sultanul nouă și astfel să punem capăt acestei lupte vlăguitoare.

*

Saladin către Richard

Ierusalim este sacru pentru noi, precum și pentru voi, cu atât mai mult cu cât este locul călătoriei Profetului nostru și locul unde poporul nostru trebuie să se adune la Judecata de Apoi. Să nu credeți, așadar, că ne vom retrage de acolo sau că putem fi îngăduitori în această privință. Cât despre pământ, a fost al nostru de la bun început, iar voi l-ați cotropit; nici nu l-ați fi cucerit, dacă nu ar fi fost nevolnicia musulmanilor care îl ocupau pe atunci. Atâta vreme cât acest război va dura, Dumnezeu nu vă va lăsa să ridicați nici măcar o piatră pe el. În privința Crucii, faptul că o avem este un câștig pentru noi, dar nici nu o vom ceda decât cu anumite înlesniri pentru Islam.

Arthur James Balfour către Lordul Rothschild, 2 noiembrie 1917

Aceasta este scrisoarea care a schimbat istoria Orientului Mijlociu. De când Templul evreiesc a fost distrus de cezarul Titus Flavius Vespasian în 70 d.Hr., evreii au venerat Sionul și au visat să se întoarcă la Ierusalim. La sfârșitul secolului al XIX-lea, persecuțiile brutale din Rusia — unde trăiau 6 milioane de evrei — și atacurile antisemite din Franța până în Austria au dat naștere mișcării sioniste moderne. Chiar dinainte de Primul Război Mondial, mulți demnitari britanici importanți priveau cu înțelegere istoria și situația deplorabilă a evreilor, însă

contextul războiului a favorizat apariția unor gesturi concrete. În 1917, trupele britanice se pregăteau să invadeze Palestina, cârmuită de sultanii otomani timp de patru veacuri, însă, după trei ani de impas sângeros pe Frontul de Vest, guvernul de la Londra dorea, de asemenea, cu disperare, să țină în război atât Rusia, cât și SUA. În ambele state locuia un număr mare de evrei.

Arthur James Balfour, secretarul britanic pentru afaceri externe, a redactat o scrisoare — rămasă în istorie drept „Declarația Balfour" — în care promitea crearea unei patrii a evreilor în Țara Sfântă, fără prejudicierea drepturilor populației arabe stabilite deja acolo. Documentul îmbracă forma unei scrisori deschise adresate unuia dintre conducătorii comunității evreiești, Walter Rothschild, 2nd Baron, liderul Federației Sioniste. În 1948, s-a înființat statul Israel.

Stimate Lord Rothschild,

Am marea plăcere de a vă transmite, în numele Guvernului Majestății Sale, următoarea declarație de simpatie pentru aspirațiile sioniste evreiești, care a fost supusă spre rezolvare și aprobată de către Cabinet:

„Guvernul Majestății Sale privește favorabil stabilirea în Palestina a unei patrii a poporului evreu și își va folosi bunele oficii pentru a facilita atingerea acestui obiectiv; este de înțeles că nu se va întreprinde nimic ce ar putea prejudicia drepturile civile și religioase ale comunităților neevreiești existente în Palestina, sau drepturile și statutul politic obținut de evrei în alte țări".

V-aș fi recunoscător dacă ați aduce la cunoștința Federației Sioniste conținutul declarației.

Al dumneavoastră,
Arthur James Balfour

George Bush către Bill Clinton, 20 ianuarie 1993

Iată o scrisoare ce definește mărinimia omului de stat în vremurile noastre, caracterizate adeseori prin fapte dintre cele mai ticăloase. George H.W. Bush a fost unul dintre cei mai destoinici președinți ai SUA din istoria contemporană și a întruchipat gentlemanul american de familie bună. Erou al celui de-al Doilea

Război Mondial, când a fost doborât cu avionul pe care îl pilota, Bush a făcut apoi avere în domeniul petrolier, a fost ales în Camera Reprezentanților înainte de a servi drept ambasador la ONU, reprezentant diplomatic în China și director al CIA, pentru ca apoi să devină vicepreședinte în administrația Ronald Reagan, căruia i-a urmat în funcție, drept cel de-al 41-lea președinte american. Fără a fi un înalt demnitar strălucit și nici un vizionar charismatic, a slujit credincios națiunea, deși nu a suscitat, probabil, vreun entuziasm deosebit. A fost descumpănit și alarmat de prăbușirea Uniunii Sovietice, adaptându-se relativ târziu la noua realitate geopolitică: apariția unor state ce și-au dobândit recent independența, precum Rusia și Ucraina. Dar a reacționat la invadarea Kuwaitului de către dictatorul irakian Saddam Hussein, punând bazele coaliției care a eliberat țara și l-a izolat pe tiran, lăsându-l totuși la putere. În comparație cu Bill Clinton, tânărul guvernator al statului Arkansas, politician caracterizat printr-o energie debordantă, Bush a părut demodat și rupt de realitate în obositoarea campanie electorală pentru președinția Americii.

Totuși, după ce a pierdut alegerile, Bush a compus această scrisoare plină de farmec și de mărinimie, pe care a lăsat-o rivalului său, Clinton, pe masa de lucru din Biroul Oval. În rândurile de mai jos avem o lecție magistrală despre simțul datoriei, decența personală și respectul față de adversar din partea unuia dintre conducătorii de modă veche, membri ai generației războiului. Așa ar trebui să se desfășoare transferul de putere într-o democrație liberală.

Dragă Bill,

Când am pășit acum în acest birou, m-a cuprins același sentiment de încântare și respect pe care l-am simțit acum patru ani. Știu că și dumneata vei simți la fel.

Îți doresc multă fericire aici. Eu nu am simțit niciodată singurătatea pe care au descris-o unii președinți.

Vor fi momente foarte dure, ce vor părea și mai dificile chiar din cauza opiniilor critice pe care, poate, nu le vei considera justificate. Nu prea mă pricep să dau sfaturi; dar contează să nu-i lași pe critici să te demoralizeze ori să te abată de la calea ta.

Vei fi deja Președintele nostru când vei citi această scrisoare. Îți doresc numai bine. Doresc numai bine familiei dumitale.

Succesul dumitale este de acum înainte succesul țării noastre. Eu te încurajez din tot sufletul.

Mult noroc,
George

Niccolò Machiavelli către Francesco Vettori, 3 august 1514

Politicianul italian Niccolò Machiavelli a fost și un fin și aspru observator al naturii umane. Din punct de vedere profesional, a atins apogeul între 1498 și 1512, când a servit drept secretar al celei de-a doua Cancelarii a Republicii Florența. Căzând în dizgrație după înfrângerea Florenței, a fost arestat și torturat, fiind până la urmă eliberat și trimis la moșia lui, unde a putut să se relaxeze, plimbându-se, citind poezii și scriind cea mai cunoscută lucrare a sa, *Principele*, în care, folosind ascensiunea și prăbușirea contemporanului său Cesare Borgia, a analizat conduita politicienilor, cu un realism eliberat de orice morală: „Dacă ar fi mai bine să fii iubit decât temut sau mai degrabă să fii temut decât iubit? Trebuie să îți dorești ambele variante, nu fiindcă este dificil să le unești în aceeași persoană, dar este mult mai sigur să fii temut decât să fii iubit". Scrisorile lui, adesea adresate prietenului său Francesco Vettori, ambasador florentin la Roma, nu abordează întotdeauna teme politice. De pildă, în epistola datată 5 ianuarie 1514, Machiavelli recomanda plăcerile dragostei în toate formele ei, heterosexuală și homosexuală — o definiție fermecătoare a atitudinii tolerante, străine lui: „Cel care este socotit înțelept în timpul zilei nu va fi considerat niciodată nebun noaptea, iar cel care este socotit om respectabil și este vrednic de laudă, indiferent ce face pentru a-și ușura sufletul și a trăi fericit, merită onoare, nu învinuiri. În loc să fie numit sodomit ori curvar, se spune despre el că este un om cu preocupări largi, simpatic și cumsecade".

În această scrisoare, compusă peste câteva luni, vorbește frumos despre semnificația îndrăgostirii la vârsta de 50 de ani:

> Dragă prietene, [...] am întâlnit o ființă atât de amabilă, atât de delicată, [...] încât nu pot să o laud îndeajuns sau să o iubesc îndeajuns de mult, fără să nu merite, de fapt, mai mult chiar. Se cuvine să îți povestesc despre mrejele ei de aur, răsfirate printre flori, împletite de Venus, atât de agreabile și diafane, încât

o inimă păcătoasă s-ar fi putut frânge. [...] Să nu crezi că, pentru a mă prinde, Dragostea a folosit metode obișnuite — știind că nu ar fi suficiente pentru ea, a folosit mijloace extraordinare despre care nu știam nimic și de care nu m-am putut feri. Țin să îți comunic că, deși deja mă apropii de vârsta de 50 de ani, soarele fierbinte nu mă vatămă, nici drumurile desfundate nu mă istovesc, la fel, nici ceasurile din bezna nopții nu mă înspăimântă. Totul mi se pare indiferent, dar, în ceea ce privește dorințele ei toate [...], la ele mă adaptez. [...] Simt în asta o nespusă drăgălășenie, atât prin ce îmi oferă acel chip atât de duios și de minunat, cât și prin faptul că am lăsat deoparte toate amintirile necazurilor mele, încât pentru nimic în lume, dacă aș avea puterea să mă eliberez, nu aș dori nicidecum s-o fac. Am uitat de treburi importante și serioase. [...]Totul s-a preschimbat în conversații line, pentru care lui Venus îi mulțumesc. Prin urmare, dacă te-ai gândi să scrii ceva despre domniță, scrie, nu pregeta. [...] Rămas-bun.

Henric al VII-lea către „bunii [săi] prieteni“, iulie 1485

Seamănă cu o aventură trăsnită. În 7 august 1485, Henric Tudor și o mică armată formată din 2 000 de mercenari francezi au debarcat în Țara Galilor, cu scopul de a cuceri regatul Angliei de la regele Richard al III-lea. Pretenția lui Henric la tron se justifică prin faptul că mama lui, Lady Margaret Beaufort, era strănepoata lui Ioan de Gaunt, cel de-al patrulea fiu al lui Eduard al III-lea; totodată, Henric Tudor descindea dintr-un ostaș galez obișnuit, Owen Tudor, care se căsătorise cu văduva lui Henric al V-lea. Oricât de firave ar părea aceste legături de rudenie, mulți pretendenți mai îndreptățiți muriseră deja, iar toată lumea știa că Richard al III-lea uzurpase tronul de la nepoții lui: cei doi tineri prinți au dispărut fără urmă, în vara lui 1483, uciși din porunca lui Richard. Nu scăpase de stigmatul regicidului și al infanticidului.

Cu un an înainte, Henric Tudor încercase o altă invazie, fără noroc. Acum, le trimite această scrisoare deschisă posibililor săi partizani din rândul marilor nobili. Momentul ales este perfect — arareori s-a întâmplat ca o scrisoare politică să aibă mai mult succes. În marșul său prin Anglia, i se alătură din ce în ce mai mulți nobili.

În Bătălia de la Bosworth Field, în 22 august, diverși nobili cu funcții-cheie, cum ar fi mai ales cei din neamul Stanley, trec de partea lui Henric Tudor. Richard

pierde bătălia și este ucis pe câmpul de luptă. Pretendentul cu origini galeze, fără un sfanț în buzunar, fără nici măcar veșminte potrivite pe care să le poarte la Curtea sa, a întemeiat dinastia Tudor.

Voi, buni prieteni, vrednici de încredere, respect și onoare, aliați ai noștri, vă salut cu bine. Dându-mi-se de înțeles buna voastră străduanie și intenție de a mă susține în ridicarea la rangul ce de drept mi se cuvine prin moștenirea de familie a Coroanei și pentru justa înlăturare a acelui tiran monstruos și ucigaș care acum cu samavolnicie are stăpânire asupra voastră, țin să vă înștiințez că nicio inimă de creștin nu poate fi mai plină de bucurie la aflarea veștii despre forțele pe care le veți pregăti și căpeteniile pe care le veți pune să le conducă, pentru a fi gata să traverseze marea cu asemenea oaste, pe care prietenii o organizează pentru mine. Și dacă veți avea o asemenea fulgerătoare și vitejească înaintare cum vreau eu, potrivit dorinței voastre, și eu voi avea grijă să îmi amintesc mereu și pe deplin să răsplătesc această măreață și iubitoare bunătate a voastră în justa mea dispută.

Purtând aici pecetea noastră,
H.R.

John Adams către Thomas Jefferson, 20 februarie 1801

Transferul de putere reprezintă testul suprem pentru orice regim politic — chiar și în cazurile când se încheie cu bine, adesea se dovedește extrem de anevoios. John Adams era al doilea președinte al Statelor Unite ale Americii, iar administrația lui fusese destul de haotică. Tot el a fost și primul președinte care a locuit la Casa Albă. În mandatul său, în funcția de vicepreședinte servise vechiul lui camarad, Thomas Jefferson, cu care a avut o colaborare lungă și apropiată, dar presărată cu momente dificile. După alegerile din 1800, când partidul său a pierdut puterea, cu câteva zile înainte de expirarea mandatului său, Adams a instalat în sistemul judiciar câteva persoane cu scopul de a le folosi ulterior împotriva președintelui ales Jefferson, care a condamnat această decizie perfidă. Așa se explică tonul rece al scrisorii lui Adams, pe care nu îl preocupă viitorul sacrului altar al democrației în noua administrație, ci numărul corect al cailor din grajd. După o lungă perioadă în care Adams a rămas supărat și după două

mandate de succes ale președintelui Jefferson, cei doi au redevenit prieteni, în 1811.

Domnule,

Pentru a vă scuti de deranjul și cheltuiala de a cumpăra cai și trăsuri, care nu vor fi necesare, țin să vă informez că voi lăsa în grajdurile Statelor Unite ale Americii șapte cai și două trăsuri cu harnașamente, proprietate a statului. E posibil ca acestea să nu fie convenabile pentru dumneavoastră, însă cu siguranță vă vor scuti de cheltuieli considerabile, știut fiind că aparțin hergheliei gospodăriei Președintelui.

Am onoarea să fiu cu mare respect, Domnule, cel mai supus și umil servitor.

Corespondența dintre ducele de Marlborough, regina Anna și Sarah, ducesă de Marlborough, 13 august 1704

Un triunghi sentimental dominat de putere, victorie și dragoste, toate consemnate în scrisori intime. Anna, fiica lui Iacob al II-lea, regina neîndemânatică și nefericită, de religie protestantă, a Angliei, era ultimul monarh de la care te-ai fi așteptat să se opună cu succes tentativei lui Ludovic al XIV-lea de a-și impune dominația asupra Europei. Soția prințului Georg al Danemarcei suferea de probleme de sănătate, fiind chinuită de boli și de obezitate, stare agravată de 17 sarcini nereușite.

Al doilea personaj al acestui trio era generalul John Churchill, unul dintre adepții lui Iacob al II-lea la instalarea lui pe tron, în 1685, dar, în același timp, simpatizant al liberalismului protestant, doctrină opusă absolutismului catolic al monarhului. În 1688, când prințul William de Orania (căsătorit cu Maria, o altă fiică a lui Iacob al II-lea) a debarcat în Anglia, Churchill a susținut Revoluția Glorioasă și, drept răsplată, i s-a acordat titlul de conte al comitatului Marlborough.

Întâlnind-o la Curte pe Sarah Jennings, o tânără ambițioasă, în vârstă de 15 ani, Marlborough s-a îndrăgostit de ea și a luat-o de soție, exact când Sarah se împrietenise cu Anna, acum moștenitoare a tronului. Anna căuta mângâiere sufletească în relația cu Sarah, adresându-i scrisori într-atât de pasionate, încât ulterior Sarah a acuzat-o de lesbianism. „Sper că voi găsi câteva clipe pentru a fi cu scumpa mea“, îi scrie Anna lui Sarah. „Și să pot avea o dulce îmbrățișare după care

tânjesc mai mult decât pot reda în cuvinte.“ Pentru a garanta păstrarea secretului în corespondența lor, cele două tinere se numeau reciproc Mrs. Morley și Mrs. Freeman.

În 1702, când Anna a urcat pe tron, Marlborough, deja căpitan-general, câștiga victorii în serie în războiul Angliei împotriva Franței. Scrisoarea de mai jos a fost trimisă după Bătălia de la Blenheim, cea mai măreață victorie a lui. El îi cerea lui Sarah să o informeze mai departe pe regină în loc să-i scrie Annei direct, crescând astfel importanța soției sale la curtea regală. Marlborough a primit titlul de duce, împreună cu Blenheim Palace, însă, în cele din urmă, Mrs. Morley și Mrs. Freeman s-au certat urât, ceea ce a contribuit la dizgrația lui Marlborough și la sfârșitul războiului.

> Nu am timp să scriu mai mult, însă te implor să mă suplinești în îndatorirea mea față de Regină și să o informezi că armata ei a repurtat o victorie glorioasă. M. Tallard [mareșal al Franței] și alți doi generali sunt în trăsura mea și eu urmăresc restul. Mesagerul — aghiotantul meu, colonelul Parke — îi va prezenta Reginei un raport despre cele întâmplate. Voi face și eu asta într-o zi sau două, mult mai pe larg.

Donald J. Trump către Kin Jong-un, 24 mai 2018

O scrisoare caracteristică pentru stilul președintelui Donald Trump, convins că poate schimba istoria omenirii. Considerându-se un negociator de anvergură mondială, chiar dacă se bizuia doar pe experiența sa în domeniul imobiliar la New York și în *reality show*-urile difuzate la posturile de televiziune americane, Trump credea că, prin intermediul diplomației sale personale în cadrul întâlnirilor la nivel înalt, putea influența încheierea de acorduri internaționale, pe care politicienii „tradiționali“ nu ar fi reușit să le perfecteze.

La începutul lui 2018, era sigur că, printr-o întrevedere cu tânărul dictator nord-coreean Kim Jong-un, urma să rezolve problema periculoasă a arsenalului nuclear construit de dinastia Kim pentru a proteja regimul comunist — datând de peste șapte decenii — de inamicii din afara țării. În momentul în care negociatorii nord-coreeni și-au manifestat ostilitatea, Trump a recurs la scrisoarea diplomatică de modă veche, o metodă ce putea fi pe placul formalismului stalinist rigid al dinastiei Kim. Tonul ei este specific pentru administrația Trump. De la fanfaronada bombastică până la amenințarea teatrală, trecând prin accese de

sentimentalism, acesta este primul document în care un președinte al Statelor Unite ale Americii trâmbițează atât de sfidător despre puterea sa nucleară și amenință să dezlănțuie forța apocaliptică a armamentului său. Liderul american își atinge scopul. Omologul nord-coreean răspunde printr-o scrisoare formală de reconciliere.

Impresionantul summit s-a desfășurat la Singapore, în 12 iunie, însă denuclearizarea reală a Coreei de Nord se va dovedi în continuare un proces dificil de realizat. Totuși, corespondența dintre Donald Trump și Kim Jong-un este tipică pentru această perioadă ciudată în relațiile internaționale.

Casa Albă
Washington DC
24 mai 2018

Excelenței Sale Kim Jong-un,
Președinte al Comisiei Afacerilor de Stat a Republicii Populare Democrate Coreene

Stimate Domnule Președinte,

Apreciem enorm timpul consacrat, răbdarea și efortul dumneavoastră în legătură cu recentele noastre negocieri și discuții referitoare la un summit de multă vreme dorit de ambele părți. [...] Așteptam cu foarte mult interes să fiu acolo cu dumneavoastră. Din păcate, ținând seama de mânia extraordinară și ostilitatea fățișă etalate în cea mai recentă declarație a dumneavoastră, consider că este nepotrivit, în acest moment, să organizăm întâlnirea plănuită demult. [...] Vorbiți despre capacitățile voastre nucleare, dar ale noastre sunt atât de masive și de puternice, încât mă rog lui Dumnezeu să nu trebuiască niciodată să fie folosite. [...] Dacă vă răzgândiți în privința acestui summit deosebit de important, vă rog să nu pregetați a mă suna sau a-mi scrie. Lumea — Coreea de Nord, în particular — a pierdut o mare oportunitate pentru o pace durabilă, prosperitate și bogăție. Această oportunitate ratată este cu adevărat un moment trist în istorie.

Cu sinceritate, al dumneavoastră,
Donald J. Trump,
Președintele Statelor Unite ale Americii

Pierderea puterii

Abd er-Rahman al III-lea către fiii săi, 961 d.Hr.

Abd er-Rahman a fost cel mai important dintre conducătorii arabi ai Al-Andalus, regatul musulman din Spania. A fost urmașul lui Abd er-Rahman I, emirul Omeiad care a fugit din Bagdad, pe vremea când acolo cârmuiau dușmanii lui, califii Abbasizi, a călătorit deghizat prin Africa și apoi a întemeiat propriul regat în Spania. După moartea sa, regatul a intrat în declin, până la venirea la conducere a lui Abd er-Rahman al III-lea, în 912. Excelent general și necruțător politician, acesta a purtat decenii întregi războaie împotriva tuturor rivalilor săi, musulmani și creștini, și a ajuns să domine Peninsula Iberică într-o asemenea măsură, încât, în 929, s-a autoproclamat Calif — Conducător al Credincioșilor —, într-o scrisoare adresată cârmuitorilor lumii, unde îi înfiera pe califii din Bagdad drept impostori: „Noi suntem cei mai vrednici să ne împlinim dreptul și cei mai îndrituiți să desăvârșim menirea noastră binecuvântată și să îmbrăcăm sacrul veșmânt primit prin slava lui Dumnezeu, datorită grației pe care El nouă ne-a arătat-o, și pentru renumele pe care El nouă ni l-a dat, și pentru puterea la care El pe noi ne-a ridicat. [...] Am hotărât că titlul cu care se cuvine să fim veneraţi va fi acela de Conducător al Credincioșilor. [...] Oricine își va lua acest nume, în afară de noi, este uzurpator și profanator al titlului [...]“

În 961, când califul, în vârstă de 71 de ani, trăgea să moară, el, cel mai slăvit monarh al timpului său, a compus această scrisoare, lăsată, probabil, pentru urmașul său. Regăsim în rândurile de mai jos însăși definiția modestiei, din partea celui mai puternic dintre cârmuitori: în cincizeci de ani de victorie, doar paisprezece zile de desfătare.

> Am domnit până acum timp de peste cincizeci de ani, victorios sau în pace, iubit de supușii mei, temut de dușmanii mei și respectat de aliații mei. Bogății și onoruri, putere și desfătare mi s-au așternut în cale, căci nicio preamărire pământească nu pare să fi lipsit întru norocirea mea. Dar, în această stare, eu cu sârg am socotit zilele de pură și adevărată fericire de care mi-a fost dat să mă bucur: sunt PAISPREZECE la număr. Oh, omule, nu-ți rândui a ta încredere înăuntrul lumii ăsteia!

Simon Bar Kohba către Yeshua, cca 135 d.Hr.

În 130, împăratul roman Adrian a vizitat Ierusalimul, rămas în ruine după distrugerea Templului și a cetății de către Titus Flavius în 70, și a decis să îl refacă din temelii ca oraș păgân, purtând numele său și având un templu dedicat lui Iupiter pe locul fostului Templu sacru evreiesc. Peste doi ani, o căpetenie misterioasă, care se autointitula Prințul Israelului, a declanșat o revoltă puternică, în urma căreia două legiuni romane au fost nimicite. A fost începutul unei noi răzvrătiri a evreilor sub comanda prințului al cărui nume era, probabil, Shimon ben Kosiba, deși adepții lui îl strigau Simon Bar Kohba, Fiul Stelei.

Adrian a trimis numeroase trupe pentru a zdrobi acest nou stat al Israelului, însă a fost nevoie de trei ani de lupte dure, până când, într-un final, în 135, Simon, asediat în fortăreața sa de la Betar, a fost ucis. Răzbunarea lui Adrian asupra evreilor a avut amploarea unui adevărat genocid — izvoarele arată că 500 000 de oameni au fost căsăpiți. Redenumit Aelia Capitolia, în onoarea familiei lui Adrian, Ierusalimul a devenit oraș păgân. Iudeea a fost numită Palestina. În mod uimitor, în 1960, cincisprezece scrisori de-ale lui Simon au fost descoperite într-o peșteră din Iudeea. Pe una dintre ele o reproducem ceva mai jos. Arheologii dezbat sensul cuvântului „a distruge“, care este aproape ilizibil și greu de descifrat: la un moment dat, s-a crezut că Simon Bar Kohba îi spunea lui Yeshua să îi protejeze pe galileeni, însă acum se pare că îl îndemna să le facă rău. După câte se pare, corespondența datează din ultimele zile ale revoltei, când prințul se străduia să-și păstreze autoritatea asupra trupelor sale, împuținate numeric. Mai rămăsese puțin timp până la prăbușirea ultimului stat evreiesc (proclamat, din nou, abia în 1948).

> De la Shimon ben Kosiba către Yesua ben Galgoula și oamenii din fortăreață. Pace vouă. Cerul îmi va sta martor împotriva mea că, dacă nu îi distrugi pe galileenii care sunt cu tine până la ultimul om, eu, așa cum i-am făcut lui Ben Aphul, îți voi lega picioarele în lanțuri.

Ammurapi către regele din Alashiya, cca 1190 î.Hr.

În jurul lui 1190 î.Hr., o armată alcătuită din corsari a atacat înfloritorul oraș Ugarit, situat pe teritoriul actual al Siriei, care avea legături strânse cu alte puteri

din lumea Epocii Bronzului târziu: statul egiptean, la sud, și cel hitit, la nord. Când tâlharii au declanșat atacul, regele din Ugarit, Ammurapi, i-a cerut ajutorul vecinului său din Alashiya (în prezent, Cipru). Nu se cunoaște nici acum identitatea agresorilor, așa că sunt cunoscuți în literatura de specialitate prin sintagma „popoarele mării". În această scrisoare, Ammurapi relatează începutul distrugerii regatului său. Chiar și după trei milenii, citind textul, simțim disperarea autorului — și nici nu e de mirare. „Popoarele mării" au distrus multe imperii în acea perioadă.

> Tatăl meu, privește, corăbiile vrăjmașului au venit [aici]; au ars cetățile mele și multe nelegiuiri au făcut în țara mea. Dar tatăl meu nu știe că toate trupele mele și carele de luptă sunt în Țara lui Hatti, iar toate corăbiile mele sunt în Țara lui Lukka? [...] Astfel, țara este lăsată de izbeliște. Să afle deci tatăl meu: cele șapte corăbii ale vrăjmașului care au venit aici ne-au pricinuit multe nenorociri.

Aurangzeb către fiul său Muhammad Azam Shah, 1707

O scrisoare din care reiese sentimentul de smerenie în fața morții, din partea unui cârmuitor puternic și intolerant. Aurangzeb, „cuceritorul lumii", a fost ultimul mare padișah din dinastia Mogulilor în India. Era cel de-al treilea fiu născut al împăratului Shah Jahan, cel care a construit celebrul Taj Mahal. După ce a fost implicat în lupte pentru putere, încheiate cu executarea violentă a tuturor fraților săi rivali, l-a înjosit pe tatăl său, a impus apoi un regim islamic aspru asupra supușilor de diferite religii și etnii ai imperiului său, ceea ce a dus la șubrezirea accentuată a statului. După înăbușirea revoltei hindușilor și adepților sikh-ismului, Aurangzeb, muribund, cuprins de regrete și de îndoieli, i-a scris fiului său aceste rânduri.

> Sănătate îți doresc! Inima mea este lângă tine. A venit bătrânețea: slăbiciunea mă doboară, iar puterile mi-au părăsit toate mădularele. Am venit un străin în această lume și un străin plec acum. Nu știu nimic despre mine, ce sunt eu și pentru ce am fost hărăzit. Clipa cât am fost la putere nu a lăsat în urmă decât tristețe. Nu am fost păzitorul și ocrotitorul imperiului. Timpul prețios mi l-am irosit fără folos. Am avut un ocrotitor în propriul sălaș [probabil, se referă la conștiința sa], însă glorioasa-i lumină văzul meu slab nu

a zărit-o. Viața nu dăinuie; nu există niciun vestigiu al suflării răposate, iar toate speranțele unei existențe de apoi sunt pierdute. Fierbințeala mi-a trecut, dar nimic n-a mai rămas din mine, doar piele și os. Fiul meu [Kaum Buksh], deși plecat spre Beejapore, este încă aproape; iar tu, fiul meu, ești și mai aproape chiar. Cel vrednic de respect, Shaw Aulum, este departe; iar nepotul meu [Azeem Ooshawn], din porunca lui Dumnezeu, a ajuns aproape de Hindustan. Ostașii și oamenii de încredere, neputincioși și speriați, sunt, ca și mine, plini de amărăciune, agitați ca argintul-viu. Despărțiți de stăpânul lor, ei nu știu dacă mai au sau nu un domnitor.

Nu am venit cu nimic în această lume, în afară de beteșugurile omului, nu plec cu nimic de aici. Mă tem pentru mântuirea mea, mi-e groază de chinurile cu care se poate să fiu pedepsit. Deși mă bizui cu nădejde pe îndurarea și mărinimia lui Dumnezeu, totuși, în privința faptelor mele, frica nu vrea să mă părăsească; dar, când nu voi mai fi, nici cugetările nu vor mai rămâne. Fie ce-o fi acum, mi-am pornit corabia în valuri. Deși Providența va veghea asupra trupelor, totuși, pentru aparențe, strădaniile fiilor mei sunt indispensabil necesare. Transmite-i ultimele mele rugăciuni nepotului meu [Bedar Bakht], pe care nu îl pot vedea, însă dorul de el mă frământă. Begum [fiica lui] pare îndurerată; dar Dumnezeu este singurul judecător al inimilor. Gândurile nesăbuite ale femeilor nu produc decât dezamăgire. Adio! Adio! Adio!

Bolivar către José Flores, 9 noiembrie 1830

Toate carierele oamenilor politici se încheie printr-un eșec, însă în acest caz remarcăm deznădejdea politică. Simón Bolivar a eliberat jumătate din teritoriul Americii de Sud de sub jugul spaniolilor și a servit ca președinte al Gran Colombia, dictator în Peru, având în plus multe alte funcții, însă cariera lui s-a sfârșit catastrofal prin pierderea autorității sale și prăbușirea statului creat de el. S-a retras din viața publică în 20 ianuarie 1830. După asasinarea celui mai apropiat aliat al său, mareșalul José de Sucre, Bolivar este disperat. Deja pe moarte, îi scrie președintelui Ecuadorului, José Flores: „Răzbună uciderea lui Sucre, [...] pe urmă pleacă de-acolo cât mai poți“. La scurt timp după prezicerea acestui sumbru viitor pentru America de Sud, Bolivar a murit de tuberculoză, la vârsta de doar 45 de ani.

Folosiți trecutul pentru a prezice viitorul. Știți că eu am fost la conducere timp de 20 de ani, iar din această experiență am dedus doar câteva concluzii sigure: [...] 1) America este neguvernabilă; 2) cel care se pune în slujba unei revoluții înfruntă primejdia valurilor; 3) tot ce poți face în America este să o părăsești; 4) țara este sortită să intre într-un haos inimaginabil, după care va începea pe mâna unui șir nedeslușit de tirani de toate culorile și rasele; 5) după ce vom fi fost devorați de tot soiul de crime și reduși la o violență frenetică, nimeni — nici măcar europenii — nu vor mai vrea să ne subjuge; 6) și, în sfârșit, dacă omenirea poate reveni la starea ei primitivă, aceasta ar fi aici, în America, în ceasul ei de pe urmă.

Despărțire

Leonard Cohen către Marianne Ihlen, iulie 2016

A-ți lua la revedere este una dintre măiestriile artei epistolare. Niciun alt cantautor, între anii 1960 și începutul secolului XXI, nu a stăpânit cu atâta talent cuvintele și sunetele muzicii ca Leonard Cohen. El se considera în primul rând poet, însă cântecele și textele lor sunt capodoperele sale, multe dintre ele bazate pe poveștile lui de dragoste cu femei care i-au devenit muze — *Suzanne*, *Nancy* și *Sisters of Mercy* —, însă cel mai mult l-a inspirat Marianne Ihlen, o tânără norvegiană care, în 1960, s-a mutat împreună cu Cohen pe insula Hydra, în Grecia. Ea a fost inspirația multor cântece celebre de-ale lui, cum ar fi *Bird on the Wire* și, mai ales, *So long, Marianne*.

După ce s-au despărțit la sfârșitul anilor 1960, ea s-a măritat și s-a mutat la Oslo. Peste mulți ani, a fost diagnosticată cu leucemie. Boala a măcinat-o repede în spital și se știa că avea să moară curând. În 1 iulie, l-a rugat pe prietenul ei apropiat Jan Christian Mollestad să-l anunțe pe Leonard Cohen, care, la vârsta de 82 de ani, cânta și scria în continuare, deși, la rândul lui, era bolnav. Jan i-a trimis o scrisoare în acea seară lui Cohen, arătând că Marianne mai are „doar câteva zile de trăit". Și a încheiat astfel: „Sper să citești notița la timp, pentru a-i mai putea răspunde. Și sper să nu crezi că mă amestec necuvenit. Vreau doar să îți transmit din partea lui Marianne dragostea ei profundă pentru tine". Jan nu avea prea multe speranțe că va primi un răspuns de la Leonard Cohen, însă în zori, după o noapte de insomnie, a găsit această frumoasă scrisoare. Jan i-a citit-o lui Marianne. „Aceste șapte fraze de la Leonard — acest semn al unei afecțiuni nepieritoare — i-au dat o nouă pace sufletească." Marianne a intrat în comă a doua zi, murind peste alte două zile. Leonard Cohen a murit și el, în noiembrie 2016. Poate că s-a întâlnit cu Marianne, „cândva mai încolo".

Scumpă Marianne,

Eu sunt doar un pic în urma ta, suficient de aproape pentru a te lua de mână. Trupul acesta bătrân s-a dat bătut, cum a făcut și al tău, iar ordinul de evacuare urmează să sosească de la o zi la alta.

Nu am uitat niciodată dragostea ta și frumusețea ta. Dar tu știi asta. Nu trebuie să spun mai mult.

Drum bun, prietenă dragă.
Ne întâlnim cândva mai încolo.
Cu nesfârșită dragoste și recunoștință,
Leonard

„Henriette“ către Giacomo Casanova, toamna lui 1749

Aceasta este scrisoarea clasică de despărțire la sfârșitul unei iubiri. Aventurierul Giacomo Casanova este cunoscut drept un amant prolific, care obișnuia să spună că „a iubit nebunește femeile“, însă el a fost totodată în diferite ocazii bibliotecar, iscoadă, ocultist, parazit, șarlatan și fantezist, fiind în același timp și un minunat autor de scrisori și memorii. Prima lui aventură sexuală cu două surori l-a lansat într-o carieră de crai, însă Casanova nu a fost niciodată atât de indiferent pe cât pretindea, cu cele 132 de iubite ale lui, și i-au plăcut femeile inteligente. „Conversația face două treimi din plăcere“, spunea el.

Casanova a primit această scrisoare de la singura femeie pe care este posibil să o fi iubit sincer. Este vorba despre o persoană cu pseudonimul Henriette, pe care a cunoscut-o la începutul lui 1749, la Parma. „Cei care cred că o femeie nu poate face un bărbat fericit timp de douăzeci și patru de ore pe zi nu au cunoscut niciodată o Henriette“, scria Casanova despre iubita lui, înzestrată cu un spirit dezinvolt, strălucită în arta conversației și cu gusturi fine. Sub această falsă identitate se ascundea, probabil, o nobilă provensală, captivă într-o căsnicie nefericită; însă ea a fost cea care, până la urmă, a pus capăt relației lor, lăsându-i în dar 500 de ludovici și scrijelind cu un diamant pe fereastră: „O vei uita și pe Henriette“.

Scrisoarea ei este absolut fermecătoare: „Hai să jurăm că nu ne vom uita niciodată unul pe celălalt“. Se presupune că s-a întors la soțul ei plictisitor. Așa cum se întâmplă atât de des în asemenea scenarii, autoarea epistolei jură să nu mai aibă niciodată nicio relație extraconjugală, însă îi dorește lui Casanova, rămas îndurerat la despărțire, să cunoască multe alte Henriette: „Vei iubi din nou“. Dar el știe că niciodată nu va mai fi la fel — nu există decât o singură Henriette în viața unui om.

S-au întâlnit totuși din nou, în 1769, când ea avea 51 de ani. Casanova nu a recunoscut-o inițial, ceea ce a făcut-o să comenteze: „Corpolența mi-a alterat fizionomia“. Adevărata ei identitate a rămas încă necunoscută.

Eu sunt aceea, scumpul și bunul meu prieten, care am fost nevoită să te părăsesc, dar nu lăsa mâhnirea să te îndurereze mai mult gândindu-te, poate, la tristețea mea. Hai să fim suficient de înțelepți, încât să ne imaginăm că am avut un vis fericit, și să nu ne plângem de destin, căci nicicând vreun vis așa de frumos nu a durat atât de mult! Hai să fim mândri știind că timp de trei luni ne-am oferit unul celuilalt cea mai perfectă desfătare. Puține ființe umane se pot lăuda cu atât de mult! Hai să jurăm că nu ne vom uita niciodată unul pe celălalt și că adesea ne vom aminti ceasurile fericite ale dragostei noastre, pentru a le reînnoi în sufletele noastre, care, deși separate, le vor savura la fel de intens ca și când inimile noastre ar bate una lângă cealaltă. Nu încerca să mă cauți, iar dacă din întâmplare va fi să afli cine sunt eu, uită mai bine pentru totdeauna. Sunt sigură că te vei bucura să auzi că mi-am aranjat treburile atât de bine, încât să pot fi, pentru tot restul vieții mele, cât mai fericită cu putință fără tine, dragă prietene, lângă mine. Nu știu cine ești, însă sunt sigură că nimeni pe lume nu te cunoaște mai bine decât mine. Nu voi mai avea un alt amant niciodată în viață, dar nu doresc ca tu să mă imiți. Dimpotrivă, sper să iubești din nou și sper ca o zână bună să îți scoată în cale o altă Henriette.

Adio... Adio...

Churchill către soția sa, Clementine, 17 iulie 1915

În 1914, când omenirea se arunca orbește în Primul Război Mondial, Winston Churchill, în vârstă de 41 de ani, servea în guvernul britanic ca Prim Lord al Amiralității, răspunzând de flota celei mai însemnate puteri navale a lumii. Ca mulți alți europeni, era îngrozit de obtuzitatea liderilor și de pregătirile febrile pentru război ale statelor implicate, scriindu-i soției sale, Clementine, în iulie 1914: „Nu pot socoti că noi, pe această insulă, am purta cumva vreo responsabilitate reală pentru valul de nebunie care a cuprins năvalnic rațiunea Creștinătății. Nimeni nu poate evalua consecințele. Mă întrebam dacă acei nătângi de Regi și Împărați nu ar putea să se adune laolaltă și să readucă la viață regalitatea, salvând națiunile de la infern, însă cu toții alunecăm mai departe într-un fel de transă cataleptică stupidă“. După ce atacurile inițiale ale germanilor

împotriva Franței și Rusiei nu reușiseră să le scoată din război, conflagrația s-a adâncit într-un război de tranșee ucigaș, pe care Churchill a încercat să îl rezolve într-un mod ingenios, sugerând un atac asupra celei mai slabe verigi dintre țările aliate cu Germania, Imperiul Otoman, sperând ca astfel să ușureze presiunea asupra frontului rusesc și, desigur, să cucerească Istanbulul. Era o idee logică, însă a fost pusă în aplicare total greșit, traducându-se în practică prin campania dezastruoasă de la Gallipoli. Churchill a fost îndepărtat de la Amiralitate și retrogradat. A demisionat în noiembrie 1915 pentru a lupta în tranșee ca locotenent-colonel, revenind la guvernare în iulie 1917.

În timpul acestui purgatoriu politic, când se pregătea să se înroleze, i-a scris epistola de mai jos lui Clementine, pentru a fi citită „în eventualitatea morții mele". Menționându-l pe fiul său Randolph drept moștenitor, Churchill i se adresează lui Clementine în stilul său caracteristic, îmbinând pragmatismul politic, aroganța încrederii de sine, dragostea romantică și o viziune cavalerească, ba chiar spirituală asupra lucrurilor, mai ales când promite că, „dacă există vreun altundeva, eu tot pe tine te voi căuta și acolo".

> În eventualitatea morții mele.
>
> Țin neapărat ca tu să preiei toate hârtiile mele, în special cele care se referă la activitatea în cadrul Amiralității. Te-am numit unic executor testamentar al lucrărilor mele. [...] Nu e nicio grabă; însă într-o bună zi aș vrea ca adevărul să fie cunoscut. Randolph va duce flacăra mai departe. Să nu jelești prea mult după mine. Eu sunt un spirit încrezător în drepturile mele. Moartea este doar un incident, și nici măcar cel mai important care să ni se întâmple nouă în această stare a ființei. În general, mai ales de când te-am cunoscut pe tine, draga mea, am fost fericit, iar tu mi-ai arătat cât de nobilă poate fi inima unei femei. Dacă există vreun altundeva, eu tot pe tine te voi căuta și acolo. Până atunci, privește înainte, simte-te liberă, bucură-te de viață, iubește-i pe copii, păstrează amintirea mea. Dumnezeu să te binecuvânteze!
>
> La revedere.
> W.

Nikolai Buharin către Stalin, 10 decembrie 1937

O scrisoare de devotament și supunere trimisă de autor ucigașului lui. Aceasta este una dintre cele mai stranii texte din carte, sfâșietor și înfricoșător deopotrivă, reflectând bizara frenezie sângeroasă a Marii Terori din Rusia Sovietică. La sfârșitul anilor 1920, Stalin și Nikolai Buharin erau buni prieteni și colaboratori apropiați în conducerea Uniunii Sovietice. Soțiile lor erau prietene, iar familiile lor se vizitau reciproc fără niciun fel de protocol. Lenin îl descrisese pe Buharin, un intelectual autentic, drept „răsfățatul partidului". Dar, în 1929, Stalin s-a întors împotriva lui Buharin, care, la rândul lui, complota cu inamicii fostului său prieten, în timp ce nevasta lui Stalin, Nadejda, rămăsese în relații bune cu soții Buharin. Nadejda Allilueva s-a sinucis în 1932. Cât despre Buharin, în 1934, a divorțat de prima lui soție și s-a căsătorit cu Anna, tânăra și frumoasa fiică a unui bine-cunoscut lider de partid.

În anii 1930, Stalin s-a jucat cu nervii lui Buharin până în 1936, când a declanșat un proces de epurare a conducerii bolșevice, orchestrând totodată distrugerea fostului său prieten. Teroarea s-a intensificat, pe măsură ce Stalin a aranjat arestarea, torturarea și execuția a aproximativ 1 milion de oameni. În cele din urmă, Buharin a fost arestat și forțat să mărturisească delicte de care nu era vinovat. Știind că urma, probabil, să fie împușcat din ordinul necruțătorului Stalin, Buharin a scris din închisoare o ultimă scrisoare. Totuși, ca bolșevic devotat crezului marxist-leninist mai presus de orice, chiar și mai presus de propria-i viață, Buharin și-a exprimat devotamentul față de Stalin — prietenul său, Koba — și față de Partidul Comunist și admirația pentru măreața idee a unei epurări nemiloase. Plină de disperare și emoție, scrisoarea impresionează prin acel amestec de iubire și umilință, Buharin fiind gata să moară pentru Partid, mărturisind crime pe care nu le săvârșise niciodată. Stalin voia ca Buharin să moară. În 15 martie 1938, după un proces public, Buharin a fost executat. Se spune că Stalin ar fi păstrat hârtia în biroul său, pentru tot restul vieții.

STRICT SECRET
PERSONAL

Rog ca nimeni să nu aibă voie *să citească* această scrisoare, fără permisiunea expresă a lui I.V. Stalin.

Iosif Vissarionovici,

Aceasta este, probabil, ultima scrisoare pe care ți-o voi scrie înainte de moartea mea. Din acest motiv, deși sunt întemnițat, te rog să îmi îngădui să o

redactez fără a recurge la limbajul oficial formal, cu atât mai mult cu cât îți scriu ție personal; dacă va fi sau nu păstrată ori dacă existența ei va fi recunoscută, rămâne întru totul la latitudinea ta.

Am ajuns la ultima filă a dramei mele și poate chiar a vieții mele. M-am frământat mult dacă să pun mâna pe toc și hârtie — scriind aceasta, mă zguduie neliniștea și mii de emoții răscolitoare, încât abia mai pot să mă controlez. Însă, tocmai pentru că mi-a mai rămas atât de puțin timp de trăit, vreau *să îmi iau la revedere* de la tine în avans, până nu va fi prea târziu, atâta vreme cât mâna mea încă mai scrie, ochii mei încă sunt deschiși și mintea mea mai funcționează.

Pentru a evita orice neînțelegeri posibile, îți voi spune de la bun început că, în ceea ce privește *lumea, în general* (societatea): a) nu am nicidecum intenția de a retracta ceva din ceea ce am așternut pe hârtie [am mărturisit]; b) în *acest* sens, nu am nicidecum intenția de a-ți cere ceva sau de a te ruga ceva care ar putea devia cazul meu de la direcția în care se îndreaptă. Însă îți scriu spre informarea ta *personală*. Nu pot părăsi această viață fără să nu îți scriu aceste ultime rânduri, fiindcă sunt chinuit de frământări despre care tu trebuie să afli. [...]

Există ceva *măreț și cutezător în ideea politică* a unei epurări generale. Este a) legată de situația antebelică și b) legată de tranziția la democrație. Această epurare înglobează 1) vinovații; 2) persoanele suspectate de vinovăție; 3) persoanele asupra cărora planează suspiciunea de vinovăție. Acest proces nu ar fi putut fi coordonat fără mine. Unii sunt neutralizați într-un fel, alții, în alt fel, iar un al treilea grup, încă într-un alt fel. Ceea ce servește drept o garanție pentru toți este faptul că oamenii inevitabil vorbesc unii despre alții și, făcând aceasta, stârnesc o neîncredere nepieritoare unii în alții. [...] În acest mod, conducerea face posibilă existența unei *garanții depline* pentru sine.

Pentru numele lui Dumnezeu, să nu crezi că mă ocup aici de reproșuri, nici chiar în adâncul gândurilor mele. Doar nu m-am născut ieri. Știu mult prea bine că planurile *mari*, ideile *mari* și interesele *mari* au întâietate asupra oricăror altor lucruri și mai știu că ar fi meschin din partea mea să plasez problema propriei mele persoane *pe picior de egalitate cu sarcinile universal-istorice* care apasă cu precădere pe umerii tăi. [...]

Permite-mi, în sfârșit, să trec la ultimele mele rugăminți minore.

a) Ar fi de o mie de ori mai ușor pentru mine *să mor* decât să trec prin procesul care urmează: pur și simplu, nu știu cum voi fi capabil să mă

stăpânesc — doar cunoști firea mea. Nu sunt un dușman nici al partidului, și nici al URSS, și voi face tot ce îmi stă în puteri [pentru a sluji cauza partidului], dar, în asemenea împrejurări, puterile mele sunt minime, iar grele emoții îmi cotropesc sufletul. [...]

b) Dacă va fi să primesc condamnarea la moarte, te rog dinainte, te implor, în numele a tot ceea ce îți este drag, să nu ordoni să fiu împușcat. Lasă-mă mai bine să beau otravă în celula mea. (Lasă-mă să iau morfină, ca să adorm și să nu mă mai trezesc niciodată.) Pentru mine, acest aspect este extrem de important. Nu știu ce cuvinte să găsesc pentru a te implora să îmi acorzi acest lucru ca un act de caritate. În fond, din punct de vedere politic, nu va conta de fapt și, în afară de asta, nimeni nu va ști nimic despre asta. Dar lasă-mă să îmi petrec ultimele clipe cum îmi doresc. Ai milă de mine! Negreșit, vei înțelege — din moment ce mă cunoști așa de bine. Uneori, privesc moartea în față, exact cum știu prea bine că sunt capabil de fapte de vitejie. Alteori, eu, mereu aceeași persoană, mă trezesc cuprins de o asemenea dezorientare, încât rămân vlăguit de toate puterile. Așadar, dacă verdictul va fi moartea, lasă-mă să iau o doză de morfină. *Te implor*...

c) Te rog să-mi îngădui să îmi iau rămas-bun de la soție și de la fiul meu. Nu e nevoie să-mi iau la revedere de la fiica mea. Mi-e milă de ea. Va fi prea dureros pentru ea. Va fi, de asemenea, prea dureros pentru Nadia [prima soție a lui Buharin] și pentru tatăl meu. Aniuta, pe de altă parte, este tânără. Va supraviețui. Aș vrea să schimb câteva cuvinte cu ea pentru ultima oară. Aș vrea permisiunea de a mă întâlni cu ea *înainte* de proces. Argumentul meu este următorul: dacă familia mea va vedea *ce fapte am mărturisit* eu, e posibil să se sinucidă din cauza șocului, fiindcă nu s-ar fi așteptat la așa ceva. Trebuie cumva să îi pregătesc pentru asta. Mie mi se pare că acest lucru este în interesul cazului și al interpretării oficiale care i se dă.

d) În cazul în care, contrar așteptării, va fi ca viața mea să fie cruțată, aș vrea să cer (deși ar fi trebuit să discut asta întâi cu soția mea) [...] să fiu exilat în America, pentru X număr de ani. [...] Dar, dacă există și cea mai mică îndoială în mintea ta, atunci surghiunește-mă într-un lagăr la *Peciora* ori *Kolîma*, chiar și pentru 25 de ani. [...]

Iosif Vissarionovici!

În mine ai pierdut pe unul dintre cei mai capabili generali ai tăi, un om care îți este sincer devotat. Dar toate astea sunt de domeniul trecutului... Mă pregătesc psihic să plec din această vale a plângerii și nu există nimic în mine

față de voi toți, față de partid și de cauză, decât o mare și nemărginită dragoste. Fac tot ceea ce este omenește posibil și imposibil. Ți-am scris despre toate astea. Am pus punctul pe i așa cum se cuvenea. Am făcut toate astea *dinainte*, întrucât nu am nici cea mai mică idee în ce stare voi fi mâine și poimâine etc. Fiind neurastenic, voi simți poate o asemenea apatie universală, încât nu voi mai fi capabil nici măcar să mișc degetul.

Dar acum, în ciuda unei dureri de cap și cu lacrimi în ochi, scriu. Am conștiința limpede în fața ta acum, Koba. Îți cer pentru o ultimă oară să mă ierți (măcar în inima ta, dacă nu altfel). Din acest motiv, te îmbrățișez în gând. Adio pentru totdeauna și amintește-ți frumos de amărâtul tău,

N. Buharin.

Franz Kafka către Max Brod, iunie 1924

Franz Kafka a scris despre alienarea, secretomania și persecuția exercitate de birocrațiile sinistre, iar ultima sa scrisoare către cel mai bun prieten al său, Max Brod, evidențiază toate temele operei lui. Născut la Praga, Kafka a fost un agent de asigurări evreu care a devenit romancier, fiind autorul unor capodopere literare precum *Procesul* și *Castelul*; a fost și un crai obsedat de femei, dar cu toate astea simultan era chinuit de teama eșecului sexual și literar. De aceea, a distrus 90% din ceea ce a scris. Când zăcea pe patul de moarte, bolnav de tuberculoză, i-a scris lui Brod să distrugă toate operele lui, despre care credea că urmau să-i compromită renumele literar. Brod a preferat să ignore rugămintea prietenului său și, între 1925 și 1933, a publicat opera literară care avea să dea naștere epitetului „kafkian".

Dragă Max,

Ultima rugăminte: tot ce rămâne în urma mea, [...] cum ar fi carnete de însemnări, manuscrise, scrisori — ale mele și ale altor oameni —, schițe și așa mai departe trebuie să fie arse, fără a fi fost citite, și asta până la ultima pagină, precum și toate scrierile ori notele mele care se află fie la tine, fie la alte persoane, de la care urmează să le ceri în numele meu. Scrisorile care nu îți vor fi predate trebuie — măcar de bună-credință — să fie arse de către cei care le au.

Al tău,
Franz Kafka

Walter Raleigh către soția sa, Bess, 8 decembrie 1603

Există un anumit gen de scrisoare din partea unui om care, știind că urmează să moară a doua zi dimineață, izbutește totuși să scrie pe un ton neînfricat și nonșalant, iar epistola următoare constituie unul dintre cele mai bune exemple în acest sens. În 17 noiembrie 1603, Sir Walter Raleigh a fost condamnat la moarte pentru trădare, din cauza implicării sale în „complotul principal" împotriva noului rege Iacob I. În seara dinaintea execuției, i-a scris lui Bess această scrisoare, care conține detalii financiare prozaice, declarații de iubire pentru soția și fiul lui, precum și reflecții despre moarte, îmbinate cu sentimentul unui curaj neînfricat și o tristețe insuportabilă.

Un model de perfecțiune al timpului său, Raleigh a fost unul dintre favoriții Elisabetei I — bărbat extraordinar de chipeș, aventurier, corsar și amiral, care a întemeiat prima colonie în America de Nord, a prădat posesiunile spaniole din America Latină și, împreună cu alții, a condus chiar atacuri asupra Spaniei. Nu a fost doar un om de acțiune, ci și un om de litere, poet și istoric renumit, dar și chimist. În dimineața imediat următoare după ce a așternut pe hârtie rândurile de mai jos, Raleigh a fost scos din temniță pentru a fi decapitat, pentru ca apoi, în ultima clipă, să fie grațiat de către rege, care a poruncit totuși să fie ținut închis în Turnul Londrei timp de peste un deceniu — până în 1616 —, oferindu-i astfel șansa de a compune o istorie a lumii și multe alte lucrări. L-a convins pe rege să îl elibereze ca să poată pleca în căutarea fabulosului Eldorado (o legendară „țară de aur", pe care el credea că avea să o descopere în Venezuela de azi). Expediția condusă de el nu a găsit aurul făgăduit, ceea ce i-a înfuriat pe aliații spanioli. Ambasadorul spaniol a cerut capul lui Raleigh. Acesta a fost executat, până la urmă, în 1618. Se spune că Bess ar fi îmbălsămat capul soțului ei și l-ar fi purtat cu ea peste tot, până când a murit, în 1647.

Winchester, 8 decembrie 1603

Vei primi acum (draga mea soție) ultimele mele cuvinte în aceste ultime rânduri de la mine. Îți trimit iubirea mea, ca să o poți păstra când eu voi fi murit, și sfatul meu, ca să ți-l poți aminti când eu nu voi mai fi. Nu doresc

nicidecum să te împovărez cu amărăciuni (dragă Bess). Mai bine să meargă în mormânt cu mine și să fie îngropate în țărână.

În primul rând, îți trimit toate mulțumirile pe care inima mea le poate cuprinde sau pe care cuvintele mele le pot reda, pentru nenumăratele tale eforturi și pentru grija față de mine, care, deși nu au avut chiar efectul pe care l-ai dorit tu, mă fac cu atât mai recunoscător față de tine, dar să te răsplătesc pentru ele nu voi putea niciodată în această lume.

În al doilea rând, te implor în numele dragostei pe care mi-o porți acum, cât mai sunt în viață, să nu te ascunzi de ochii lumii prea multe zile, ci prin eforturile tale să cauți să îți îmbunătățești soarta nefericită și să veghezi la drepturile bietului tău copil. Doliul tău nu îmi mai poate fi de folos, eu sunt doar țărână.

În al treilea rând, vei înțelege că pământul meu a fost transmis de bună-credință copilului meu: actele au fost întocmite astă-vară. Onestul meu văr, Brett, poate depune mărturie pentru asta, și Dalberry, de asemenea, își poate aminti ceva în acest sens. Și trag nădejde că sângele meu le va astâmpăra răutatea care i-a făcut să mă ucidă cu atâta cruzime și că astfel nu vor mai căuta să te ucidă pe tine și ce este al tău prin nevolnică sărăcire. Către care prieten să te îndrum, nu știu, căci toți prietenii m-au părăsit în momentul procesului. Și îmi dau seama limpede că moartea mea a fost hotărâtă din prima zi.

Nespus de rău îmi pare, Dumnezeu știe, că, fiind luat prin surprindere cu moartea în acest fel, nu pot să îți las o situație materială mai bună. Dumnezeu mi-e martor că am vrut să îți las tot ce am din vinuri sau tot ce aș fi putut obține din vânzarea lor, jumătate din lucrurile mele și toate giuvaierele, iar unele dintre ele, pentru băiat. Însă Dumnezeu a făcut ca vrerea mea să nu se împlinească, fiindcă slăvitul Dumnezeu așa le rânduiește pe toate. Dar, dacă vei trăi fără lipsuri, de altceva să nu-ți mai pese, căci celelalte sunt doar deșertăciune.

Iubește-l pe Dumnezeu și începe din timp să te bizui pe el, căci în acest fel vei afla tu bogății adevărate și trainice și mângâiere nemărginită; în rest, după ce te vei fi sforțat și prăpădit cu gândurile despre tot felul de frământări lumești, nu-ți va mai rămâne decât să te cufunzi în marea amărăciune de la sfârșit. Învață-l și pe fiul tău să aibă dragoste și frică de Dumnezeu, cât e încă tânăr, pentru ca frica de Dumnezeu să crească odată cu vârsta lui, iar bunul Dumnezeu la fel îți va fi ție ca un soț și lui, ca un tată; un soț și un tată de care nimeni nu va putea să vă lipsească.

Baylie îmi datorează 200 de lire, iar Adrian Gilbert, 600 de lire. La Jersey am, de asemenea, multe alte datorii de primit. Plățile rămase de la vinuri vor acoperi datoriile mele. Și, indiferent cum vei face, pentru sufletul meu, plătește-i pe toți oamenii sărmani. Când eu nu voi mai fi, neîndoielnic te vor căuta mulți, căci lumea crede că am fost foarte bogat. Dar fii cu băgare de seamă la pretențiile și la sentimentele bărbaților, căci sunt de durată doar la oamenii vrednici și onești, fiindcă nu există nenorocire mai mare ce se poate abate asupra ta în această viață decât să devii o pradă, iar după aceea să fii disprețuită. Nu spun asta (Dumnezeu știe) pentru a te convinge să nu te măriți, căci va fi cel mai bine așa pentru tine, atât în raport cu lumea, cât și cu Dumnezeu.

Cât despre mine, eu nu mai sunt al tău, nici tu a mea. Moartea ne-a separat și Dumnezeu pe mine m-a despărțit de lume, iar pe tine te-a despărțit de mine. Adu-ți aminte de bietul copil, de dragul tatălui lui, care te-a ales pe tine și te-a iubit în anii lui cei mai fericiți.

Fă rost de acele scrisori (dacă va fi posibil) pe care le-am scris Lorzilor, unde pledam pentru viața mea. Dumnezeu mi-este martor, eu pentru tine și ce este al tău mi-am dorit să mai pot trăi. Dar este adevărat că m-am disprețuit pe mine însumi fiindcă am cerșit asta. Căci să nu uiți (scumpa mea soție) că fiul tău este fiul unui om adevărat, un om care, dacă ar fi pentru sine, disprețuiește moartea și toate formele sale hidoase și urâte.

Nu pot scrie mai mult. Dumnezeu e cel care știe cum abia am reușit să fur aceste clipe în timp ce ceilalți dorm, și totodată a venit vremea să îmi rup gândurile de lumea aceasta. Cere să ți se dea trupul meu mort, care de viu ți-a fost tăgăduit; și fie îngroapă-l la Sherburne (dacă pământul îți rămâne), fie în Exeter-Church, lângă mama și tatăl meu. Nu mai pot vorbi, timpul și moartea mă cheamă deja.

Fie ca Dumnezeu cel veșnic, Dumnezeu cel puternic, nemărginit și atotputernic, Dumnezeu preaputernicul, care este bunătatea însăși, viața adevărată și lumina adevărată, să te aibă în pază pe tine cu tot ce este al tău. Doamne, îndură-te de mine și învață-mă să îmi iert prigonitorii și acuzatorii mincinoși și fă, Doamne, să ne întâlnim în regatul tău slăvit.

Draga mea soție, adio! Binecuvântat să fie bietul meu băiat. Roagă-te pentru mine și fie ca bunul meu Dumnezeu să vă aibă pe amândoi în paza lui. Cuvintele au fost scrise cu mână de moarte de către cel care cândva ți-a fost soț, dar acum, vai!, nu mai e.

Al tău care am fost, dar acum nici măcar al meu,
W.R.

Alan Turing către Norman Routledge, februarie 1952

O scrisoare sfâșietoare, din vremea când homosexualitatea era interzisă în Regatul Unit al Marii Britanii. Alan Turing a fost informaticianul, matematicianul și criptograful care jucase un rol crucial în descifrarea codului nazist Enigma, în timpul războiului, la Bletchley Park, și în elaborarea testului Turing pentru măsurarea inteligenței artificiale.

În 1952, Turing locuia la Manchester, unde a început o relație cu un tânăr pe nume Arnold Murray. Când Murray a fost jefuit, Turing a dezvăluit fără să vrea că era homosexual, în timpul anchetei făcute de poliție, ceea ce a dus la condamnarea ambilor bărbați pentru „încălcare flagrantă a bunelor moravuri", în conformitate cu o lege din 1885, privind modificarea legislației penale, folosită pe atunci pentru a-i acuza pe homosexuali. Turing a pledat vinovat și a fost scutit de detenție, cu obligația de a se supune unui tratament hormonal, similar castrării chimice, ceea ce a dus la distrugerea lui. Această scrisoare adresată prietenului său, matematicianul Norman Routledge, dezvăluie îngrijorarea și suferința care îi măcinau sufletul. Turing s-a sinucis, mușcând dintr-un măr otrăvit cu cianură, în 8 iunie 1954.

Homosexualitatea a fost prescrisă în 1976, dar abia în 2017 „legea Turing" i-a iertat oficial pe Turing și pe alți homosexuali persecutați potrivit vechilor legi.

Dragul meu Norman,

M-am băgat singur acum în genul de necaz pe care l-am considerat întotdeauna plauzibil pentru mine, deși îndeobște l-am evaluat cam 10:1 împotrivă. În scurt timp, voi pleda vinovat în acuzația de infracțiune sexuală cu un tânăr. Cum s-a descoperit totul, este o poveste lungă și fascinantă, pe care într-o bună zi va trebui să o aștern pe hârtie, însă acum nu am timp să îți relatez totul. Neîndoielnic, voi ieși din asta un om schimbat, însă ce anume se va întâmpla rămâne să aflu.

Mă bucur că ți-a plăcut emisiunea. În mod categoric, Jefferson a fost totuși cam dezamăgitor. Teamă mi-e că următorul silogism ar putea fi folosit de unii în viitor.

Turing crede că mașinile gândesc.
Turing se culcă cu bărbați.
Prin urmare, mașinile nu gândesc.

Al tău, întristat,
Alan

Che Guevara către Fidel Castro, 1 aprilie 1965

Che Guevara și Fidel Castro sunt cei doi eroi ai Revoluției Cubaneze. Primul era un doctor argentinian chipeș care, după o călătorie cu motocicleta prin America Latină, li s-a alăturat lui Fidel și Raul Castro, pentru a conduce Revoluția Cubaneză. În lupta pentru răsturnarea dictatorului Fulgencio Batista, Guevara a preluat comanda militară a rebelilor, dând dovadă de un curaj neînfricat și de remarcabile abilități organizaționale, alături de frații Castro. Au cucerit capitala în 1959. Ajuns la putere, Che a supravegheat activitatea plutoanelor de execuție care i-au omorât pe „criminalii de război", a instruit armata și a coordonat ramura agricolă a economiei cubaneze, bazată pe exploatarea plantațiilor de trestie-de-zahăr. Totodată, a orientat politica externă a Cubei spre alianța cu Uniunea Sovietică.

Guevara a jucat un rol esențial în decizia de amplasare a rachetelor sovietice pe insulă, care să amenințe Statele Unite ale Americii — motiv pentru care americanii au solicitat vehement îndepărtarea lor. Puși în fața pericolului unui război nuclear cu America, în timpul Crizei Rachetelor, sovieticii au hotărât să renunțe la planul lor. Guevara și Castro fuseseră dispuși să riște o apocalipsă nucleară. Dezamăgit de trădarea sovieticilor și, poate, de comportamentul autoritar al lui Castro, Che a pornit în căutarea unor noi aventuri, a unor noi mișcări revoluționare în slujba cărora să lupte. Textul de mai jos este scrisoarea lui de rămas-bun.

Guevara a luptat mai întâi în Congo și apoi, după ce a lăsat o scrisoare copiilor lui — „când vă faceți mari, să fiți buni revoluționari" —, a plecat în Bolivia, unde, la vârsta de 39 de ani, a fost prins și executat sumar de membrii unei miliții de dreapta, sprijinite de CIA.

Fidel,

În acest moment îmi amintesc de multe lucruri: cum te-am întâlnit acasă la Maria Antonia, cum mi-ai propus să vin alături de voi, toate tensiunile din perioada pregătitoare. Într-o zi, au venit și au întrebat pe cine trebuie să anunțe în caz de deces și pe toți ne-a frapat atunci posibilitatea reală a unei asemenea eventualități. Mai târziu, am știut că era adevărat, că într-o revoluție învingi sau mori (dacă este o revoluție adevărată). Mulți camarazi au căzut în luptă pe drumul spre victorie.

Astăzi, nu mai pare totul atât de dramatic, fiindcă și noi suntem mai maturi, însă situația se repetă. Simt că mi-am împlinit datoria ce m-a legat de revoluția cubaneză pe teritoriul ei, așa că vă spun rămas-bun ție, camarazilor, poporului vostru, care acum este și al meu.

Demisionez oficial din funcțiile mele de conducere în partid, din postul de ministru, din gradul de comandant și renunț la cetățenia mea cubaneză. Oficial, nimic nu mă mai leagă de Cuba. Singurele legături sunt de altă natură; or, pe acelea nu le poți desface, așa cum faci cu numirile în diferite posturi.

Uitându-mă în urmă la viața mea de până acum, cred că am muncit cu suficientă integritate și dedicație pentru a consolida triumful revoluționar. Singurul meu eșec grav a fost că nu am avut mai multă încredere în tine, din primele momente în Sierra Maestra, și că nu am înțeles îndeajuns de repede calitățile tale de conducător și de revoluționar.

Am avut parte de zile superbe, iar lângă tine am simțit mândria de a aparține poporului tău în zilele strălucite, dar totuși triste ale Crizei Rachetelor cubaneze din Caraibi. Arareori s-a văzut om de stat mai genial decât ai fost tu în acele zile. Sunt mândru, de asemenea, că te-am urmat fără șovăire, că m-am identificat cu modul tău de a gândi, de a percepe și de a evalua primejdiile și principiile.

Alte națiuni ale lumii solicită modestele mele strădanii pentru a le fi de ajutor. Las în urmă aici cea mai pură dintre speranțele mele ca făuritor și pe cel mai drag dintre cei pe care îi îndrăgesc. Și las în urmă un popor care m-a primit ca pe un fiu. Or, asta rănește o parte din sufletul meu. Iau cu mine pe noi fronturi de luptă credința învățată de la tine, spiritul revoluționar al poporului meu, sentimentul împlinirii celei mai sacre dintre îndatoriri: aceea de a lupta împotriva imperialismului oriunde s-ar afla. Este pentru mine un izvor de putere și tămăduiește deplin cele mai profunde răni.

Declar încă o dată că desărcinez Cuba de orice responsabilitate, în afară de aceea care decurge din exemplul ei. Dacă va fi ca în ceasul de pe urmă să mă aflu sub alte firmamente, ultimul meu gând va fi pentru acest popor și, în special, pentru tine. Sunt recunoscător pentru învățătura și exemplul tău, cărora voi încerca să le fiu credincios până la consecințele finale ale faptelor mele. [...]

Nu regret că nu las nimic material soției și copiilor mei; sunt bucuros că s-a întâmplat astfel. Nu cer nimic pentru ei, întrucât statul le va asigura cele necesare pentru a trăi mai departe și a primi o educație.

Aș avea multe lucruri să-ți spun ție și poporului nostru, dar simt că nu sunt necesare. Cuvintele nu pot exprima ceea ce aș vrea să redau și nu are niciun rost să umplu de mâzgălituri pagini întregi.

Robert Ross către More Adey, 14 decembrie 1900

Când Oscar Wilde a fost eliberat din închisoarea cu regim de muncă silnică la care fusese condamnat pentru homosexualitate, cariera lui era distrusă și sănătatea lui, năruită. Călătorind pe continent la sfârșitul secolului al XIX-lea, Oscar Wilde lucra la poemul său *Balada închisorii din Reading* — „Totuși, fiecare om omoară ceea ce iubește“ —, despre spânzurarea unui ucigaș. Totodată, i-a înmânat lui Robbie Ross, executorul său testamentar, *De Profundis*, o scrisoare publică plină de reproșuri adresată omului pe care l-a iubit și care l-a nenorocit, Lord Alfred „Bosie“ Douglas. După o scurtă revedere cu Bosie, Wilde s-a reîntors la Paris, locuind la sinistrul Hôtel d'Alsace în Saint-Germain. „Eu și tapetul camerei mele ne luptăm într-un duel pe viață și pe moarte“, remarca el. „Unul dintre noi trebuie să dispară.“ Aici, din cauza urechii care îi supura de mai mult timp, a făcut meningită, iar boala i-a fost fatală.

Robbie Ross fusese dintotdeauna cel mai devotat prieten al său: când Wilde a ieșit din pușcărie, în mulțimea posomorâtă care l-a întâmpinat afară, Ross fusese singurul care își scosese pălăria în fața lui. „Sunt oameni care s-au înălțat la ceruri pentru lucruri mai mărunte decât asta“, nota Wilde în *De Profundis.* Acum, Ross și un alt prieten loial scriitorului, Reggie Turner, sunt prezenți la ultima scenă din viața lui Wilde.

Cât am lipsit eu, Reggie s-a dus în fiecare zi să îl vadă pe Oscar și mi-a scris scurte buletine despre starea lui. Oscar a ieșit de câteva ori cu el, cu mașina, și

părea să se simtă mult mai bine. Luasem hotărârea ca, după ce aveam să o mut pe mama la Menton în vinerea următoare, să mă duc la Paris, însă miercuri seara, la ora 5:30, am primit o telegramă de la Reggie cu textul: „Aproape fără speranță“. Am prins expresul în ultima clipă și am ajuns la Paris la 10:20 dimineața.

Doctorul Tucker m-a informat că Oscar mai avea de trăit cel mult două zile. Se vedea după înfățișarea lui cât de mult suferea. Încerca să vorbească. Era conștient de prezența unor oameni în camera lui și a ridicat mâna când l-am întrebat dacă înțelegea. Pe urmă, m-am dus să caut un preot și, cu mare dificultate, l-am găsit pe părintele Cuthbert Dunn, de la Ordinul Pasionist, care a venit numaidecât cu mine și a spus Sacramentul Botezului și Sacramentul Mirului — Oscar nu putea primi Euharistia. Știi că eu am promis întotdeauna să aduc un preot și mă simt destul de vinovat că de-atâtea ori îl convinsesem să nu devină catolic, însă cunoști motivele mele. [...] Reggie și eu am dormit la hotel în acea noapte într-o odaie de la etaj. Am fost chemați de două ori de către asistenta medicală, care credea că Oscar avea să moară în orice clipă. Cam pe la ora 5:30 dimineața, a survenit o schimbare completă: trăsăturile feței i s-au modificat și credeam că a început ceea se numește horcăitul muribundului. Însă nu mai auzisem niciodată ceva asemănător până atunci; suna ca scrâșnetul oribil al unei manivele greoaie și nu a contenit până la sfârșit. Din gură îi ieșea o spumă cu sânge, ce trebuia ștearsă mereu de către persoana care stătea de veghe tot timpul lângă el. La ora 12, am ieșit să cumpăr niște mâncare, Reggie a rămas de gardă. El a ieșit din cameră la 12:30. De la ora 1, n-am mai părăsit încăperea; împreună cu Reggie, am distrus scrisori, ca să ne facem de lucru și să nu ne prăbușim de disperare. Asistenta medicală era plecată, iar proprietarul hotelului venise să-i țină locul. La 1:45, ritmul răsuflării i s-a schimbat. M-am dus lângă el și l-am prins de mână, pulsul începuse să bată neregulat. A scos un oftat adânc, singurul suspin natural pe care îl auzisem de când am venit, membrele s-au întins parcă involuntar, respirația a devenit mai firavă. Oscar s-a prăpădit exact la ora 1:50 după-amiaza.

După ce am spălat trupul neînsuflețit și l-am înfășurat în giulgiu, îndepărtând totodată resturile înfiorătoare care trebuie să fie arse, împreună cu Reggie și cu proprietarul am plecat la primărie ca să dăm declarațiile oficiale.

Mă bucur să spun că dragul de Oscar părea calm și demn, exact cum era când a ieșit din închisoare. La gât avea rozariul binecuvântat pe care mi l-ai dat tu, iar pe piept, o medalie franciscană, oferită de una dintre călugărițe. La rugămintea mea, Maurice Gilbert a făcut o fotografie cu Oscar, din păcate, nereușită, pentru că blițul nu a funcționat cum trebuie.

Este greu să vorbesc pe un ton ponderat despre mărinimia, omenia și caritatea lui Dupoirier, proprietarul de la Hôtel d'Alsace. Exact înainte să plec din Paris, Oscar mi-a povestit că îi era dator acestuia cu peste 190 de lire. Din ziua în care Oscar a căzut la pat, Dupoirier nu a mai spus nimic despre asta. A fost prezent la operația lui Oscar și l-a îngrijit personal în fiecare dimineață, plătind din buzunarul lui toate capriciile și necesitățile cerute de medic.

Pentru Reggie Turner a fost cel mai rău în multe privințe, fiindcă el a simțit cea mai oribilă incertitudine și cea mai îngrozitoare responsabilitate în acele clipe teribile. Cei care l-au îndrăgit cu adevărat pe Oscar vor putea mereu să se consoleze cu mângâierea că a putut să aibă lângă el pe cineva ca Reggie în acele ultime zile, când încă mai era coerent și avea capacitatea de a aprecia bunătatea și atenția cu care era înconjurat.

Lucreția Borgia către Leon al X-lea, 22 iunie 1519

Urmează o scrisoare pe care o femeie muribundă după nașterea copilului o adresează preotului ei. Autoarea scrisorii se numește Lucreția Borgia, fiica degeneratului papă Alexandru al VI-lea (născut Rodrigo Borgia) și sora necruțătorului Cesare. Ales papă în 1492, Rodrigo nu a pregetat să se bucure imediat de bogățiile și desfătările pontificatului și să sporească prosperitatea familiei sale, cu mai multă nerușinare și vărsare de sânge decât se obișnuia pe atunci. Fiul său cel mare a fost asasinat — cel mai probabil, de către al doilea fiu al său, Cesare, care curând a devenit duce, omorându-și absolut toți adversarii.

Sora lor, Lucreția, era frumoasă, însă mulți o considerau o diavoliță, stigmatizată de crimele familiei. Soții și amanții ei au fost, după caz, sugrumați, otrăviți sau descoperiți plutind morți în Tibru; iar despre ea se spunea că ar fi avut un copil cu tatăl sau cu fratele ei, care apoi a constrâns-o să se mărite cu viitorul duce d'Este.

Când tatăl și fratele au murit, Lucreția a scăpat în fine de familia ei nefastă și a continuat să trăiască respectabil, ca ducesă d'Este, timp de 15 ani. La vârsta de 39 de ani a născut o fetiță, însă din cauza unei infecții post-partum, soarta ei a fost

pecetluită. Lucreția a murit la două zile după ce i-a scris Papei următoarele rânduri:

Sfinte Părinte și Slăvite Stăpâne,

Cu mult respect, sărut picioarele Sfinției tale, sufletul meu cu toată smerenia îl încredințez sfintei tale bunătăți. După ce am pătimit mai mult de două luni, devreme în dimineața de 14 ale lunii curente, cu vrerea lui Dumnezeu, am născut o fiică și am sperat atunci să găsesc alinare după suferințele mele, dar nu a fost așa, și voi fi nevoită să îmi plătesc obolul față de natură. Mare este harul milostivului nostru Ziditor, revărsat asupra mea, încât mă apropii acum de sfârșitul vieții cu bucurie, știind că, în câteva ceasuri, după ce voi fi primit pentru ultima oară toate sfintele sacramente ale Bisericii, voi fi eliberată. Ajungând, așadar, la acest moment, doresc, ca o bună creștină, deși sunt o păcătoasă, să o rog pe Sfinția Ta ca, în mila ta, să îmi acorzi toată consolarea spirituală posibilă și binecuvântarea Sfinției Tale pentru sufletul meu. Prin urmare, vin la tine cu toată smerenia și îți încredințez spre mila Sfinției Tale soarta soțului meu și a copiilor mei, toți fiind slujitorii tăi supuși.

Umila slujitoare a Sfinției tale,
Lucreția d'Este

Adrian către Antoninus Pius (și către sufletul său), 10 iulie 138 d.Hr.

Nicio scrisoare de rămas-bun din partea unui muribund către prietenii lui nu ar putea fi mai elegantă decât rândurile următoare. Când compune această elegie pentru sufletul său care îl părăsește, Adrian este pe moarte în vila sa de la Baiae.

Individ înzestrat cu excepționale calități, Adrian a devenit împărat al Romei, fiind totodată scriitor, poet, arhitect și călător neobosit — de fapt, dintre toți demnitarii romani, el a călătorit cel mai mult. A avut o contribuție însemnată la apariția unor extraordinare opere arhitectonice, cum ar fi vila sa, Panteonul și propriul mausoleu de la Roma, Castel Sant'Angelo. A fost însurat, însă marea lui dragoste a fost Antinous, care, murind tânăr, a fost zeificat de către Adrian. În același timp, Adrian s-a dovedit și un conducător nemilos, capabil să poruncească executarea unor senatori și a unor rude bănuite de trădare ori să-i împingă la

suicid și să înăbușe cu multă cruzime revolta evreilor conduși de Simon Bar Kohba.

Aflat acum pe patul de moarte, îi scrie succesorului său, ales în persoana fiului său adoptiv, Antoninus Pius: „Împăratul Cezar Adrian Augustus către Antoninus, salutări. Mai presus de toate, vreau să știi că urmează să fiu eliberat din această viață nici înainte de vreme, nici fără motiv, nici vrednic de milă, nici pe neașteptate și nici cu facultățile minții cumva șubrezite, chiar dacă va părea cumva că îți lezez imaginea ție, care ești lângă mine. [...] Tatăl meu s-a stins răpus de boală la vârsta de 40 de ani, așa că eu am avut parte să trăiesc de două ori mai mult decât el și să ajung la aceeași vârstă ca mama mea“. Foarte probabil, autorul a inclus în scrisoare și acest excentric adio adresat propriului suflet, una dintre cele mai profunde reverențe în fața morții din câte s-au scris vreodată:

Oh, tu, suflet iubitor și mie atât de drag,
Al vieții-mi tovarăș, al trupului meu oaspe,
Spre ce noi tărâmuri, biet pribeag, vei mai zbura acum?
Și întristat, și dezgolit, și țeapăn în solitară căutare, când
Dulci fantezii pierit-au și vechi glume amuțit-au.

Cuvinte de mulțumire

Vreau să le mulțumesc colegilor și prietenilor mei care m-au ajutat cu idei strălucite pentru această carte: Tom Holland, Andrew Roberts, Jonathan Foreman, Kate Jarvis, dr. Lorenza Smith, F.M. Eloischari și mama mea, April Sebag-Montefiore, care este atât de cultă. Îi mulțumesc în mod deosebit lui Jan Christian Mollestad, care mi-a spus povestea adevărată despre scrisoarea lui Leonard Cohen către Marianne și mi-a permis să citez cuvintele lui. Le mulțumesc editorilor mei, David Shelley și Holly Harley, agenților mei, Georgina Capel, Rachel Conway, Irene Baldoni, precum și agentului meu pentru film și TV, Simon Shaps. Îi mulțumesc în mod special fiicei mele, Lily, care m-a ajutat să aleg scrisorile după o incursiune palpitantă printre volumele din biblioteca mea. Îi adresez mulțumiri lui Alex Larman, pentru cercetări suplimentare. Și, ca întotdeauna, le mulțumesc scumpei mele soții, Santa, fiicei mele, Lily, și fiului meu, Sasha.

Menţiuni de copyright

Autorul şi editorii mulţumesc cu recunoştinţă pentru permisiunea de a retipări materiale aflate sub copyright, în această culegere, aşa cum se menţionează în continuare. Au fost făcute toate eforturile pentru a identifica deţinătorii de copyright şi a obţine permisiunea lor în vederea utilizării materialelor aflate sub copyright. Editorul îşi cere scuze pentru orice erori sau omisiuni în lista de mai jos şi ar fi recunoscător dacă i-ar fi comunicate eventuale corecturi pentru a fi incluse în viitoare retipăriri ori ediţii ale acestei cărţi.

(paginile din carte, indicate de autor în lista de mai jos, corespund ediţiei în limba engleză)

Frida Kahlo către Diego Rivera, nedatat, p. 4: *The Diary of Frida Kahlo: An Intimate Self-Portrait*, Frida Kahlo, editat de Phillis Freeman. © Banco de Mexico Diego Rivera Frida Kahlo Museums Trust, Mexicco, D.F./DACS 2018; Thomas Jefferson către Maria Cosway, 12 octombrie 1786, p. 6: Founders Online, National Archives, ultima modificare în 13 iunie 2018, http://founders.archives.gov/documents/Jefferson/ 01–10–02–0309; Ecaterina cea Mare către prinţul Potemkin, cca 19 martie 1774, p. 10: *Great Catherine*, Carolly Erickson, Simon & Schuster, 1994; Iacob I către ducele de Buckingham, 17 mai 1620, p. 12: *Letters of King James*, VI&I, ed. G.P.V. Akrigg, University of California Press, 1984; Vita Sackville-West către Virginia Woolf, 21 ianuarie 1926, p. 13: extrase din *The Letters of Virginia Woolf*, Vol. 3, editat de Nigel Nicolson şi editor adjunct, publicat de Chatto & Windus. © 1977 Joanne Trautmann © by Quentin Bell and Angelica Garnettm, 1977, 1978, 1978, 1980. Text reprodus cu permisiunea de la The Random House Group Ltd; Corespondenţa dintre Soliman Magnificul şi Hŭrrem Sultan, anii 1530, p. 15: *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*, Leslit Peirce, Oxford University Press, 1991, p. 64; Anaïs Nin către Henry Miller, cca august 1932, p. 19: *Henry and June from A Journal of Love: The Unexpurgated Diary of Anaïs Nin, 1931–1932*, Harcourt Brace Jovanovich, 1986. Copyright © by Rupert Pole as the trustee under the Last Will and Testament of Anaïs Nin. Text reprodus cu permisiunea de la Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. Toate

drepturile rezervate; Alexandra către Rasputin, cca 1909, p. 20: Douglas Smith, *Rasputin: The Biography*, Macmillan, 2016, p. 246. Text reprodus cu permisiunea de la Macmillan prin PLSclear; Aleksandru al II-lea către Katia Dolgorukaia, ianuarie 1868, p. 26: Simon Sebag Montefiore, *The Romanovs: 1613–1918*, Weindenfeld & Nicolson, 2016; Iosif Stalin către Pelagheia Onufrieva, 29 februarie 1912, p. 29: Simon Sebag Montefiore, *Young Stalin*, Weindenfeld & Nicolson, 2007; Kadashman-Enlil I către Amenhotep al III-lea, cca 1370 î.Hr., p. 36: *The Amarna Letters*, editate de William Moran, The Johns Hopkins University Press, 2000. © Editions du Cerf; Toussaint L'Ouverture către Napoleon, 12 iulie 1802, p. 40: J.R. Beard, *Toussaint L'Ouverture: A Biography and Autobiography*, 1863, în Chapel Hill, NC: Academic Affairs Library, UNC-CH. Online Publication, p. 235; Svetlana Stalina către tatăl ei, Stalin, mijlocul anilor 1930, p. 45: Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Weindenfeld & Nicolson, 2010, p. 186; Augustus către Caius Caesar, 23 septembrie 2 d.Hr., p. 46: Adrian Goldsworthy, *Augustus: From Revolutionary to Emperor*, Weindenfeld & Nicolson, 2014; Iosif al II-lea către fratele său, Leopold al II-lea, 4 octombrie 1777, p. 47: Derek Beales, *Joseph II*, Vol. I, „In the Shadow of Maria Theresa", 1741–1780, Cambridge University Press, 30 aprilie 1987, p. 374; text reprodus cu permisiunea de la Cambridge University Press; Ramses cel Mare către Hattusilis, regele hitiților, 1243 î.Hr., p. 48: Trevor Bryce, *The Kingdom of the Hittites*, Oxford University Press, 2005, p. 285; text reprodus cu permisiunea Oxford University Press; Michelangelo către Giovanni da Pistoia, 1509, p. 53: „Michelangelo: To Giovanni Day Pistoia When the Author Was Painting the Wault of the Sistine Chapel (by Michaelangelo Buonarroti)", în Gail Mazur, *Zeppo's First Wife*. Copyright © 2005 by Gail Mazur. Text reprodus cu permisiunea G. Mazur; Wolfgang Amadeus Mozart către verișoara sa, Marianne, 13 noiembrie 1777, p. 54: *Mozart's Letters Mozart's Life*, editat și tradus de Robert Spaethling, W.W. Norton & Co., 2000; text reprodus cu permisiunea W.W. Norton & Co. și Faber & Faber Ltd.; Honoré de Balzac către Ewelina Hánska, 19 iunie 1836, p. 57: *The Letters of Honore de Balzac to Madame Hanska*, traducere de Katherine P. Wormeley, Hardy, Pratt and Company, 1900; Picasso către Marie-Thérèse Walter, 19 iulie 1939, p. 58: Arianna Stassinopoulos Huffington, *Picasso: Creator and Destroyer*, Weindenfeld & Nicolson, 1988, p. 247; T.S. Eliot către George Orwell, 13 iulie 1944, p. 61: T.S. Eliot, on behalf of Faber & Faber. ©

Estate of T.S. Eliot; retipărit cu permisiunea Faber & Faber Ltd. Courtesy of Orwell Archive, UCL Library Services, Special Collections; Sarah Bernhardt către Mrs. Patrick Campbell, 1915, p. 67: Mrs. Patrick Campbell (Beatrice Stella Cornwallis-West), *My Life and Some Letters*, Dodd, Mead and Company, 1922; Fanny Burney către sora ei, Esther, 22 martie 1812: Berg Coll MSS Arblay © Henry W. and Albert A. Berg Collection of English and American Literature, The New York Public Library, Astor, Lenox and Tilden Foundations; David Hughes către părinții săi, 21 august 1940, p. 73: Estate of David Hughes; discursul lui Churchill în Camera Comunelor, 20 august 1940: *The Few*. Reprodus cu permisiunea Curtis Brown Group Ltd on behalf of The Estate of Sir Winston S. Churchill © The Estate of Winston S. Churchill; regele Ferdinand de Aragon și regina Isabela a Castiliei către Cristofor Columb, 30 martie 1493, p. 84: text reprodus cu permisiunea UCLA Center for Medieval and Renaissance Studies; raportul lui Columb cu privire la primul său voiaj, 29 aprilie 1493: Columbus, Christopher (1451–1506), Epistola Christofor: Colom... de insulis Indie supra Gangem... (exploration), 1493, The Gilder Lehrman Institute of American History, GLC 01427; text reprodus cu permisiunea The Gilder Lehrman Institute of American History; Gustave Flaubert către Louis Bouilhet, 15 ianuarie 1850, p. 96: *The Letters of Gustave Flaubert*, Vol. I, 1830–1857, editate și traduse de Francis Steegmuller, Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press, Copyright © 1979, 1980 by Francis Steegmuller; text reprodus cu permisiune; Petru cel Mare către soția sa, Ecaterina I, 27 iunie 1709, p. 101: Simon Sebag Montefiore, *The Romanovs: 1613–1918*, Weidenfeld & Nicolson, 2016; Napoleon către Josephine, 3 decembrie 1805, p. 102: Ben Weider, *Chronological Table of the Principal Events in the Life of Napoleon*; text reprodus cu permisiunea International Napoleonic Society; Dwight D. Eisenhower către trupele Aliaților, 5 iunie 1944 (scrisoare netrimisă), p. 103: *In Case of Failure*, proiect de mesaj întocmit de către generalul Dwight Eisenhower, în eventualitatea în care invazia din D-Day ar fi eșuat, 6/5/1944, Dwight D. Eisenhower Library. Pre-Presidential Paper. Principal File: Butcher Diary, 1942–1945. National Archiver Identifier: 186470; Ekaterina, ducesă de Oldenburg, către fratele ei, Aleksandru I, 3 septembrie 1812, p. 103: Simon Sebag Montefiore, *The Romanovs: 1613–1918*, Weidenfeld & Nicolson, 2016; Filip al II-lea către ducele de Medina Sidonia, 1 iulie 1588, p. 104: Colin Martin, Geoffrey Parker, *The Spanish*

Armada, Manchester University Press, 1999, pp. 143 și 163, text reprodus cu permisiunea Manchester University Press prin PLSclear; Hārūn ar-Rașid către Nicefor I Logotetul, 802 d.Hr., p. 105: Isfahani, Aghani, ed. Bulaq, Vol. XVII, p. 44; ed. Cairo, Vol. XVIII, p. 239; Mas'udi, Muruj, Vol. II, p. 337 = ed. Pallat, * p. 757; K. al-'Uyun, pp. 309–310; Ibn al-Athir, Vol. VI, pp. 184–185; Palmer, pp. 75–76; trad. Brooks, EHR, Vol. XV (1900), pp. 742–743; text menționat în *The History of al-Tabari*, Vol. XXX, „The Abbasid Caliphate in Equilibrium", al-Tabari, traducere de C.E. Bosworth, SUNY, Albany, 1989, p. 240, tract [696]; Rasputin către Nicolae al II-lea, 17 iulie 1914, p. 106: Douglas Smith, *Rasputin: The Biography*, Macmillan, 2016, p. 363; text reprodus cu permisiunea Macmillan; Vladimir Lenin către bolșevicii din Penza, 11 august 1918, p. 109: Robert Service, *Lenin: A Biography*, Macmillan, 2000, p. 365; text reprodus cu permisiunea Macmillan; Mao Zedong către Gărzile Roșii de la Școala Secundară afiliată Universității Tsinghua, 1 august 1966, p. 111: *Long Live Mao Tse-tung Thought, a Red Guard Publication*, transcriere de Maoist Documentation Project; Iosip Broz Tito către Iosif Stalin, 1948, p. 113: Robert Service, *Stalin: A Biography*, Macmillan, 2004, p. 592; text reprodus cu permisiunea Macmillan; Theobald von Bethman-Hollwegg către contele Leopold Berchtold, 6 iulie 1914, p. 117: *The „Blank Check"*, World War Document Archive, http://www.gwpda.org/1914/blamkche.html GWDPA.orgH; Harry Truman către Irv Kupcinet, 5 august 1963, p. 119: Truman Papers, Post-Presidential File, *Chicago Sun-Times*, Harry S. Truman Library; Căpitanul A.D. Chater către mama lui, Crăciun 1914, p. 133: The Family of Captain A.D. Chater; Georg von Hülsen către Emil von Görtz, 1892, p. 149: John C.G. Röhl, *The Kaiser and his Court*, Cambridge University Press, 2008, p. 16; tradus din *Eulenbergs Korrespondenz*, Vol. II, p. 953; text reprodus cu permisiunea Cambridge University Press; Marchizul de Sade către „tâmpiții de nemernici care mă chinuiesc", 1783, p. 150: *Selected Letters of Marquis de Sade*, editor Margaret Crosland, Peter Owen, 1965; text reprodus cu permisiunea de la Peter Owen Publishers UK; Corespondența dintre împărăteasa Alexandra și Nicolae al II-lea, 1916, p. 152: Simon Sebag Montefiore, *The Romanovs: 1613–1918*, Weidenfeld & Nicolson, 2016; Maria Terezia către Maria Antoaneta, 30 iulie 1775, p. 159: *Secrets of Marie-Antoinette: A Collection of Letters*, editor Olivier Bernier, Fromm, 1986, p. 172; text reprodus cu permisiunea lui Olivier Bernier; Mahatma Gandhi către Hitler, 24 decembrie 1940, p. 160:

Letter to Adolf Hitler, As at Wardha, 24 decembrie 1940; Abraham Lincoln către Ulysses S. Grant, 13 iulie 1863, p. 163: *Collected Works of Abraham Lincoln*, editor Roy P. Basler et al., Abraham Lincoln Association, 1953; Jacqueline Kennedy către Nikita Hrușciov, 1 decembrie 1963, p. 165: William Manchester, *The Death of a President*, November 20–November 25, 1963, pp. 653–654, John F. Kennedy Presidential Library; Émile Zola către Félix Faure, 13 ianuarie 1898, p. 167: *L'Aurore*, 13 ianuarie 1898, tradus de Chameleon Translations; Emmeline Pankhurst către Uniunea Feminină Socială și Politică, 10 ianuarie 1913, p. 175: National Archives; Rosa Parks către Jessica Mitford, 26 februarie 1956, p. 177: Rosa Parks Papers: General Correspondance, 2006; Dosar alfabetic: Mitford, *Jessica „Decca" Treuhaft, letter from Parks, 1956*, Rosa ParksTM, utilizat cu permisiune de la The Rosa and Raymond Parks Institute for Self-Development; toate drepturile rezervate; Nelson Mandela către Winnie Mandela, 2 aprilie 1969, p. 178: *The Prison Letters of Nelson Mandela*, Liveright Publishing Corp., 2018, în cooperare cu Estate of Nelson Mandela și Nelson Mandela Foundation în South Africa; text reprodus cu permisiunea The Estate of Nelson Mandela; Abram Hannibal către Petru cel Mare, 5 martie 1722, p. 181: Hugh Barnes, *Hannibal: The Moor of Petersburg*, Profile Books, 2006; Courtesy of Profile Books; corespondența dintre Simón Bolivar, Manuela Sáenz și James Thorne, 3 iulie 1822, p. 182: Marie Arana, *Bolivar: The Epic Life of the Man Who Liberated South America*, Weidenfeld & Nicolson, 2014; Aleksandr Pușkin către Jacob von Heeckeren, 25 ianuarie 1837, p. 195: Ernest J. Simmons, *Pushkin*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, Copyright © 1937 by the President and Fellows of Harvard College; Stalin către Valeri Mejlauk, aprilie 1930, p. 201: Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Weidenfeld & Nicolson, 2010; Churchill către Roosevelt, 20 mai 1940, p. 202: text reprodus cu permisiunea Curtis Brown Group LTD on behalf of The Estate of Sir Winston S. Churchill. © The Estate of Winston S. Churchill; corespondența dintre Richard I și Saladin, octombrie-noiembrie 1191, p. 203: Stanley Lane-Poole, *Saladin and the Fall of the Kingdom of Jerusalem*, Greenhill Books, 2002; text reprodus cu permisiune; Niccolò Machiavelli către Francesco Vettori, 3 august 1514, p. 205: retipărit din *Machiavelli and His Friend*, editare și traducere de James Atkinson și David Sices, cu permisiune de la Northern Illinois University Press. Copyright © 2004; Babur către fiul său, Humayun, 11 ianuarie 1529, p. 208: N.C. Mehta,

An Unpublished Testament of Babur, The Twentieth Century, 1936, p. 340; Donald J. Trump către Kin Jong-un, 24 mai 2018, p. 211: *Letter to Chairman Kim Jong U'*, The White House Statements & Releases, Foreign Policy; difuzat în 24 mai 2018, https://www.whitehouse.gov/briefibgs-statements/letter-chairman-kim-jong-un; Simon Bar Kohba către Yeshua, cca 135 d.Hr., p. 216: *Bar Kokhba Letter*, traducere de dr. William Bean; Ammurapi către regele din Alashiya, cca 1190 î.Hr., p. 217: M.C. Astour, *A New evidence on the last days of Ugarit*, Archeological Institude of America, 1965, p. 255; text reprodus cu permisiunea de la Archeological Institute of America; Bolivar către José Flores, 9 noiembrie 1830, p. 219: Marie Arana, *Bolivar*, Weidenfeld & Nicolson, 2014; Leonard Cohen către Marianne Ihlen, iulie 2016, p. 223: text reprodus cu permisiunea de la Estate of Leonard Cohen; „Henriette" către Giacomo Casanova, toamna lui 1749, p. 224: *The Memoirs of Jacques Casanova de Seingalt*, Vol. II, „To Paris and Prison", Giacomo Casanova, Start Publishing LLC, 2013; Churchill către soția sa, Clementine, 17 iulie 1915, p. 225: text reprodus cu permisiunea Curtis Brown Group Ltd on behalf of the Estate of Sir Winston S. Churchill © The Estate of Winston S. Churchill; Franz Kafka către Max Brod, iunie 1924, p. 226: Franz Kafka, *The Trial*, traducere de Willa și Edwin Muir, Secker © 1986. All Kafka Material is copyrighted by Schocken Books Inc, New York. Translation and Notes © Schocken Books Inc. 1958, 1977; text reprodus cu permisiunea The Random House Group Ltd.; Alan Turing către Norman Routledge, februarie 1952, p. 231: *Unpublished writings of A.M. Turing* © copyright The Provost and Scholars of King's College Cambridge, 2018; text reprodus cu permisiune; Che Guevara către Fidel Castro, 1 aprilie 1965, p. 232: Ernesto Che Guevara, *The Bolivian Diary of Ernesto Che Guevara*, traducere de Michael J. Taber, Pathfinder, 1994, p. 81; *El Diario del Che en Bolivia*, copyright © 1987, 1988 by Editoria Politica. Copyright © 1994 by Pathfinder Press; retipărit cu permisiune; Adrian către Antoninus Pius (și către sufletul său), 10 iulie 138 d.Hr., p. 238: Anthony Richard Birley, *Hadrian: The Restless Emperor*, Psychology Press, 1997, p. 301, copyright © 1997 Psychology Press; text reprodus cu permisiunea Taylor & Francis Group.